

Język polski

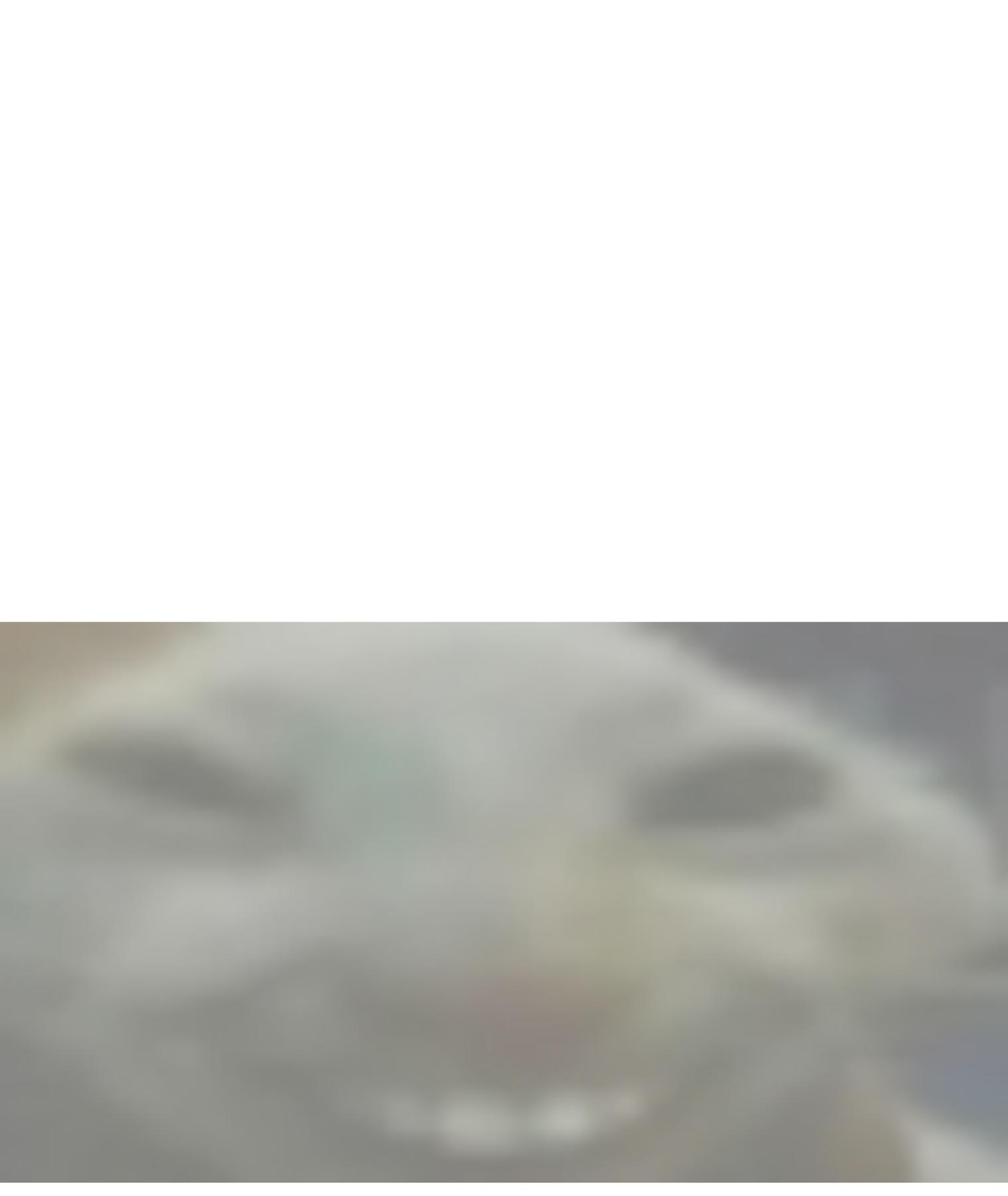
Podręcznik
część 1

4

Oznaczono zmiany
W PODSTAWIE
PROGRAMOWEJ
2024

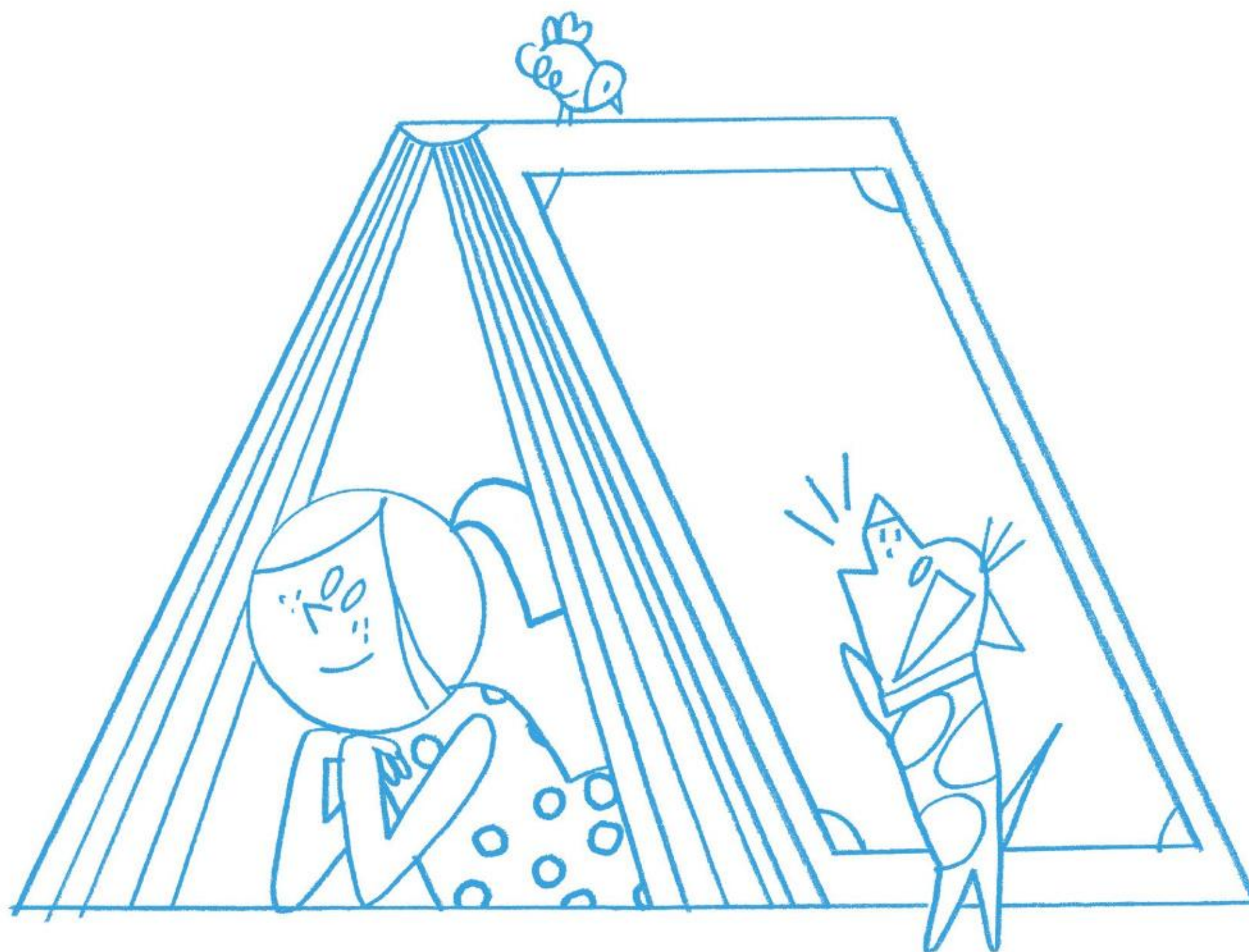

Piotr Zbróg

4

Język polski

Podręcznik do kształcenia literackiego, kulturowego
i językowego dla klasy czwartej szkoły podstawowej
część 1

Redaktor serii
Wojciech Sygut

Redaktor prowadzący
Martyna Ciechońska

Redakcja merytoryczna
Kamila Wojda
Marek Kornacki

Redakcja językowa i korekta
Joanna Cybula

Redaktor artystyczny
Magdalena Sarnot-Wrzecionowska

Projekt i koncepcja artystyczna
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Skład komputerowy
Oficyna Wydawnicza Pegaz / Rafał Kulig
Karolina Połosak

Fotoedycja
Grzegorz Wrzecionowski

Redakcja techniczna
Paweł Kowalski

Opracowanie kartograficzne
Carto Team

Projekt okładki
Futu Creative

Ilustracja na okładce
Paweł Mildner

Ilustracje
Kaisu Almonkari, Patricija Bliuj-Stodulska, Paulina Derecka, Olga Kawacińska, Jakub Kołodziejak, Agnieszka Król, Joanna Kunert, Tamara Kwiatkowska, Kinga Kwiczor, Ewa Łabaj, Joanna Ławniczak, Paweł Mildner, Renata Motyka, Paulina Sadowska i Artur Tenczyński, Karolina Skorupska, Jaga Słowińska, Kinga Trafas

Podręcznik oparty został na cyklu *Przygoda z czytaniem i pisanem*. Zapraszamy na słówko.

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie publikacji w całości lub we fragmentach bez zgody wydawnictwa zabronione.

© Grupa MAC S.A. 2017

ISBN 978-83-8108-061-3
Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosza 76
tel. 41 366 55 55, faks: 41 366 33 02
e-mail: kontakt@mac.pl, www.mac.pl

x

Treści usunięte z podstawy programowej w 2024 r.

Spis treści

1. Poznajmy się

1.1	Witaj, szkoło; żegnajcie, wakacje (wypowiedź, rozmowa, dialog)	8
1.2	Wspomnienia z wakacji (plan wydarzeń, bohater literacki, argument, scenariusz)	11
	Janusz Christa, <i>Kajko i Kokosz na wczasach</i>	
1.3	Taaaka ryba! – piszemy opowiadanie (akapit, opowiadanie, fabuła)	17
1.4	Być jak Kajko i Kokosz (czasownik, zaproszenie)	19
1.5	Mówię o sobie (związek frazeologiczny, podmiot liryczny)	24
	Józef Baran, <i>Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu</i>	
1.6	Razem łatwiej (opowiadanie jako tekst literacki)	27
	Frances Hodgson Burnett, <i>Tajemniczy ogród</i>	
1.7	Słówka z rz	33
1.8	Nie miła niespodzianka... (dyskusja)	35
	Lucy Maud Montgomery, <i>Ania z Zielonego Wzgórza</i>	
1.9	Uśmiechnij się (tekst informacyjny)	42
	Jan Twardowski, <i>Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego</i>	
1.10	Ale mina! (język niewerbalny)	45
	Podsumowanie działu 1	47

2. Z rodziną i przyjaciółmi

2.1	Nie ma jak w rodzinie (rzeczownik)	50
2.2	Rodzinne drzewo (genealogia)	54
	Jadwiga Jałowiec, <i>Twoje rodzinne drzewo</i>	
	Link do wiedzy – Drzewo genealogiczne	56
2.3	Mama, tata i ja (zwrotka, wers, porównanie, rymy)	58
	Juliusz Słowacki, <i>Do matki</i> Konstanty I. Gałczyński, <i>Spotkanie z matką</i> Czesław Miłosz, <i>Ojciec w bibliotece</i>	
2.4	Gdy tata nie wraca do domu... (akcja, rytm wiersza)	61
	Adam Mickiewicz, <i>Powrót taty</i>	
2.5	Serdeczne życzenia dla przyjaciela (przymiotnik)	66
2.6	Czasem przyjaźń to nie bajka (epitet, wyrazy przeciwstawne, bajka, morał)	69
	Adam Mickiewicz, <i>Przyjaciele</i>	

2.7	Słówka z ż	72
2.8	Jacy to przyjaciele? (tworzenie opisu postaci)	74
	Ignacy Krasicki, <i>Przyjaciele</i>	
2.9	Słówka z ó	78
	Podsumowanie działu 2	81

3. Szkoła na kilka sposobów

3.1	Lekcja francuskiego	84
	Frances Hodgson Burnett, <i>Mała księżniczka</i>	
3.2	Dawniej tak było (fikcja literacka)	89
	Bolesław Prus, <i>Antek</i>	
	Link do wiedzy – Szkoła kiedyś i dziś	95
3.3	Tak też bywa w szkole (komizm)	96
	Mark Twain, <i>Przygody Tomka Sawyera</i>	
3.4	Słówka z u (zdrobnienie)	99
3.5	Czasem mamy poprawkę w szkole	101
3.6	W szkole jest wesoło (przyminek, przysłówek)	104
	Henryk Jerzy Chmielewski, <i>Tytus poprawia dwójkę z geografii Polski</i>	
3.7	Fantastyczna szkoła	107
	Jan Brzechwa, <i>Akademia pana Kleksa</i>	
3.8	Słówka z h	112
3.9	W szkole latania na... miotle (wyrazy dźwiękonaśladowcze)	114
	Janusz Christa, <i>Szkoła latania</i>	
	Podsumowanie działu 3	119

4. Polskie historie, podania i legendy

4.1	Jak powstał polski hymn narodowy (hymn narodowy, notatka historyczna)	122
	Jan Stanisław Kopczewski, <i>Stary wiarus z Reggio</i>	
4.2	Baczność! Do hymnu! (refren)	128
	Józef Wybicki, <i>Mazurek Dąbrowskiego</i> Władysław Bełza, <i>Katechizm polskiego dziecka</i>	
	Link do wiedzy – Godło Polski na przestrzeni wieków	132
4.3	Skąd nasza Polska	135
	Cecylia Niewiadomska, <i>Podanie o Lechu</i>	
4.4	Dwaj biało-czerwoni (liczebnik)	138
4.5	U nas jest pięknie	140
	Stanisław Ryszard Dobrowolski, <i>Być może</i>	
	Link do wiedzy – Kalendarium	144
4.6	Słówka z ch	146

4.7	Polskie wschody poetyckie Konstanty I. Gałczyński, <i>Słońce wschodzi</i> Adam Mickiewicz, <i>Pan Tadeusz</i>	149
4.8	Tak słońce zachodzi w Polsce Adam Mickiewicz, <i>Pan Tadeusz</i>	151
4.9	O najslawniejszym polskim mistrzu czarnoksiężstwa Kazimierz Władysław Wójcicki, <i>Twardowski</i>	153
4.10	Powrót Twardowskiego Adam Mickiewicz, <i>Pani Twardowska</i>	158
	Link do wiedzy – Podanie o panu Twardowskim	164
	Podsumowanie działu 4	165

5. W świąteczny czas

5.1	Proszę cię (zaimek)	168
5.2	Nie uwierzysz... Monika Mazurczak-Kaczmaryk, <i>Cała prawda o Świętym Mikołaju</i>	171
5.3	Dlaczego obchodzimy Boże Narodzenie? <i>Narodzenie Jezusa</i> Józef Czechowicz, <i>Święta noc</i>	175
5.4	Rodzinna Wigilia Konstanty I. Gałczyński, <i>Przed zapaleniem choinki</i>	179
5.5	Świąteczne drzewko Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, <i>Dziadek do orzechów</i> Maria Dąbrowska, <i>Boże Narodzenie</i>	181
	Link do wiedzy – Świąteczne choinki	186
5.6	Ubieramy choinkę (podmiot, orzeczenie, zdanie, równoważnik)	188
5.7	Ludzie jak anioły Luisa May Alcott, <i>Małe kobiety</i>	190
5.8	Słówka z q i ę	194
5.9	Szczęśliwego Nowego Roku! Ludwik Jerzy Kern, <i>Bajka o Starym i Nowym Roku</i>	196
	Podsumowanie działu 5	199
	Słowniczek	201

Jak korzystać z podręcznika

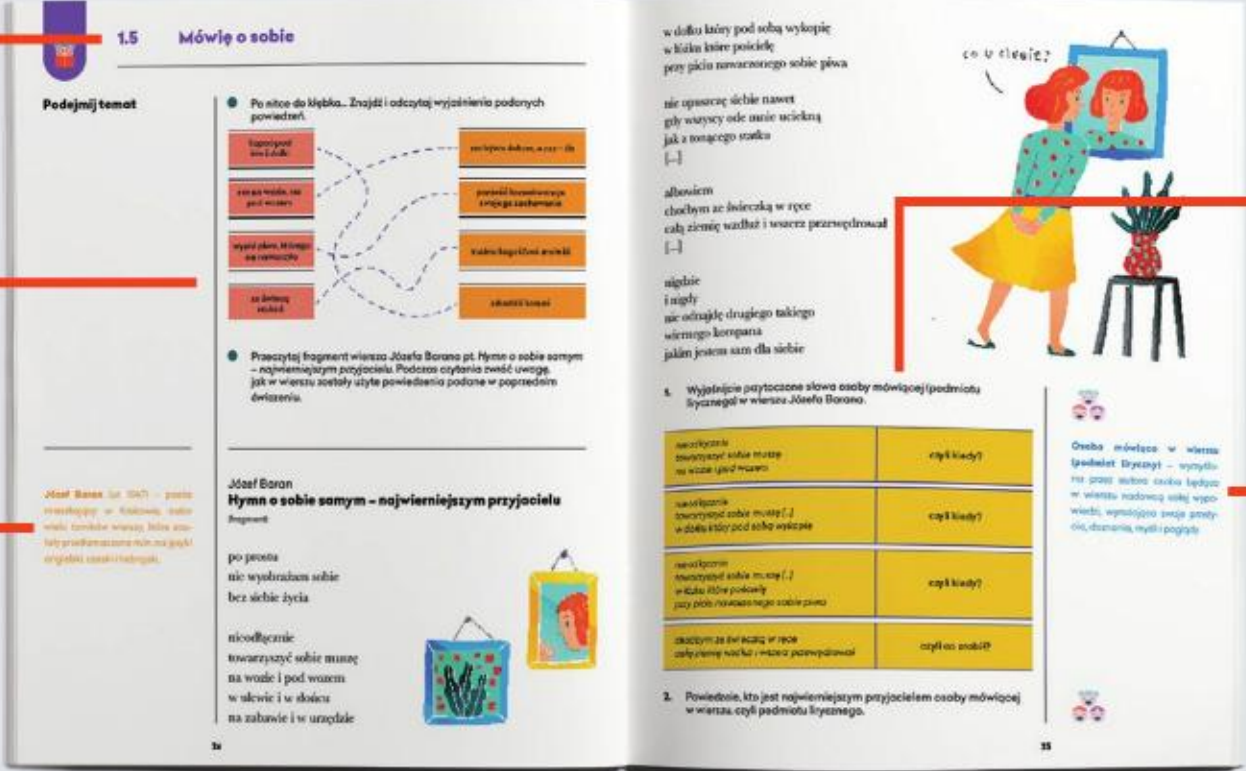
Numer i tytuł tematu

Podjmij temat

Intrygujące pytania lub ilustracje wprowadzają do tematu i skłaniają do dyskusji

Przypis

Wyjaśnienie trudnych terminów, informacje o autorze, wymowa wyrazów obcojęzycznych

Ćwiczenia

Definicja

Wyróżnione definicje pomagają szybko powtórzyć najważniejsze wiadomości

Więcej na temat

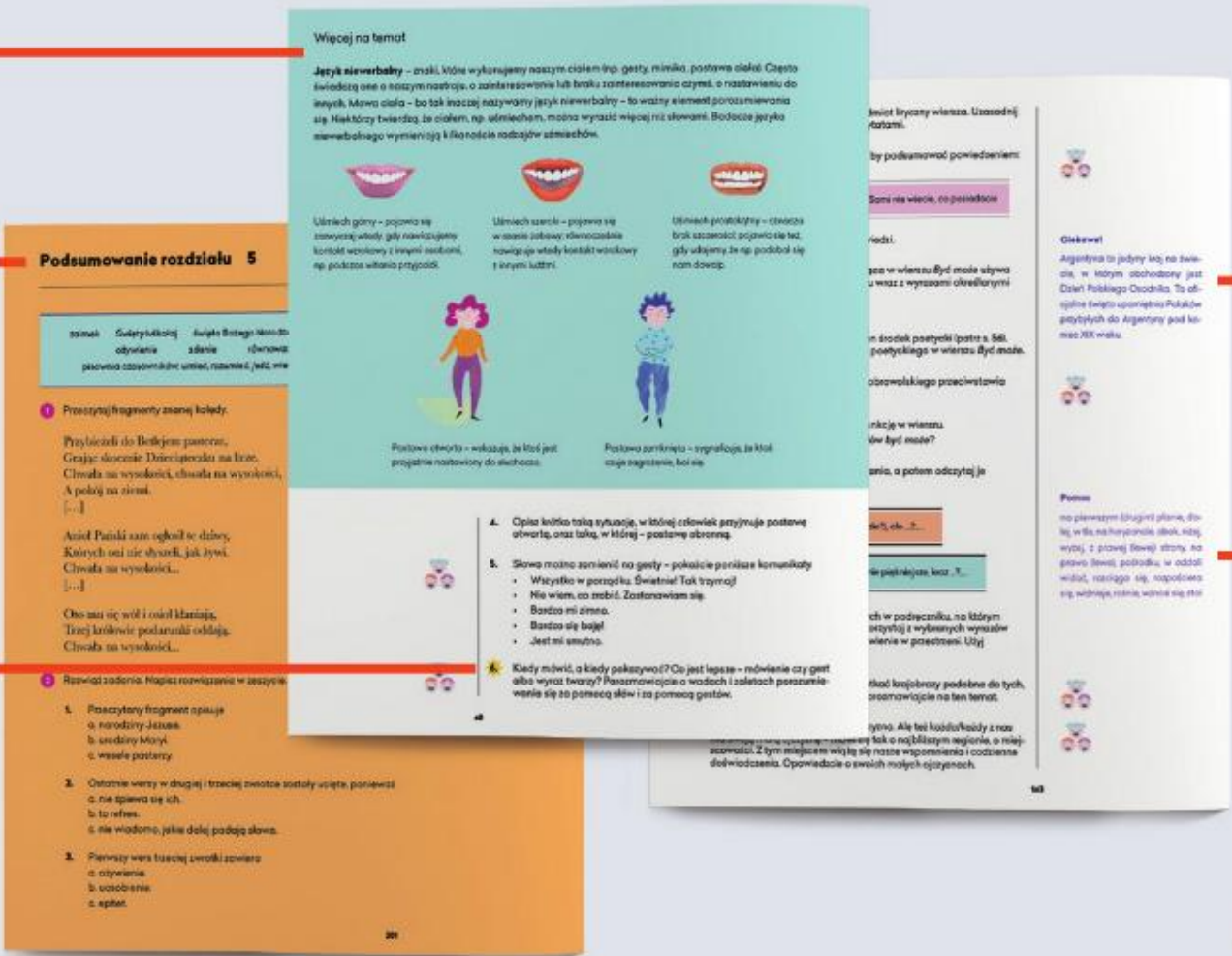
Treści dodatkowe

Podsumowanie

Pomaga powtórzyć materiał przed sprawdzianem

Zadanie z gwiazdką

Zadanie trudniejsze

Ciekawe

Interesujące wiadomości uzupełniają temat lekcji

Pomoc

Pomocne słownictwo

Pamiętaj, że podręcznik ma służyć uczniom z kolejnych klas. Nic w nim nie zapisuj.

Znaczenie ikon

zadanie do wykonania w grupie

zadanie nawiązujące do innego przedmiotu

gra

pytanie do ilustracji

zadanie do wykonania z wykorzystaniem nowoczesnych technologii

warto przeczytać

pytanie do zdjęcia

ćwiczenia trudniejsze

dodatkowa informacja na marginesie

link do wiedzy

1. Poznajmy się

- Jak należy się przedstawiać i witać?
- Czym są i czym się charakteryzują wypowiedź, rozmowa, dialog, argument?
- Czym się charakteryzują komiks, tekst informacyjny i hymn?
- Kim są narrator, bohater literacki i podmiot liryczny?
- Co to jest autoportret?
- Czym jest związek frazeologiczny?
- Co to jest czasownik?
- Jak pisać wyrazy z rz?
- Jak radzić sobie w trudnych sytuacjach komunikacyjnych?
- Jak napisać plan wydarzeń, opowiadanie, opis i zaproszenie?

Tego się dowiesz!

1.1 Witaj, szkoło; żegnajcie, wakacje (wypowiedź, rozmowa, dialog)

Podejmij temat

- Powiedzcie, jak się zachowujecie, gdy poznajecie nowe osoby. Zastanówcie się, co w takich sytuacjach jest przejawem grzeczności, a co wynika z braku kultury osobistej. Powiedzcie, jakie typy powitań i pożegnań stosujecie w życiu codziennym.

Powiedz, co przedstawia ilustracja. Kim mogą być przedstawione postacie? Rozpoznaj, jakie role odgrywają (np. rodzica, nauczyciela, dziadka)? Które z nich dopiero się poznają?

Wypowiedź – ustny lub pisemny komunikat językowy, wyrażający poglądy i opinie autora. Ma charakter realny, nie fikcyjny, to znaczy, że jej autor rzeczywiście twierdzi, pyta, nakłania, ostrzega, grozi itp., by wywołać określony efekt. Nauka o zasadach tworzenia wypowiedzi służących prezentowaniu własnych poglądów i skutecznego oddziaływania na odbiorcę to **retoryka**.

1. Znajdź wśród kwestii wypowiedzianych przez osoby przedstawione na obrazku:

powitanie	powitanie z nawiązaniem rozmowy	powitanie z przedstawieniem się
-----------	---------------------------------	---------------------------------

2. Napisz w zeszycie **wypowiedź**, w której przedstawisz się rówieśnikowi, a następnie drugą – w której przedstawisz się osobie dorosłej.

Więcej na temat

Gdy się przedstawiamy, podajemy najpierw imię, a potem nazwisko.

Dzień dobry pani,
nazywam się
Adam Górka.

Do osoby dorosłej zwracamy się w sposób oficjalny.

Cześć,
jestem Magda!

Rówieśnikom przedstawiamy się w sposób nieoficjalny.

Często, gdy się witamy i przedstawiamy, podajemy sobie ręce. Musimy jednak pamiętać o kolejności, jaka obowiązuje przy wyciąganiu do kogoś ręki.

Osoba młodsza czeka, aż osoba starsza wyciągnie do niej rękę na powitanie.

Rówieśnicy (i dzieci, i dorośli) podają sobie dłonie jednocześnie.

Gdy przez podanie ręki chcą się przywitać dziewczynka i chłopiec, to dziewczynka powinna wyciągnąć rękę pierwsza.

Uścisk dłoni powinien być wyważony – niezbyt mocny, ale i nie za lekki.
Oto kilka przykładów nietypowych uścisków.

Śnięta ryba

Delikatny uścisk, który często odbierany jest jako oznaka słabości, czasem jednak wynika z troski o dłoń.

Trzaskające dłonie

Uścisk zbyt silny, świadczący o pewności siebie, ale też o braku wyczucia.

Dłoń polityka

Uścisk często stosowany np. podczas kampanii wyborczych; ma sprawiać wrażenie ciepła, otwartości, budzić zaufanie.

Pomoc

jestem, nazywam się, mam na imię,
chcę się przedstawić, mówią mi

Rozmowa – wymiana myśli za pomocą słów, która nie musi mieć sprecyzowanego tematu przewodniego.

Dialog – rozmowa między dwiema lub kilkoma postaciami, zakładająca równorzędność, partnerstwo uczestników. Poszczególne części dialogu zapisywane są zawsze od nowej linii i rozpoczynają się myślnikami, łącznie z pytaniami, jeżeli pojawiają się one w trakcie rozmowy. Więcej informacji na ten temat znajdziesz na s. 71.

3. Nawiąż **rozmowę** z koleżanką lub kolegą z ławki. Podaj rękę i przedstaw się. Dodaj jakąś informację o sobie, np. co lubisz jeść, jakie masz hobby, kto jest twoją ulubioną postacią z książki czy filmu. Możesz podawać nazwy, które zaczynają się taką samą literą jak twoje imię.

4. Napisz w zeszycie **dialog** z nowym kolegą, który zaczął lub mógłby zacząć z tobą chodzić do klasy. Postaraj się o nim czegoś dowiedzieć.

1.2 Wspomnienia z wakacji (plan wydarzeń, bohater literacki, argument, scenariusz)

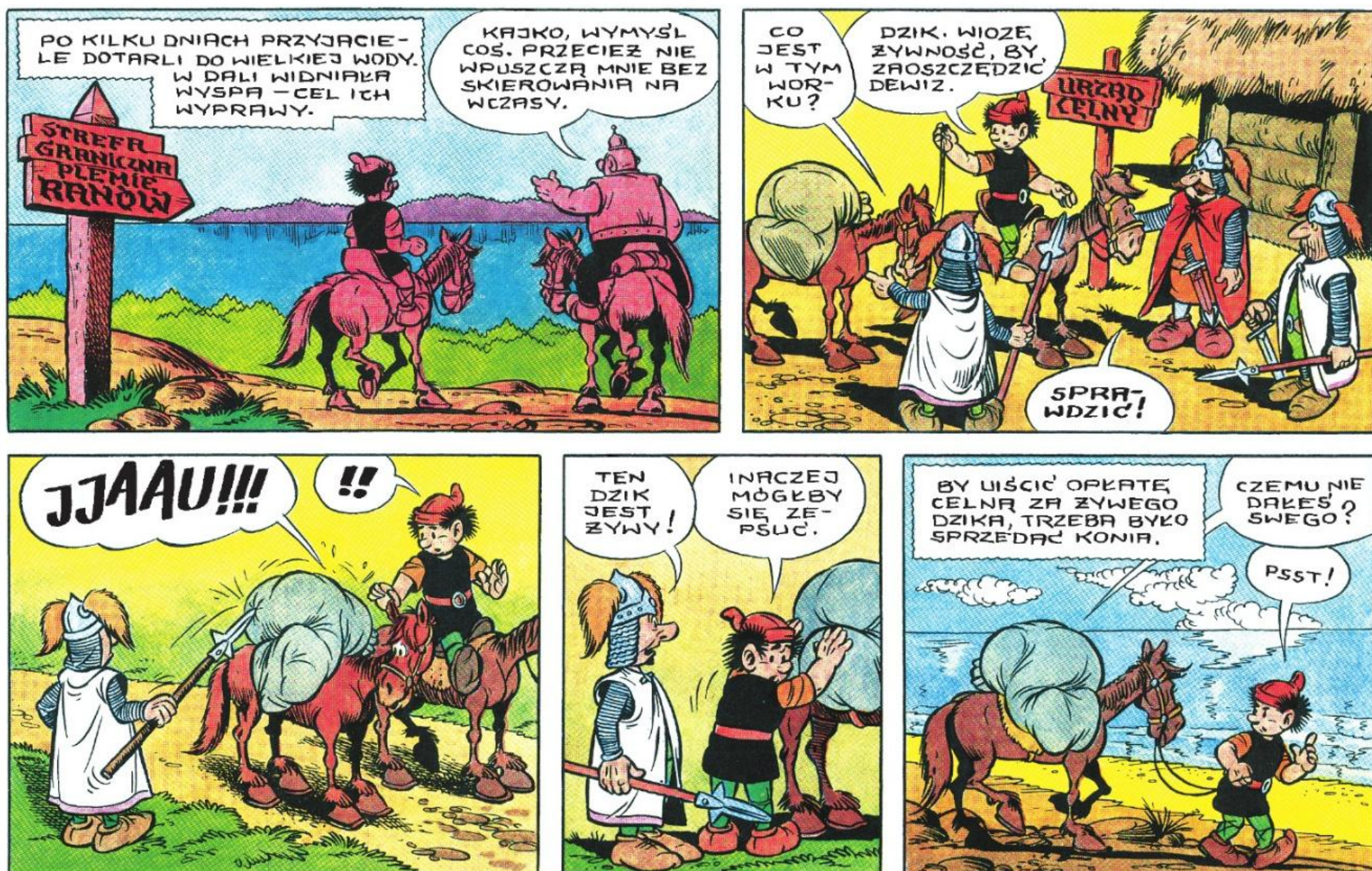
- Opowiedz o wakacyjnej przygodzie, która najbardziej zapadła ci w pamięć.
- Przeczytaj komiks o przygodach Kajka i Kokosza. Podczas czytania zapamiętaj najważniejsze wydarzenia. Skorzystaj ze słownika języka polskiego, jeżeli jakieś słowa nie będą dla ciebie zrozumiałe.

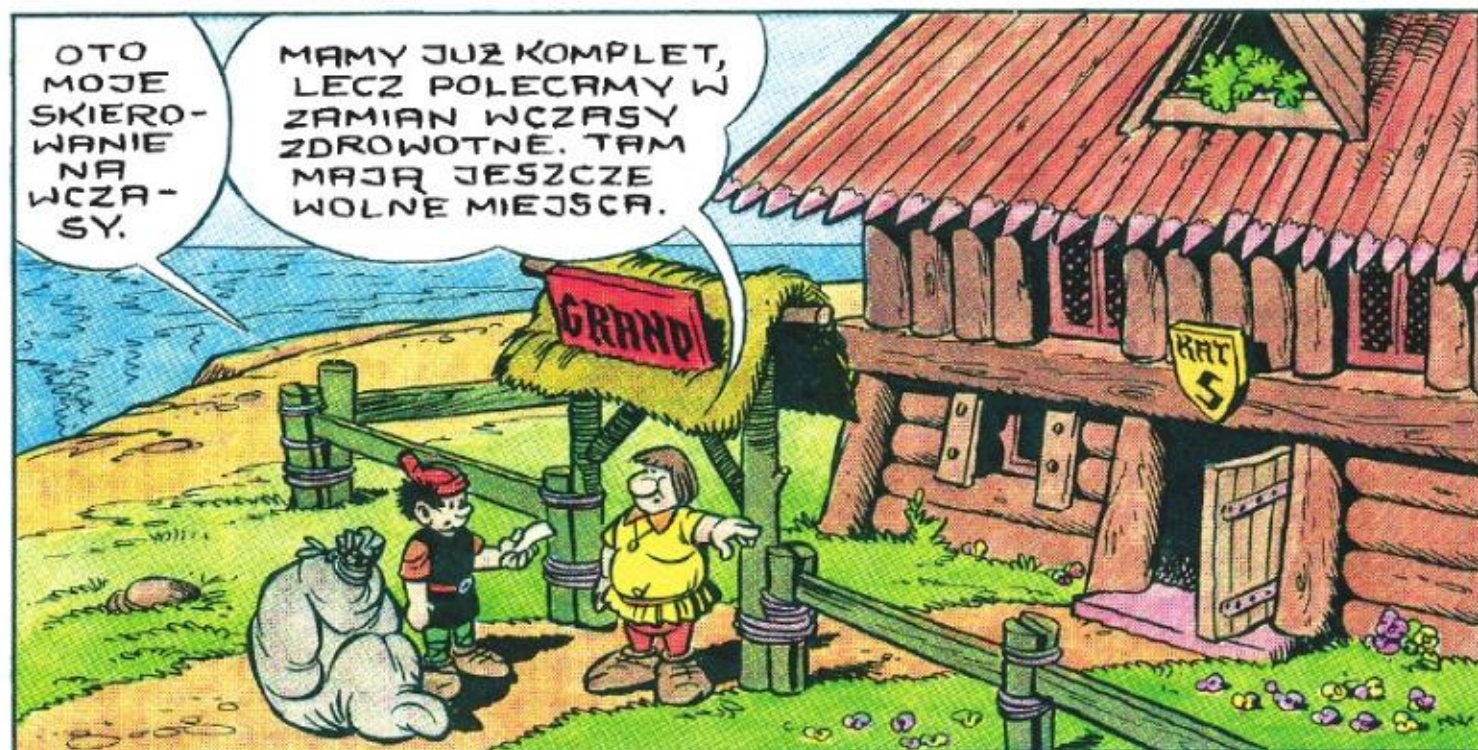
Janusz Christa **Kajko i Kokosz na wczasach**

(fragment)

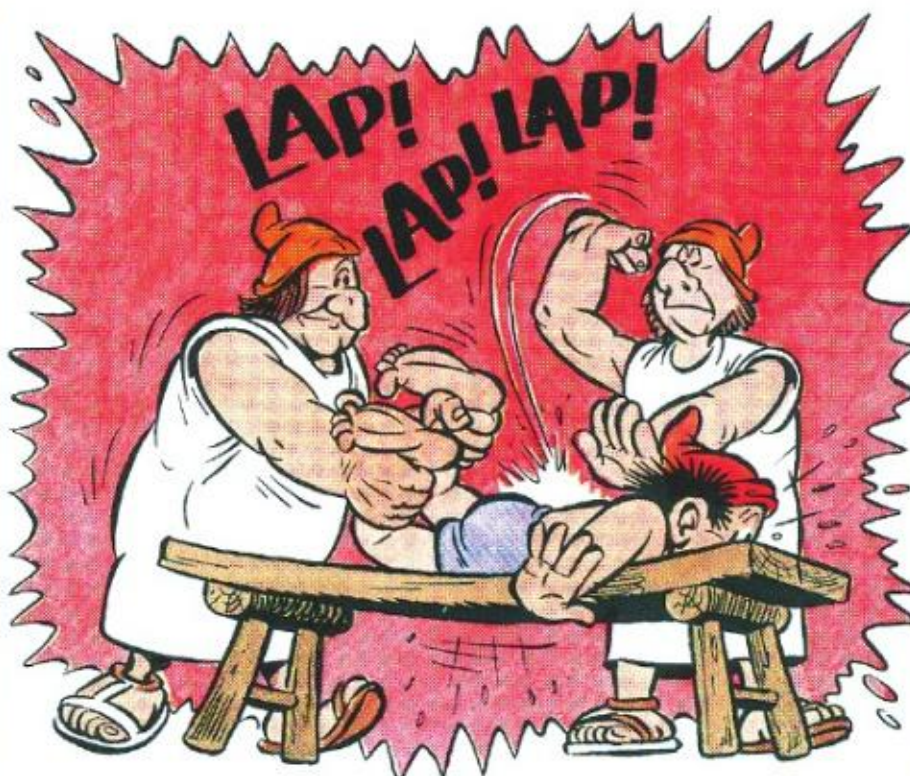
Podejmij temat

Janusz Christa (1934–2008) – miał wykształcenie ekonomiczne, jednak z zamiłowania był rysownikiem, scenarzystą i autorem komiksów. Stworzył jedną z najpopularniejszych polskich serii komiksów – o przygodach Kajka i Kokosza, dwóch sympatycznych kompanów.

Bohater literacki – wymyślona przez autora postać biorąca udział w przedstawionych wydarzeniach.

Plan wydarzeń może być **ogólny** – i składać się z punktów zawierających tylko najważniejsze informacje – oraz **szczegółowy** – w którym informacje dokładniejsze są ujęte w podpunktach..

1. Napisz w zeszycie **plan wydarzeń** przedstawionych w komiksie.

Plan wydarzeń – wymienione w zwięzłych punktach kolejne najważniejsze zdarzenia, w których brali udział bohaterowie, np.

1. Kajko i Kokosz przybywają na brzeg wielkiej wody w kraju Ranów.
2. Wojowie przeprawiają się statkiem na wyspę.
3. ...?...

2. Wypisz z komiksu wyrazy i wyrażenia oznaczające następstwo czasowe.

W TYM MOMENCIE

PO JAKIMŚ CZASIE

3. Opowiedz o przygodzie Kajka i Kokosza, wykorzystując słownictwo wypisane z komiksu. Możesz wcielić się w rolę jednego z bohaterów.
4. Czy zakończenie wybranego fragmentu komiksu cię zaskoczyło? Powiedz, jak inaczej mogłaby się skończyć przedstawiona historia.
5. Co ciekawego przydarzyło się tobie podczas wakacji. Opowiedz o tym.
6. Porozmawiajcie o komiksie. Skorzystajcie z poniższych pytań, a następnie zredagujcie na nie krótkie odpowiedzi.
 - Co wykorzystuje autor komiksu, aby przedstawić zdarzenia, bohaterów, miejsca itd.?
 - Jakiego rodzaju teksty występują w komiksie – co dominuje, a gdzie znajdują się dodatkowe informacje?
 - Jaką funkcję pełnią rysunki?
7. Czy komiksy są tak atrakcyjne dla młodych czytelników? W odpowiedzi na to pytanie podaj przynajmniej dwa **argumenty**. Zapisz je w zeszycie.

Argument – twierdzenie potwierdzające lub obalające tezę bądź stanowisko w jakiejś sprawie; **argumentacja** to uzasadnianie, przekonywanie za pomocą argumentów.

Ciekawe! W Brukseli w 1989 roku otwarto pierwsze na świecie muzeum komiksu.

Argument można zaczerpnąć z utworu literackiego, publicystyki, ale w argumentacji można powołać się także na wydarzenie historyczne, osobiste przeżycie albo na wypowiedź osoby będącej autorytetem.
 Teza: Warto wykazywać się kulturą osobistą.
 Argument: Kto wykazuje się kulturą osobistą, ten okazuje szacunek drugiej osobie, a to poprawia jego relacje z otoczeniem.

8. Stwórzcie w klasie listę komiksów, które warto przeczytać. Możecie sporządzić tabelę podobną do tej zamieszczonej poniżej.

Autor	Tytuł	Dlaczego warto przeczytać? Sformułuj argument
Janusz Christa	<i>Kajko i Kokosz na wczasach</i>	...?...
...?...	...?...	...?...

9. Wykonajcie własny komiks.
 - Z pomocą nauczyciela podzielcie się na kilkusobowe grupy.
 - Wymyślcie historię z życia szkoły (możecie przedstawić coś, co w rzeczywistości przydarzyło się komuś z was). Zapiszcie w punktach plan wydarzeń.
 - Wybierzcie osoby odpowiedzialne za treść i za rysunki.

Tworzenie komiksu

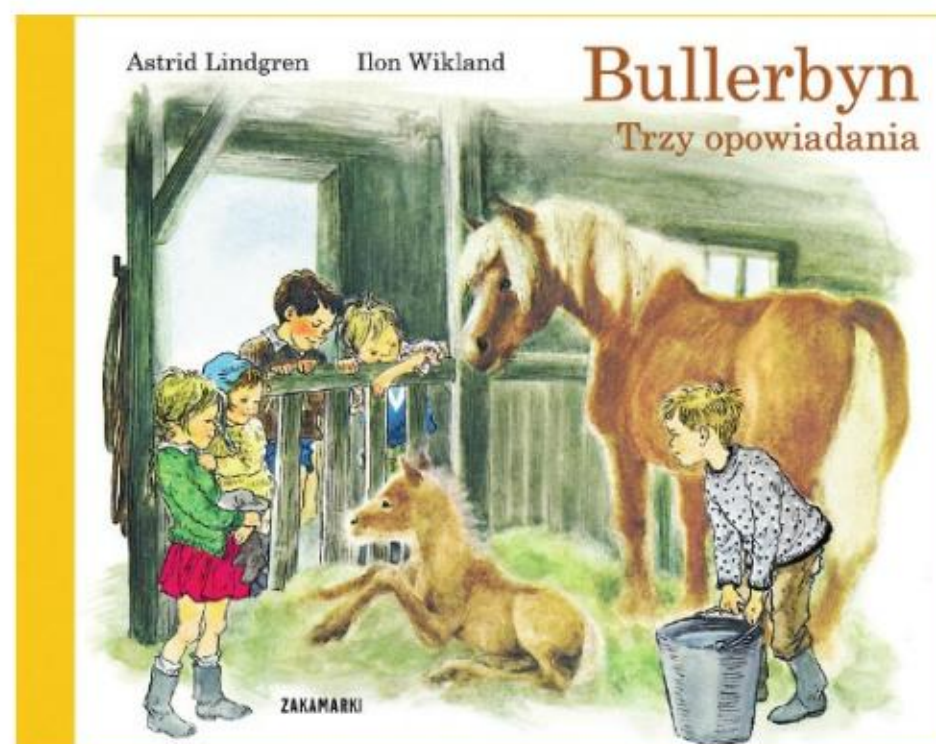
Przygotowanie historyjki obrazkowej wcale nie jest takie trudne, jak może się wydawać.

- 1 Napisz plan komiksu (przedstaw w nim kolejność wydarzeń; przyporządkuj wydarzenia do okienek komiksu, napisz dialogi – pamiętaj, że wypowiedzi bohaterów powinny być związane).
- 2 Wykonaj szkic ołówkiem (zaplanuj wygląd okienek; wydziel miejsce na teksty i rysunki).
- 3 Wymyśl kształt chmurzek komiksowych, w których będzie pojawiał się tekst.
- 4 Stwórz bohaterów (przedstaw za pomocą rysunków wygląd i cechy postaci).
- 5 Wymyśl tytuł; zaprojektuj i wykonaj okładkę.
- 6 Narysuj i pokoloruj komiks (wypełnij okienka kolorem – rysunki powinny być wyrazistsze niż tło).
- 7 Połącz wszystkie strony komiksu w całość (użyj zszywacza, zepnij spinaczem lub włóż je do segregatora).

1.3 Taaaka ryba! – piszemy opowiadanie (akapit, opowiadanie, fabuła)

- Zastanówcie się, a następnie powiedzcie, jakie znacie (oprócz obrazkowego) sposoby przedstawiania historii. Co sprawia, że są one ciekawe dla odbiorcy?

Przyjrzyj się przedstawionym okładkom. Czy znasz którąś z tych książek? Jeśli tak, powiedz, kto jest jej bohaterem; jeśli nie – czego domyślasz się na podstawie ilustracji.

1. Niedawno przedstawiliście pewną historię w formie komiksu. Teraz przygotujecie się do opowiadania różnych przygód wakacyjnych nie za pomocą obrazków, ale wyłącznie – słów. Na początek zapoznajcie się z definicją terminu **opowiadanie**.
2. Uzupełnij opowiadanie o Marku i Mirku. Najpierw dokładnie przeczytaj całość i zastanów się, co wpisać w puste miejsca, a dopiero potem napisz ostateczną wersję opowieści. Swoje zapiski notuj na kartkach lub w zeszycie.

...?...

(tytuł – niech zaciekawi czytelnika)

Zanosiło się na fascynujące popołudnie. Pogoda ...?... Marek i Mirek siedzieli z wędkami w łodzi i marzyli o ...?... Mówiono bowiem, że w jeziorze ...?..., której nie złapali nawet ...?...

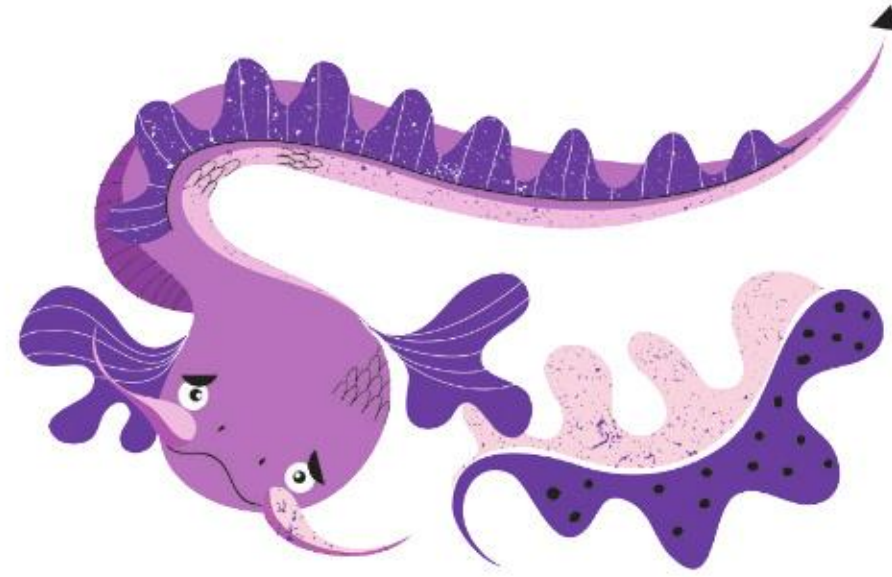
Podjmij temat

Opowiadanie (jako forma wypowiedzi) – tekst, w którym przedstawione są powiązane ze sobą wydarzenia, tworzące **fabułę**. Opowiadanie powinno być utrzymane w jednym czasie gramatycznym (np. przeszłym) i mieć przemyślaną konstrukcję. Typowa fabuła rozpoczyna się od przedstawienia miejsca akcji, bohaterów, sytuacji wyjściowej, której rozwinięcie prowadzi do wyraźnie zaznaczonego zakończenia. W opowiadaniu mogą się znaleźć prostsze formy, np. dialog.

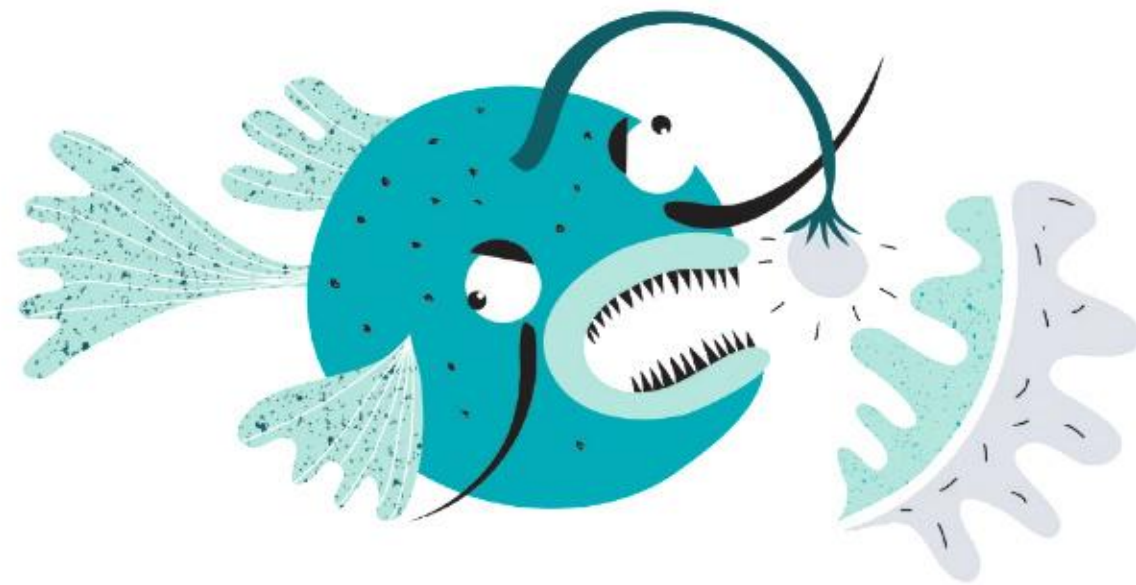

Fabuła – ogół zdarzeń występujących w utworze literackim.

– Ma na pewno ...?... i ...?... (opiszcie rybę z rysunku) – powiedział Mirek.

– Eee tam, jest dużo większa. ...?... (opiszcie rybę z kolejnego rysunku), a na dodatek ...?... – stwierdził Marek.

Pomoc

czuli, że..., oczekiwali, byli pewni, że..., zdarzy się coś niesamowitego, na wielki połów, złowię coś wielkiego

Akapit – wyodrębniony graficznie (za pomocą wcięcia) fragment tekstu wyrażający – zazwyczaj – jedną myśl i składający się z powiązanych ze sobą zdań. Powinien zawierać wprowadzenie, rozwinięcie i podsumowanie. Akapit stanowi zasadniczą jednostkę treściową tekstu.

Po kilkunastu minutach wędkarze znaleźli się na ...?... Łódka lekko ...?..., a woda ...?... Chłopcy ...?... (skorzystajcie z pomocy).

Nagle ...?... (opiszcie gwałtowne zdarzenie). Spławik drgnął i natychmiast schował się pod wodą. Mirek ...?... (co zrobił?).

– Pomóż mi! – wrzasnął do Marka.

Wtedy oniemiały Marek ...?... (co zrobił?). Ryba nie dawała za wygraną. Raz ...?..., a zaraz potem ...?... Łódka niebezpiecznie ...?... Po chwili wszystko się uspokoiło. Zadowoleni wędkarze ...?... i zaczęli ciągnąć ...?...

Już wydawało się, że zdobycz wypłynie, a tu... trach. ...?...

Chłopcy siedzieli z opuszczonymi głowami. Mirek patrzył z rozpaczą na zniszczoną wędkę.

– Jutro ...?... – powiedział Marek.

3. Określcie, które części opowiadania o Mirku i Marku stanowią w nim wstęp, rozwinięcie (część główną), zakończenie. Napiszcie w zeszycie, jakimi słowami zaczynają się poszczególne **akapity**.
4. Jakie opowiadania lubicie najbardziej. Porozmawiajcie o tym.

1.4 Być jak Kajko i Kokosz (czasownik, zaproszenie)

- Czy podczas wakacji trafiliście do interesujących miejsc? Opowiedzcie o którymś z nich koleżankom i kolegom.

Podejmij temat

Oto miejsce, w którym Kajko i Kokosz mogliby się znaleźć, gdyby w kraju Ranów trafili do luksusowego starodawnego ośrodka wczasowego, jakiego się spodziewali. Napisz, co mogliby tu robić podczas wypoczynku.

1. Powrót do tekstu komiksu. Wypisz do zeszytu dziesięć **czasowników**. Powiedz, co można z nich wywnioskować o osobie wykonującej daną czynność.

Czasownik to część mowy, która wyraża czynności lub stany, np. *czytam, grali, będą śpiewały*.

Czasowniki odmieniają się przez czasy .		
Czas przeszły – w momencie, gdy mówimy o danej czynności, ona już się odbyła (lub odbywała się), np. <i>Ada wystartowała (startowała) w konkursie</i> .	Czas teraźniejszy – czynność odbywa się w momencie, gdy o niej mówimy, np. <i>Ada właśnie startuje w konkursie</i> , lub trwa dłuższy czas, np. <i>Ada lubi rywalizować</i> .	Czas przyszły – w momencie, gdy mówimy o danej czynności, ona się jeszcze nie zaczęła, np. <i>Ada będzie startować (wystartuje) w konkursie</i> .

2. Z czasowników wypisanych w ćwiczeniu 1 wybierz trzy i odmień je w czasie przeszłym i czasie przyszłym.

Czasowniki odmieniają się także przez **osoby** – trzy w liczbie pojedynczej i trzy w liczbie mnogiej. Podczas odmiany tworzymy **osobowe formy czasownika**. Czasowniki mogą też wystąpić w nieosobowej formie – **bezokoliczniku**. Czasowniki w czasie przeszłym i niektóre czasowniki w czasie przyszłym odmieniają się przez **rodzaje**.

3. Odmień przez osoby czasowniki: *umieć, iść, włączyć*, w czasie przeszłym oraz w czasie przyszłym. Odmianę zapisz w zeszycie.

Nieosobowe formy czasownika	Osobowe formy czasownika		
bezokolicznik	osoby	liczba pojedyncza	liczba mnoga
<i>rozumieć</i>	1 os.	ja (co robię?) <i>rozumiem</i>	my (co robimy?) <i>rozumiemy</i>
	2 os.	ty (co robisz?) <i>rozumiesz</i>	wy (co robicie?) <i>rozumiecie</i>
	3 os.	on, ona, ono (co robi?) <i>rozumie</i>	oni, one (co robią?) <i>rozumieją</i>

Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
rodzaj męski <i>oddychałem, będę oddychał</i>	rodzaj męskoosobowy <i>oddychaliśmy, będziemy oddychali</i>
rodzaj żeński <i>oddychałaś, będziesz oddychała</i>	rodzaj niemęskoosobowy (mowa o kobietach, rzeczach, roślinach lub zwierzętach) <i>oddychałyśmy, będziecie oddychały</i>
rodzaj nijaki <i>oddychało, będzie oddychało</i>	

4. Zapisz w zeszycie wskazane formy czasowników (w komiksie te czasowniki mają formę bezokolicznika).

wylaczyć – czas teraźniejszy		
1 os. l. pojedynczej	2 os. l. mnogiej	3 os. l. mnogiej
zaoszczędzić– czas przeszły		
1 os. l. pojedynczej rodzaj męski (mówisz jako chłopiec)	3 os. l. pojedynczej rodzaj żeński (mówisz o dziewczynce)	2 os. l. mnogiej rodzaj niemęskoosobowy (mówisz do dziewcząt o nich samych)
uiścić– czas przyszły		
1 os. l. pojedynczej rodzaj męski	3 os. l. pojedynczej rodzaj żeński	3 os. l. mnogiej rodzaj niemęskoosobowy

5. Przepisz poniższe zdania do zeszytu. Czasowników podanych w nawiasach użyj we właściwej formie.

- Kajko i Kokosz (być) razem na wczasach.
- Goście (wysłuchać) koncertu wybitnego pianisty.
- Jacek i Emilka (wybierać się) dziś na premierę filmu.

Przyjrzyj się ilustracji, ułóż i zapisz w zeszycie kilka zdań opisujących przedstawioną sytuację.

6. Napisz w zeszycie kilkuzdaniową wypowiedź na temat komiksu o Kajku i Kokoszu. Użyj między innymi czasowników: *być, siedzieć, lubić* w dowolnych formach.

7. Ułóż i zapisz w zeszycie zdanie z dowolnym czasownikiem:

- w czasie przeszłym w rodzaju męskim,
- w czasie przyszłym w rodzaju niemęskoosobowym,
- w czasie teraźniejszym w rodzaju nijakim,
- w czasie przeszłym w rodzaju męskoosobowym.

8. Napisz w zeszycie pięć zdań z podanymi czasownikami na temat wizyty w kinie. Użyj tych czasowników w formach wskazanych w ostatniej kolumnie tabeli.

przychodzić	czas teraźniejszy	1 os. l. pojedynczej, r. męski 2 os. l. mnogiej, r. żeński 3 os. l. mnogiej, r. męskoosobowy
upaść	czas przeszły	1 os. l. pojedynczej, r. męski 3 os. l. pojedynczej, r. żeński 3 os. l. mnogiej, r. niemęskoosobowy
śpieszyć się	czas przyszły	1 os. l. pojedynczej, r. żeński 3 os. l. pojedynczej, r. żeński 2 os. l. mnogiej, r. męskoosobowy

Pomoc

serdecznie zapraszam; chcę cię za-
prosić; czy nie wybrałbyś się ze mną
do...; chcę ci zaproponować; będzie
mi miło, jeśli...

9. Wybierasz się do kina na film, w którym występuje twój ulubiony aktor. Zapraszasz na seans koleżankę lub kolegę. Co mówisz? Skorzystaj z pomocnego słownictwa umieszczonego na marginesie.

10. Dyrektor sanatorium zaprasza na kurację. Pomóż mu uzupełnić tekst **zaproszenia** i je odczytaj. Pełne zaproszenie napisz w zeszycie.

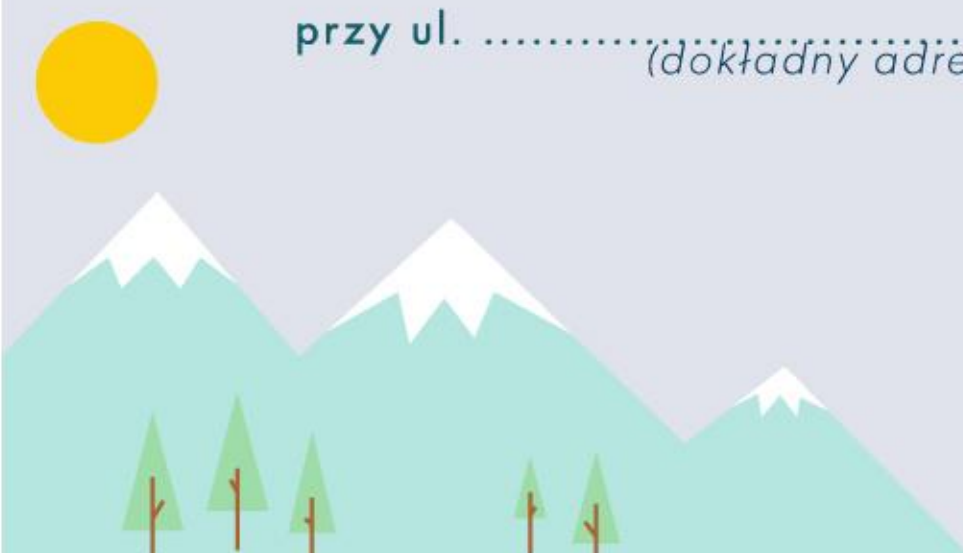
ZAPROSZENIE

Dyrektor sanatorium.....
(nazwa sanatorium) w kraju Ranów
ma zaszczyt zaprosić

Sz.P.
(imię i nazwisko zapraszanej osoby)
na kurację
(nazwa kuracji)
.....,

która odbędzie się
(kiedy?) w naszym
gabinecie zabiegowym, znajdującym się
przy ul.
(dokładny adres gabinetu)

Z poważaniem
Dręczyciel Zielarz

Zaproszenie – tekst wysyłany z okazji uroczystości prywatnych (np. urodzin) lub oficjalnych (np. wręczenia nagród) i wyrażający nadzieję, że osoba zapraszana weźmie w nich udział, lub upoważniający do uczestnictwa.

Pomoc

Tak zapisujemy datę:

1. 09. 2017 r.

1 IX 2017 r.

1 września 2017 r.

Tak zapisujemy godzinę:

17.15

22.00

11. Wykonaj przy użyciu różnych materiałów plastycznych zaproszenie na przykład dla babci na urodziny, imieniny lub inną ważną dla siebie uroczystość. Zastanów się nad nietypową formą opakowania zaproszenia. Możesz inspirować się poniższymi przykładami. Pamiętaj o podaniu niezbędnych informacji, czyli miejsca, daty i godziny rozpoczęcia uroczystości.

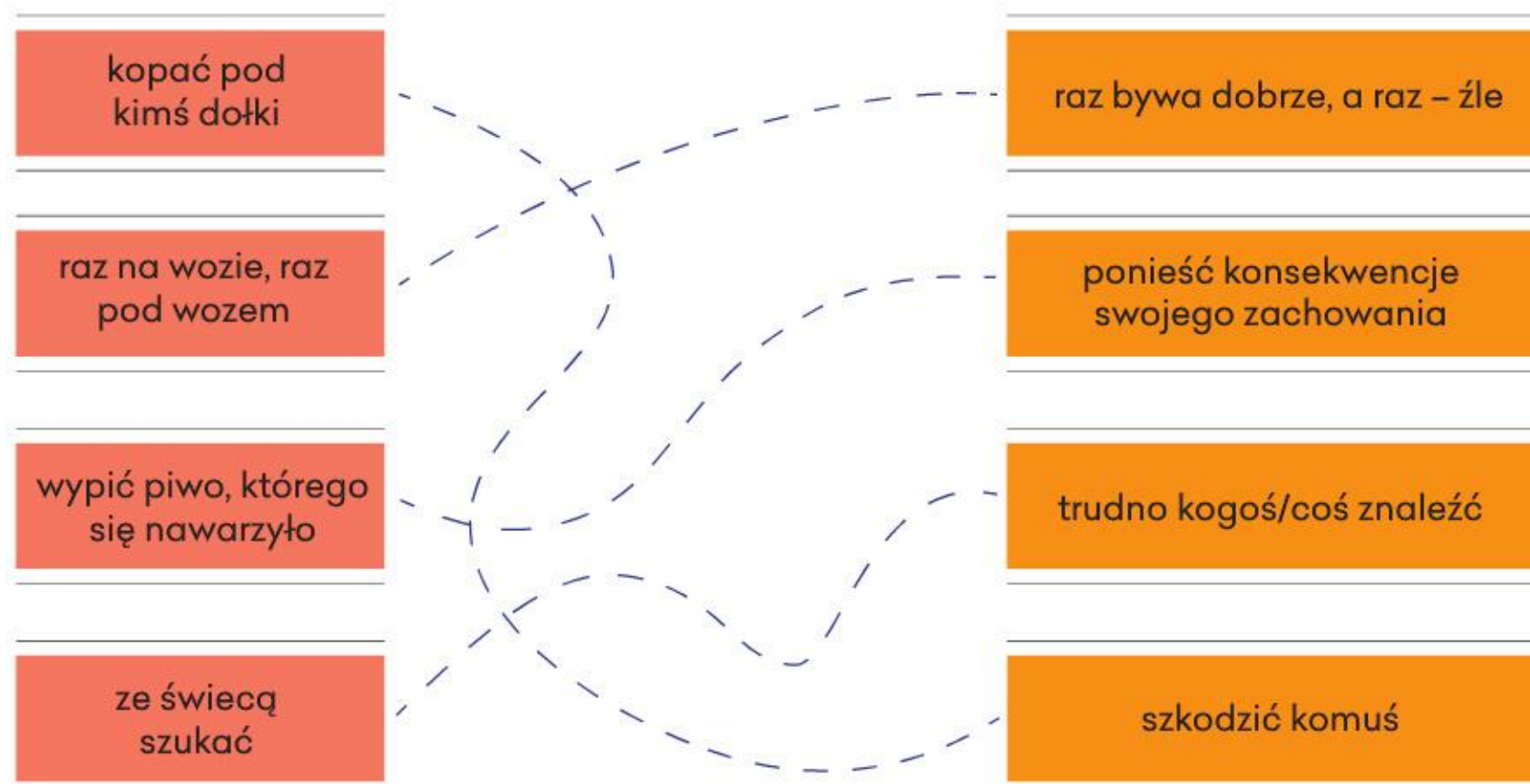

1.5 Mówię o sobie (związek frazeologiczny, podmiot liryczny)

Podejmij temat

Związek frazeologiczny – utrwalone połączenie wyrazów, które ma inne znaczenie, niż to wynika ze znaczeń wyrazów, z których jest złożone, np. *czarny koń*, *wychodzić przed orkiestrę*.

- Po nitce do kłębka... Przeczytaj definicję **związku frazeologicznego**, która odnosi się do poniższych powiedzeń. Znajdź i odczytaj ich wyjaśnienia.

- Przeczytaj fragment wiersza Józefa Barana pt. *Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu*. Podczas czytania zwróć uwagę, jak w wierszu zostały użyte powiedzenia podane w poprzednim ćwiczeniu.

Józef Baran (ur. 1947) – poeta mieszkający w Krakowie, autor wielu tomików wierszy, które zostały przetłumaczone m.in. na języki angielski, czeski i hebrajski.

Józef Baran

Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu

(fragment)

po prostu
nie wyobrażam sobie
bez siebie życia

nieodłącznie
towarzyszyć sobie muszę
na wozie i pod wozem
w ulewie i w słońcu
na zabawie i w urzędzie

w dołku który pod sobą wykopię
w łóżku które pościelę
przy picu nawarzonego sobie piwa

nie opuszczę siebie nawet
gdy wszyscy ode mnie uciekną
jak z tonącego statku
[...]

albowiem
choćbym ze świeczką w ręce
całą ziemię wzdłuż i wszerz przewędrował
[...]

nigdzie
i nigdy
nie odnajdę drugiego takiego
wiernego kompana
jakim jestem sam dla siebie

1. Wyjaśnijcie przytoczone słowa **podmiotu lirycznego** w wierszu Józefa Barana.

nieodłącznie towarzyszyć sobie muszę na wozie i pod wozem	czyli kiedy?
nieodłącznie towarzyszyć sobie muszę [...] w dołku który pod sobą wykopię	czyli kiedy?
nieodłącznie towarzyszyć sobie muszę [...] w łóżku które pościelę przy picu nawarzonego sobie piwa	czyli kiedy?
choćbym ze świeczką w ręce całą ziemię wzdłuż i wszerz przewędrował	czyli co zrobił?

2. Powiedzcie, kto jest najwierniejszym przyjacielem podmiotu lirycznego.

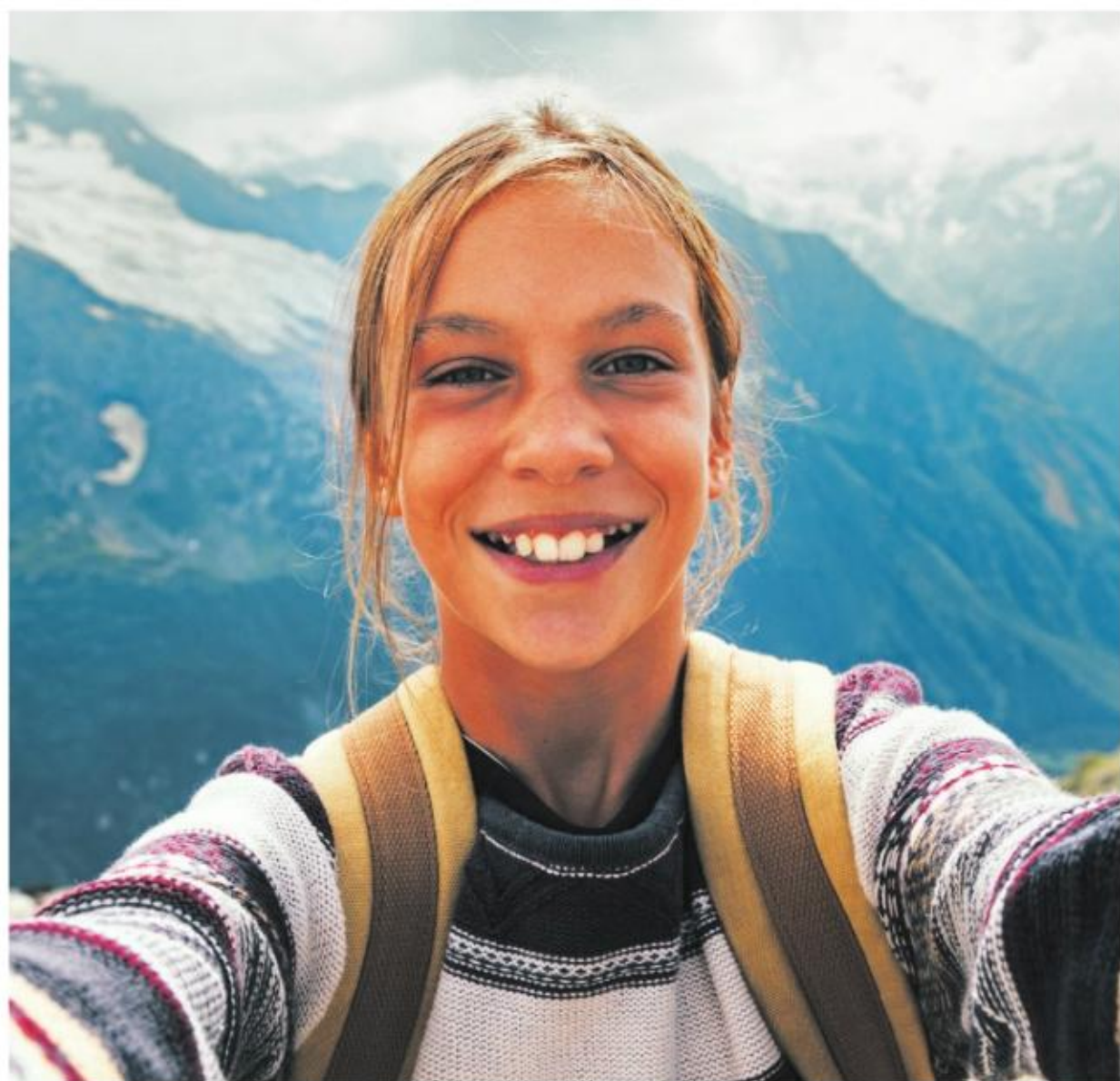

Podmiot liryczny – postać, skonstruowana w utworze (najczęściej wierszu) przez autora, która mówi o swoich przeżyciach, doznaniach, refleksjach i poglądach; nadawca wypowiedzi.

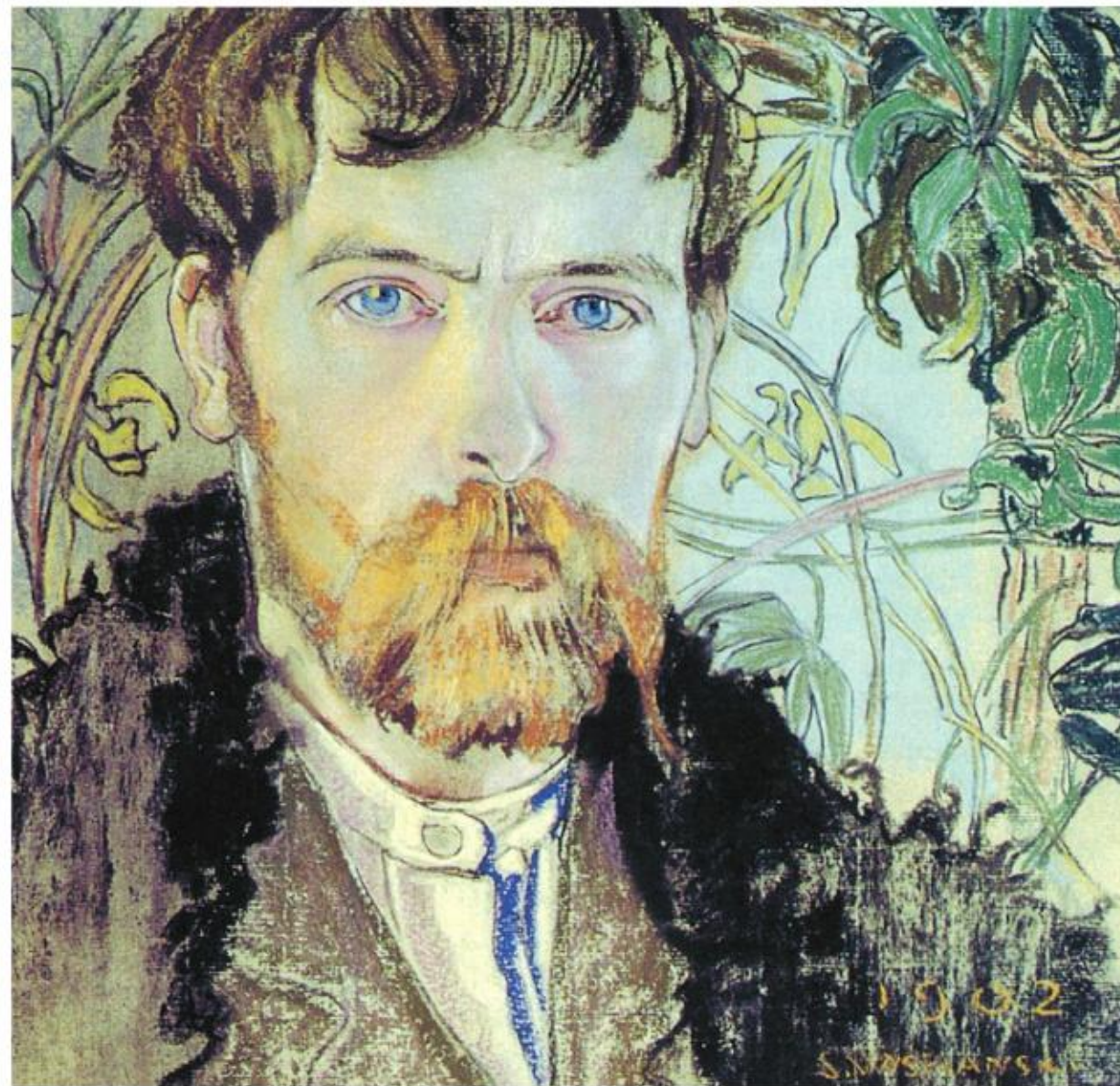

Hymn – uroczysty i podniosły utwór poetycki lub oparty na nim wokalny utwór muzyczny, sławiący Boga, bohaterów, wielkie idee itp.

3. **Hymn** to utwór pochwalny, poświęcony komuś lub czemuś. Czy, twoim zdaniem, warto docenić samego siebie aż tak, by tworzyć na swoją cześć hymn – tak jak czyni to podmiot liryczny wiersza Józefa Barana? Uzasadnij swoją opinię w kilku zdaniach. Wykorzystaj najtrafniejsze określenia z utworu. Zapisz wypowiedź w zeszycie.

Selfie wykonane telefonem komórkowym

Stanisław Wyspiański, *Autoportret*, 1902

Obejrzyj powyższe zdjęcie wykonane telefonem komórkowym, tzw. selfie [czyt. selfi], oraz reprodukcję obrazu polskiego artysty. Co, twoim zdaniem, łączy te dwa autoportrety? Sprawdź w dostępnym słowniku języka polskiego, co oznacza słowo *autoportret*, a następnie napisz w zeszycie, czym autoportret różni się od portretu.

4. Czy można powiedzieć, że *Hymn o sobie samym...* to taki wyjątkowy autoportret? Uzasadnij swoje zdanie. Zapisz odpowiedź w zeszycie.
5. Mówienie o sobie jest rzeczą trudną, ale możliwą. Wybierz jedno ze zdań i rozwiń je w zeszycie w krótką wypowiedź tak, aby napisać coś o swoich charakterystycznych cechach.

Bardzo lubię u siebie to, że ...?...

Mogę śmiało o sobie powiedzieć, że ...?...

6. Podmiot liryczny wiersza Józefa Barana wygłasza trochę żartobliwy hymn na swoją cześć. Weź udział w podobnej zabawie – zrób sobie selfie telefonem komórkowym lub aparatem fotograficznym. Napisz, co trzeba wziąć pod uwagę podczas robienia zdjęcia, by było atrakcyjne.

1.6 Razem łatwiej (opowiadanie jako tekst literacki)

- Słuchajcie czytanego przez nauczyciela tekstu. Gdy usłyszycie „stop”, pokażcie, co czujecie, o czym myślicie. Możecie to zrobić za pomocą gestów, mimiki, ruchu.

Zaproszono cię do ogromnego, ponurego pałacu. Przebywasz tam już kilka dni. Co wieczór kładziesz się spać w dużej, słabo oświetlonej sypialni. (stop)

Kiedy leżysz w zupełnej ciemności, wydaje ci się, że coś słyszysz... (stop). Wsłuchujesz się uważnie. (stop) Tak, to płacz. Ktoś bardzo żałośnie płacze! (stop) Historia powtarza się każdego wieczora.

Wreszcie postanawiasz sprawdzić, skąd dochodzi ten dźwięk. Bierzesz zapaloną świecę, otwierasz ciężkie drzwi i wychodzisz na korytarz... Co odkrywasz?

- Nazwij uczucia pokazane za pomocą gestów i ruchów. Sformułuj krótkie wypowiedzi na temat uczuć strachu, ciekawości czy niepewności, nazywanych w poprzednim ćwiczeniu za pomocą gestów lub je z nich odczytywanych.
- Zapoznaj się z informacjami na temat **opowiadania** jako utworu literackiego. Napisz w zeszycie krótkie opowiadanie – zakończenie usłyszanej historii. Przeczytaj je koleżankom i kolegom.
- Przeczytaj fragment powieści pt. *Tajemniczy ogród*. Podczas czytania zwróć uwagę na uczucia bohaterów i zakończenie.

Frances Hodgson Burnett*

Tajemniczy ogród

(fragment)

Wzięła świecę stojącą przy łóżku i cicho wyszła z pokoju. Korytarz był długi i ciemny, lecz Mary* zbyt była podniecona, by na to zwrócić uwagę.

Myślała, że odnajdzie drogę, którą musi przejść, by odnaleźć ów krótki korytarzyk z zakrytymi dywanem drzwiami, przez które pani Medlock* wyszła tego dnia, gdy Mary zabłądziła. Płacz dochodził z tego właśnie pasażu. Szła zatem przed siebie z migającym słabym światłem, raczej wyczuwając właściwą drogę, a serce jej biło tak

Podjmij temat

Opowiadanie (jako tekst literacki) – odróżnia się od opowiadania (formy wypowiedzi) wyjątkowo starannym opracowaniem, m.in. artystycznym językiem. Tak jak we wszystkich dziełach sztuki, dominuje w nim nastawienie na osiągnięcie piękna.

Frances Hodgson Burnett – czyt. fransis hodżson banet

Frances Hodgson Burnett (1849–1924) – angielska pisarka, autorka powieści dla dzieci i młodzieży: *Mały lord*, *Mała księżniczka*, *Tajemniczy ogród*.

Mary – czyt. mery

Medlock – czyt. medlok

łokieć – tu: dawna miara długości, w zależności od tego, gdzie i kiedy była używana, wynosząca od ok. 0,47 do ok. 0,78 metra

baldachim – osłona w kształcie daszka

brokat – tu: gruba tkanina ozdobiona srebrnymi lub złotymi nićmi

głośno, że zdawało jej się, że słyszy jego uderzenia. Oddalony płacz trwał i wiódł ją. Czasami ustawał na chwilę, po czym znów się rozpoczynał. Czy tutaj należało zawrócić? Zatrzymała się i popatrzyła. Tak, to tutaj. Teraz przez ten korytarz, potem na lewo, potem dwa szerokie stopnie, potem znów na prawo. Tak oto znalazła drzwi z dywanem.

Otworzyła je delikatnie i zamknęła cicho za sobą. Stała w korytarzu i słyszała płacz zupełnie wyraźnie, choć nie był głośny. Płacz szedł od strony drugiej ściany na lewo, o kilka łokci* dalej, a były tam drzwi. Pod drzwiami tymi na dole widniała smuga światła, ów ktoś płakał w tamtym pokoju.

Podeszła zatem do drzwi, otworzyła je i oto znalazła się w pokoju.

Był to pokój obszerny, z pięknym, staroświeckim umeblowaniem. Słaby ogień tlił się na kominku, nocna lampka paliła się przy rzeźbionym łożu z baldachimem* na czterech kolumnkach opartym i przysłonionym brokatem*, na łożu leżał chłopczyk, krzycząc ze złością. [...]

Chłopczyk miał ostrą, drobną twarz koloru kości słoniowej, a oczy jego zdawały się na tę twarz zbyt duże. Gęstwa włosów w lokach opadała mu na czoło, co twarzyczkę czyniło jeszcze drobniejszą. Wyglądał jak chłopiec chory, ale krzyczał jakby ze złości i zmęczenia, a nie z bólu.

Mary stała przy drzwiach ze swą świecą w ręce, z oddechem zapartym. Potem przeszła przez pokój, a gdy się zbliżyła, światło zwróciło uwagę chłopca, który odwrócił się w tę stronę i patrzył na nią szeroko otwartymi, szarymi oczyma, które w tej chwili wydawały się olbrzymie.

– Kim jesteś? – rzekł wreszcie szeptem, trochę przelęknięty. – Czy jesteś duchem?

– Ja nie – odparła Mary również szeptem i również trochę przestraszona. – A czy ty jesteś duchem? On patrzył, patrzył i patrzył. Mary musiała zauważyć, jakie dziwne były jego oczy. Miały szary kolor agatu*, a wyglądały na zbyt wielkie do jego twarzy, gdyż ocieniały je długie ciemne rzęsy.

– Nie – odparł po chwili wyczekiwania. – Jestem Colin*.

– Co za Colin? – wyjąkała.

– Jestem Colin Craven*. Kto ty jesteś?

– Jestem Mary Lennox*. Pan Craven jest moim wujem.

– A moim ojcem – rzekł chłopiec.

– Twoim ojcem – wyjąkała znów Mary. – Nikt mi nie mówił, że wuj ma syna! Czemu mi nie powiedzieli?

– Chodź tutaj! – powiedział, nie spuszczając z niej wystraszonego wzroku.

Podeszła blisko do łóżka, on zaś rękę wyciągnął i dotknął jej.

– Jesteś naprawdę? – spytał. – Takie rzeczywiste sny miewam

agat – kamień półszlachetny

Colin – czyt. kolin

Craven – czyt. krejwen

Lennox – czyt. lenoks

często. Może i ty jesteś snem [...]. Powiedz mi jeszcze raz, jak się nazywasz.

- Mary Lennox. Czy nikt ci nie mówił, że tu przyjechałam na stałe?

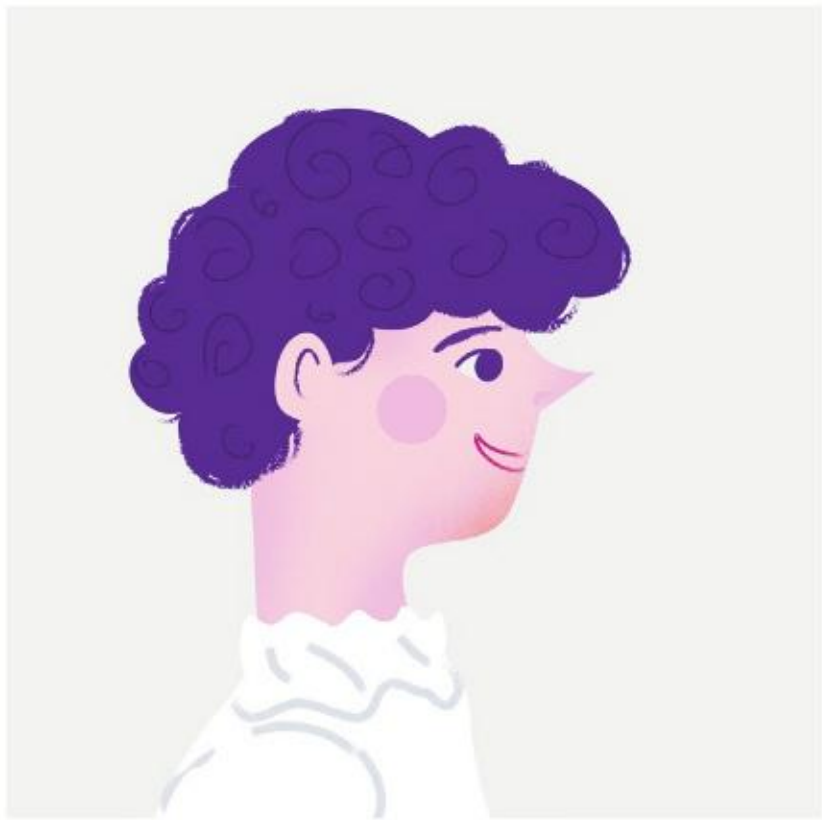
Trzymał wciąż w ręce fałdy jej szala, ale zdawał się już bardziej wierzyć w jej rzeczywistość.

- Nie – odparł. – Nie wolno im.
- Dlaczego? – spytała Mary.
- Bo bym się bał, że zechcesz mnie widzieć. Nie lubię ludzi widywać i rozmawiać z nimi.
- Ale dlaczego? – zapytała Mary, coraz bardziej zdziwiona.
- Bo zawsze jestem taki jak teraz, chory i zmuszony leżeć. Ojciec też nie chce, żeby do mnie mówiono. I służbie rozpowiadać o mnie nie wolno. Jeśli będę żyć, to będę garbaty. Ale ja umrę. Ojciec nie może znieść myśli, że będę taki jak on.
- Boże! Cóż to za dziwny dom! – zawołała Mary.

tłumaczenie Jadwiga Włodarkiewiczowa

1. Porównajcie, czyje zakończenie historii o pobycie w ponurym pałacu, napisane na początku lekcji, okazało się najbardziej podobne do historii przedstawionej we fragmencie powieści. Co łączy przeczytany fragment *Tajemniczego ogrodu* z waszymi opowieściami?
2. Co przeżywali bohaterowie *Tajemniczego ogrodu*? Nazwijcie i zapiszcie w zeszytach ich uczucia.

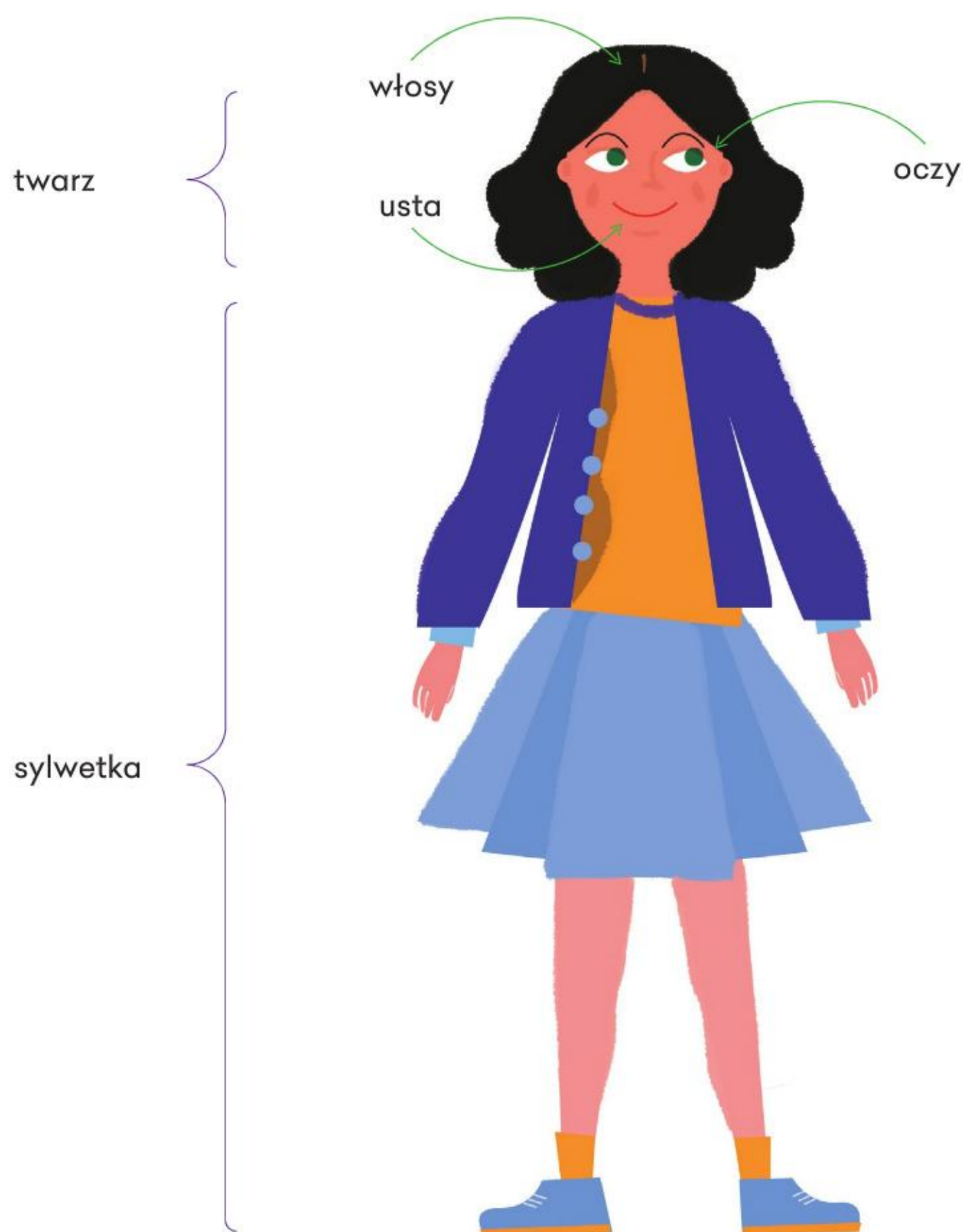

MARY: Czułam ...?...	COLIN: Czułem ...?...
MARY I COLIN: Czuliśmy ...?...	

Narrator – wymyślona przez autora osoba będąca w utworze literackim – takim jak powieść czy opowiadanie – nadawcą wypowiedzi, opowiadająca o przedstawionych wydarzeniach. Narratorem może być bohater, który bierze udział w opowiadanych wydarzeniach (czyli fabule) lub kryć się za przedstawianym światem (zdarzeniami, postaciami). Narrator może mieć o nich ograniczoną wiedzę lub wiedzieć wszystko. Formułuje swoją wypowiedź w pierwszej lub trzeciej osobie (może być pierwszo- lub trzecioosobowy).

3. Odszukaj w utworze fragmenty, w których nadawcą wypowiedzi jest **narrator**, a potem wskaż te, w których wypowiada się jeden z bohaterów.

4. Kto jest narratorem, osobą opowiadającą, w przeczytanym fragmencie? Przepisz do zeszytu właściwą odpowiedź.
- Narratorem jest osoba biorąca udział w wydarzeniach przedstawionych w powieści.
 - Narratorem jest osoba, która nie bierze udziału w wydarzeniach, tylko o nich opowiada.
5. Określ typ narracji. Powiedz, czy jest ona pierwszoosobowa czy trzecioosobowa?
6. Napisz w zeszycie, jaki jest nastrój tekstu Frances Hodgson Burnett w pierwszej i drugiej części. Co na to wskazuje?
7. Odszukaj we fragmencie powieści **opis** postaci. Zapisz w zeszycie określenia dotyczące wyglądu.

Opis – przedstawienie wyglądu osoby, przedmiotu, krajobrazu itp. W opisie nie przedstawia się zdarzeń. Obiekt jest traktowany jako nieruchomy, nie zmieniający się. Opis rzadko występuje jako samodzielny tekst; zwykle pojawia się jako część większego utworu. Służy przede wszystkim temu, by czytelnik mógł sobie lepiej wyobrazić bohaterów, miejsca itp.

8. „Nie lubię ludzi widywać i rozmawiać z nimi” – mówi Colin do Mary. Porozmawiajcie o tym, jakie mogą być przyczyny tego, że ktoś unika ludzi i nie chce się z nimi komunikować?

- Czy zdarzyło się wam spotkać taką osobę? Jeśli tak, opowiedzcie o niej.
- Jak należy postępować z osobami o takim nastawieniu jak Colin? Czy wszystkie one naprawdę chcą, aby je zostawić w spokoju?

9. Wymyślcie dla Mary krótkie rady, które pomogą jej zdobyć zaufanie Colina. Postępujcie według poniższych wskazówek.

- A. Najpierw praca samodzielna: zapisz swoje rady dla Mary na małych kartkach; zacznij od słów: *Aby zdobyć zaufanie Colina, powinnaś ...?...*
- B. Nauczyciel połączy was w pary. Wspólnie ustalone rady zapiszcie na kartce z bloku.
- C. Teraz nauczyciel połączy pary w czwórki (lub jeszcze większe grupy). Zanotujcie swoje pomysły i sformułujcie zestaw rad dla Mary. Zapiszcie je na dużym plakacie.

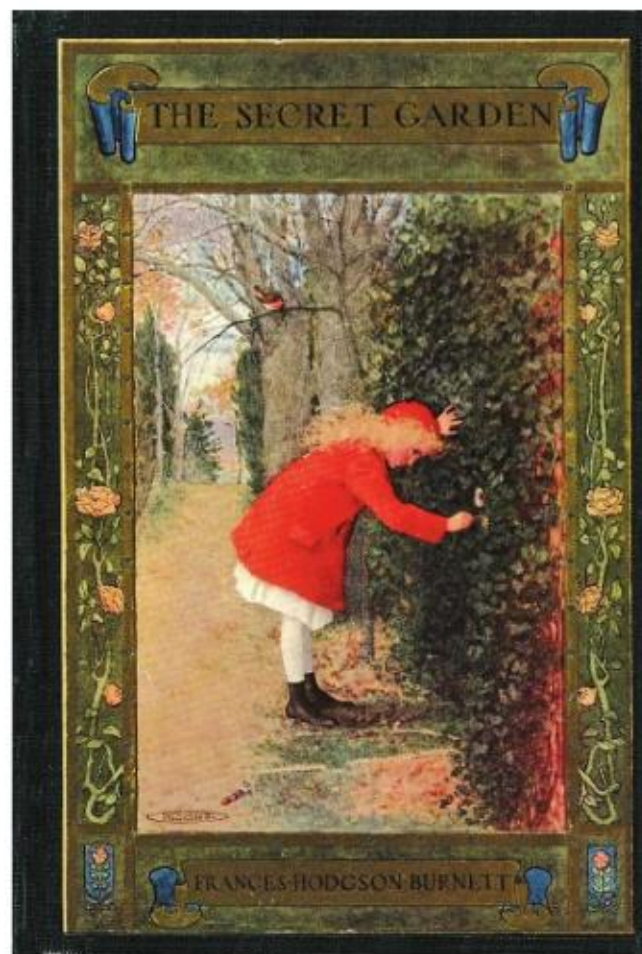
10. Przygotujcie w grupach scenki pt. „Porozmawiajmy”. Wspólnie zastanówcie się, jak nawiązać dialog, co zrobić, aby osobę zamkniętą w sobie zachęcić do rozmowy. Zwróćcie uwagę na gesty i mimikę. Odegrajcie scenki w klasie.

Ciekawe!

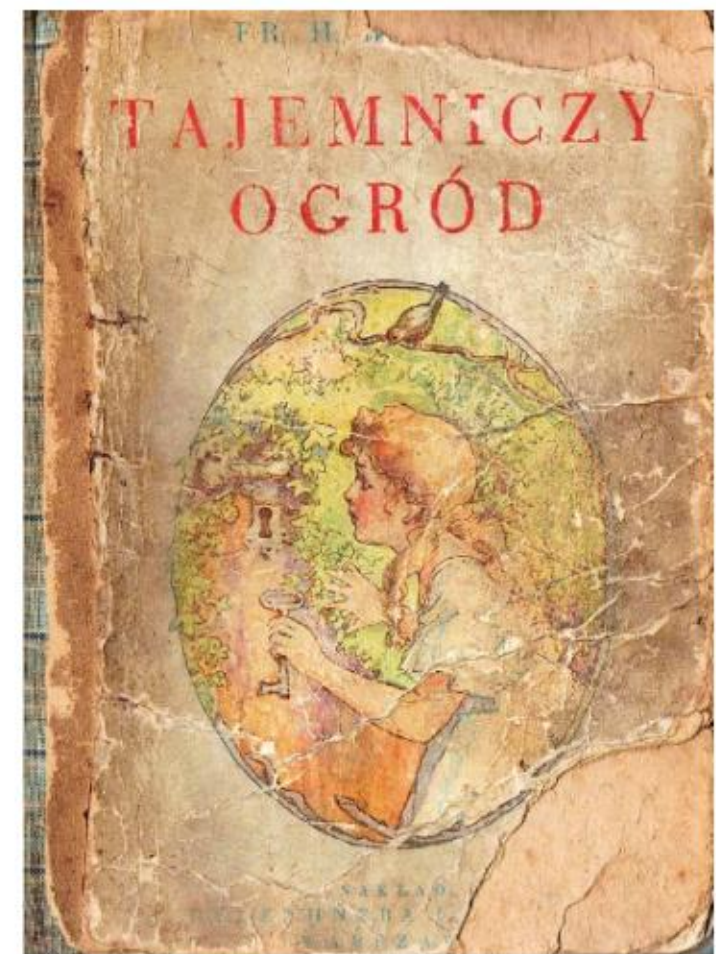
Powieść F.H. Burnett pt. *Tajemniczy ogród* została zekranizowana w 1993 roku przez Agnieszkę Holland.

Obejrzyj ilustrację na okładce pierwszego wydania książki F.H. Burnett o przygodach Mary Lennox, a następnie wyobraź sobie, że odnalazłaś/odnalazłeś wejście do tajemniczego ogrodu. Opisz, jak ono wygląda.

Okładka pierwszego wydania książki pt. *Tajemniczy ogród*, 1911

Okładka polskiego wydania książki pt. *Tajemniczy ogród*, 1927

1.7 Słówka z rz

- Przepisz podane wyrazy do zeszytu i dopisz do nich takie ich formy, w których nastąpiła wymiana z *rz* na *r*.

na górze nad morzem w grze na korze którzy dobrzy

- Do podanych czasowników dopisz w zeszycie pokrewne rzeczowniki – udowodnij, że znasz zasadę dotyczącą wymiany *rz* na *r*.
Wzór: *wierzyć* – *wiara*.

chmurzy się

mierzymy

tworzę

- Wypisz do zeszytu litery, po których piszemy *rz*.

przód

brzuch

trzask

drzemać

krzyk

grzanka

chrzest

zajrzeć

wrzawa

Obejrzyj dwa poniższe zdjęcia i przeczytaj podpisy pod nimi. Odgadnij, o jakie słowa chodzi. Sprawdź w słowniku ortograficznym, jak je poprawnie zapisać.

Ptak chroniony, z długim dziobem i krótkim ogonem; żyje w Europie i Azji; pióra ma jasnobrązowe w ciemne plamki.

Bardzo głośne mówienie lub wołanie, również głośne dźwięki wydawane przez człowieka pod wpływem np. bólu, strachu.

Podejmij temat

Rz piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych następuje wymiana *rz* na *r*, np. *marzec* – *marcowy*, *orzeł* – *orli*, *cesarz* – *cesarski*, *szerzyć* – *szeroki*. Wyrazy pokrewne mają wspólną część, zwykle taką samą: *dom*, *domek*, *domowy*. Czasem jednak te wspólne części mogą się różnić: *wierzyć*, *wiara*, *wierny*.

Rz należy pisać po następujących spółgłoskach: *p*, *b*, *t*, *d*, *k*, *g*, *ch*, *j*, *w*. Przykłady wyjątków: *bukszpan*, *kształt*, *pszenica*, *pszczola*, *wykształcenie*.

Ciekawe!

Bukszpan to krzew lub drzewo o drobnych liściach; rośnie w rejonach Morza Śródziemnego, w Polsce uprawiany jako krzew ozdobny.

Rz piszemy w wielu wyrazach zakończonych na -arz, -erz, np. koszykarz, ślusarz, harcerz.

Pisownię wielu wyrazów z rz musisz zapamiętać. Przykłady takich wyrazów to: porzeczek, zdarzenie, marzyć, urząd, rzepa, wierzba.

3. Z podanych sylab utwórz jak najwięcej wyrazów.

prze bień bać ba rwa grze trze chy bić prać

4. Znajdź w słowniku ortograficznym po cztery wyrazy z rz niewymiennym, rz wymiennym oraz rz po spółgłosce. Przygotuj w zeszycie tabelę z przykładami. W osobnych kolumnach zapisz wyrazy należące do wyżej wymienionych kategorii.

5. Przepisz podane cząstki do zeszytu, dopisując do nich -arz lub -erz. Powstałe wyrazy podziel na sylaby. Wzór: kolarz – ko-larz.

druk- tal- past- mal-

6. Użyj lusterka, aby odczytać nazwy zawodów. Zapisz je w zeszycie.

ΣTOLARΣ

ΣMURARΣ

ΣPASTERΣ

ΣTANCERΣ

ΣKOLEJARΣ

ΣMASARΣ

7. Przepisz wyrazy do zeszytu, w puste miejsca wpisując rz.

...?...eźba

...?...ucać

ko...?...eń

...?...ęsisty

ko...?...yść

o...?...ech

p...?...ygoda

bu...?...a

ma...?...enie

8. Znajdź w słowniku ortograficznym cztery inne wyrazy z rz, których pisownię trzeba zapamiętać. Wybierz zwłaszcza te, których pisownię zdarzyło ci się zapomnieć, i zapisz je w zeszycie.

9. Zapisz w zeszycie po dwa wyrazy: zakończone na -arz, -erz; wyrazy z rz po spółgłosce; wyrazy z rz niewymiennym; wyrazy z rz wymieniającym się na r.

1.8 Niemiła niespodzianka... (dyskusja)

- Czasem w życiu zdarza się tak, że chcieliśmy dobrze, a przytrafiła się nam niemiła niespodzianka. Podaj przykład takiej sytuacji. Przepisz podane zdania do zeszytu, odpowiednio je uzupełniając.

Zdarzyło się tak kiedyś, że chciałam/chciałem ...?...

Wyszło jednak inaczej ...?...

- Odczytajcie swoje przykłady i wybierzcie najśmieszniejsze zdarzenie.
- Przeczytaj fragment powieści pt. *Ania z Zielonego Wzgórza*. Podczas czytania zwróć uwagę na to, jak i dlaczego doszło do niemiłej niespodzianki.

Lucy Maud Montgomery*

Ania z Zielonego Wzgórza

(fragment)

Pewnego wieczora w końcu kwietnia Maryla wracała z posiedzenia związku. [...] Przyśpieszając kroku po wilgotnej alei, Maryla rozmyślała, jak miła jest świadomość, że powraca do domu, do wesoło trzaskającego na kominku ognia, i porównywała to uczucie z wrażeniem chłodnej pustki, jaką odczuwała dawniej, przed przybyciem Ani na Zielone Wzgórze.

Toteż nic dziwnego, że gdy weszła do kuchni i nie zastała tam śladu ognia, ani też swojej wychowanki, poczuła się zirytowana i rozczarowana. Poleciała Ani, aby punktualnie na piątą przygotowała herbatę, a tymczasem sama będzie zmuszona szybko przebrać się i przygotować wieczerzę, zanim Mateusz powróci z pola.

– Rozmówię się z panną Anną, gdy się zjawi – mówiła Maryla gniewnie, łupiąc siekierką drzewo z większą energią, niż należało. – Ot, i Mateusz już powrócił i cierpliwie czeka w kącie. A ona biega gdzieś pewno z Dianą, pisze powieści, deklamuje dialogi lub inne bzdurstwa i ani myśli o swoich obowiązkach. Trzeba będzie raz na zawsze skończyć z tym wszystkim. [...] Wprawdzie muszę przyznać, że pomimo wszystkich jej wad nigdy dotąd nie była nieposłuszna lub nieobowiązkowa, i smuci mnie bardzo, że się to dziś zdarzyło. [...]

Podjmij temat

Lucy Maud Montgomery –
czyt. lus-i mod montgomery

Lucy Maud Montgomery (1874–1942) – kanadyjska pisarka; sławę przyniósł jej cykl dziesięciu powieści o rudowłosej Ani (m.in. *Ania na uniwersytecie*, *Dolina Tęczy*, *Wymarzony dom Ani*).

Ciekawie!

Na podstawie powieści L.M. Montgomery pt. *Ania z Zielonego Wzgórza* powstał w 1985 roku film fabularny o tym samym tytule w reżyserii Kevina Sullivana [czyt. kewina saliwana]. Najnowsza ekranizacja powstała w 2016 roku w reżyserii Johna [czyt. dzona] Kenta Harrisona.

facjatka – pomieszczenie mieszkalne na poddaszu, z oknami w dachu

lichtarz – świecznik na jedną świecę

szkoła (szkółka) niedzielna – zajęcia najczęściej o charakterze religijnym organizowane w niedzielę

– Czy aby nie sądzisz jej zbyt pochopnie, Marylo? – rzekł powoli [Mateusz]. – Nie nazywaj jej nieobowiązkową, jeśli nie jesteś pewna jej winy. Być może, iż wszystko da się jeszcze wytłumaczyć... Ania na pewno potrafi wyjaśnić tę sprawę. [...]

Noc już zapadła, gdy wieczerza była gotowa, ale nie widać było małej winowajczyny [...]. Maryla z kwaśną miną zmyła i pochowała naczynia stołowe. Następnie udała się na facjatkę*, po lichtarz*, stojący zazwyczaj na stoliku Ani, aby zejść do piwnicy. Zapaliwszy świecę, nagle zauważyła dziewczynkę, leżącą na łóżku, z głową ukrytą w poduszkach.

– A to co znowu! – zawołała zdumiona. – Czyś ty spała, Aniu?

– Nie – brzmiała przytłumiona odpowiedź.

– Czyś więc chora? – spytała Maryla zaniepokojona, zbliżając się do łóżka.

Ania głębiej jeszcze zaryła się w poduszki, jakby pragnęła na zawsze ukryć się przed oczami śmiertelników.

– Nie. Ale, kochana Marylo, proszę odejść i nie spoglądać na mnie. Jestem pogrążona w otchłani rozpacz i nic mnie nie obchodzi, kto jest prymusem w klasie ani kto pisze najlepsze wypracowania, lub też kto śpiewać będzie w chórze szkoły niedzielnej*. Podobne drobiazgi nie mają obecnie dla mnie najmniejszego znaczenia, bo nie sądzę, bym kiedykolwiek mogła się ludziom pokazać. Kariera moja skończona. Proszę nie patrzeć na mnie, niech Maryla odejdzie. [...]

Maryla uniosła świecę i badawczym wzrokiem obrzuciła włosy Ani, ciężką masą opadające na jej ramiona. W istocie wyglądały dziwnie.

– Co zrobiłaś ze swoimi włosami, Aniu? – spytała. – Przecież one są zielone! [...]

– Tak, są zielone – jęknęła Ania. – Myślałam, że nie ma nic równie brzydkiego jak rude włosy. Lecz teraz widzę, że dziesięć razy gorzej jest mieć zielone. Ach, Maryla nie może sobie wyobrazić, jak bezgranicznie jestem nieszczęśliwa!

– Nie pojmuję, co to się stało, lecz mam nadzieję, że się dowiem. [...] Dwa miesiące minęły od ostatniej awantury, więc byłam pewna, że ten spokój nie może trwać wiecznie. No i cóż takiego zrobiłaś ze swoimi włosami?

– Ufarbowałam je.

– Ufarbowałaś? Ufarbowałaś włosy? Aniu, czy ty nie wiedziałaś, że nie wypada tego robić?

– Owszem, wiedziałam, że to niewłaściwe – przyznała Ania. – Ale pomyślałam sobie, iż warto raczej popełnić coś niewłaściwego, aby się wreszcie pozbyć czerwonych włosów. [...] On mnie zapewnił, że włosy moje zyskają wspaniałą kruczą barwę. [...] Jakże mogłam wątpić o prawdzie jego słów, Marylo? Wiem dobrze, jak to boli, gdy nie ufają naszym słowom. I pani Allan powiada, że nie należy nigdy wątpić o czyjejś uczciwości, jeżeli się nie ma na to dowodów. Teraz mam już dowód... zielone włosy to dowód wystarczający dla każdego. Przedtem we wszystko ślepo wierzyłam.

– Komu wierzyłaś? Kto ci o tym powiedział?

– Handlarz wędrowny, który tu był po południu. Kupiłam od niego tę farbę.

– Ależ, Aniu, ile razy prosiłam cię, byś nigdy nie pozwoliła żadnemu z tych Włochów wejść do domu! [...]
 – O, ja go wcale nie wpuściłam do mieszkania. Pamiętałam o zakazie Maryli i wyszłam, starannie zamknąwszy drzwi. Wszystkie drobiazgi oglądałam na schodach. [...] Kupiłam więc i gdy odszedł, pobiegłam na górę i natarłam włosy starą szczotką, według przepisu. Zużyłam całą buteleczkę, lecz kiedy zobaczyłam straszny kolor, jakiego nabrały moje włosy, szczerze żałowałam, że tak bezmyślnie postąpiłam. I zamartwiam się od tej chwili bezustannie.

– Mam nadzieję, że ci to posłuży za przestrożę – rzekła Maryla surowo – i wskaże, dokąd cię próżność może zawieść. Bóg raczy wiedzieć, co z tobą począć. Przypuszczam, że przede wszystkim należy włosy starannie umyć, tylko nie wiem, czy coś to da. [...]

Pod koniec tygodnia Maryla rzekła stanowczo:

– Nie ma rady, Aniu. Jest to trwała farba, nie do wywabienia. Włosy trzeba ściąć. [...] Nie chcesz wszakże wyjść tak na ulicę! [...]

Mówiąc najłagodniej, fryzura nie była twarzowa. Ania szybko odwróciła lusterko do ściany.

– Nigdy już, nigdy nie zajrzę do lusterka, zanim mi włosy nie odrosną! – wybuchnęła rozpaczliwie. Lecz już po chwili odwróciła lusterko od ściany.

– Owszem, będę, będę się przeglądała. Niech to będzie karą za próżność.

tłumaczyła Rozalia Bernsteinowa

1. Na podstawie tekstu L.M. Montgomery rozstrzygnijcie poniższe zagadnienia. Możecie pracować w grupach albo w parach.

Ania uzasadnia tak ...?...	Czy decyzja Ani o zmianie koloru włosów była uzasadniona?	Ja uważam tak ...?...
	Od myśli do czynu, czyli jak Ania to zrobiła.	
	Od czynu do konsekwencji, czyli skutki zmiany koloru włosów.	
	Czy było warto?	

2. Porównajcie opinie Ani i swoje. W których miejscach się zgadzają, a w których różnią? Porozmawiajcie na ten temat i sformułujcie wnioski.
3. W którym momencie zdarzył się błąd prowadzący w konsekwencji do rozpaczki Ani? Wyraź swoją opinię na ten temat.
4. Wskaż w tekście wstęp, rozwinięcie, zakończenie. Przeanalizuj budowę wybranego akapitu (zob. s. 18).
5. Napisz w zeszycie, jakie cechy Ani ujawniło opisane zdarzenie.

6. Ustalcie, co znaczy słowo *próżność*. Podajcie przykłady zachowania, które może wynikać z próżności.
7. Wyjaśnijcie słowa Maryli: *Mam nadzieję, że ci to posłuży za przestrożę i wskaże, dokąd cię próżność może zawieść.*
8. Porozmawiajcie o tym, czy ocena Maryli była słuszna.
9. Odszukaj w tekście słowa Mateusza. Jak zareagował na zachowanie Maryli? Jaką postawę przyjął wobec Ani?
10. Jak można ocenić postępowanie Ani?
 - a. Zapoznajcie się z jedną z zasad prawa rzymskiego, które obowiązywało w starożytnym Rzymie, a dziś stanowi podstawę większości systemów prawnych w Europie. Prawo rzymskie jest przedmiotem uniwersyteckim – uczą się go studenci prawa. O tym, kiedy powstało i kto był jego twórcą, dowiesz się z podręcznika do historii lub innych źródeł wiedzy.

Audiat et altera pars – (łac.) należy wysłuchać drugiej strony – według tej zasady przed wydaniem wyroku należy wysłuchać tego, co ma do powiedzenia oskarżony.

- b. W czteroosobowych grupach oceńcie postępowanie Ani. Najpierw zanotujcie pytania, jakie powinniście jej zadać, by wszechstronnie rozpatrzyć sprawę w myśl powyższej zasady. Przygotujcie możliwe odpowiedzi.
- c. Posługując się przykładem Ani, przygotujcie się do dyskusji na temat wprowadzania zmian w swoim wyglądzie. Dlaczego ludzie decydują się na takie zmiany? Oceńcie, kiedy warto ich dokonywać. Opracujcie argumenty za takimi zmianami i przeciw nim.

Kadr z filmu pt. *Ania z Zielonego Wzgórza* z 1985 roku

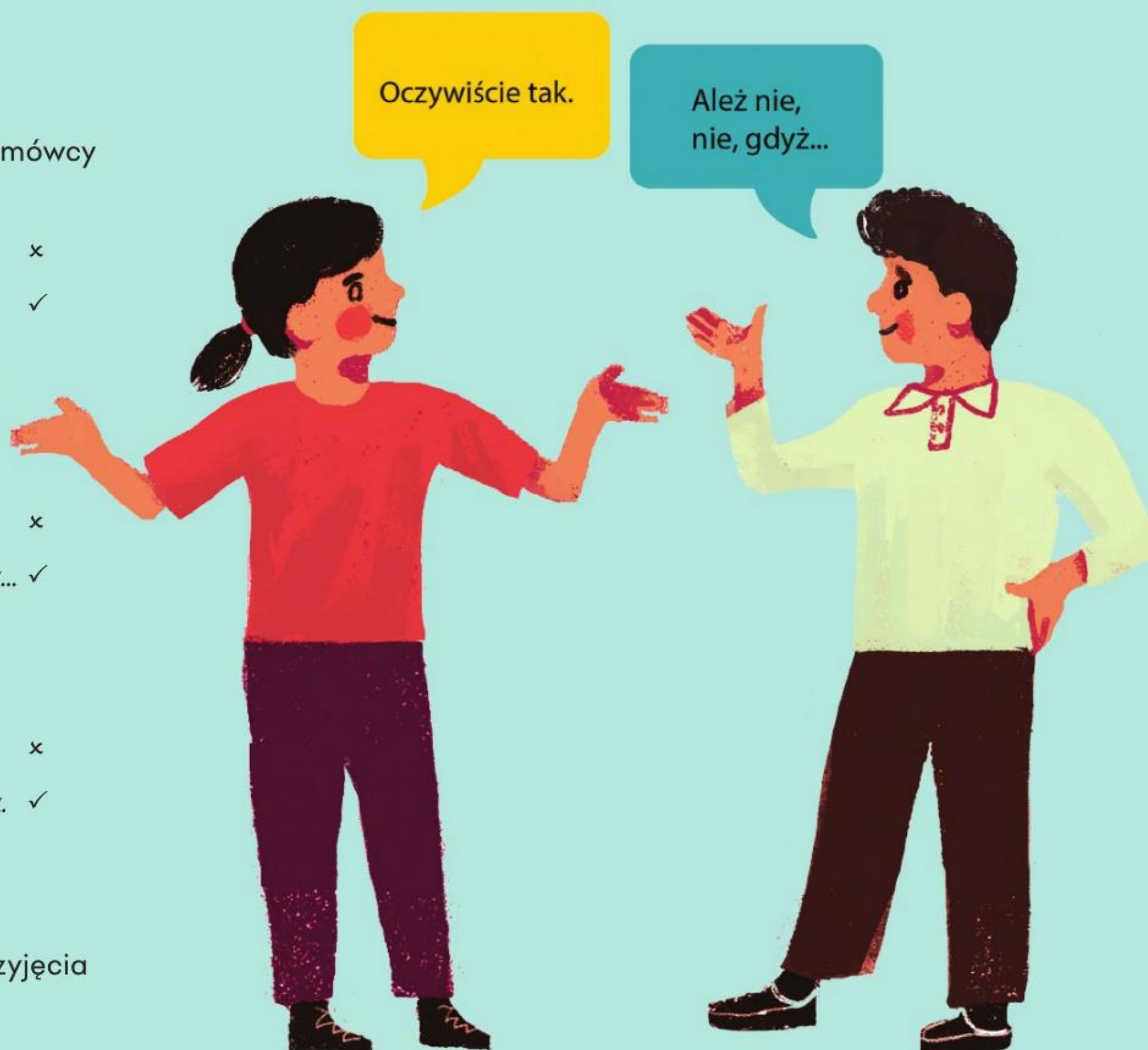
Postać widniejąca na zdjęciu to Temida; w mitologii greckiej bogini prawa, praworządności i sprawiedliwości. Zastanów się i powiedz, dlaczego ma zasłonięte oczy, a w rękach trzyma wagę i miecz.

Więcej na temat

Aby **dyskusja** była owocna i by każda z osób biorących w niej udział czuła się wysłuchana, należy stosować się do pięciu zasad prowadzenia dyskusji.

1. Formułuj swoje opinie grzecznie, bez obraźliwych słów.
2. Wyrażaj się uprzejmie o współrozmówcy i jego poglądach.
Pleciesz głupoty!; Nie znasz się. x
Jestem innego zdania. ✓
3. Uzasadniaj swoją opinię. Używaj zdań złożonych zawierających logiczne argumenty.
Tak i już!; Bo tak! x
Moim zdaniem jest tak, ponieważ... ✓
4. Mów o poglądach przeciwnika, a nie o nim.
Jesteś głupi!; Coś nie tak z tobą! x
Nie zgadzam się z tym, co mówisz. ✓
5. Nie podnoś głosu, nie krzycz, nie przerywaj innym. Postaraj się wysłuchać nawet trudnych do przyjęcia argumentów.

Argumenty powinny być logiczne i odnosić się do faktów. Kiedy próbujemy kogoś przekonać, często odwołujemy się jednak do jego emocji. Warto nauczyć się odróżniać te dwa rodzaje argumentów, gdyż celem argumentacji emocjonalnej jest opanowanie woli słuchacza.

Pomoc

pozwolę sobie wyrazić swoje zdanie; nie masz racji, ponieważ; według mnie; sądzę; uważam

10. Z koleżanką lub kolegą z ławki wcielcie się w role Maryli i Ani. Odegrajcie scenkę pt. „Jestem w rozpacz”.

Obejrzyj zdjęcie wnętrza domu Ani z Zielonego Wzgórza. Powiedz, czym różni się pokój Ani od twojego pokoju.

1.9 Uśmiechnij się (tekst informacyjny)

Podejmij temat

Jan Twardowski (1915–2006) – ksiądz, poeta, autor licznych zbiorów wierszy, m.in. *Znaki ufności*, *Nie przyszedłem pana nawracać* oraz opowiadań i wierszy dla dzieci, m.in. *Patyki i patyczki*, *Ile słońca w słoneczniku*. Uczył religii w szkole specjalnej i wygłaszał kazania dla dzieci. Otrzymał Order Uśmiechu. Jest patronem wielu szkół.

- Dokończ rozpoczęte zdania.

Zawsze się śmieję, gdy ...?... Śmiech jest ...?... Uśmiechem można ...?...

- Kiedy się śmiejemy – a kiedy uśmiechamy? Ustalcie różnicę pomiędzy znaczeniem tych czasowników. Podajcie przykłady sytuacji, w których śmiejemy się, i takich, w których się uśmiechamy.
- Przeczytaj fragment *Elementarza księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego*. Podczas czytania zwróć uwagę, jak autor opisuje śmianie się i uśmiechanie.

Jan Twardowski

Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego

(fragment)

Policzki są bardzo potrzebne. Gdyby ich nie było, nie byłoby uśmiechów. Koń uśmiecha się wtedy, kiedy rzy. Pies uśmiecha się ogonem. Wół, kiedy jest w dobrym humorze, ustawia się bokiem i to uznaje się za jego uśmiech. Człowiek po to, by się uśmiechnąć, musi mieć policzki.

Uśmiech jest zawsze do ludzi. Mówimy: obdarzamy kogoś uśmiechem, rozdajemy uśmiech, rozpływamy się w uśmiechach [...]. Uśmiech jest najprawdziwszy, kiedy jednocześnie uśmiechają się oczy.

Czym innym jest śmiech. [...] O ile uśmiech jest dla kogoś, o tyle śmiech może być z kogoś. [...]

Śmiech jest wybuchem radości, jest klapą bezpieczeństwa, uratowaniem się od przygnębienia. Mówimy: śmiech to zdrowie. Artysta komik jest dobroczyńcą ludzkości. Potrafi człowieka zmęczonego życiem, przygnębianego, nagle przenieść w inny świat.

Znane jest francuskie opowiadanie o chłopcu, który ciężko zachorował. Nic mu nie pomagało. Chory poprosił tatusia, by sprowadził z cyrku błazna, który mu się kiedyś podobał. Ojciec wyruszył na poszukiwanie. Odnalazł błazna, wędrującego z cyrkiem po różnych miastach. Poprosił go, by ich odwiedził. Błazen tłumaczył, że nie jest lekarzem. Wzruszony naleganiem ojca, wziął swoją błazeńską czapkę, dzwonki, szerokie spodnie, za duże buty, nos na gumce. Przyjechał do chorego, rozłożył dywanik i zaczął odgrywać swój program. Bardzo się to chłopcu podobało. Klaskał w dłonie i poczuł się lepiej. Uleczył go śmiech.

Czym różni się uśmiech od śmiechu?

W uśmiechu jest czułość, tkliwość*, serdeczność, rzewność*, uczuciowość, a śmiech nie jest czuły. Jest hałaśliwy, jakby zachwycony sobą. [...] Pokochajmy uśmiech, wdzięk serca. Uśmiechnijmy się do uśmiechu.

1. Znajdź w tekście poszczególne akapity i zapisz w zeszycie słowa, którymi się rozpoczynają wstęp, rozwinięcie, zakończenie.
2. Powiedzcie, z czym kojarzy się autorowi śmiech, a z czym – uśmiech. Zapiszcie swoje spostrzeżenia w zeszytach, opracowując mapę myśli na podstawie tekstu.

3. Która z czynności – śmianie się czy uśmiechanie – uznana jest w tekście księdza Jana Twardowskiego za szlachetniejszą? Uzasadnij swoje zdanie argumentami odwołującymi się do emocji i doświadczeń.

tkliwość – czułość, wrażliwość, delikatność

rzewność – tęsknota, smutek

Ciekawie!

Pierwszy taki znaczek (uśmiech) został wysłany w wiadomości elektronicznej przez profesora Scotta Fahlmana [czyt. skota fahlmana] dnia 19 września 1982 roku o godzinie 11.44. Obecnie oprócz buźki istnieje bardzo dużo emotikonów, za pomocą których możemy wyrażać swój nastrój.

Tekst informacyjny – tekst zawierający fakty, dane, daty; jego celem jest powiadomienie czytelnika o czymś, objaśnienie mu czegoś.

4. Pokochajmy uśmiech, wdzięk serca. Uśmiechnijmy się do uśmiechu. Jak rozumiesz te zdania z fragmentu *Elementarza...*? Podziel się swoimi spostrzeżeniami z innymi.
5. Podaj przykład sytuacji, kiedy człowiek się uśmiecha, i sytuacji, kiedy się śmieje.
6. Przeczytaj poniższy **tekst informacyjny** i zapamiętaj dwie wiadomości, które uznasz za ważne.

Order Uśmiechu to jedyne na świecie odznaczenie przyznawane dorosłym przez dzieci – w dowód wdzięczności za okazywane im „serce, przyjaźń, dobroć i cierpliwość”. Order wykonano według rysunku dziewięcioletniej Ewy Chrobak, która wygrała konkurs na jego projekt. Pierwszy raz order wręczono w 1968 roku. Otrzymał go prof. dr Wiktor Dega (1896–1995), chirurg ortopeda. Dziś na liście Kawalerów Orderu Uśmiechu jest kilkaset osób różnych zawodów (lekarze, politycy, duchowni, pisarze, artyści), które w swej pracy lub działalności poza nią pomagają dzieciom – m.in. Jan Paweł II, Dalajlama, Matka Teresa z Kalkuty, ks. Jan Twardowski, Astrid Lindgren, Wanda Chotomska, Zbigniew Religa, Jacek Kuroń. Podczas ceremonii wręczenia Orderu Uśmiechu laureat ma za zadanie wypić sok z cytryny. Powinien mieć zadowoloną minę, kiedy ostawi puchar od ust.

7. Zapisz w zeszycie dwie informacje, które uznałaś/uznałeś za najistotniejsze w przeczytanym tekście informacyjnym. Uzasadnij swój wybór odpowiednimi argumentami. Ustal z koleżankami i kolegami, czy wszyscy zapisali takie same informacje. Porozmawiajcie o tym w klasie.
8. Oblicz, od ilu lat przyznaje się Order Uśmiechu.
9. Powiedz, jakie cechy informacji o Orderze Uśmiechu wskazują, że jest ona tekstem informacyjnym.
10. Znajdź w internecie stronę poświęconą Orderowi Uśmiechu i zanotuj jakąś interesującą informację, która będzie stanowić uzupełnienie powyższego tekstu.

Napisz w zeszycie, kto ze znanych ci osób dorosłych zasługuje na to odznaczenie. Uzasadnij swój wybór.

1.10 Ale mina! (język niewerbalny)

Powiedzcie, co wyrażają twarze na poniższych rysunkach.

Podejmij temat

1. Pokaż wyrazem twarzy (oczu, ust, brwi, czoła) reakcje, które mógł wywołać u Maryli widok Ani z zielonymi włosami.

- wzburzenie, zdenerwowanie,
- zdumienie, zdziwienie,
- zastanawianie się nad czymś głęboko,
- radość, zadowolenie.

Poproś koleżankę lub kolegę z ławki, aby opisała/opisał twoją twarz wyrażającą te różne emocje.

2. Wybierz jedno z wymienionych poniżej uczuć i napisz, co się dzieje z poszczególnymi częściami twarzy podczas jego wyrażania.

radość

smutek

przeżalenie

znudzenie

3. Oto kilka związków frazeologicznych z wyrazem oko. Wyjaśnijcie ich znaczenie (możecie skorzystać ze słownika frazeologicznego). Przepiszcie je do zeszytu, a następnie podkreślcie te, które mogą się wiązać z **mową ciała**.

patrzeć kątem oka

komuś się kleją oczy

mieć kogoś na oku

patrzeć krzywym okiem

zrobić wielkie oczy

źle komuś z oczu patrzy

Mowa ciała – gesty, ruchy, mimika, najczęściej nieświadome, które przekazują informacje m.in. o emocjach, intencjach i oczekiwaniach wobec rozmówcy.

Więcej na temat

Język niewerbalny – znaki, które wykonujemy naszym ciałem (np. gesty, mimika, postawa ciała). Często świadczą one o naszym nastroju, o zainteresowaniu lub braku zainteresowania czymś, o nastawieniu do innych. Mowa ciała – bo tak inaczej nazywamy język niewerbalny – to ważny element porozumiewania się. Niektórzy twierdzą, że ciałem, np. uśmiechem, można wyrazić więcej niż słowami. Badacze języka niewerbalnego wymieniają kilkanaście rodzajów uśmiechów.

Uśmiech górny – pojawia się zazwyczaj wtedy, gdy nawiązujemy kontakt wzrokowy z innymi osobami, np. podczas witania przyjaciół.

Uśmiech szeroki – pojawia się w czasie zabawy; równocześnie nawiązujemy wtedy kontakt wzrokowy z innymi ludźmi.

Uśmiech prostokątny – oznacza brak szczerości; pojawia się też, gdy udajemy, że np. podobał się nam dowcip.

Postawa otwarta – wskazuje, że ktoś jest przyjaźnie nastawiony do słuchacza.

Postawa zamknięta – sygnalizuje, że ktoś czuje zagrożenie, boi się.

4. Powiedz, jaką postawę przyjęła Ania po nieudanej próbie ufarbowania włosów. Czy mogła się w tej sytuacji zachować inaczej? Uzasadnij odpowiedź.
5. Słowa można zamienić na gesty – pokażcie poniższe komunikaty.
 - Wszystko w porządku. Świetnie! Tak trzymaj!
 - Nie wiem, co zrobić. Zastanawiam się.
 - Bardzo mi zimno.
 - Bardzo się boję!
 - Jest mi smutno.
6. Kiedy mówić, a kiedy pokazywać? Co jest lepsze – mówienie czy gest albo wyraz twarzy? Porozmawiajcie o wadach i zaletach porozumiewania się za pomocą słów i za pomocą gestów.

Podsumowanie działu 1

Czy pamiętasz?

przedstawianie się	plan wydarzeń	komiks	opowiadanie	czasownik	zaproszenie
zapisywanie daty i godziny		podmiot liryczny	autoportret	hymn	
narrator	bohater literacki	opis	tekst informacyjny	język niewerbalny	słówka z rz

1 Przeczytaj poniższy fragment.

Chłopczyk miał ostrą, drobną twarz koloru kości słoniowej, a oczy jego zdawały się na tę twarz zbyt duże. Gęstwa włosów w lokach opadała mu na czoło, co twarzyczkę czyniło jeszcze drobniejszą. Wyglądał jak chory, ale krzyczał jakby ze złości i zmęczenia, a nie z bólu.

Mary stała przy drzwiach ze swą świecą w ręce, z oddechem zapartym. Potem przeszła przez pokój, a gdy się zbliżyła, światło zwróciło uwagę chłopca, który odwrócił się w tę stronę i patrzył na nią szeroko otwartymi, szarymi oczyma, które w tej chwili wydawały się olbrzymie.

Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* (fragment)

2 Wykonaj w zeszycie zadania.

1. Na podstawie powyższego tekstu opisz emocje chłopca.
2. Napisz, co się zmieniło w wyglądzie chłopca, gdy zwrócił uwagę na światło.
3. Wypisz z fragmentu wyraz, w którym:
 - a. rz znajduje się po spółgłosce;
 - b. rz jest niewymienne.
4. Dopisz wyrazy, którymi uzasadnisz pisownię rz w podanych wyrazach.
 - a. stolarz, bo ...?...
 - b. dworzec, bo ...?...
 - c. orzeł, bo ...?...
 - d. on bierze, bo ...?...

5. Od podanych bezokoliczników utwórz wskazane formy czasowników.

a. czas teraźniejszy

iść – (1 os. lp.) ja ...?...

umieć – (1 os. lp.) ja ...?...

b. czas przeszły

zająć – (3 os. lp., rodzaj niemęskoosobowy) ona ...?...

zgiąć – (3 os., lp., rodzaj męskoosobowy) on ...?...

c. czas przyszły

robić – (2 os. lp.) ty ...?...

być – (2 os. lm.) wy ...?...

6. Napisz słowa, którymi Mary mogłaby się przywitać z chłopcem i mu się przedstawić.

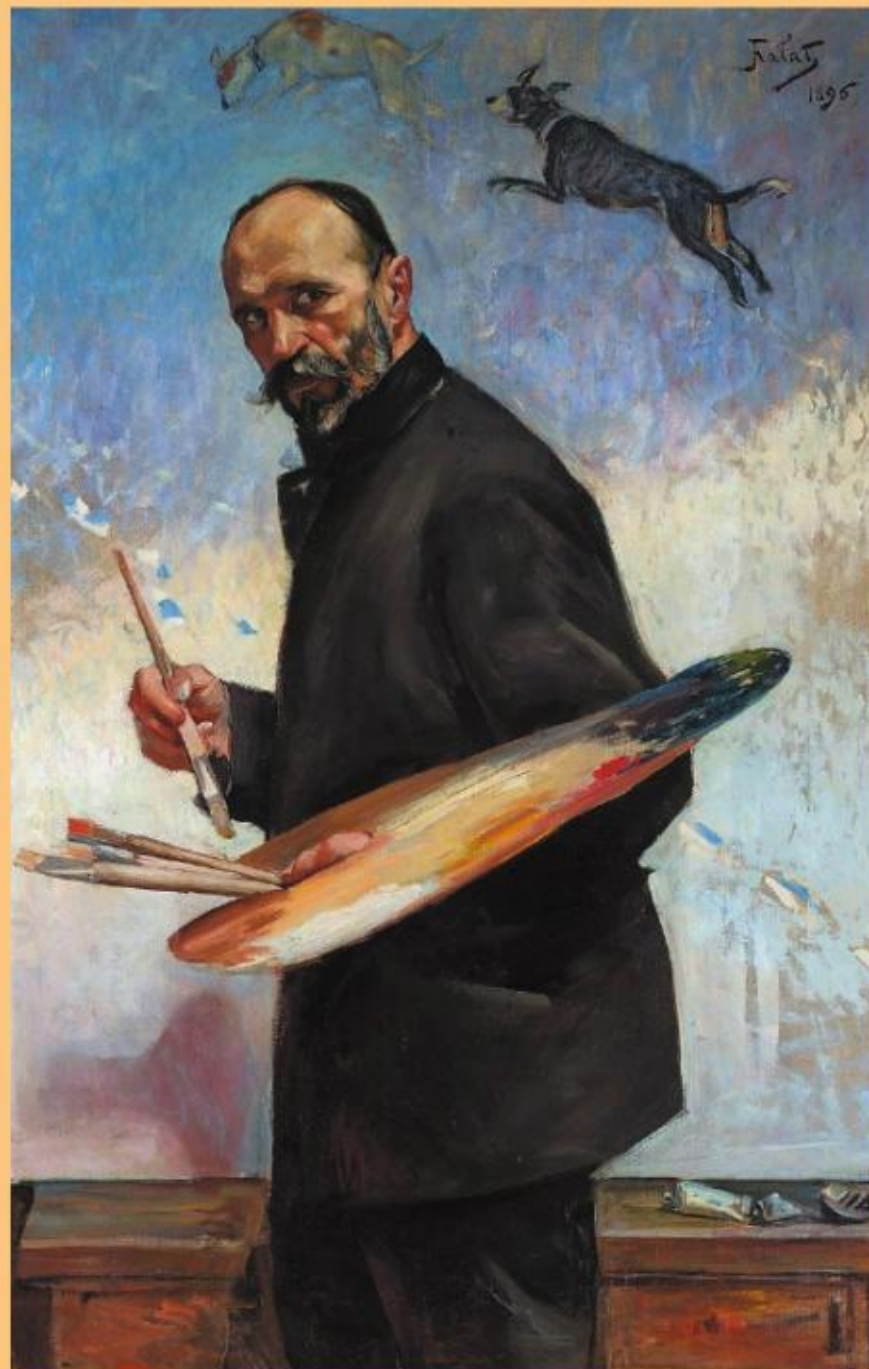
7. Napisz wypowiedź, którą chłopiec mógłby grzecznie zaprosić Mary do swojego pokoju.

Przyjrzyj się obu zamieszczonym poniżej reprodukcjom i napisz, czym jest autoportret oraz dlaczego – twoim zdaniem – ludzie tworzą autoportrety.

Kobieta malująca autoportret, obraz z XV wieku

Julian Fałat, Autoportret z paletą, 1896

2. Z rodziną i przyjaciółmi

- Czym są rzeczownik i przymiotnik?
- Czym są: porównanie, epitet, rym, zwrotka, wers, rytm wiersza?
- Czym charakteryzuje się bajka?
- Jak pisać wyrazy z ż i ó?
- Jak nazywać członków rodziny?

Tego się dowiesz!

2.1 Nie ma jak w rodzinie (rzeczownik)

Podejmij temat

- Napisz w zeszycie, kogo zaliczamy do najbliższej, a kogo – do dalszej rodziny.

Przyjrzyj się ilustracji i przeczytaj wypowiedzi w dymkach. Wzorując się na przeczytanym dialogu, przedstaw pisemnie w zeszycie osobę ze swojej najbliższej rodziny i podaj o niej dowolną informację.

Rzeczownik to część mowy, która nazywa m.in. osoby, rzeczy, rośliny, zwierzęta, zjawiska przyrodnicze.

Rzeczowniki				
osoby	rzeczy	rośliny	zwierzęta	zjawiska przyrodnicze
uczeń, ...?...	biurko, ...?...	nasturcja, ...?...	gepard, ...?...	deszcz, ...?...

- Przerysuj do zeszytu tabelę i wpisz do niej odpowiednie przykłady.

2. Połącz odpowiadające sobie określenia pokrewieństwa. Zapisz utworzone pary w zeszycie.
Wzór: *teściowa – mama męża*.
- bratowa wujek siostra mamy brat taty brat mamy syn/córka siostry
 siostrzeniec/siostrzenica bratanek/bratanica syn/córka brata ciocia
 siostra taty stryjenka szwagier mąż siostry żona brata stryjek
3. Przekonaj się, czy już umiesz nazywać członków rodziny. W tym celu zadaj koleżance lub koledze z ławki pytanie, np. *Jak nazywamy mamę męża?* Sprawdź odpowiedź.
4. Z akapitu, który stanowi początek fragmentu *Elementarza księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego* (s. 42), wypisz wszystkie rzeczowniki. Odmień je w zeszycie przez przypadki.
5. Rzeczownik może zmieniać swoją formę – przekonaj się o tym. Ułóż dwa zdania z wybranych wyrazów. Zapisz je w zeszycie.

Rzeczowniki mają różne formy w liczbie pojedynczej i mnogiej, a więc odmieniają się przez **liczby**. Odmieniają się także przez **przypadki**.

do	zaprosić	matka	kino	przyjechać	na
syn		czekać	wnuczka		
imieniny	przed			ciocia	
	po	rano	babcia	autobus	

Odmiana rzeczowników		
Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
mianownik (kto, co? np. jest)	<i>matka, ojciec, dziecko</i>	<i>matki, ojcowie, dzieci</i>
dopełniacz (kogo, czego? np. nie ma)	<i>matki, ojca, dziecka</i>	<i>matek, ojców, dzieci</i>
celownik (komu, czemu? się przyglądam)	<i>matce, ojcu, dziecku</i>	<i>matkom, ojcom, dzieciom</i>
biernik (kogo, co? np. widzę)	<i>matkę, ojca, dziecko</i>	<i>matki, ojców, dzieci</i>
narzędnik (z kim, z czym? np. idę)	<i>matką, ojcem, dzieckiem</i>	<i>matkami, ojcami, dziećmi</i>
miejszczownik (o kim, o czym? np. mówię)	<i>matce, ojcu, dziecku</i>	<i>matkach, ojcach, dzieciach</i>
wołacz (hej!)	<i>matko, ojcze, dziecko</i>	<i>matki, ojcowie, dzieci</i>

6. W każdym zdaniu wstępnego akapitu *Elementarza księdza Twardowskiego* zmień formę rzeczowników z liczby pojedynczej na liczbę mnogą. Dostosuj formy czasowników. Zapisz nowe zdania w zeszycie.

Rzeczowniki mają **określony rodzaj gramatyczny** i nie mogą go zmieniać. To znaczy, że przez rodzaj się nie odmieniają.

7. Podane rzeczowniki odmień przez przypadki w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej. Odmianę napisz w zeszycie.

syn	córka	kino
-----	-------	------

Rodzaje rzeczownika w liczbie pojedynczej		
Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
<i>ten Polak dobry kolega kudłaty pies czerwony tulipan szybki samochód</i>	<i>ta Polka miła koleżanka ruda wiewiórka smaczna śliwka ciekawa książka</i>	<i>to dziecko szczelne okno urocze kocię dojrzałe jabłko czyste złoto</i>

8. Podane rzeczowniki napisz przynajmniej w czterech różnych formach gramatycznych we wskazanej liczbie.
Wzór: *siostra* – *siostry, sióstr, siostrami, siostrach*.

wujek – liczba pojedyncza
ciocia – liczba pojedyncza
rodzeństwo – liczba pojedyncza

przedmiot – liczba mnoga
rodzina – liczba mnoga
pokolenie – liczba mnoga

Określ rodzaj podanych nazw obrazków (rzeczowników).
Odmień rzeczowniki przez przypadki w liczbie pojedynczej i mnogiej.

9. Z tekstów zamieszczonych w poprzednim dziale wybierz i i zapisz w zeszycie po pięć przykładów rzeczowników w każdym z trzech rodzajów: męskim, żeńskim, nijakim.
10. Przepisz do zeszytu podsumowanie wiadomości o rzeczowniku, uzupełniając tekst odpowiednimi wyrazami.

Rzeczowniki nazywają m.in. osoby, ...?... (np. ...?...), ...?... (np. szklanka). Mogą wystąpić w różnych formach w liczbie ...?... (słóń, ...?...), ...?... i mnogiej (...?...), (słoniom, ...?...), czyli odmieniają się przez przypadki i liczby. Każdy rzeczownik ma określony rodzaj gramatyczny, np. pan – rodzaj ...?... , ...?... – rodzaj żeński, lustro – rodzaj ...?...

11. Sprawdź, czy umiesz liczyć, a także analizować informacje. Przeczytaj uważnie, poniższy tekst.

Alek ma czterech braci. Najstarszy z nich, Ambroży, ma piętnaście lat i lubi herbatę malinową. Arek jest najmłodszy spośród braci, a od jednego z nich jest młodszy tylko o pięć minut. Jego brat bliźniak, Adam, urodził się właśnie tyle minut wcześniej. Razem bliźniacy mają szesnaście lat. Artur, starszy od każdego z nich o trzy lata, najbardziej lubi się bawić z Alkiem, który jest młodszy od niego o rok.

Wskaż właściwe odpowiedzi.

1. Alek ma
 - a. 10 lat.
 - b. 9 lat.
 - c. 11 lat.
2. Ośmioletnim chłopcem jest
 - a. Artur.
 - b. Arek.
 - c. Alek.
3. Adam i Artur mają w sumie
 - a. 17 lat.
 - b. 18 lat.
 - c. 19 lat.

Ciekawe!

Warto wiedzieć, że zadania matematyczne tego typu, choć wydają się bardzo zagmatwane i trudne, tak naprawdę wcale takie nie są. Aby je rozwiązać, wystarczy czytać po jednym zdaniu i np. wypisywać sobie po swojemu na kartce to, co wynika z tego jednego zdania. Zwykle, kiedy dochodzi się do ostatniego zdania, wszystko jest już jasne. Zdarza się, że takie zadania celowo zawierają nadmiar danych, czyli informacji, które nie są potrzebne do rozwiązania, a tylko sprawiają, że zadanie wydaje się trudniejsze.

2.2 Rodzinne drzewo (genealogia)

Podejmij temat

- Przeczytaj wyrazy w ramkach i dobierz do nich odpowiednie wyjaśnienia. Następnie sprawdź w słowniku języka polskiego, czy udało ci się poprawnie wykonać zadanie.

ród

rodzina

patriarcha

pokolenie

protoplasta

głowa rodziny

grupa ludzi spokrewnionych ze sobą i pochodzących od jednego przodka; aby powstał, konieczne są jeszcze: świadomość swojego pochodzenia, zachowana pamięć, szacunek dla przodków i rodzinnych tradycji, rodowa duma

założyciel rodu

rodzice i dzieci; w mowie potocznej używamy tego określenia także dla nieco dalszych krewnych – dziadków, wujków, cioć

mężczyzna stojący na czele rodu, jego najstarszy i najmądrzejszy przedstawiciel

grupa ludzi w podobnym wieku

ten, kto stoi na czele rodziny; odgrywa rolę przywódcy podejmującego ważne decyzje

Genealogia – historia rodu uwzględniająca jego pochodzenie, następstwo kolejnych pokoleń i więzy pokrewieństwa między jego członkami. Historię tę można przedstawić w postaci drzewa genealogicznego.

- Przeczytaj wiersz Jadwigi Jałowiec. Podczas czytania zwróć uwagę na to, o jakich członkach rodziny mówi podmiot liryczny.

Jadwiga Jałowiec **Twoje rodzinne drzewo**

Twoje rodzinne drzewo
wyrasta z ziemi zielonej.
Twoje rodzinne drzewo
wyrasta z ziemi polskiej.

Twoje rodzinne drzewo
 ma tyle lat,
 że trudno zliczyć.
 Ty jesteś małą gałązką,
 na której listków osiem.
 A twoja młodsza siostra
 dopiero listki dwa.
 Ojciec, mama,
 a wcześniej dziadkowie
 tworzą mocne gałęzie.
 Nie złamie ich wiatr.
 Pradziadek – pień drzewa.
 Twoje rodzinne drzewo
 ma wiele razy prapra...
 Rodziców i dziadków znasz,
 od nich się uczysz
 świat rozumieć.
 A co wiesz o swoich prapra...
 schowanych
 w rodzinnym albumie?

1. O jakich wartościach jest mowa w wierszu? Zastanów się, a następnie napisz w zeszycie, jakie symboliczne znaczenie podmiot liryczny nadaje drzewu i jego poszczególnym częściom.
2. Opracuj w zeszycie schemat drzewa genealogicznego rodziny, której dotyczy wypowiedź podmiotu lirycznego. Zwróć uwagę, kogo umieszcza się na najniższych gałęziach. Jakie znaczenie ma to usytuowanie?
3. Ustalcie w grupach, na czym, zdaniem podmiotu lirycznego, polega siła każdej rodziny. Zapiszcie wnioski w zeszycie.
4. Masz dwoje dziadków po kądzieli, czyli ze strony matki, i dwoje po mieczu, czyli ze strony ojca. Zapisz w zeszycie imiona swoich dziadków po kądzieli i po mieczu.
5. Wyjaśnijcie znaczenie podanych związków wyrazowych. Zapiszcie je w zeszycie.

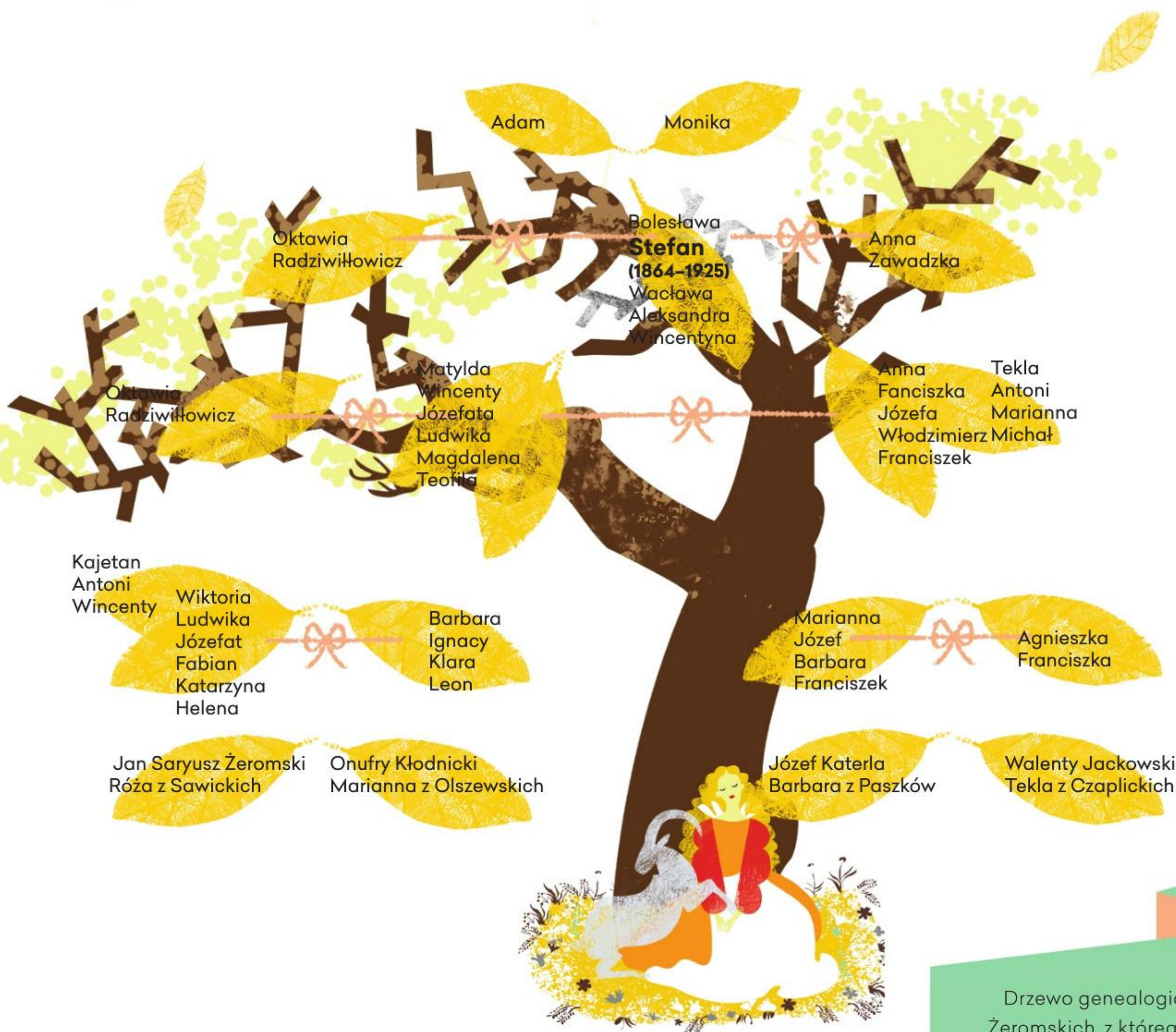

więzy krwi

niedaleko pada jabłko od jabłoni

Drzewo genealogiczne to szczególne źródło wiedzy o dziejach danego rodu. Można się z niego dowiedzieć nie tylko, w jaki sposób byli ze sobą spokrewnieni członkowie rodziny, ale też – jak długo żyli, czy mieli szlacheckie korzenie itd.

Opracuj drzewo genealogiczne swojej rodziny. Stwórz je w programie graficznym na komputerze. Postaraj się ustalić stosunki pokrewieństwa do trzeciego pokolenia, licząc od siebie.

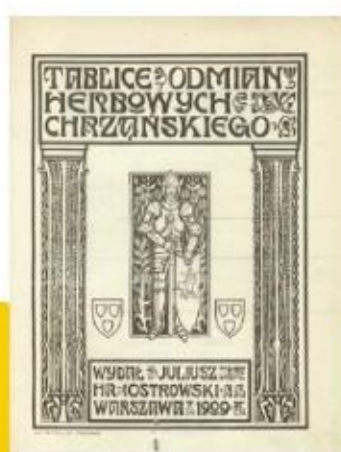
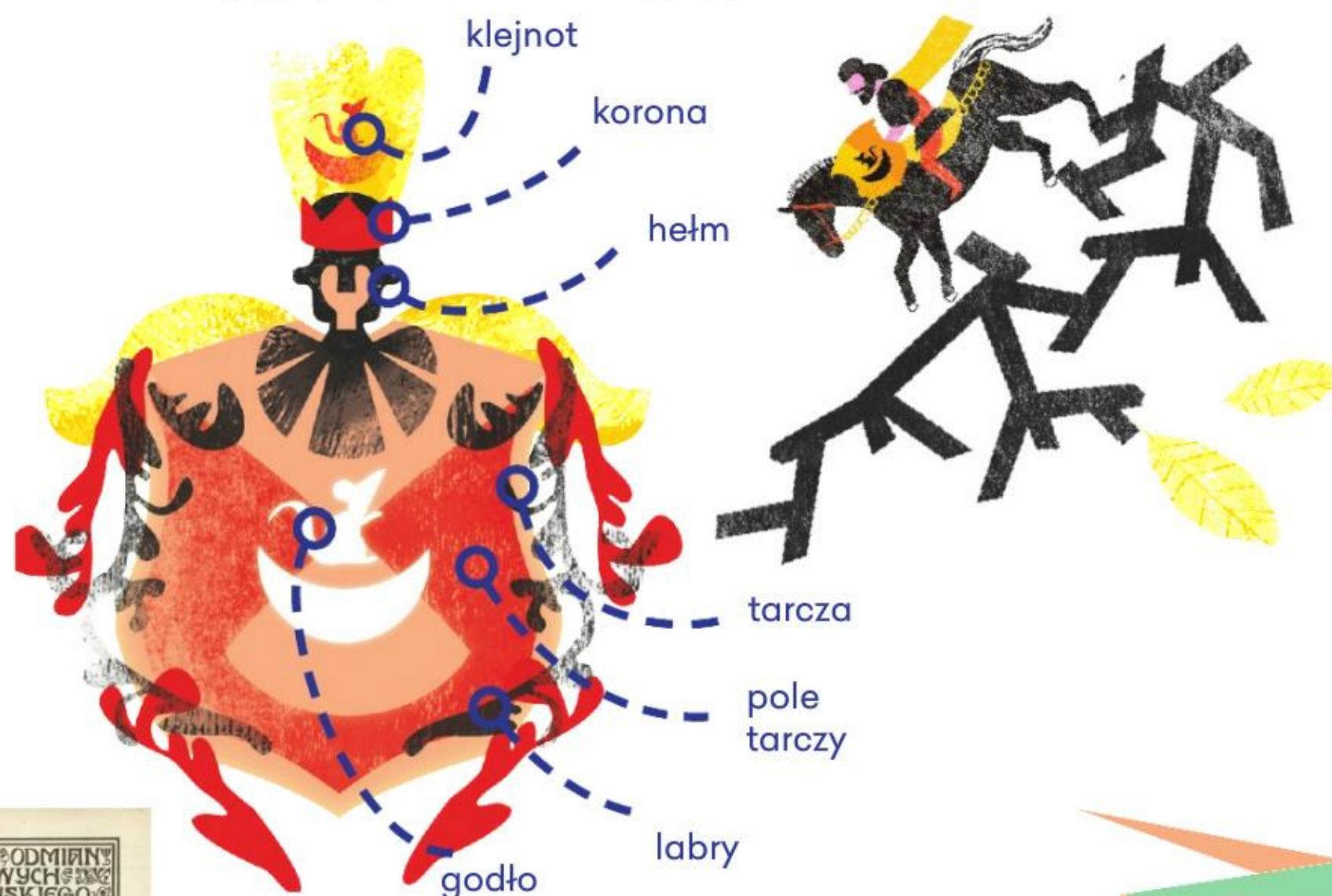
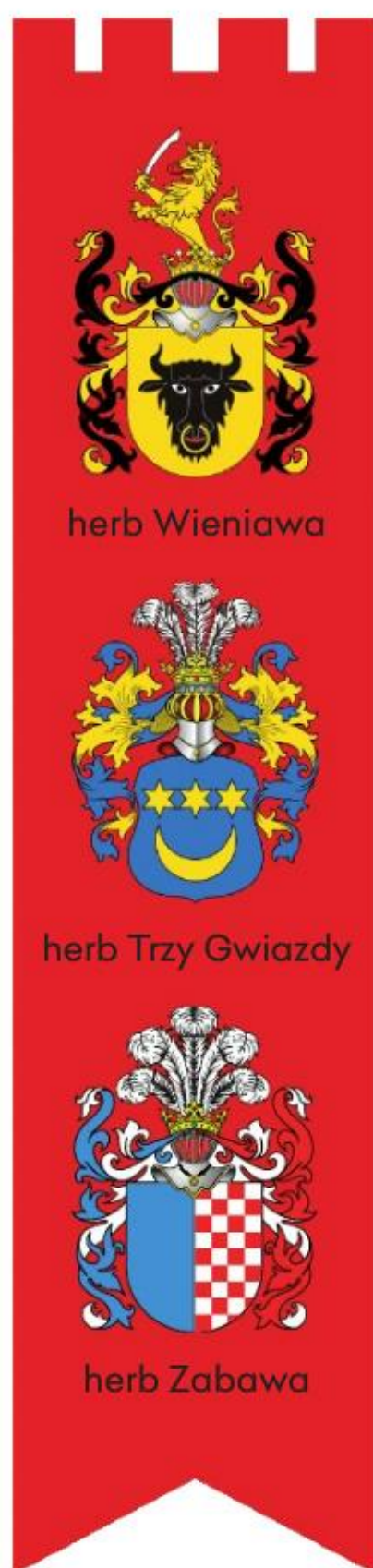
Drzewo genealogiczne rodu Żeromskich, z którego pochodził wybitny polski pisarz Stefan Żeromski (1864–1925). Rodzina twórcy wywodziła się ze szlacheckiego rodu herbu Jelita.

Wymyśl i opisz swój herb.
Następnie wykonaj pracę
plastyczną zgodną z opisem,
wykorzystując dowolne
narzędzia i techniki plastyczne.

Rodziny szlacheckie i arystokratyczne
posługiwały się herbami, których
najważniejszym elementem jest tarcza herbowa
z godłem. Historia powstania herbu sięga daleko
w przeszłość, do czasów średniowiecznych. Wtedy tarcza
służyła do obrony i była najbardziej widoczną częścią
uzbrojenia rycerza na polu walki i w turniejach rycerskich.
Godło znajdujące się na tarczy pozwalało na identyfikację
rycerza oraz określenie jego przynależności do grupy.

Tablice odmian herbowych
Teodora Chrzęńskiego
(strona tytułowa)

Opis herbu sporządza się z pozycji trzymające-
go tarczę, a nie oglądającego. Heraldyczna
prawa strona herbu dla patrzącego na jego
rysunek jest lewą stroną i odwrotnie.

2.3 Mama, tata i ja (zwrotka, wers, porównanie, rymy)

Podejmij temat

Juliusz Słowacki (1809–1849) – polski poeta i dramaturg epoki romantyzmu. Określany jako jeden z wieszczów narodowych obok Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego. Jego największe dzieła to m.in. *Balladyna* i *Kordian*.

Konstanty Ildefons Gałczyński (1905–1953) – poeta. W okresie II wojny światowej brał udział w kampanii wrześniowej, trafił do niewoli. W ostatnich latach życia związany był z leśniczówką Pranie nad Jeziorem Nidzkim, gdzie dziś znajduje się jego muzeum. Jest autorem wielu wierszy (m.in. tomików *Zaczarowana dorożka*, *Pieśni*).

- Wypowiedz się na temat rodziny. Kogo do niej zaliczamy i co łączy ludzi do niej należących?
- Przedstaw swoją mamę albo swojego tatę w codziennej, zwyczajnej sytuacji. Powiedz, co robi? Co mówi? Jak się zachowuje?
- Przeczytaj wiersze trzech polskich poetów: Juliusza Słowackiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego i Czesława Miłosza. Zwróć uwagę na to, kim jest bohater liryczny w każdym z zamieszczonych wierszy.

Juliusz Słowacki

Do matki

W ciemnościach postać mi stoi matczyna,
Niby idąca ku tęczowej bramie –
Jej odwrócona twarz patrzy przez ramię,
I w oczach widać, że patrzy na syna.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Spotkanie z matką

(fragment)

Ona mi pierwsza pokazała księżyc
i pierwszy śnieg na świerkach,
i pierwszy deszcz.

Byłem wtedy mały jak muszelka,
a czarna suknia matki szumiała jak Morze Czarne.

1. Opiszcie ustnie, jak został przedstawiony wizerunek matki w wierszu Juliusza Słowackiego. Co to znaczy, że matczyna postać stoi w ciemności?
2. Określcie, na jaki charakter relacji matki i podmiotu lirycznego w dzieciństwie wskazuje końcowy dwuwiersz fragmentu *Spotkania z matką*.

Ojciec w bibliotece

Wysokie czoło, a nad nim zwichrzone
Włosy, na które słońce z okna pada.
I ojciec jasną ma z puchu koronę,
Gdy wielką księgę przed sobą rozkłada.

Szata wzorzysta jak na czarodzieju,
Zaklęcia głosem przyciszonym mruczy.
Jakie są dziwy, co w księdze się dzieją,
Dowie się, kogo Bóg czarów nauczy.

Ojciec w bibliotece by Czesław Miłosz.

Copyright © 1988, 1991, 1995, 2001, Czesław Miłosz Royalties Inc,
used by permission of The Wylie Agency (UK) Limited.

Czesław Miłosz (1911–2004) – poeta, prozaik, tłumacz i historyk literatury. Od 1951 roku do 1993, nie zgadzając się z polityką ówczesnych władz Polski, przebywał za granicą. Mieszkał w USA, wykładał na uniwersytecie, pisał cały czas po polsku. W roku 1980 otrzymał literacką Nagrodę Nobla. Na stałe wrócił do kraju w 1993 roku. Wydał wiele zbiorów poezji (np. *Trzy zimy*, *Ocalenie*, *Gucio zaczarowany*).

Zwrotka (strofa, strofka) – wyodrębniona grupa wersów tworzących część wiersza albo tekstu wierszowanego.

Wers – linijka w zwrotce.

Porównanie – podkreślenie cech osoby, zjawiska lub rzeczy poprzez wskazanie podobieństwa do innej osoby, innego zjawiska, innej rzeczy, np. *wysoki jak topola, lampa świeci jak poranne słońce*. Porównywane elementy zestawia się zwykle za pomocą wyrazów: *jak, jako, jakby, jakoby, jak gdyby, niby, na kształt*.

Rymy to podobnie lub identycznie brzmiące końcowe części wyrazów. Rymy występują zazwyczaj w wierszu, np.
*Miała Zosia Kotka-Psotka;
Tak go w domu nazywano,
Bo coś spsocił w każdej chwili,
Czy to wieczór, czy też rano.*
Maria Konopnicka, *Kotek-Psotek*
(fragment)

1. Powiedzcie, jakie cechy zostały nadane ojcu w wierszu Czesława Miłosza?
2. Jakie znaczenie dla podmiotów lirycznych mają rodzice w poszczególnych wierszach? Ustalcie:
 - a. co jest dominującą cechą matki w wierszu Juliusza Słowackiego;
 - b. jaką rolę przyznaje matce podmiot liryczny utworu Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego;
 - c. jaki stosunek do ojca wyrażony został w wierszu Czesława Miłosza.

Opracujcie w zeszytach tabelę na temat wyrażonych uczuć.

nazwa uczucia: ...?...	cytat: „...?...”
---------------------------	---------------------

3. Wiersze dzielą się na mniejsze elementy. Wyodrębnijcie je z pomocą nauczyciela.
4. W wypowiedziach podmiotów lirycznych wierszy użyte zostały pewne środki poetyckie, dzięki którym przedstawieni zostali rodzice, opisany został ich wygląd.
 - a. Poszukaj w wierszach porównań.
 - b. Wypisz z wierszy porównania i wyrażenia opisujące bohaterów lirycznych.
5. Napisz w zeszycie przykłady **porównań** według podanych wskazówek.

biały jak ...?...	...?... niczym perła
uśmiech ...?...	usta niby ...?...

Opisz swoją koleżankę lub swojego kolegę z ławki, stosując porównania. Używaj samych pozytywnych wyrażen.

6. Poproś koleżankę lub kolegę z ławki o głośne odczytanie wiersza *Ojciec w bibliotece*. Słuchając, zwracaj uwagę na rymujące się wyrazy.
7. W powyższych wierszach znajdź, a następnie zapisz w zeszycie **rymy**. Zastanów się, co utwory zyskują dzięki zastosowaniu rymów. Wnioski zapisz w zeszycie.
8. Napisz trzy, cztery zdania adresowane do mamy lub taty. Nie zastanawiaj się długo – ujmij w słowa te myśli, które właśnie przychodzą ci do głowy. Pamiętaj, że miłe, pełne miłości słowa powinno się kierować do rodziców nie tylko w dniu ich święta.

2.4 Gdy tata nie wraca do domu... (akcja, rytm wiersza)

- Opowiedz o sytuacji:
 - a. gdy rodzice lub inni twoi bliscy nie wracają długo do domu – co wtedy czujesz?
 - b. gdy wracasz późno – jak reagują rodzice?Wyciągnij wniosek, co czują ludzie, gdy nieoczekiwanie spóźnia się ktoś najbliższy?
- Przeczytaj fragmenty *Powrotu taty* Adama Mickiewicza. Zwróć uwagę na to, jak zachowywali się członkowie rodziny w trudnych chwilach.

Adam Mickiewicz **Powrót taty**

(fragmenty)

„Pójdźcie, o dziatki, pójdźcie wszystkie razem
Za miasto, pod słup na wzgórek,
Tam przed cudownym klęknijcie obrazem,
Pobożnie zmówcie paciórek*.

Tato nie wraca; ranki i wieczory
We łzach go czekam i trwodze;
Rozlały rzeki, pełne zwierza bory
I pełno zbójców na drodze”.

Słyszac to dziatki biegą* wszystkie razem
Za miasto, pod słup na wzgórek,
Tam przed cudownym klękają obrazem
I zaczynają paciórek. [...]

Wtem słysząc tarkot*, wozy jadą drogą
I wóz znajomy na przedzie;
Skoczyły dzieci i krzyczą jak mogą:
„Tato, ach, tato nasz jedzie!”

Podjmij temat

Adam Mickiewicz (1798–1855) – jeden z najwybitniejszych poetów polskich. Autor liryków, bajek, ballad (np. *Świtezianka*), dramatów (*Dziady*) oraz poematu *Pan Tadeusz*, jednej z najważniejszych książek w historii Polski.

paciórek – paciorek, wieczorna modlitwa

biegą – dziś: biegną

tarkot – dziś: turkot

rozynki – dziś: rodzynki

plugawy – taki, który budzi wstręt swoim wyglądem

buława – broń obuchowa składająca się z trzonu zakończzonego ciężką gałką

łono – piersi, brzuch

Ciekawe!

Na podstawie *Powrotu taty* Adama Mickiewicza powstała opera, która ukazała się drukiem w 1895 roku. Muzykę napisał polski kompozytor, dyrygent i pedagog Henryk Jarecki. Wystawiał ją we Lwowie i Warszawie.

Obaczył kupiec, łyzy radośne leje,
Z wozu na ziemię wylata;
„Ha, jak się macie, co się u was dzieje?
Czyście tęskniły do tata?

Mama czy zdrowa? ciotunia? domowi?
A ot rozynki* w koszyku”.
Ten sobie mówi, a ten sobie mówi,
Pełno radości i krzyku.

„Ruszajcie – kupiec na sługi zawoła –
Ja z dziećmi pójdę ku miastu”.
Idzie... aż zbójcy obskoczą dokoła,
A zbójców było dwunastu.

Brody ich długie, kręcone wąsiska,
Wzrok dziki, suknia plugawa*;
Noże za pasem, miecz u boku błyska,
W ręku ogromna buława*.

Krzyknęły dziatki, do ojca przypadły,
Tulą się pod płaszcz na łonie*;
Truchleją sługi, struchlał pan wybladły,
Drżące ku zbójcom wzniosł dłonie.

„Ach, bierzcie wozy, ach, bierzcie dostatek,
Tylko puszczajcie nas zdrowo,
Nie róbcie małych sierotami dziątek
I młodej małżonki wdową”.

Nie słucha zgraja, ten już wóz wyprzęga,
Zabiera konie, a drugi
„Pieniędzy!” – krzyczy i buławą sięga,
Ów z mieczem wpada na sługi.

Fragment opery Henryka Jareckiego został specjalnie opracowany dla dzieci. Powiedźcie, jakie cechy *Powrotu taty* mogły lub mogą zapewnić temu utworowi zainteresowanie najmłodszych odbiorców.

Karta tytułowa fragmentu opery Henryka Jareckiego *Powrót taty*, zatytułowanego *Modlitwy dzieci*, który został opracowany przez Jana Gołębiowskiego, a wydany z zapisem nutowym w 1897 r.

kamrat – towarzysz, kompan

moję – dziś: moją

Wtem: „Stójcie, stójcie!” – krzyknie starszy zbójca
I spędma bandę precz z drogi,
A wypuściwszy i dzieci, i ojca,
„Idźcie – rzekł – dalej bez trwogi”.

Kupiec dziękuje, a zbójca odpowie:
„Nie dziękuj; wyznam ci szczerze,
Pierwszy bym pałkę strzaskał na twojej głowie,
Gdyby nie dziatka pacierze.

Dziatki sprawiły, że uchodzisz cało,
Darzą cię życiem i zdrowiem;
Im więc podziękuj za to, co się stało,
A jak się stało, opowiem.

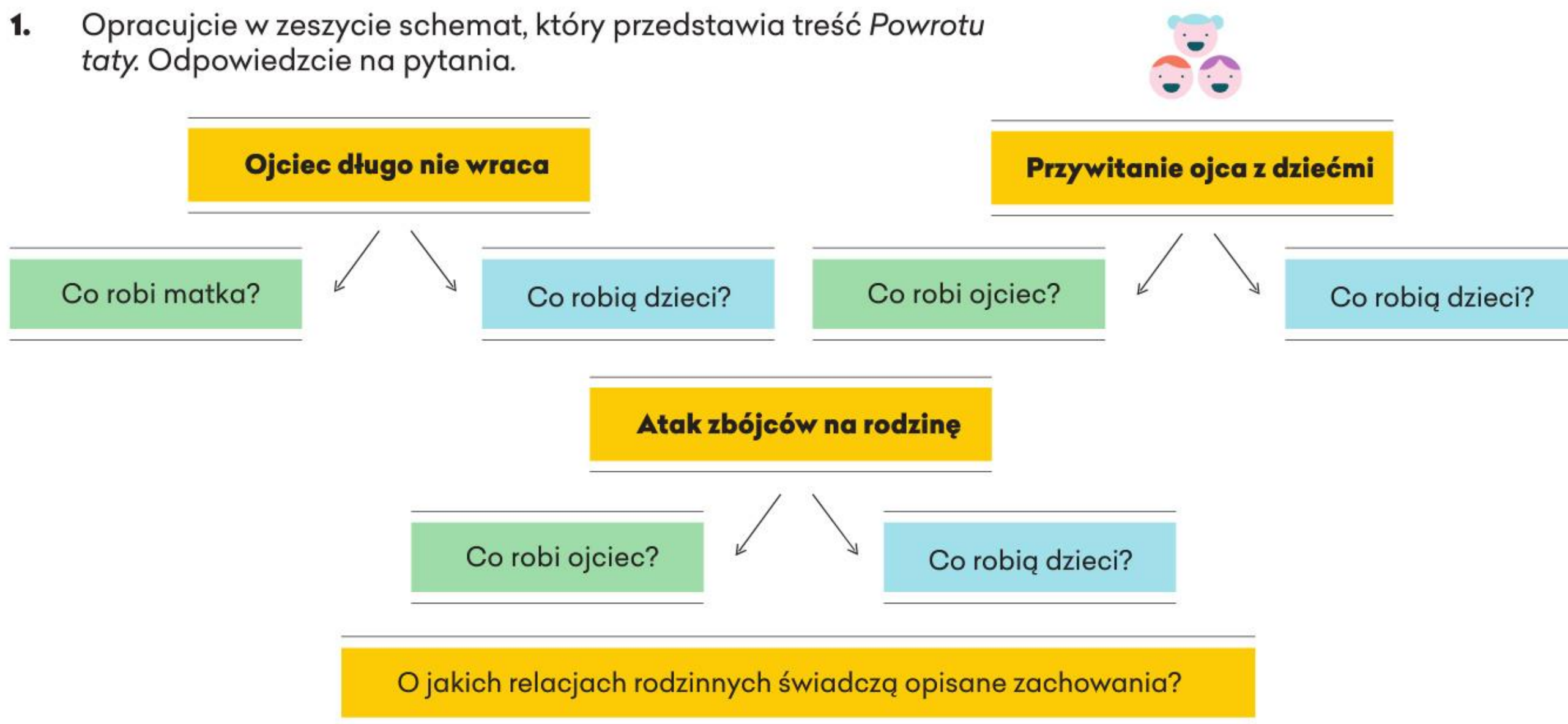
Z dawna już słysząc o przejeździe kupca,
I ja, i moje kamraty*,
Tutaj za miastem, przy wzgórku u słupca,
Zasiadaliśmy na czaty.

Dzisiaj nadchodzę, patrzę między chrusty,
Modlą się dziatki do Boga;
Słucham, z początku porwał mię śmiech pusty,
A potem litość i trwoga.

Słucham, ojczyste przyszły na myśl strony,
Buława upadła z ręki;
Ach! ja mam żonę, i u mojej żony
Jest synek taki maleńki.

Kupcze! jedź w miasto; ja do lasu muszę.
Wy, dziatki, na ten pagórek
Biegajcie sobie i za moję* duszę
Zmówcie też czasem paciółek”.

1. Opracujcie w zeszycie schemat, który przedstawia treść *Powrotu taty*. Odpowiedzcie na pytania.

2. **Akcja** opowieści o powrocie taty do domu jest pełna dramatycznych zdarzeń. Wymieńcie je według kolejności i ustalcie, w którym momencie napięcie było największe.
3. Co ocaliło tytułowego tatę, bohatera utworu Adama Mickiewicza? Porozmawiajcie na temat roli i wartości uczuć rodzinnych.
4. Określcie, jaką rolę odegrały czynniki nadprzyrodzone w doprowadzeniu do szczęśliwego zakończenia.
5. Utwór Adama Mickiewicza czyta się dość szybko. Przeanalizujcie, co ma wpływ na **rytm wiersza**. Odpowiedzcie na pytania umieszczone w ramkach.

a. Ile wersów liczy każda strofa?

b. Ile jest sylab w każdym wersie? Jaka jest długość wersów?

c. Które wyrazy się rymują i w ten sposób nadają wierszowi rytm?

d. Ile miejsca zajmują wypowiedzi narratora, a ile – wypowiedzi bohaterów? Jak te wypowiedzi dynamizują tekst?

6. Wciel się w rolę jednego z bohaterów utworu (zboja, dziecka, ojca) i opowiedz o zdarzeniach. Zapisz w zeszycie notatkę o tym, co widział bohater, co czuł w trakcie zdarzeń i po nich.

Akcja – ciąg następujących po sobie wydarzeń w utworze literackim lub filmie.

Rytm wiersza – pewna powtarzalność wybranych elementów jego budowy: sylab w wersie, wersów w zwrotce, rymów; rytm tworzy wrażenie, że wiersz czyta się szybko lub wolno, jednostajnie, miarowo lub zmiennie.

2.5 Serdeczne życzenia dla przyjaciela (przymiotnik)

Podejmij temat

Obejrzyjcie ilustrację i porozmawiajcie o tym, w jakich okolicznościach lub z jakiej okazji składamy życzenia.

1. Ułóż życzenia z podanych wyrazów i wyrażeń. Zapisz je w zeszycie. Pamiętaj, zacznij tekst wielką literą, na końcu postaw kropkę.

zdrowia
szczęścia
marzeń
w nowym roku

najlepszego
spełnienia
wszystkiego
powodzenia

dwunastych
i sukcesów
dobrych dni
i samych

urodzin
z okazji
w pracy
radości

2. Dopisz do podanych rzeczowników wyrazy, których używamy podczas składania życzeń (niech odpowiadają na pytania: *jakich?*, *jakiego?*, *jakie?*, *jakiej?*).

święt

roku

życzenia

zabawy

Brawo! Użyte przez ciebie wyrazy to **przymiotniki**.

Liczba pojedyncza		
rodzaj męski	rodzaj żeński	rodzaj nijaki
kolega <i>jaki? wesoły</i>	koleżanka <i>jaka? wesoła</i>	dziecko <i>jakie? wesołe</i>

Liczba mnoga	
rodzaj męskoosobowy	rodzaj niemęskoosobowy
koledzy <i>jacy? weseli</i>	koleżanki, dzieci <i>jakie? wesołe</i>

3. Określ formy podanych przymiotników (rodzaj, liczbę), dodaj do nich odpowiednie rzeczowniki, a powstałe wyrażenia zapisz w zeszycie.

radosna

duże

sympatyczni

płaczliwa

długie

niscy

zielony

ładny

złośliwe

Przymiotnik – część mowy, która nazywa cechy osób, rzeczy, zwierząt, roślin itd., np. *miły przyjaciel, mały prezent, złota rybka, ciekawe filmy*. Występuje w trzech rodzajach w liczbie pojedynczej i w dwóch rodzajach w liczbie mnogiej.

Przymiotniki, tak jak rzeczowniki, odmieniają się przez **przypadki**, np.
 M. dobry
 D. dobrego
 C. dobremu
 B. dobrego
 N. dobrym
 Ms. o dobrym
 W. dobry!

4. Wypiszcie z *Powrotu taty* trzy takie rzeczowniki, które będziecie mogli określić przymiotnikami należącymi do kategorii podanych w ramkach.

wielkość

piękno

intensywność

groza

5. Napisz w zeszycie, w jakich rodzajach są podane przymiotniki. Dopisz do nich formy w rodzajach wskazanych w nawiasach.

cienki (żeński, nijaki, męskoosobowy, niemęskoosobowy)

chuda (męski, nijaki, męskoosobowy, niemęskoosobowy)

zimna (męski, nijaki, męskoosobowy, niemęskoosobowy)

wolni (męski, żeński, nijaki, niemęskoosobowy)

wysokie (męski, żeński, nijaki, męskoosobowy)

6. Napisz *nie* z podanymi przymiotnikami. Utworzone wyrazy zapisz w zeszycie w kolejności alfabetycznej.

jasne

długa

żółte

młody

krótka

prosta

jadalny

jadowity

zły

papierowy

złoty

brzydki

Nie z przymiotnikami piszemy łącznie, np. *niegrzeczny, niesmaczna, niedobre.*

2.6 Czasem przyjaźń to nie bajka (epitet, wyrazy przeciwstawne, bajka, morał)

- Oto przysłowia i złote myśli na temat przyjaźni. Przedyskutujcie ich treść.
Jeśli coś jest dobrego na świecie – to przyjaźń. (S. Żeromski)
Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela. (I. Krasicki)
Nie ten przyjaciel, kto współczuje, lecz ten, kto pomaga. (autor nieznany)
- Który z cytatów najtrafniej mówi o przyjaźni? Przedstawcie swoje opinie na ten temat.
 - a. Najpierw porozmawiajcie o trafności każdego z cytatów. Uzasadniajcie swoje zdanie argumentami.
 - b. Zapiszcie w zeszycie wszystkie cytaty w ustalonej kolejności (począwszy od tych, które w rozmowie uznaliście za najtrafniejsze).
- Przeczytaj po cichu bajkę Adama Mickiewicza pt. *Przyjaciele*. Zwróć uwagę na to, w jaki sposób tytułowi przyjaciele zachowali się w obliczu zagrożenia życia.

Adam Mickiewicz

Przyjaciele

Nie masz teraz prawdziwej przyjaźni na świecie;
Ostatni znam jej przykład w oszmiańskim powiecie.
Tam żył Mieszek, kum* Leszka, i kum Mieszka Leszek,
Z tych, co to: gdzie ty, tam ja, – co moje, to twoje.
Mówiono o nich, że gdy znaleźli orzeszek,
Ziarnko dzielili na dwoje;
Słowem, tacy przyjaciele,
Jakich i wtenczas liczono niewiele.
Rzekłbyś: dwój duch w jednym ciele*.

O tej swojej przyjaźni raz w cieniu dąbrowy*
Kiedy gadali, łącząc swoje czułe mowy*
Do kukań zozul* i krakań gawronich, –
Alić* ryknęło raptem coś koło nich.
Leszek na dąb; nuż po pniu skakać jak dzieciątek.

Podjmij temat

kum – tu: znajomy, przyjaciel

dwój duch w jednym ciele – dwie dusze, dwie osoby w jednym ciele

dąbrowa – las dębowy

czuła mowa – tu: przyjacielska rozmowa

zozula (zazula) – kukułka

alić – aż tu

wnosi – tu: wnioskuje

kniewa – wielki, gęsty las,
zamieszkały przez zwierzęta

mięsa – dziś: mięs

Epitet – wyraz będący w utworze określeniem rzeczownika, np. *piękna twarz, spokojny wzrok*. Epitety, najczęściej przymiotniki, określają właściwości nazywanych przez rzeczowniki przedmiotów, osób, roślin itp. (*cudowne krainy*) lub stosunek do nich podmiotu lirycznego (*najlepszy przyjaciel*). Wzmacniają obrazowość i emocjonalność opisu.

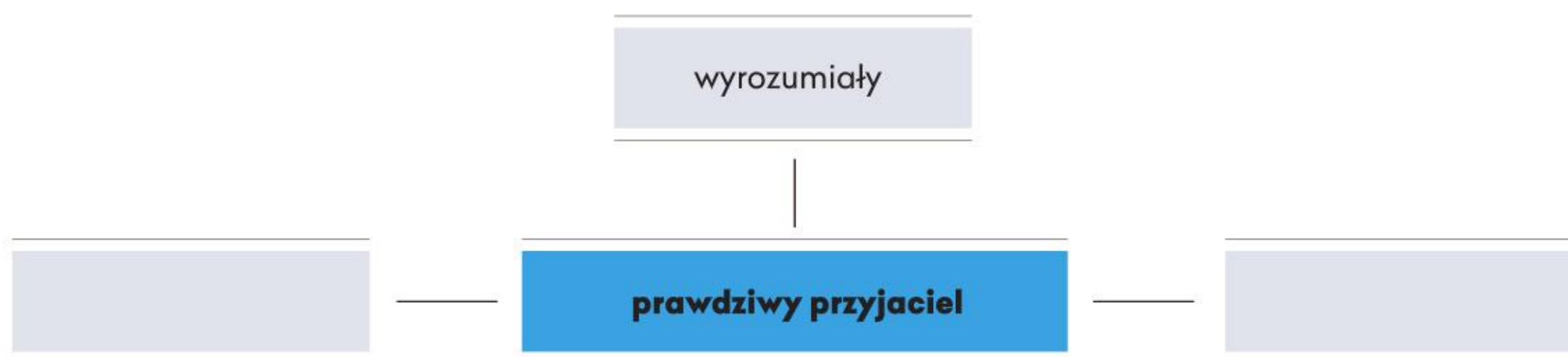
Mieszek tej sztuki nie umie,
Tylko wyciąga z dołu ręce: „Kumie!”
Kum już wylazł na wierzchołek.

Ledwie Mieszkowi był czas zmrużyć oczy,
Zbladnąć, paść na twarz: a już niedźwiedź kroczy,
Trafia na ciało, maca: jak trup leży;
Wącha: a z tego zapachu,
Który mógł być skutkiem strachu,
Wnosi*, że to nieboszczyk, i że już nieświeży.
Więc mruknąwszy ze wzgardą odwraca się w kniewę*,
Bo niedźwiedź Litwin mięsa* nieświeżych nie je.

Dopieroż Mieszek odżył... „Było z tobą krucho! –
Woła kum. – Szczęście, Mieszku, że cię nie zadrapał!
Ale co on tak długo tam nad tobą sapał,
Jak gdyby coś miał powiadać na ucho?”
„Powiedział mi – rzekł Mieszek – przysłowie niedźwiedzie:
Że prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie”.

1. W ostatnim wersie bajki rzeczownik „przyjaciel” występuje z **epitetem** „prawdziwy”. Czy można nazwać Leszka prawdziwym przyjacielem?

2. Jakie cechy ma prawdziwy przyjaciel? Ustalcie odpowiedź na podstawie bajki Adama Mickiewicza oraz wniosków z rozmowy przeprowadzonej na początku lekcji. Opracujcie w zeszycie mapę myśli „prawdziwy przyjaciel”.

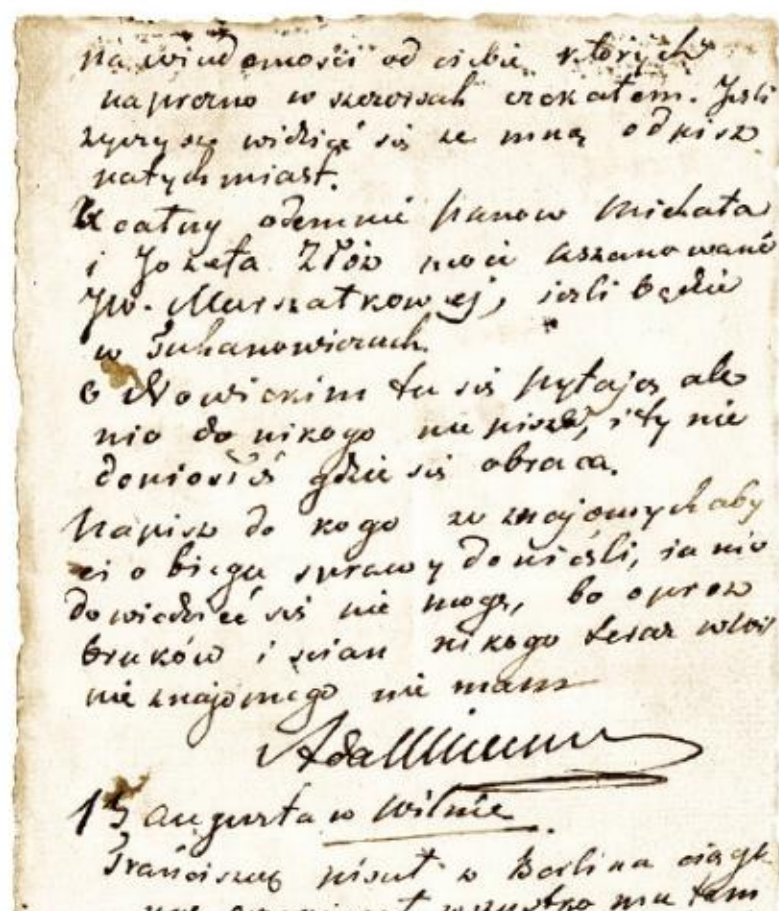

Wyrazy przeciwstawne
(antonimy) – wyrazy, które tworzą parę o przeciwnym znaczeniu, np. *ciepły – zimny, karzeł – olbrzym*.

3. Jak można nazwać kogoś, kto nie jest prawdziwym przyjacielem? Podaj kilka przymiotników o znaczeniu przeciwnym do *prawdziwy*.

4. Wskażcie fragmenty, w których mówi narrator (zobacz s. 30) i te, w których mówią bohaterowie.
5. Utwór Mickiewicza to **bajka**. Porozmawiajcie o tym, w jakim znaczeniu używacie tego wyrazu na co dzień. Porównajcie swoje spostrzeżenia z definicją bajki umieszczoną na marginesie.
6. Wskażcie w utworze Adama Mickiewicza cechy bajki. Możecie pracować w grupach. Przygotujcie krótką notatkę i zapiszcie ją w zeszytach.
7. Wskaż dokładnie morał zawarty w bajce *Przyjaciele* i wyjaśnij jego znaczenie. Napisz wyjaśnienie w zeszycie.
8. Podziel bajkę Adama Mickiewicza na fragmenty. Nadaj każdemu z nich tytuł (np. „Spotkanie z niedźwiedziem”). Ustal, który fragment bajki można uznać za wstęp, który – za rozwinięcie, a który jest zakończeniem.

Bajka – krótki utwór (często wierszowany), którego bohaterami najczęściej są ludzie lub zwierzęta (mające cechy ludzi), rzadziej – przedmioty i rośliny. Przedstawione wydarzenia mają stanowić pouczenie dla czytelnika. W bajce ważny jest **morał**, który z niej wynika, czyli zwięzła wskazówka dotycząca życia człowieka. Zwykle pojawia się na początku lub na końcu bajki; niekiedy morału trzeba się domyślić. Znani bajkopisarze: Ezop, Jean de la Fontaine [czyt. żan de la fonten], Ignacy Krasicki.

Fragment listu Adama Mickiewicza do przyjaciela – Tomasza Zana, poety

Adam Mickiewicz

Tomasz Zan

10. Na podstawie bajki Adama Mickiewicza napisz opowiadanie o przygodzie Leszka i Mieszka. Włącz do niego bezpośrednie wypowiedzi bohaterów.

Wypowiedź bohatera można wprowadzić do tekstu w dwojaki sposób.

- a. Poprzedza się ją zapowiedzią narratora i rozpoczyna od akapitu oraz myślnika:
Mieszek krzyknął:
– Ratuj!
- b. Od akapitu, po myślniku zapisuje się najpierw wypowiedź, a następnie umieszcza informację narratora, kto jest autorem wypowiedzi:
– Ratuj! – zawołał Mieszek (lub „Ratuj” – zawołał Mieszek).

Podejmij temat

Ż piszemy wtedy, gdy w wyrazach pokrewnych wymienia się na ...?...

1. Połącz w pary wyrazy pokrewne i zapisz je w zeszycie. Napisz też uzupełnioną regułę dotyczącą wymiany ż na inne litery.

ważę	wąski
grożę	pieniądze
drużyna	waga
mażę	grozić
pieniązek	druh
węższy	mazać

2. Ułóż i zanotuj w zeszycie dwa zdania z wyrazami, które są przykładem na to, że literę ż piszemy po: r, l, ł.
3. Odczytaj ukryte wyrazy, przeskakując taką samą liczbę pól. Do dwóch z tych wyrazów wykonaj rysunki w taki sposób, by występowała na nich litera ż, np. w postaci sprzączki, którą zapięta jest walizka.

P U E R J S Z F A G Ż Ł
P W A S P T I W E S Ż D

G W A S R T A E Ż D
B S A W G I A E Ż F

4. W poniższych dziwnych słowach znajdź nazwy zwierząt zawierające literę ż. Napisz je w zeszycie w liczbie mnogiej.

żamiyja	cażeutbr	enobusoromiżec	waożika	skawiąż
wżeuk	ojweż	kpoziosrogżyec	ażbick	czyżzynk
użuzrjaw		rogożnek	stporożek	tajkżeś

5. Odmień przez osoby (1., 2., 3. os. l. pojedynczej oraz 3. os. l. mnogiej – czas teraźniejszy) czasowniki: *wozić, kazać, mrozić*. Zapisz odmianę w zeszycie.

6. Znajdź w słowniku ortograficznym dwanaście wyrazów z literą ż. Zapisz je w zeszycie w dwóch grupach:
- wyrazy z ż wymiennym,
 - wyrazy z ż niewymiennym.
7. Z pisownią tych wyrazów często są kłopoty. Ułóż w zeszycie zdania, które pokażą, że widzisz różnicę znaczeniową między poniższymi słowami.

porzeczka – pożyczka
jarzyny – jeżyny

rządzenie – żądanie
karzę – każę

8. Utwórzcie nowe wyrazy, zamieniając jedną z liter na literę ż. Ułóżcie z nimi zdania.

łydka

wart

kuć

polar

parówka

magiel

9. Odczytajcie wyrazy, którym obcięto dolne części liter. Wyjaśnijcie ich znaczenie, korzystając ze słownika języka polskiego lub słownika wyrazów obcych.

MONTAŻ

STEI AŻ

ANGLAŻ

DEBODTAŻ

WITDAŻ

10. Zapisz w zeszycie nazwy obrazków zawierające ż i ułóż z nimi zdania. W razie kłopotów skorzystaj ze słownika ortograficznego.

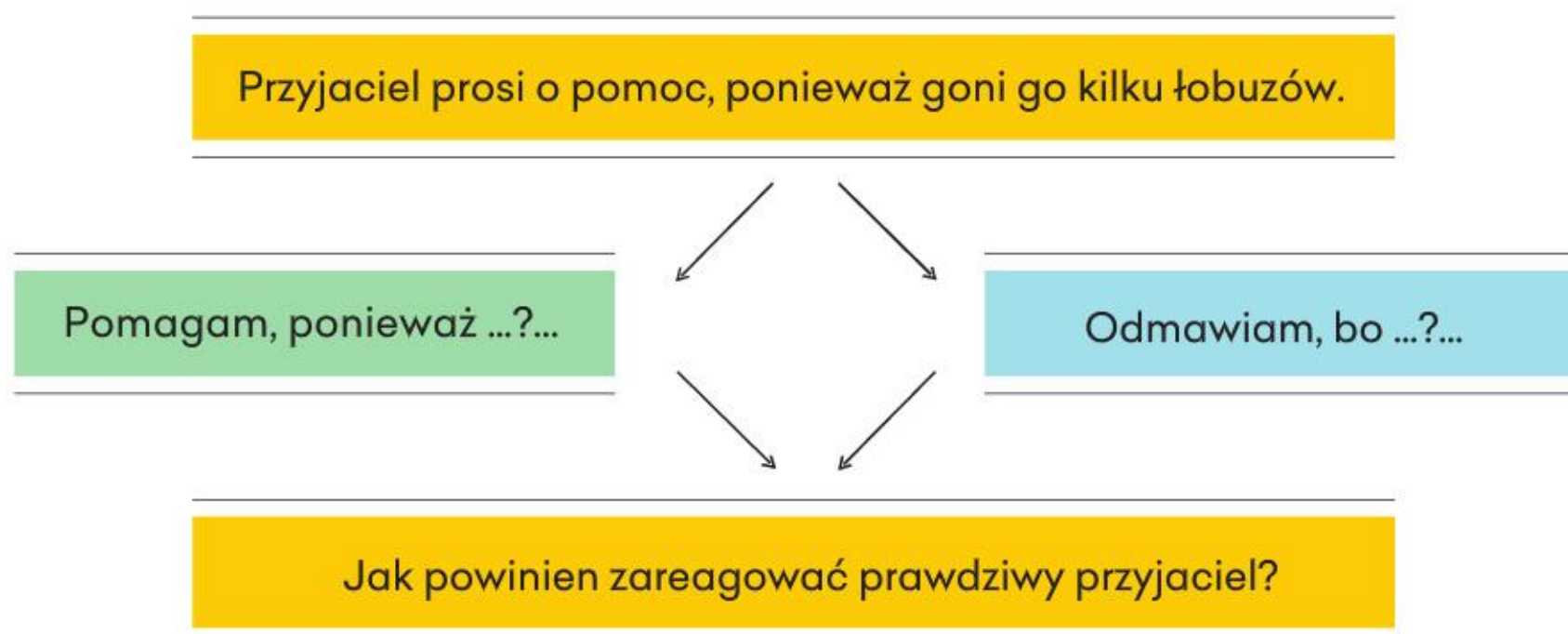

2.8 Jacy to przyjaciele? (tworzenie opisu postaci)

Podejmij temat

- Opracujcie drzewo decyzyjne dotyczące opisanej sytuacji. Udzielcie odpowiedzi na pytania.

- Przeczytaj bajkę Ignacego Krasickiego. Zapamiętaj zachowanie tych zwierząt, które główny bohater nazwał przyjaciółmi.

Ignacy Krasicki (1735–1801) – biskup, poeta, autor bajek, satyr i powieści, nazywany księciem poetów. Napisał m.in. *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki* (uznawane za pierwszą polską powieść), *Myszeidę*.

srogi – wielki

wspojrzy się poza siebie –
spojrzy za siebie

Ignacy Krasicki **Przyjaciele**

Zajączek jeden młody,
Korzystając z swobody,
Pał się trawką, ziółkami w polu i ogrodzie,
Z każdym w zgodzie.
A że był bardzo grzeczny, rozkoszny i miły,
Bardzo go inne zwierzęta lubiły.
I on też, używając wszystkiego z weselem,
Wszystkich był przyjacielem.
Raz, gdy wyszedł w świtanie i bujał po łące,
Słyszysz przerażające
Głosy trąb, psów szczekania, trzask wielki po lesie.
Stanął... Słucha... Dziwuje się...
A gdy się coraz zbliżał ów hałas, wrzask srogi*,
Zając w nogi.
Wspojrzy się poza siebie*: aż tuż psy i strzelce!

Strwożon* wielce

Przecież wypadł na drogę, od psów się oddalił.

Spotkał konia, prosi go, iżby się użalił*:

„Weź mnie na grzbiet i unieś!” Koń na to: „Nie mogę,

Ale od innych pewną będziesz miał załogę*”.

Jakoż wół się nadarzył*. „Ratuj, przyjacielu!”

Wół na to: „Takich jak ja zapewne niewielu

Znajdziesz, ale poczekaj i ukryj się w trawie,

Jałowica* mnie czeka, niedługo zabawię.

A tymczasem masz kozła, co ci dopomoże”.

Kozieł*: „Żal mi cię, nieboże!

Ale ci grzbietu nie dam, twardy, nie dogodzi;

Oto wełniasta owca niedaleko chodzi,

Będzie ci miętko siedzieć”. Owca rzecze:

„Ja nie przeczę,

Ale choć cię uniosę pomiędzy manowce*,

Psy dogonią i zjedzą, zająca i owcę;

Udaj się do cielęcia, które się tu pasie”.

„Jak ja ciebie mam wziąć na się,

Kiedy starsi nie wzięli?” – cielę na to rzekło

I uciekło.

Gdy więc wszystkie sposoby ratunku upadły,

Wśród serdecznych przyjaciół psy zająca zjadły.

strwożon – przestraszony

iżby się użalił – aby okazał
współczucie

załoga – tu: pomoc

nadarzyć się – tu: pojawić się

jałowica – jałówka, młoda krowa

kozieł – dziś: kozioł

manowce – bezdroża

1. Wymień bohaterów bajki *Przyjaciele* i opracuj drzewo decyzyjne.

Obejrzyj ilustracje przedstawiające zwierzęta z bajki *Przyjaciele* i podaj cechy charakterystyczne każdego z nich.

3. Poszukajcie morału w bajce Ignacego Krasickiego. Jeśli nie jest on podany wprost, sami go sformułujcie. Zapiszcie morał w zeszytach.
4. Znajdźcie podobieństwa i różnice między bajkami Adama Mickiewicza i Ignacego Krasickiego. Odpowiedzcie na pytania.
- Jaki jest tytuł?
 - Co jest tematem?
 - Kim są bohaterowie?
 - Jak sformułowany jest morał?
 - Czy jest podział na zwrotki?
 - Czy są rymy? Jeśli tak, podajcie ich przykłady.
5. Odczytaj z bajki I. Krasickiego *Przyjaciele* wypowiedzi narratora oraz poszczególnych bohaterów.

6. Która bajka bardziej ci się podobała: Adama Mickiewicza czy Ignacego Krasickiego? Uzasadnij swój wybór w zeszycie.

7. Opisz w zeszycie swoją najlepszą przyjaciółkę lub swojego najlepszego przyjaciela.

Krok po kroku

Tworzenie opisu postaci

1 Zanim przystąpisz do tworzenia opisu postaci, zbierz informacje o osobie, którą chcesz opisać.

KTO TO?

Imię, nazwisko,
wiek.

Kim jest dla mnie?

Czym się zajmuje?

JAK WYGLĄDA?

Sylwetka,
twarz,
oczy,
usta,
włosy.

JAKI JEST?

Cechy charakteru.

Co lubi?

Czym się interesuje?

Dlaczego jest dobrym przyjacielem?

- 2 Następnie zastanów się nad wstępem (jak zacząć). Oto kilka propozycji.
Przedstawiam wam moją przyjaciółkę. Poznałam ją w szkole. Mój najlepszy przyjaciel nazywa się Adam Kowalski i mieszka w moim bloku.
- 3 Przed przystąpieniem do opisywania przyjaciela zapoznaj się z poniższymi informacjami, jak unikać nadmiaru czasowników *być* (*jest, był, są*) i *mieć* (*ma, miał, mają*). Ich nadużywanie nie cechuje dobrego stylu.
- Często można je zastąpić innymi czasownikami w formie osobowej, np. zamiast *jest smutny* – użyć *smuci się* lub *martwi się*, *ma własny rower* – *dysponuje własnym rowerem* lub *posiada rower*.
 - Czasownik *jest* czasem można wymienić na wyraz *to*, np. zamiast: *Jarek jest wysoki. Ma niebieskie oczy i bujne włosy*, można napisać: *Jarek to wysoki chłopiec o niebieskich oczach i bujnych włosach*.
- 4 W opisie koncentruj się na twarzy i charakterystycznych cechach sylwetki. Używaj epitetów porównań, np. *okrągła, pucołowata twarz, nakrapiana piegami; płowa czupryna; rudawe brwi; niepozorny, trochę zadarty nos; okazała postura; przykrótkie ręce jak parówki*.

2.9 Słówka z ó

Podejmij temat

- Ułóżcie z poniższymi wyrazami krótki tekst, który mógłby być dyktandem.

chór tchórz czółno jaskółka włóczka wróbel
półka przepiórka równo różny Józef
szczegół różga włókno ogórek stróż

Napisz w zeszycie nazwy zamieszczonych obrazków. W razie kłopotów z pisownią skorzystaj ze słownika ortograficznego.

- Ułóż cztery zdania – pułapki ortograficzne – z wyrazów podanych w poprzednich ćwiczeniach. Możesz zmieniać formę wyrazów i dodawać inne słowa. Zapisz ułożone zdania w zeszycie, a także – jedno z ułożonych przez koleżankę lub kolegę z ławki.

Wzór: *Tylko tchórz boi się dotknąć róży.*
- Wybierz z poprzedniego ćwiczenia pięć rzeczowników, wyrazów z ó, i utwórz od nich przymiotniki, np. *chór* – (jaki?) *chóralny*. Zapisz w zeszycie pary wyrazów pokrewnych, złożone rzeczownika i przymiotnika.

3. Przepisz podane wyrazy do zeszytu i dopisz do nich takie, w których nastąpiła wymiana ó na o, a lub e. Potem przepisz regułę zamieszczoną na marginesie, odpowiednio ją uzupełniając.

szósty	ósmo	siódmo	obrócić	wół
słój	krój	mówił	skrócił	nóżka

4. W ramkach podano czasowniki w czasie przeszłym. Napisz w zeszycie formy czasu teraźniejszego tych czasowników w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej. Podkreśl kolorem czerwonym literę ó, a zielonym – litery: o, a, e, na które ó się wymienia.

zmiótł	niósł	wiózł
--------	-------	-------

Wzór: plótł – plecie – plotą.

5. Uzupełnij wyrażenia rzeczownikami w formie dopełniacza. Zapisz je w zeszycie według wzoru: *jedna głowa – siedem głów*.

dwa słowa – sześć ...?
jeden dom – dziesięć ...?
trzy brzozy – osiem ...?

jeden mąż – pięciu ...?
cztery jagody – pięć ...?
trzy kozy – siedem ...?

6. Ułóż i zapisz w zeszycie dwa zdania, w których użyjesz wyrazów z ó zapisanych w dwóch poprzednich ćwiczeniach.

Wzór: *Używał nieznanych słów i plótł trzy po trzy.*

7. Podaj po trzy własne przykłady wyrazów zakończonych na -ów oraz -ówka. Zapisz je w zeszycie.

Przepisz do zeszytu poniższe wyjątki:

skuwka – skuwać	zasuwka – zasuwąć	wsuwka – wsuwać
nasuwka – nasuwać	okuwka – okuwać	

Ó piszemy wtedy, gdy w wyrazach pokrewnych wymienia się na:

...?... (nóż – noże),

...?... (gniótł – gniecie),

...?... (wrócił – wracał).

Ó piszemy w zakończeniach -ów (np. chłopców) i -ówka (np. siatkówka).

8. Ułóż i zapisz w zeszycie zdania z dwoma wyjątkami od reguły: Pisz ó w częstkach -ów, -ówka. Wykonaj do nich rysunki.
9. Ułóż wyrazy z podanych liter. Uwaga: wyrazy zaczynają się na litery wyróżnione kolorem. Następnie uzasadnij pisownię ó.

ó j d k w a

d ó i y m s

o g l e ó k w

o w ó p r t

10. Przerysuj do zeszytu diagram, a następnie wykreśl z niego nazwy obrazków. Dla każdej z nich podaj regułę wyjaśniającą pisownię. Litery niewykreślone utworzą hasło.

M	R	Ó	W	K	A	O	R	K
S	Ż	A	R	Ó	W	K	A	Ł
T	T	M	I	Ó	D	O	G	Ó
Ó	D	W	Ó	J	K	A	R	D
Ł	P	A	R	Ó	W	K	A	K
A	F	R	Ó	Ż	A	I	A	A

11. Pobaw się z koleżanką/kolegą w zapamiętywanie pisowni. Niech jedno z was znajdzie w słowniku ortograficznym wyraz z ó, którego zapisanie może okazać się trudne. Zadaniem drugiej osoby będzie podanie reguły, która uzasadnia pisownię. Kto nie umie podać właściwej zasady, musi wykonać rysunek związany z wyrazem i regułą, które sprawiły trudność.

Podsumowanie działu 2

Czy pamiętasz?

rzeczownik	genealogia	zwrotka (strofa)	wers	porównanie	rymy
akcja	bajka	słówka z ż	przymiotnik	słówka z ó	

1 Przeczytaj fragment wiersza.

W zielonych oczach Matki
Świeci wiosenna łąka.
Słońce na drzewach śpiewa
i budzi kwiaty w pąkach. [...]

W błękitnych oczach Matki
pogodne niebo fruwa.
Kiedy zasypiasz – Matka
jak gwiazda nad snem czuwa.

A w czarnych oczach Matki
noc od samego świtu
okrywa cię skrzydłami
ze srebra i błękitu.

Tadeusz Kubiak, *Wiersz na Dzień Matki* (fragment)

2 Wykonaj w zeszycie poniższe zadania.

1. Napisz, jak podmiot liryczny czuje się w obecności matki. Poprzyj swoją opinię odpowiednimi fragmentami wiersza.
2. W powyższym wierszu matka została porównana do gwiazdy. Znajdź ten fragment tekstu i napisz, co mają ze sobą wspólnego.
3. Wypisz z wiersza przykład epitetu wraz z określonym rzeczownikiem.
4. Wypisz z wiersza dwie pary rymujących się wyrazów.

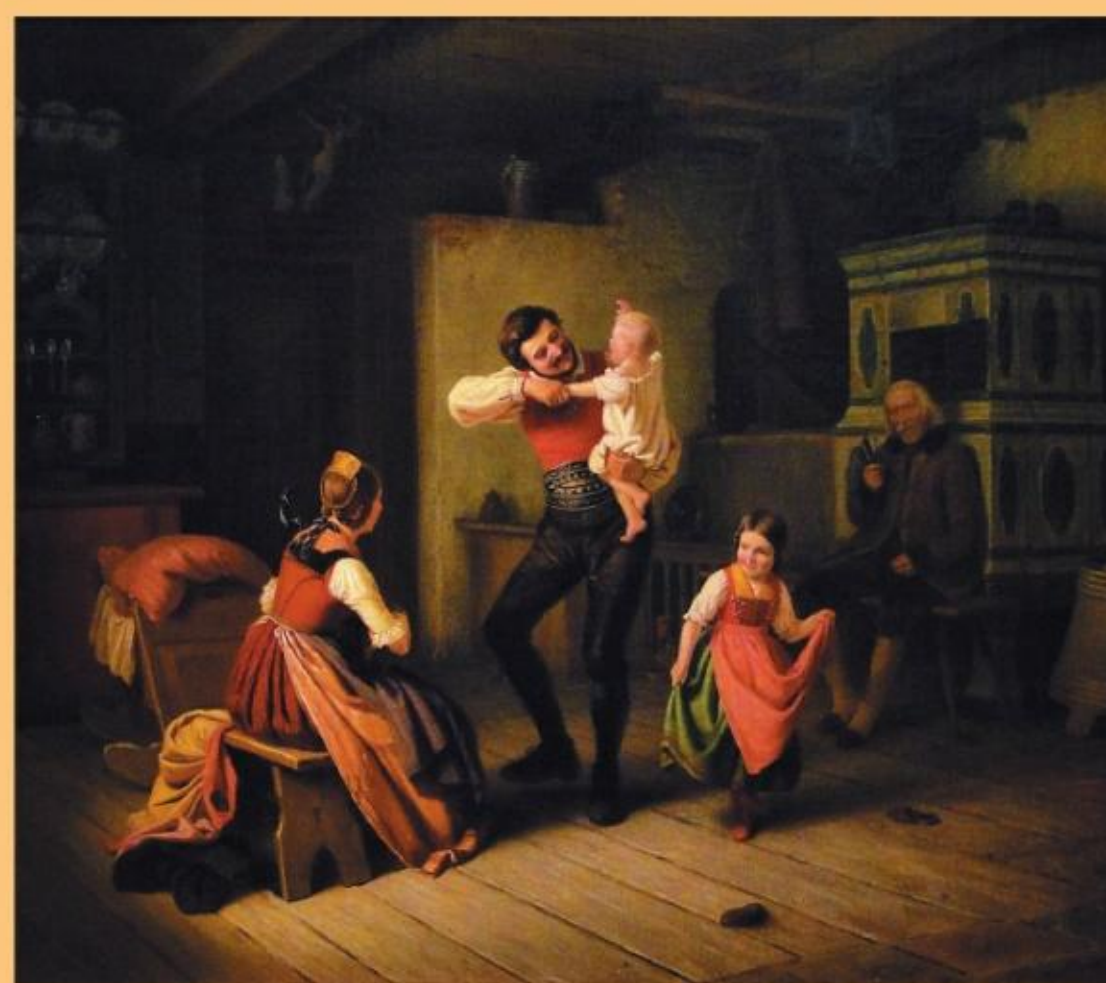
5. Z wiersza T. Kubiaka wypisz:
a. rzeczownik w rodzaju żeńskim,
b. przymiotnik w rodzaju niemęskoosobowym,
c. rzeczownik w liczbie mnogiej,
d. rzeczownik w innym przypadku niż mianownik.
6. Określ rodzaj gramatyczny podanych rzeczowników.
niebo ...?... łąka ...?... błękit ...?...
7. Dopisz wyrazy, którymi uzasadnisz pisownię ż i ó.
- grozę, bo ...?... możesz, bo ...?..
szósty, bo ...?... bój się, bo ...?...
8. Napisz życzenia urodzinowe dla mamy lub taty.

Obejrzyj poniższe reprodukcje dzieł sztuki i napisz, jaką wizję rodziny prezentują przedstawione teksty kultury.

Rzeźba *Rybak*

Ludwig Most, *Chłopska rodzina w izbie*

3. Szkoła na kilka sposobów

- Jak unikać słownych nieporozumień?
- Jak dawniej wyglądała nauka w szkole?
- Czym jest fikcja literacka?
- Co to jest komizm i jakie elementy w utworze można uznać za komiczne?
- Czym komiks różni się od książki i filmu animowanego?
- Jak rozpoznać postacie i wydarzenia realistyczne i fantastyczne?
- Czym są przyimek i przysłówki?
- Jak pisać wyrazy z *u*, *h* i *ch*?

Tego się dowiesz!

3.1 Lekcja francuskiego

Podejmij temat

- Przeczytaj uważnie podany dowcip. Powiedz, co było powodem nieporozumienia między rozmówcami i jednocześnie stało się podstawą żartu.
 - *Zabiłam pięć ómów, profesorze.*
 - *Ciem, moja droga.*
 - *Kapciem.*
- Opowiedz koleżance lub koledze z ławki o jakimś nieporozumieniu.
- Przeczytaj fragment powieści pt. *Mała księżniczka*. Zwróć uwagę, w którym momencie doszło do nieporozumienia między bohaterkami.

Minchin – czyt. minczin

dystyngowany – elegancki, wytworny

Crewe – czyt. kru

wnosić – tu: dochodzić do wniosku, domyślać się

zaangażować – tu: zatrudnić

Frances Hodgson Burnett

Mała księżniczka

(fragment)

Sara od kilku minut [...] siedziała na swym miejscu w klasie, oglądana przez koleżanki, kiedy panna Minchin* dystyngowanym* ruchem zapukała w blat stolika.

– Panienki – oznajmiła – pragnę przedstawić wam nową koleżankę. Wszystkie dziewczynki wstały, Sara również.

– Mam nadzieję, że przyjmiecie zyczliwie Sarę Crewe*. Przyjechała do nas z daleka – aż z Indii. Zaraz po lekcjach musicie się ze sobą zapoznać.

Uczennice dygnęły ceremonialnie, Sara dygnęła także, potem wszystkie usiadły i znów patrzyły na siebie.

– Saro – rzekła panna Minchin oficjalnym tonem, którego używała w klasie – podejdź do mnie. [...] – Ponieważ twój ojciec zaangażował ci pokojówkę Francuzkę [...], wnoszę*, że pragnie, abyś przykładała się specjalnie do nauki francuskiego.

Sara poczuła się trochę zakłopotana.

– Zdaje mi się, że zaangażował* ją – rzekła – bo myślał, że ona mi się spodoba, proszę pani.

– Obawiam się – odparła panna Minchin z nieco kwaśnym uśmiechem – że jesteś bardzo rozpieszczona i wyobrażasz sobie zawsze, że wszystko, co się robi, robi się wyłącznie dla twojej przyjemności. Ja natomiast odniosłam wrażenie, że twój ojciec chciał, żebyś się nauczyła francuskiego.

Gdyby Sara była starsza albo mniej dbała o to, żeby być zawsze grzeczna i uprzejma, mogłaby wyjaśnić sprawę w kilku słowach. W tej sytuacji jednakże poczuła, że rumieniec zalewa jej policzki. Panna Minchin była bardzo surową, imponującą* osobą i wydawała się tak absolutnie pewna, że Sara nie ma pojęcia o francuskim, iż wyprowadzenie jej z błędu, jak sądziła dziewczynka, byłoby impertynencją*. W rzeczywistości bowiem Sara nie pamiętała nawet, kiedy nauczyła się francuskiego. Ojciec często przemawiał do niej po francusku, kiedy była jeszcze niemowlęciem, gdyż matka jej była Francuzką i kapitan Crewe przez miłość dla niej kochał ten język. Sara nauczyła się więc francuskiego, sama o tym nie wiedząc, jak to się często zdarza z małymi dziećmi.

– Ja... ja nigdy się właściwie nie uczyłam francuskiego, ale... ale...
– zaczęła nieśmiało wyjaśnienia [...].

– Dosyc – przerwała jej grzecznie, ale lodowato. – Jeżeli się dotychczas nie uczyła, musisz od razu zabrać się do nauki. Nauczyciel francuskiego, monsieur* Dufarge*, przyjdzie tu za kilka minut. Weź tę książkę i przejrzyj ją, zanim on nadejdzie.

Sara znów spiekła raka. Wróciła na miejsce i otworzyła książkę. Spojrzała z poważną miną na pierwszą stronę. Wiedziała, że uśmiech

imponująca – godna podziwu, nakazująca szacunek

impertynencja – niegrzeczność, obelga, zuchwalstwo

monsieur – czyt. mesje; pan

Dufarge – czyt. difarż

le père – czyt. le per

la mère – czyt. la mer

madame – czyt. madam – proszę
pani

mademoiselle – czyt. madmłazel
– panienka

lorgnon – czyt. lorńja – rodzaj
okularów na długiej rączce

byłby niegrzeczny, a postanowiła sobie, iż będzie grzeczna za wszelką cenę. Ale czuła się bardzo zaskoczona, że każą jej studiować stronę, na której tłumaczono, że „le père*” znaczy „ojciec”, a „la mère*” – „matka”. [...]

Monsieur Dufarge przybył wkrótce. Był to bardzo miły, rozumny Francuz w średnim wieku i zainteresował się od razu, kiedy oczy jego padły na Sarę czytającą pilnie swoją książeczkę.

– Czy to moja nowa uczennica, madame*? – zwrócił się do panny Minchin. – Mam nadzieję, że będę miał z niej pociechę.

– Jej ojcu, kapitanowi Crewe, bardzo na tym zależy, aby rozpoczęła naukę francuskiego. Ale mam wrażenie, że dziewczynka ma jakieś dziecinne uprzedzenie do tego języka. Najwyraźniej nie ma chęci go się uczyć – odparła panna Minchin.

– Bardzo to dla mnie przykre, mademoiselle* – zwrócił się do panny Minchin. – Być może, kiedy zaczniemy naukę, uda mi się przekonać panienkę, jaka to piękna mowa.

Mała Sara wstała z miejsca. Była już bliska rozpacz. Spojrzała błagalnie na pana Dufarge swoimi wielkimi, szarozielonymi oczami. Wiedziała, że skoro zacznie wreszcie mówić, nauczyciel od razu wszystko zrozumie. Zaczęła wyjaśniać z prostotą śliczną, płynną francuszczyzną. [...]

Kiedy Sara zaczęła mówić, panna Minchin drgnęła gwałtownie i znieruchomiała, lustrując dziewczynkę przez lorgnon*, dopóki ta nie umilkła. Twarz nauczyciela rozpułnęła się w uśmiechu. Na dźwięk dziecinnej głósiki, mówiącego jego ojczystym językiem z taką prostotą i swobodą, wydało mu się, że znalazł się nagle w kraju rodzinnym – który podczas pochmurnych, mglistych dni londyńskich zdawał się bardzo, bardzo odległy. Kiedy Sara skończyła, wziął od niej podręcznik [...]. Następnie zwrócił się do panny Minchin.

– Ach, madame – rzekł – doprawdy niewiele czego mogę nauczyć tę panienkę. Ona nie uczyła się francuskiego, ona po prostu jest Francuzką. Akcent ma prześliczny.

– Powinnaś mnie była uprzedzić! – zawołała zdruzgotana panna Minchin.

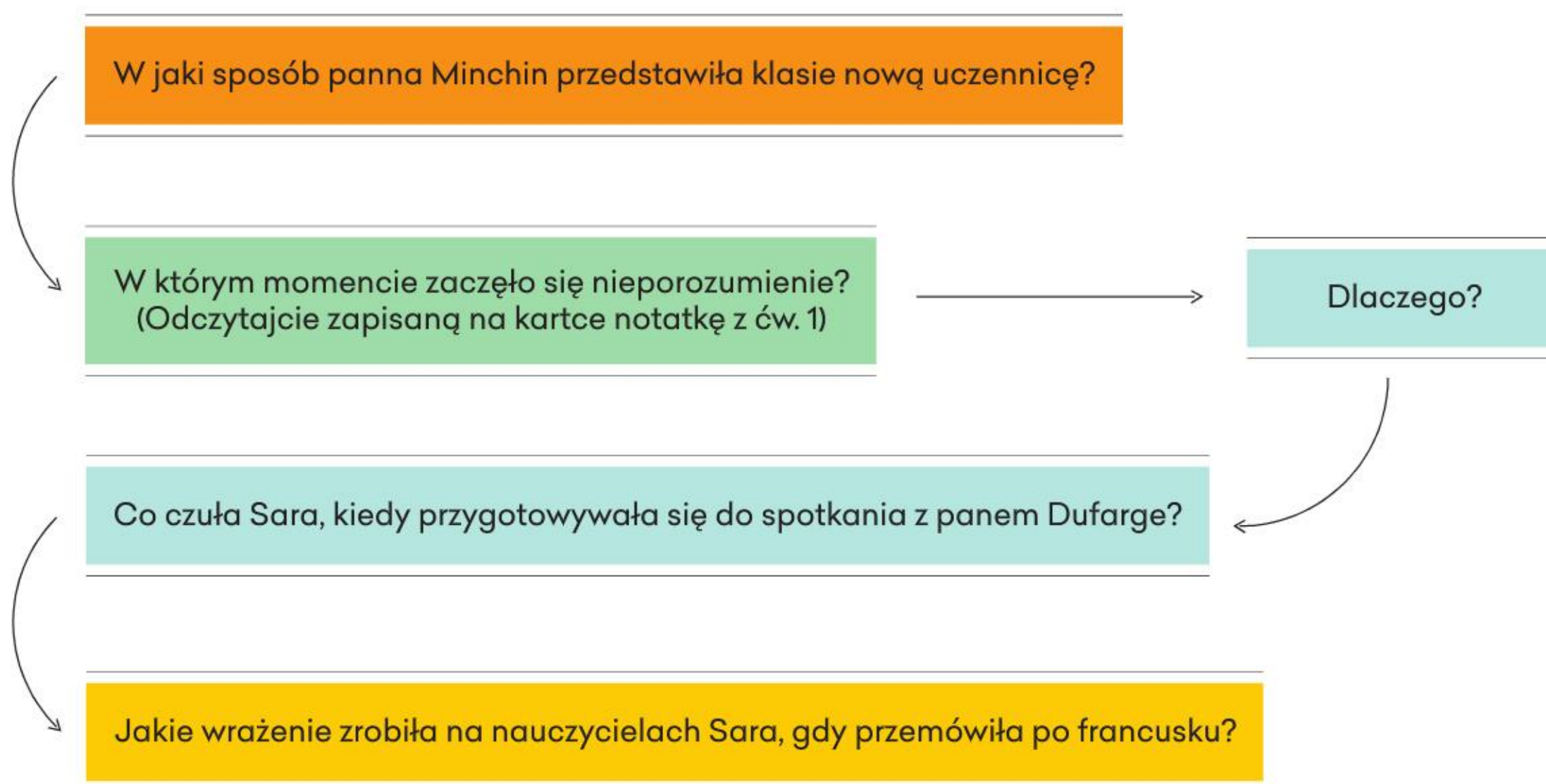
– Ja... ja... próbowałam – wyjąkała Sara. – Widocznie niezręcznie zaczęłam...

Panna Minchin wiedziała dobrze, że Sara próbowała i nie była to jej wina, iż nie pozwolono jej wytłumaczyć sprawy. [...]

– Proszę o ciszę, panienki! – zawołała groźnie, pukając w stół. – Proszę o ciszę!

tłumaczenie Wacława Komarnicka

1. Wskaż sytuację, która zapoczątkowała nieporozumienie. Zapisz odpowiedź na kartce.
2. Porozmawiajcie o spotkaniu Sary z nauczycielką. Wykorzystajcie podane niżej pytania. Notujcie w zeszytach wyrazy określające cechy, zachowanie, intencje i przeżycia bohaterów.

3. Napisz w zeszycie, co sądzisz o postępowaniu Sary i panny Minchin. Skorzystaj ze słownictwa z poprzedniego ćwiczenia oraz zaproponowanego w *Pomocy*.

cechy	zachowanie	przeżycia	intencje
-------	------------	-----------	----------

4. Narrator mówi: „Gdyby Sara była starsza albo mniej dbała o to, żeby być zawsze grzeczna i uprzejma, mogłaby wyjaśnić sprawę w kilku słowach”. Jak rozumiecie to zdanie? Podyskutujcie na ten temat, swoje opinie popierajcie argumentami.

Pomoc

grzeczna; kulturalna; zakłopotana; uprzejma; nieśmiała; zaskoczona; bliska rozpacz; spogląda błagalnie; tłumaczy nieporozumienie; surowa; pewna siebie; nie słucha wyjaśnień; mówi grzecznie, ale łodowato; krzyczy

Ciekawe!

Na podstawie książki F.H. Burnett pt. *Mała księżniczka* powstało wiele ekranizacji, w tym seriale animowane, telewizyjne, filmy fabularne i musicale, np. *Mała księżniczka*, reż. Fumio Kurokawa, 1985; *Mała księżniczka*, reż. Alfonso Cuarón [czyt. kłaron], 1995; *Przygody Sary*, reż. Teresa Kurpias, muz. Anna Bajak, 2006, Teatr Rampa w Warszawie.

Pierwsza ekranizacja powieści *Mała księżniczka* powstała dwanaście lat po ukazaniu się książki – w 1905 roku. Powiedz, dlaczego powieść ta jest, według ciebie, tak ciekawa dla twórców filmowych.

5. Pomóż Sarze – zredaguj grzeczną, ale zdecydowaną wypowiedź, która pozwoliłaby uniknąć nieporozumienia już na początku rozmowy z nauczycielką. Użyj zwrotów grzecznościowych (np. *proszę pani*, *przepraszam*, *proszę mi pozwolić wyjaśnić*).

6. Przeczytajcie wasze wypowiedzi z poprzedniego ćwiczenia. Wybierzcie te, które dałyby Sarze szansę na szybkie i eleganckie wybrnięcie z kłopotliwej sytuacji. Uzasadnijcie swój wybór argumentami.
7. Przygotujcie w grupach scenki pt. „Znam francuski bardzo dobrze, proszę pani” i je odegrajcie. Może ktoś z was rzeczywiście zna ten język? Jeśli tak, poproście, by nauczył was kilku słówek. Wyszukajcie w domu francuskie tłumaczenia zwrotów: „dzień dobry”, „przepraszam”, „dziękuję”. Zapiszcie je w zeszycie wraz z wymową.

Kadr z filmu *Mała księżniczka*, reż. Marshall Neilan [czyt. marszał nilan], 1917

3.2 Dawniej tak było (fikcja literacka)

- Przeczytaj notkę o Bolesławie Prusie zamieszczoną na stronie 90.
- Przerysuj do zeszytu oś czasu i zaznacz na niej, lata, w których żył Bolesław Prus.

Podejmij temat

Włodzimierz Tetmajer, *Żniwiarki w polu*, 1901, Muzeum Narodowe w Poznaniu

Stanisław Witkiewicz, *Orka*, 1875, Muzeum Sztuki w Łodzi

Bohaterami wielu utworów Bolesława Prusa są mieszkańcy wsi. Obejrzyj reprodukcje obrazów, a potem na ich podstawie podaj charakterystyczne cechy dziewiętnastowiecznej wsi i jej mieszkańców.

żniwa – koszenie i zbieranie dojrzałego zboża; również okres, w którym te prace są wykonywane

żnie – ścina zboże lub trawę

Bolesław Prus (właśc. **Aleksander Głowacki**, 1847–1912) – jeden z największych polskich pisarzy, autor wielu nowel (np. *Na wakacjach*, *Kamizelka*) oraz powieści (*Lalka*, *Faraon*). Pisał też teksty – również humorystyczne – do czasopism, m.in. do „Kuriera Warszawskiego”.

zdezelowany – zniszczony

- Bolesław Prus publikował w prasie m.in. *Kroniki tygodniowe*, krótkie teksty o rzeczywistości, które następnie wydano w tomie pt. *Kroniki*. Przeczytaj ich fragment, dotyczący życia dzieci wiejskich w XIX wieku.

Znany jest los dzieci wiejskich [...]. Dziecko takie, już niemowlęciem będąc, idzie z matką na żniwa*, ale nie żnie*, tylko wisi na płachcie na gruszy, gdzie je łaskawy wiatr kołysze. W hamaku tym bywa czasami gorąco, niekiedy zimno, a zawsze głodno. [...]

Nieco podrośszy, dziecko idzie na zarobek albo pilnuje w domu młodsze rodzeństwo. W pierwszym razie strzeże ono bydła lub gęsi. Gdy dziecko pilnuje w domu młodszych braci i siostry, wówczas zamykają je na zasuwę lub klucz. Ponieważ zaś w izbie pali się zwykle ogień, bardzo często mali gospodarze rozniecają nim pożar i wraz z siedzibą ojcowską giną w płomieniach.

- Powiedz, jak wyglądało kiedyś życie dzieci wiejskich. Zastanów się, co różni je od twojego – obowiązki, prawa, przywileje. Jakiej ważnej, codziennej czynności dzieci nie podejmowały?
- Przeczytaj fragment *Antka*. Podczas czytania zwróć uwagę na to, jak wyglądała szkoła i jak zachowywał się w niej nauczyciel.

Bolesław Prus

Antek

(fragment)

Antek poszedł pierwszy raz do szkoły. Wydała mu się taka prawie porządna jak ta izba w karczmie [...], a ławki były w niej jedna za drugą jak w kościele. Tylko że piec pękł i drzwi się nie domykały, więc trochę ziębiło. Dzieci miały czerwone twarze i ręce trzymały w rękawach – nauczyciel chodził w kozuchu na sobie i w baraniej czapce na głowie. A po kątach szkoły siedział biały mróz i wytrzeszczał na wszystko iskrzące ślepie.

Usadzono Antka między tymi, co nie znali jeszcze liter, i zaczęła się lekcja.

Antek, upomniany przez matkę, ślubował sobie, że musi się odznaczyć.

Nauczyciel wziął kredę w skostniałe palce i na zdezelowanej* tablicy napisał jakiś znak.

– Patrzcie, dzieci! – mówił. – Tę literę spamiętać łatwo, bo wygląda tak, jakby kto kozaka tańczył, i czyta się A. Cicho tam, ośły!... Powtórzcie: a... a... a...

– A!... a!... a!... – zawołali chórem uczniowie pierwszego oddziału*. Nad ich piskiem górował głos Antka. Ale nauczyciel nie zauważył go jeszcze.

Chłopca trochę to ubodło; ambicja jego została podrażniona. Nauczyciel wyrysował drugi znak.

– Tę literę – mówił – zapamiętać jeszcze łatwiej, bo wygląda jak precel*. Widzieliście precel?

– Wojtek widział, ale my to chyba nie... – odezwał się jeden.

– No, to pamiętajcie sobie, że precel jest podobny do tej litery, która nazywa się B. Wołajcie: be! be!

Chór zawołał: be! be! – ale Antek tym razem rzeczywiście się odznaczył. Zwinął obie ręce w trąbkę i beknął jak roczne ciele.

oddział – tu: klasa

precel – wyrób piekarniczy o kształcie zbliżonym do ósemki albo litery B

cielętnik – pomieszczenie dla
cieląt

upamiętać się – dojść do siebie,
dziś: opamiętać się

tęgie razy – mocne uderzenia

hultaj – łobuz

Śmiech wybuchnął w szkole, a nauczyciel aż zatrząsł się ze złości.
– He – krzyknął do Antka. – Toś ty taki zuch? Ze szkoły robisz
cielętnik*? Dajcie go tu na r o z g r z e w k ę.

Chłopiec ze zdziwienia aż osłupiał, ale nim się upamiętał*, już
go dwaj najsilniejsi ze szkoły chwycili pod ramiona, wyciągnęli na
środek i położyli.

Jeszcze Antek niedobrze zrozumiał, o co chodzi, gdy nagle uczył
kilka tęgich razów* i usłyszał przestrozę:

– A nie becz, hultaju*! a nie becz!

Puścili go. [...]

Nauczyciel wyrysował trzecią i czwartą literę, dzieci nazywały je
chórem, a potem nastąpił egzamin.

Pierwszy odpowiadał Antek.

– Jak się ta litera nazywa? – pytał nauczyciel.

– A! – odparł chłopiec.

– A ta druga?

Antek milczał.

– Ta druga nazywa się be. Powtórz, ośle!

Antek znowu milczał.

– Powtórz, ośle, be!

– Albo ja głupi! – mruknął chłopiec, dobrze pamiętając, że w szkole **beczyć*** nie wolno.

– Co, hultaju jakiś, jesteś hardy*? Na r o z g r z e w k ę go!... [...]

W kwadrans później zaczęła się nauka oddziału wyższego, a niższy poszedł na rekreację* do kuchni profesora. Tam jedni pod dykcją* gospodyni skrobali kartofle, drudzy nosili wodę, inni pokarm dla krowy, i na tym zajęciu upłynął im czas do południa.

Kiedy Antek wrócił do domu, matka zapytała go:

– A co? uczyłeś się?

– Uczyłem.

– A dostałeś?

– O! I jeszcze jak! Dwa razy.

– Za naukę?

– Nie, ino* na r o z g r z e w k ę.

– Bo widzisz, to początek. Dopiero później będziesz brał i za naukę! – pocieszyła go matka.

Antek zamyślił się frasobliwie.

„Ha, trudno – rzekł w duchu. – Bije, bo bije, ale przynajmniej pokaże, jak się wiatraki stawiają”.

[...] O wiatrakach [jednak] mowy nie było. [...]

Jednego dnia, było to już we dwa miesiące po wstąpieniu Antka do szkoły, przyszedł do jego matki nauczyciel i po zwykłych przywitaniach zapytał:

– Jakże, moja kobieto, będzie z waszym chłopakiem? Daliście za niego czterdzieści groszy, ale na początku, i już trzeci miesiąc idzie, a ja szeląga* więcej nie widzę. [...] Ja tam sobie nad nim darmo ręki zrywać nie będę. Taka nauka jak moja to nie dla biedaków.

Zabrał się i wyszedł, a wdowa, patrząc za nim, myślała:

„Jużci* prawda. Jak świat światem, to ino pańskie dzieci chodziły do nauki. A gdzie zaś prosty człowiek mógłby na to wystarczyć*!...”

beczyć – dziś: beczeć

hardy – zuchwały, nieposłuszny

rekreacja – odpoczynek; dawniej przerwa między lekcjami

pod dykcją – pod kierownictwem

ino – tylko

szeląg – dawna moneta, jej wartość była różna w różnym czasie; pieniądz

jużci – słowo wzmacniające wypowiedź

móc wystarczyć na coś – móc podolać, dać radę

Ciekawe!

Na podstawie noweli B. Prusa pt. *Antek* powstał w 1971 roku film o tym samym tytule w reżyserii Wojciecha Fiwka.

Fikcja literacka – zmyślenie literackie; świat przedstawiony w utworze został wymyślony przez autora. Miejsca, postacie, wydarzenia mogą być realistyczne, czyli prawdopodobne (tak jak w *Antku*), albo fantastyczne (tak jak w baśniach).

1. Porównaj szkołę, do której chodził Antek, ze swoją szkołą. Weź pod uwagę np. wygląd sali, metody pracy nauczyciela, obowiązki uczniów, odpłatność za lekcje.
2. Co was dziwi, a co śmieszy w opisie szkoły Antka? Dlaczego? Uzasadnijcie swoje opinie odpowiednimi argumentami. Wybierzcie najbardziej humorystyczne fragmenty.
3. Dlaczego Antek miał trudności pierwszego dnia w szkole (np. z poznawaniem liter)? Czy miał szansę je przezwyciężyć? Porozmawiajcie o tym.
4. Wyobraź sobie, że jesteś Antkiem, i oceń swój pierwszy dzień w szkole. Dokończ zdania.

Podobało mi się ...?...

Chcę zapamiętać ...?...

5. Można powiedzieć, że śmiech, który wywołują sceny z *Antka*, to śmiech przez łzy. Porozmawiajcie na ten temat. Co znaczy wyrażenie *śmiech przez łzy*?
6. Porównajcie fragmenty *Kronik* i *Antka*. Wypiszcie z pierwszego tekstu fakty dotyczące życia dzieci w XIX w. i zestawcie je z doświadczeniami Antka, znalezionymi w drugim fragmencie. Zastanówcie się, dlaczego wydarzeń dotyczących bohatera literackiego nie można nazwać faktami. Ustalcie następnie, kto jest nadawcą każdego z utworów i porównajcie swoje odpowiedzi z informacjami w tabeli.

<i>Kroniki tygodniowe</i>	<i>Antek</i>
przedstawienie faktów z życia dzieci wiejskich, np. ...?...	przedstawienie zdarzeń wymyślonych, ale prawdopodobnych, np. ...?...
o wydarzeniach opowiada autor (Bolesław Prus)	o wydarzeniach opowiada narrator (nadawca wypowiedzi wymyślony przez B. Prusa)
	autor posługuje się fikcją literacką

7. Podaj przykład **fikcji literackiej** w dowolnym przeczytanym przez siebie utworze.
8. Zaprojektujcie i stwórzcie model współczesnej szkoły, wykorzystując różne techniki plastyczne i wiedzę matematyczną o bryłach, czyli trójwymiarowych figurach geometrycznych. Zróbcie w klasie wystawę swoich prac. Porozmawiajcie o tym, co jest dobre w szkole, a co można by w niej zmienić.

szkoła

Obejrzyj zdjęcia i powiedz, co zmieniło się
w wystroju i wyposażeniu sali szkolnej.
Znajdź w internecie inne przykłady zdjęć
prezentujących wnętrza szkół z dawnych lat.

kiedyś

i dziś

3.3 Tak też bywa w szkole (komizm)

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, jakie cechy powinien mieć dobry nauczyciel, a jakie – dobrzy uczniowie. Możecie sobie pomóc statutem szkoły.
- Przeczytaj fragment książki Marka Twaina. Zwróć uwagę na postawę nauczyciela wobec uczniów, a także uczniów wobec nauczyciela.

Mark Twain* (właśc. **Samuel Langhorne* Clemens***, 1835–1910) – amerykański pisarz i satyryk. Autor powieści, do których należą m.in. *Przygody Tomka Sawyera* i *Przygody Hucka**.

Twain – czyt. tlejn

Sawyera – czyt. sojera

Langhorne – czyt. lengon

Clemens – czyt. klemens

Hucka – czyt. haka

Mark Twain

Przygody Tomka Sawyera*

(fragment)

Zbliżały się wytęsknione wakacje. Nauczyciel, zawsze surowy, stał się jeszcze surowszy i bardziej wymagający niż zwykle. Chciał, aby szkoła dobrze wypadła w wielkim dniu egzaminów. Kij i różga rzadko teraz próżnowały, zwłaszcza w młodszych klasach. [...] Skutek był taki, że chłopcom dnie schodziły wśród łez, męki i przerażenia, a noce wśród obmyślania straszliwej zemsty. [...] Wreszcie uknuli spisek i wymyślili plan, który obiecywał ostateczne zwycięstwo. [...]

Nadszedł wreszcie oczekiwany dzień. [...]

Rozpoczęły się uroczyste popisy. Małeńki chłopczyk z cielecym wyrazem twarzy deklamował wierszyk [...]

Potem wystąpił Tomek Sawyer. Dumny i pewny siebie, gestykulując jak opętany, grzmiącym głosem rozpoczął nieśmiertelną odę [...].

Po tym wspaniałym początku urwał nagle w pół słowa. Chwyciła go potworna trema, kolana zaczęły się pod nim trząść, w gardle

stanęła mu jakaś klucha – zatkało go zupełnie. Sympatia widzów była po jego stronie, ale sala milczała, a to było już najgorsze ze wszystkiego. Nauczyciel zmarszczył brwi i to dopełniło reszty. Tomek walczył jeszcze, ale z mizernym skutkiem, wreszcie zszedł z estrady sromotnie pobity. [...]

Nauczyciel [...] odwrócił się plecami do publiczności i zaczął na tablicy rysować mapę Ameryki, aby przystąpić do egzaminu z geografii. Ale ręka drżała mu niepewnie, Ameryka przybrała dziwne kształty i stłumiony chichot przeleciał po sali. [...]

I był powód po temu. Nad salą, na poddaszu znajdowała się mała izdebka, która miała zamykany otwór w podłodze tuż nad głową nauczyciela. W tym właśnie otworze ukazał się kot zawieszony na sznurku i zaczął powoli zjeżdżać na dół. Pyszczek miał obwiązany szmatą, żeby nie miauczał. Po drodze wyginał się we wszystkie strony, usiłując zaczepić o coś pazury, ale chwycił tylko powietrze. Śmiechy stawały się coraz głośniejsze. Kot był już tylko o kilkanaście centymetrów od zajętej ważnymi sprawami głowy nauczyciela. Niżej, niżej, jeszcze trochę niżej – i kot z rozpaczą uczeplił się peruki, wbił się w nią pazurami, po czym natychmiast wyjechał w górę, trzymając w łapach zdobycz wojenną! Cóż za wspaniały blask bił teraz od łysej głowy nauczyciela! [...]

Egzamin popisowy został przerwany. Chłopcy byli pomszczeni. Zaczęły się wakacje!!

tłumaczenie Jan Biliński

Amerykański znaczek pocztowy,
ok. 1972

Ilustracja z pierwszego wydania
książki, 1876

1. Co sądzicie o sposobie nauczania w szkole Tomka?
Porozmawiajcie o tym chwilę.
2. Powiedzcie, na czym polegał egzamin końcowy w szkole Tomka.
3. Opracujcie argumenty potwierdzające bądź obalające stwierdzenie:
Należy przeprowadzać egzaminy popisowe w szkołach.

Należy przeprowadzać egzaminy popisowe w szkołach

Za: ...?...

Przeciw: ...?...

Które argumenty przeważą? Sformułujcie wniosek i zapiszcie w zeszycie.

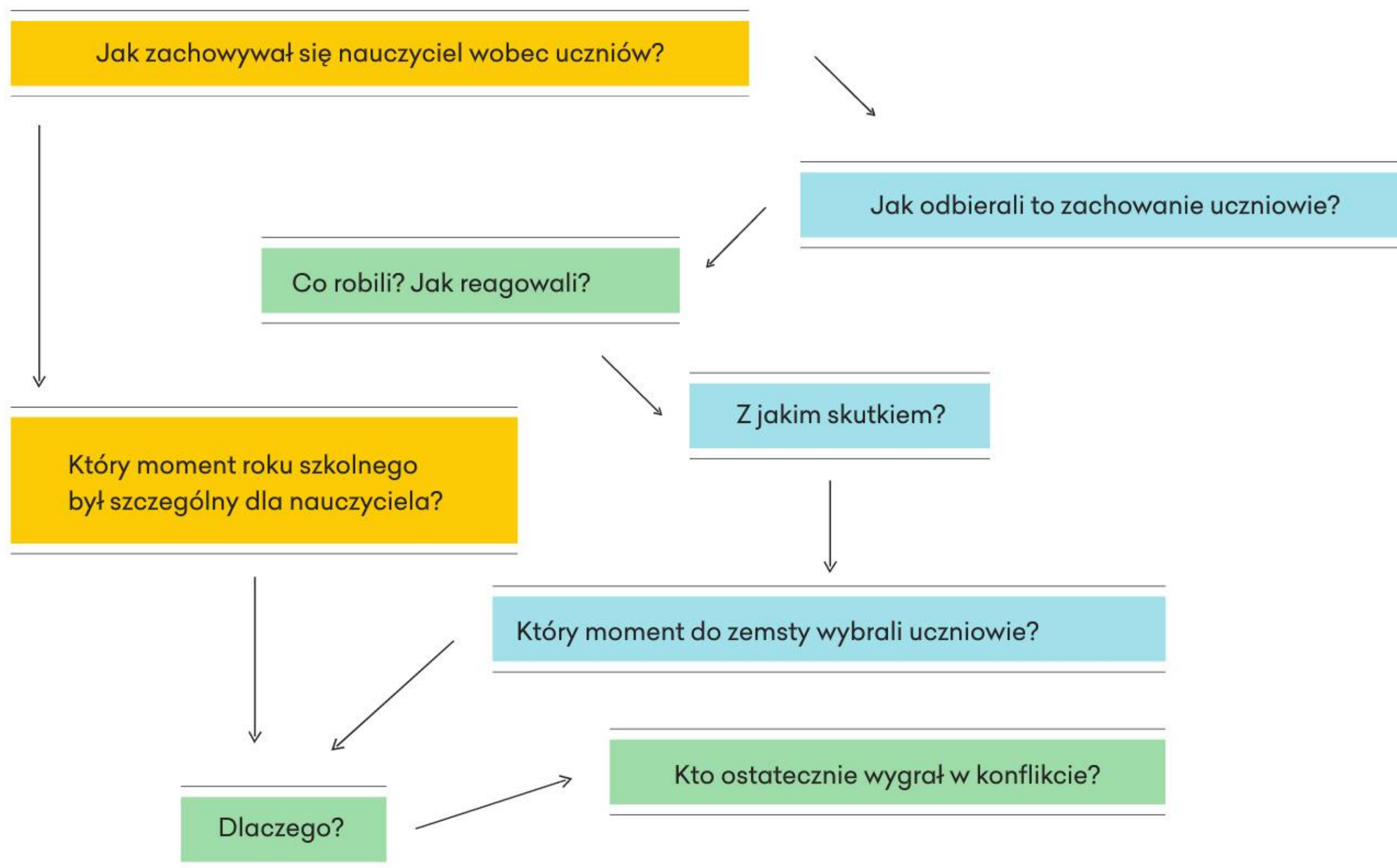

Obejrzyj ilustracje i powiedz, jakiego
poznane go bohatera literackiego,
może przypominać postać Tomka.

4. Opracujcie drzewo decyzyjne dotyczące postępowania uczniów wobec nauczyciela.

Komizm – efekt humorystyczny uzyskany w utworze dzięki zabawnemu ukazaniu postaci, obyczajów lub sytuacji; komizm rozbawia czytelnika, wywołuje u niego śmiech i wesołość.

5. Wskaż we fragmencie *Przygód Tomka Sawyera* elementy, w odniesieniu do których możemy mówić o komizmie.
6. Podyskutujcie o tym, w jaki inny sposób uczniowie mogli dać do zrozumienia nauczycielowi, że jest zbyt surowy.
7. Jak oceniasz postępowanie uczniów wobec nauczyciela przedstawione w książce Marka Twaina? Napisz na ten temat kilka zdań w zeszycie, swoje zdanie poprzyj argumentami.
8. Akcja utworu Marka Twaina rozgrywa się nad rzeką Missisipi. To najdłuższa rzeka w Ameryce Północnej. Poszukaj w dostępnych źródłach wiedzy, jaką ma długość i gdzie jest jej źródło. Zajrzyj do atlasu geograficznego i znajdź rzekę Missisipi na mapie. Na podstawie zebranych informacji i dostępnych zdjęć, zredaguj krótki opis rzeki.

3.4 Słówka z u (zdrobnienie)

- Przypomnij sobie, w jaki sposób mówisz o małych lub miłych rzeczach. Podaj kilka przykładów. Do poniższych rysunków dopisz wyrazy według wzoru.
Wzór: córka – córusia, córunia.

Podejmij temat

- Wyrazy podane w poprzednim ćwiczeniu to **zdrobnienia**. Podajcie po jednym przykładzie zdrobnienia z podanymi częstkami: -uś, -usia, -usi, -uni, -unia, -unio, -utki, -utka, -utkie, -uszek, -uszko. Następnie ułóżcie z utworzonymi wyrazami zdania i zapiszcie je w zeszycie. Powiedzcie, w jakich typach tekstów możecie wykorzystać zdrobnienia, a w jakich powinniście ich unikać.
- Utwórz od podanych czasowników rzeczowniki z częstką **-unek**. Zapisz je w zeszycie. Zastanów się, w jakich sytuacjach życiowych spotykasz się z tymi nazwami,
Wzór: pakuje – pakunek.

rysuje

kieruje

melduje

ratuje

- Utwórz i zapisz w zeszycie poprawne formy 1., 2. i 3. os. czasu teraźniejszego liczby pojedynczej oraz liczby mnogiej – czasowników: *planować* oraz *smarować*. Następnie stwórz krótką notatkę dla kolegi lub koleżanki, informującą o twoich planach na weekend. Zwróć uwagę na czasy gramatyczne, w których możesz ją zredagować.
- Przepisz poniższą regułę do zeszytu.

W czasownikach „-uje się nie kreskuje”, to znaczy, że w zakończonych na -uję, -ujesz, -uje formach czasu teraźniejszego czasowników piszemy **u**.

Zdrobnienia – wyrazy nazywające osoby lub przedmioty małe (np. okienko) lub miłe dla mówiącego (np. słonko).

U piszemy w kończących wyrazy częstkach: -unek (sprawunek, wizerunek), -uch (dzieciuch, uparciuch), -uchna (matuchna, córuchna), -unia (lalunia, córunia), -unio (dziadunio, piesiunio), -usia (córusia, milusia), -us (piegus, wielgus), -uszek (maluszek, placuszek), -uś (kotuś, Maciuś), -utki (żółciutki, malutki) itd.

Napisz pięć przykładów na poparcie zasady, którą łatwo zapamiętać.

5. Przepisz wyrazy do zeszytu, wstawiając w miejsca znaków zapytania odpowiednie litery: *u* lub *ó*. Następnie ułóż zdanie, zawierające jak największą liczbę przepisanych słów.

zer...?...wka	...?...semka	dł...?...gi	kr...?...tki
st...?...ł	oł...?...wek	kt...?...ry	rys...?...ję
b...?...r	k...?...ra	kr...?...l	b...?...łka

6. Przepisz podane wyrazy do zeszytu i dopisz do nich wyrazy o podobnym znaczeniu – takie, które zawierają literę *u*. Skorzystaj ze słownika wyrazów bliskoznacznych.

szczupły	biedny	kajzerka	pantofel
grzeczny	słodzik	pył	odzież
wysiłek	zdobycz	jezdnia	huragan

7. Przepisz wyrazy do zeszytu i dopisz do nich rzeczowniki z *ó* lub *u*, które zaczynają się na litery kończące te podane. Następnie dopisz wyrazy rymujące się i ułóż wierszyk.

różga	kuter	but
zdrówko	wór	ruch

8. Ułóż razem z koleżanką lub kolegą z ławki kilkuzdaniowe dyktando zawierające jak najwięcej wyrazów z *u* i *ó*. Nauczyciel oceni, czyje dyktando w klasie jest najtrudniejsze.

9. Uzasadnijcie pisownię *ó* lub *u* w podanych wyrazach, a następnie stwórz z nimi krótki tekst.

kartkówka	prószyć	gotuje
ratunek	Tarnów	grubiutki

3.5 Czasem mamy poprawkę w szkole

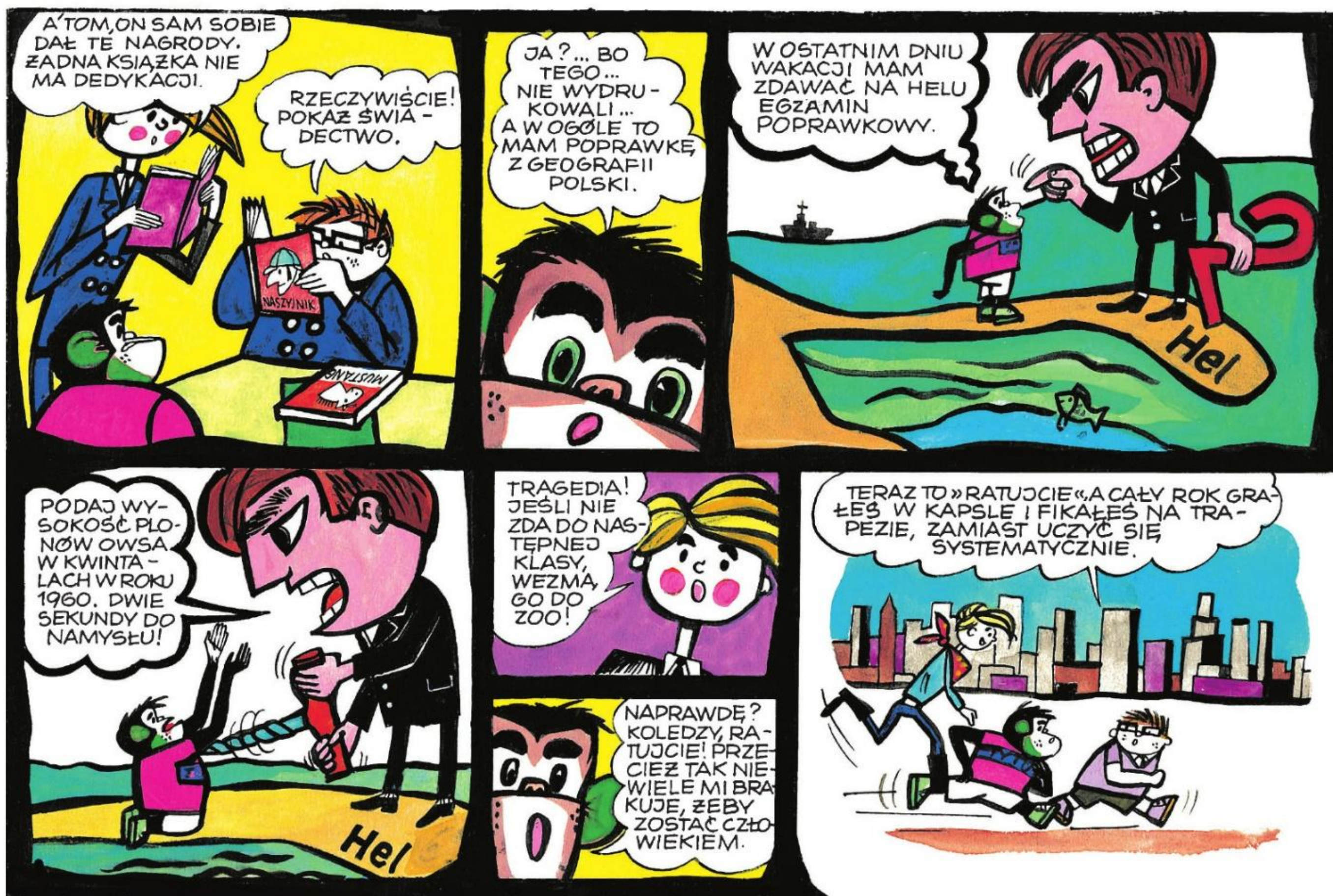
- Którego przedmiotu najbardziej lubisz się uczyć? Jakie masz z niego oceny? Powiedz kilka słów na ten temat.
- Opowiedz o swojej próbie tłumaczenia złej oceny.
- Przeczytaj fragment komiksu Henryka Jerzego Chmielewskiego. Zwróć uwagę na to, dlaczego bohaterowi groziło, że nie zda do następnej klasy.

Podejmij temat

Henryk Jerzy Chmielewski
Tytus poprawia dwójkę z geografii Polski
(fragment)

Henryk Jerzy Chmielewski (ur. 1923)
– polski rysownik, zwany Papciem Chmielem, twórca serii komiksów o Tytusie, Romku i A'Tomku.

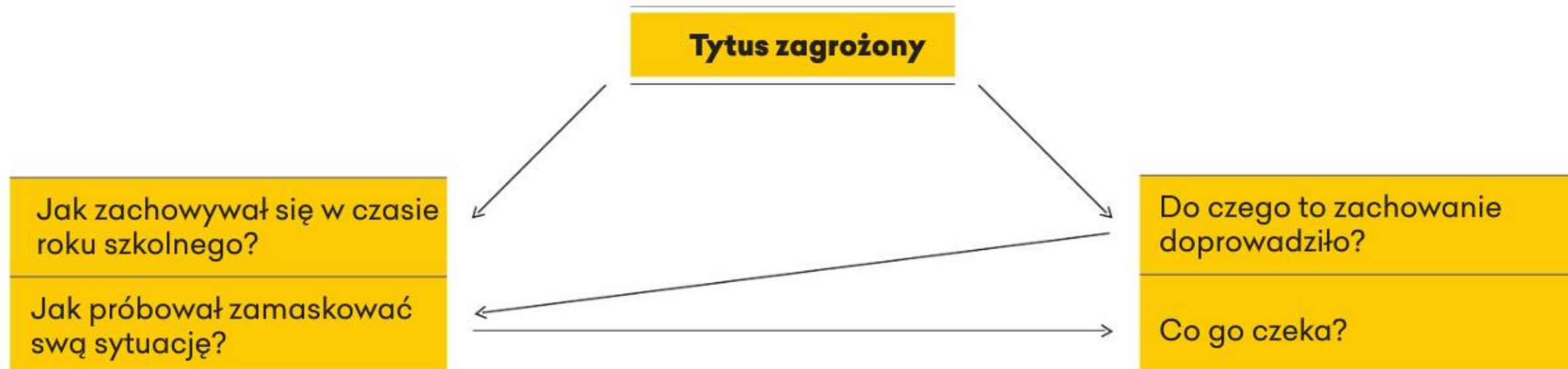

Motyw z książki Henryka Jerzego Chmielewskiego *Tytus, Romek i A'Tomek*, księga VII, *Tytus poprawia dwójkę z geografii Polski*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2003

1. Opracujcie drzewo konsekwencji na podstawie przeczytanego fragmentu. Odpowiedzi na pytania zapiszcie w zeszytach.

2. Dlaczego, twoim zdaniem, Tytus chwali się książkami? Powiedz, w jakiej sytuacji znalazł się na koniec roku szkolnego.
3. Powiedz, na kogo Tytus liczy w trudnej sytuacji i dlaczego? Do kogo ty zwracasz się z prośbą o pomoc?

4. Kiedy Tytus ma egzamin poprawkowy? Powiedz, czy warto uczyć się systematycznie. Swoją opinię, popartą argumentami, zapisz w zeszycie.
5. Napisz w zeszycie radę dla Tytusa, jak na przyszłość unikać zagrożenia niezdaniami do następnej klasy.
6. Wskażcie cechy komiksu, które sprawiają, że jest on częściowo podobny do książki, a częściowo – do filmu animowanego. Wspólne ustalenia zapiszcie w zeszytach.

7. Na ostatnich lekcjach poznaliście kilka szkół. W której z nich chcielibyście się uczyć? A może macie własne pomysły na szkołę? Porozmawiajcie o tym.
8. Zabawcie się w twórców komiksu. Z pomocą nauczyciela podzielcie się na kilkusobowe grupy. Rady, jak stworzyć historię obrazkową, znajdziecie w podręczniku na stronie 16.
 - a. Wymyślcie historię szkolną (możecie posłużyć się historią, która w rzeczywistości przydarzyła się komuś z was).
 - b. Zapiszcie w punktach plan wydarzeń.
 - c. Wybierzcie osoby odpowiedzialne za treść i za rysunki.
9. Odszukaj w domu książki, do których nawiązują te pokazywane przez Tytusa. Zapisz w zeszycie tytuły.

3.6 W szkole jest wesoło (przyimek, przysłówek)

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, co jest dla was w szkole szczególnie ważne. Które lekcje najbardziej lubicie? Co sądzicie o spotkaniach z przyjaciółmi czy zajęciach dodatkowych? Porozmawiajcie o tym, co kojarzy się wam ze szkołą. Jakie opinie na jej temat przeważają?

Opisz teren wokół szkoły przedstawionej na rysunku. Napisz w zeszycie, co się znajduje przed szkołą, obok szkoły. Wyobraź sobie, co może być za szkołą, w pobliżu szkoły.

Przyimek – wyraz nieodmienny, np. *na, do, pod, nad, z, w, zza, spoza, we, za, przed*. Niesamodzielny w zdaniach, łączy się z rzeczownikiem: *do domu, na kolację, za boiskiem, przed szatnią* itp. Takie połączenie przyimka z rzeczownikiem to **wyrażenie przyimkowe**.

1. Wymieńcie się zeszytami z koleżanką lub kolegą z ławki. Podkreście w swoich notatkach o szkole **przyimki**. W razie kłopotów zapoznajcie się z definicją przyimka.

2. Pobaw się w łamacza szyfrów. Odczytaj zaszyfrowaną wiadomość. Zapisz ją w zeszycie i podkreśl przyimki.

22, 20 • 15, 7, 14, 4, 13, 1, 4, 11 • 30, 3, 12, 21, 23, 14, 1 • 22, 23, 30, 7, 6 • 24, 30, 14, 20, 16, 2

Klucz szyfrowania: a – 1, q – 2, b – 3, c – 4, ć – 5, d – 6, e – 7, ę – 8, f – 9, g – 10 itd. Np. *baca* = 3, 1, 4, 1.

3. Napisz w zeszycie trzy wyrażenia przyimkowe związane z domem.
4. Uzupełnij poniższe punkty statutu szkoły. Zaproponuj dodatkowy punkt.

Uczeń powinien:

- a. (kiedy?) przychodzić na lekcje.
- b. (kiedy?) odrabiać pracę domową.
- c. (jak?) uczestniczyć w zajęciach.
- d. (kiedy?) utrzymywać porządek w sali.

Wybrane przez was wyrazy to **przysłówki**.

5. Podaj trzy przykładowe przymiotniki w rodzaju męskim i zapisz je w zeszycie; utwórz od tych przymiotników formy w rodzaju żeńskim oraz przysłówki. Ułóż następnie trzy zdania z wybranymi wyrazami. Wzór: *miły – miła – miło*.
6. Przeczytaj informację o łącznej lub rozdzielnej pisowni *nie*, a potem napisz przeczenie *nie* z podanymi wyrazami.

grzecznie	wczoraj	łatwo	tędy
wysoko	dzisiaj	przejrzyście	jutro
lekko	czasem	rano	bardzo

7. Podane przysłówki podziel na odprzymiotnikowe i nieodprzymiotnikowe. Zapisz je w zeszycie w dwóch kolumnach.

szybko	trudno	bardzo	wszędzie
gorąco	potem	wczoraj	miło
lekko	zaraz	teraz	wolno

8. Wybierz siedem wyrazów z ćwiczeń 5 i 6, a następnie ułóż z nimi opis dowolnego przedmiotu.

Przymyki z rzeczownikami

lub innymi wyrazami piszemy oddzielnie. Istnieją jednak kłopotliwe wyrazy, których pisownię trzeba zapamiętać, np. *naprzód*, *niezadługo* (czyli wkrótce), *zapewne* (czyli prawdopodobnie), *pośrodku*, *dlatego*, *pojutrze*, *przedtem* (czyli wcześniej).

Przysłówek – nieodmienna część mowy. Odpowiada na pytania: *jak?* (*szybko*), *gdzie?* (*daleko*), *kiedy?* (*wcześnie*). Przysłówek określa okoliczności danej czynności, m.in. sposób – *czytać wolno*, *dokładnie*; miejsce – *rzucić blisko*, *niedaleko*; czas – *napisać teraz*, *później*.

Nie z przysłówkami pochodzącymi od przymiotników (odprzymiotnikowymi) piszemy łącznie, np. *niewesoło*, *niemało*, *niedużo*.

Nie przed przysłówkami, które nie pochodzą od przymiotników (nieodprzymiotnikowymi), piszemy oddzielnie, np. *nie dziś*, *nie teraz*, *nie całkiem*.

Pomoc

srebrna, błyszcząca; o chropowatej, gładkiej powierzchni; kształt owalny, okrągły; z uszkami, uchwyty; z wygrawerowanymi dekoracjami, ornamentami

9. Do podanych przysłówków dopisz w zeszycie przysłówki o przeciwnym znaczeniu. Następnie opisz swój dzisiejszy poranek. Wykorzystaj słowa z tego ćwiczenia. Wzór: *dużo – mało*.

dobrze	zimno	jasno
gorzko	szybko	ładnie
wcześnie	radośnie	sztucznie

10. Do każdego z podanych przymiotników dopisz wskazaną formę.

wesoły – liczba pojedyncza, rodzaj żeński

świetny – liczba pojedyncza, rodzaj nijaki

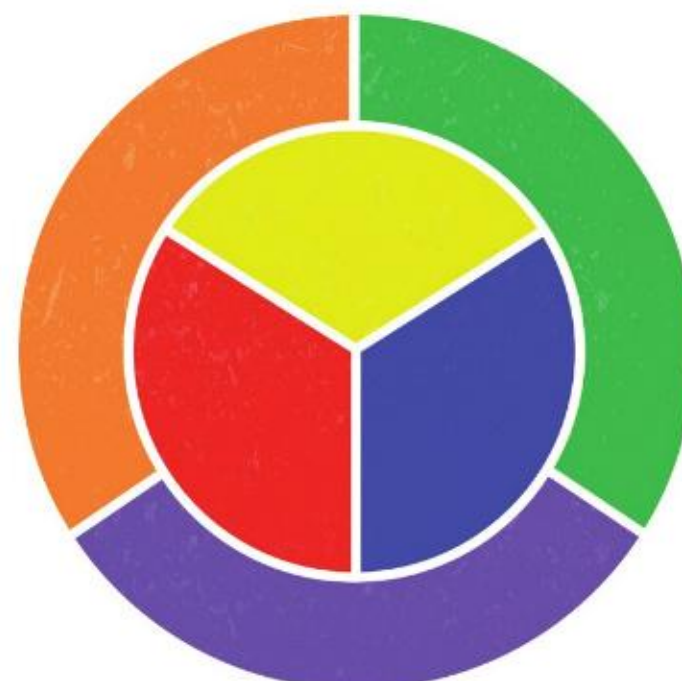
duży – liczba mnoga, rodzaj męskoosobowy

śmiały – liczba mnoga, rodzaj niemęskoosobowy

11. Napisz w zeszycie przysłówki utworzone od przymiotników z poprzedniego ćwiczenia.

12. Na przedstawionym obrazku znajduje się koło barw. Wykorzystując wiedzę z plastyki, wskaż, które barwy są podstawowe, a które – pochodne. Zapisz ich nazwy w zeszycie. Następnie utwórz od przymiotników przysłówki. Użyj wybranych z nich do wykonania opisów, uczuć odczuwanych podczas sprawdzianu z języka polskiego oraz w pierwszy dzień wakacji. Wzór: *żółty – żółto*.

3.7 Fantastyczna szkoła

- Na środku kartki z bloku zrób kleks z farby w dowolnym kolorze. Złóż kartkę na pół, a następnie rozłóż. Sprawdź, jaki obraz powstał. Nadaj mu tytuł i opisz w kilku zdaniach lub podpisz rymowanką. Możesz do swojego kleksa dorysować szczegóły, które sprawią, że obraz będzie bardziej wyrazisty.
- Porozmawiajcie o obrazach wykonanych przez was w poprzednim ćwiczeniu. Zastanówcie się, czemu może służyć ćwiczenie z kleksem.
- Wyjaśnij znaczenie wyrazu *akademia*. Skorzystaj ze słownika języka polskiego.
- Przeczytaj fragment utworu Jana Brzechwy pt. *Akademia pana Kleksa*. Podczas czytania zwróć uwagę na to, co niezwykłego działo się w tej szkole.

Jan Brzechwa

Akademia pana Kleksa

(fragment)

Lekcje rozpoczynają się o siódmej rano.

Nigdzie chyba chłopcy nie uczą się tak chętnie, jak w Akademii pana Kleksa. Przede wszystkim nigdy nie wiadomo, co pan Kleks danego dnia wymyśli, a po wtóre – wszystko, czego się uczymy, jest ogromnie ciekawe i zabawne.

– Pamiętajcie, chłopcy – rzekł do nas na samym początku pan Kleks – że nie będę was uczył ani tabliczki mnożenia, ani gramatyki, ani kaligrafii, ani tych wszystkich nauk, które są zazwyczaj wykładowane w szkołach. Ja wam po prostu pootwieram głowy i naleję do nich oleju.

Ażeby każdy mógł zorientować się, jakiego rodzaju nauki pobieramy w Akademii pana Kleksa, opowiem dla przykładu przebieg dnia wczorajszego, gdyż na opisanie wszystkich lekcji, przedmiotów, wykładów, zajęć i ćwiczeń z całego roku nie wystarczyłoby miejsca w żadnej książce.

Otóż wczoraj pierwsza lekcja była to lekcja kleksografii. Naukę tę wymyślił pan Kleks, abyśmy wiedzieli, jak trzeba obchodzić się z atramentem.

Podjmij temat

Jan Brzechwa (właśc. **Jan Lesman**, 1900–1966) – adwokat z zawodu, pisarz z zamiłowania, autor cyklu powieści o panu Kleksie, a także wierszy i bajek dla dzieci (np. *Kaczka dziwaczka*, *Tańcowała igła z nitką*, *Ptasie plotki*).

flaszka – butelka

przędzenie – od: prząść, czyli przerabiać włókno na nici albo skręcać kilka nitki w jedną

Kleksografia polega na tym, że na arkuszu papieru robi się kilka dużych kleksów, po czym arkusz składa się na pół i kleksy rozmazują się po papierze, przybierając kształty rozmaitych figur, zwierząt i postaci.

Niekiedy z rozgniecionych kleksów powstają całe obrazki, do których dopisujemy odpowiednie historyjki, wymyślone przez pana Kleksa.

Myślę, że sam pan Kleks powstał z takiego właśnie rozgniecionego atramentowego kleksa i dlatego tak się nazywa. Mateusz jest zdania, że po panu Kleksie można się wszystkiego spodziewać i że moje przypuszczenia są całkiem prawdopodobne.

Do jednego z moich obrazków pan Kleks ułożył taki dwuwiersz:

*Bardzo trudno jest mi orzec,
Czy to ptak, czy nosorożec.*

Lekcja kleksografii niezmiernie nam przypadła do gustu. Poszło na nią kilka flaszek* atramentu i cały stos papieru, nie mówiąc już o tym, że wszyscy byliśmy ubrudzeni atramentem aż po łokcie. [...]

Po lekcji kleksografii zabraliśmy się do przędzenia* liter. Zauważyliście pewno wszyscy, że drukowane litery w książkach składają się z czarnych niteczek, posplatanych w najrozmaitszy sposób. Pan Kleks nauczył nas rozplątywać litery, rozplatać poszczególne małe niteczki i łączyć je w jedną długą nitkę, którą następnie nawija się na szpulkę. [...] Z jednej książki można otrzymać siedem, a czasem nawet osiem dużych szpułek czarnych nici, na których pan Kleks następnie wiąże supełki. Jest to największa pasja pana Kleksa. [...]

Gdy zapytałem go, po co to robi, odrzekł mi wielce zdziwiony:

– Jak to? Czy nie rozumiesz? Przecież czytam! Przepuszczam litery przez palce i mogę w ten sposób przeczytać całą książkę, nie męcząc sobie wzroku. [...]

Po lekcji przędzenia liter pan Kleks zaprowadził nas wszystkich na drugie piętro i otworzył jeden z zamkniętych pokojów.

– Wchodźcie ostrożnie, moi chłopcy – rzekł pan Kleks, wpuszczając nas do środka – w sali tej mieści się szpital chorych sprzętów, musicie uważać, aby żadnego z nich nie urazić. [...]

Zatem gdy po wyjściu ze szpitala chorych sprzętów zeszliśmy na dół, pan Kleks wypłynął przez okno do ogrodu na połów motyli, Mateusz natomiast zarządził zbiórkę i poprowadził nas na boisko, na lekcję geografii. Byłem już poprzednio w dwóch szkołach, ale po raz pierwszy w życiu widziałem taką lekcję geografii.

Mateusz wytoczył na boisko dużą piłkę zrobioną z globusa, rozdzielił nas wszystkich na dwie drużyny i powyznaczał nam stanowiska zupełnie tak, jak do gry w piłkę nożną. Mateusz był sędzią, fruwał nieustannie w ślad za piłką i gwizdał, gdy który z nas popełniał błędy. Cała zaś sztuka polegała na tym, aby uderzając w piłkę nogą, wymieniać równocześnie miasto, rzekę albo górę, w którą właśnie trafił czubek trzewika.

Na znak dany przez Mateusza gra rozpoczęła się. Biegaliśmy za globusem jak szaleni i kopaliśmy piłkę z całych sił.

Przy każdym kopnięciu padał okrzyk któregoś z graczy:

- Radom!
- Australia!
- Londyn!
- Tatry! [...]

Gra ta bawiła nas niesłychanie, popychaliśmy jeden drugiego, przewracaliśmy się na ziemię, wykrzykiwaliśmy nazwy miast, krajów i mórz [...], a jednak nauczyłem się przy tym z geografii więcej niż w dwóch poprzednich szkołach w ciągu trzech lat.

1. Opracujcie mapę myśli na temat szkoły prowadzonej przez pana Kleksa.

2. Powiedzcie, co sądzi o Akademii narrator. Swoje wypowiedzi poprzyjcie fragmentami tekstu.
3. Wyobraź sobie, że właśnie rozpoczynasz naukę w szkole pana Kleksa. Napisz w zeszycie kilka zdań o swoich wrażeniach z pierwszego dnia. Rozpocznij od zdania: *Dziś zacząłem naukę w szkole pana Kleksa.*
4. Zaproponuj dwa nietypowe przedmioty, które mogłyby się pojawić w rozkładzie lekcji szkoły pana Kleksa. Napisz w zeszycie, czego można by się na nich nauczyć.
- ★ Wymyśl lekcję, która mogłaby się odbyć w szkole pana Kleksa. Opowiedz o niej jako jej uczestnik. Włącz do swojego tekstu bohatera fantastycznego i nieprawdopodobne wydarzenia. Napisz opowiadanie w zeszycie.
6. Porozmawiajcie na temat tego, czy *Akademia pana Kleksa* przedstawia wydarzenia prawdopodobne.
7. Wymień niektóre pojawiające się we fragmencie utworu Jana Brzechwy postacie i wydarzenia prawdopodobne (realistyczne) oraz nieprawdopodobne (fantastyczne). Przerysuj do zeszytu tabelkę i wypełnij ją odpowiednimi przykładami.

postacie nieprawdopodobne – fantastyczne ...?...	wydarzenia nieprawdopodobne ...?...
postacie prawdopodobne – realistyczne ...?...	wydarzenia prawdopodobne ...?...

7. Przepisz notatkę do zeszytu, uzupełniając ją odpowiednimi wyrazami.

Jan Brzechwa w *Akademii pana Kleksa* wykorzystuje ...?... literaczką. Charakterystyczne jest to, że narrator opowiada nie tylko o postaciach i wydarzeniach ...?... (np. uczniowie, ...?...), ale także o postaciach i wydarzeniach ...?... (np. ...?...).

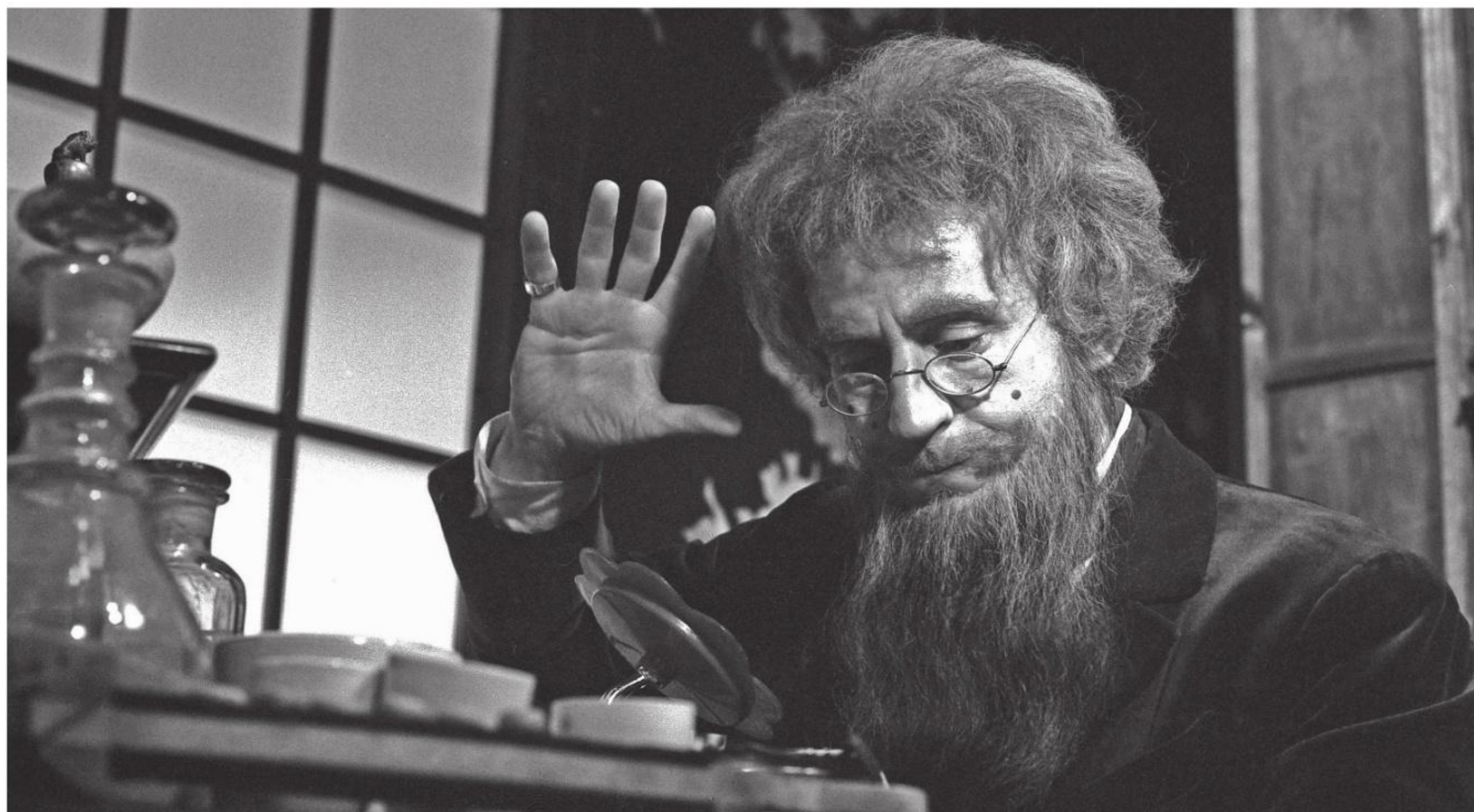
8. Spróbuj przeczytać zdanie, którego literki zostały rozplecione i nawinięte na szpulkę.

Zapisz w zeszycie swoje imię i nazwisko w podobny sposób. Postaraj się nie odrywać długopisu od kartki.

Przyjrzyj się zdjęciu i powiedz, jakie odczucia wzbudza postać pana Kleksa grana przez Piotra Fronczewskiego.

Kadr z filmu *Akademia pana Kleksa*, reż. Krzysztof Gradowski, 1983

3.8 Słówka z h

Podejmij temat

- Z podanych grup liter utwórz i zapisz w zeszycie jak najdłuższą listę rzeczowników z *h*, a następnie wzbogać ją z pomocą słownika ortograficznego.

HU • HA • HE

LAJ • ŁAS • RA • GAN • SŁO • MOR • NO • GA • TA • LA • RBATA • ŁM • MU • LEC

1. Napisz w zeszycie formy 1., 2. oraz 3. osoby w czasie teraźniejszym podanych czasowników, a następnie napisz z każdym z nich zdania o sobie i koleżance lub koledze.

hałasować

hamować

haftować

hodować

2. Od podanych rzeczowników utwórz i zapisz w zeszycie przymiotniki w rodzaju męskim. Zastanów się, w jakich sytuacjach można użyć tych słów. Powiedz, który z przymiotników byłby przydatny w opisie przyjaciela lub przyjaciółki? Uzasadnij wybór argumentem odwołującym się do twojego doświadczenia.

hałas

honor

hotel

bohater

3. Z podanych sylab ułóż i zapisz w zeszycie nazwy geograficzne z literą *h*. Pamiętaj, że nazwy własne piszemy wielką literą. W dostępnych źródłach wyszukaj informacje o tych miejscach, a następnie napisz, w którym z nich wakacje byłyby – twoim zdaniem – najbardziej udane. Odpowiedź uzasadnij argumentami odwołującymi się do zebranych wiadomości.

pa • hisz • nia

ma • hi • je • la

dia • ho • lan

4. Nie ma jak w rodzinie... wyrazów. Zapisz w zeszycie wyrazy pokrewne do tych podanych poniżej. Następnie napisz kilka zdań o przygodzie w lesie. Wykorzystaj wyrazy z utworzonych rodzin.

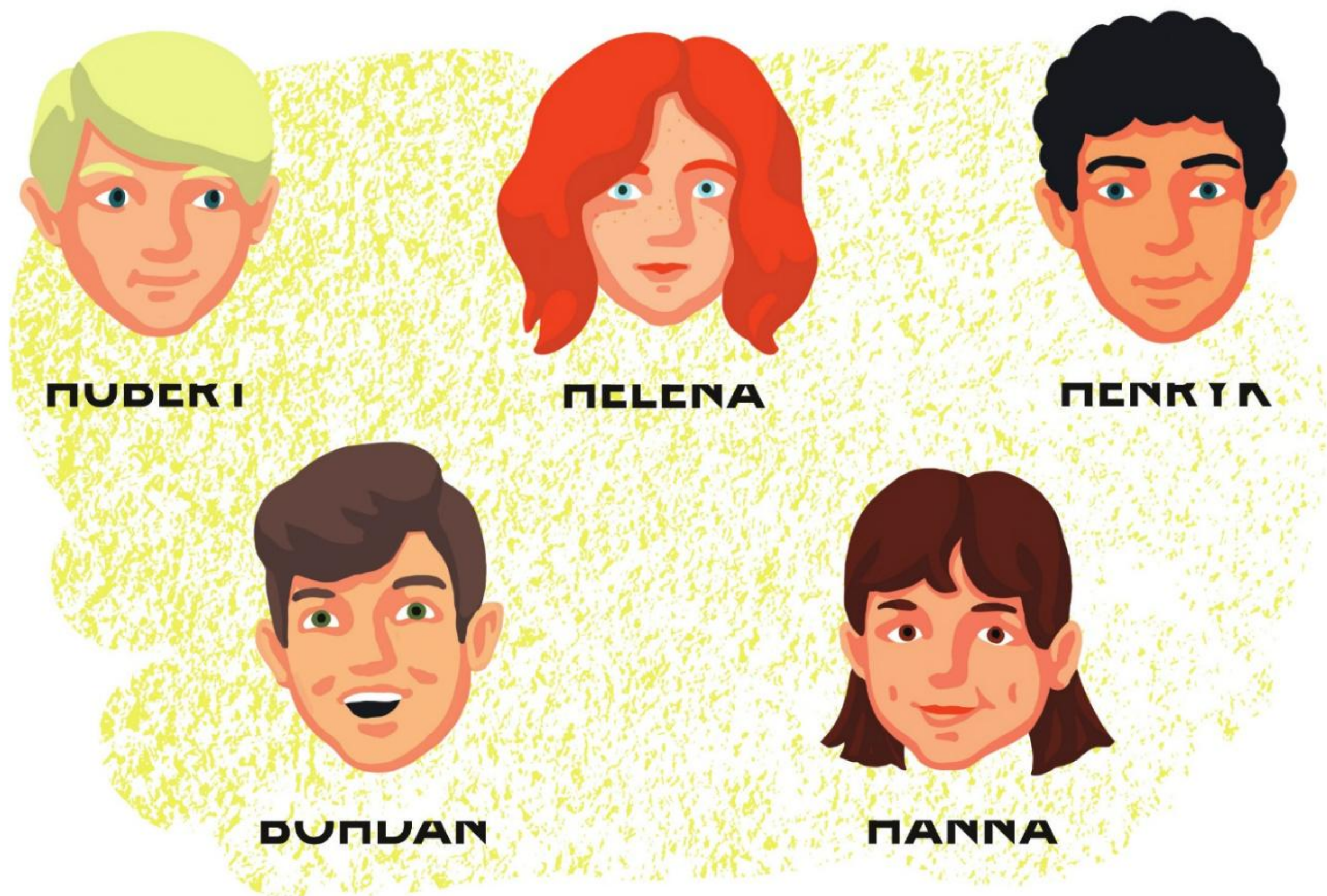
hejnał

hrabstwo

hałaśliwie

5. Odczytaj i zapisz w zeszycie imiona z literą *h*, którym brakuje górnych części liter. Zastanów się, jak brzmią ich zdrobnienia i napisz je obok. Sprawdź, czy w twojej klasie jest osoba, która ma w imieniu bądź nazwisku *h*. Zapisz to imię lub nazwisko w zeszycie.

6. Korzystając ze słownika języka polskiego, wyjaśnij znaczenie wyrazów *błahy* i *wahać się*. Ułóż i napisz w zeszycie zdanie z każdym z tych wyrazów.
7. Dokończ rozpoczęte zdania odpowiednimi rzeczownikami i zapisz je w zeszycie. Powiedz, w jakich sytuacjach użyjesz tych rzeczowników.

Coś, co się waha, to ...?...

Rzecz błaha to ...?...

Dziewczyna druh to ...?...

H może wymieniać się na: *z, g, ż*. Zapamiętaj: *błahy* – *błazen*; *wahać się* – *waga*; *druh* – *drużyna*.

8. Napisz w zeszycie krótkie dyktando, w którym zastosujesz jak najwięcej wyrazów z literą *h*. Może zatytułujesz je „Wataha”? Sprawdź w słowniku języka polskiego, co znaczy to słowo, i zapamiętaj jego pisownię.

3.9 W szkole latania na... miotle (wyrazy dźwiękonaśladowcze)

Podejmij temat

- Jakie cechy powinien mieć dobry uczeń? Wymień trzy, które uważasz za kluczowe, i zastanów się, dlaczego są ważne.

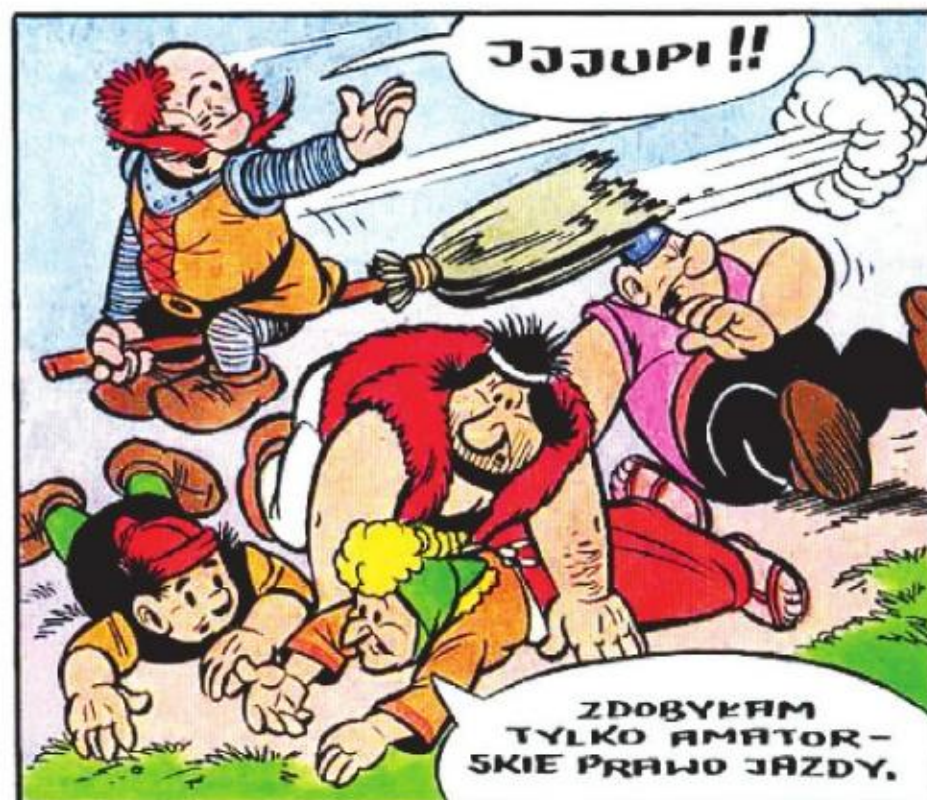
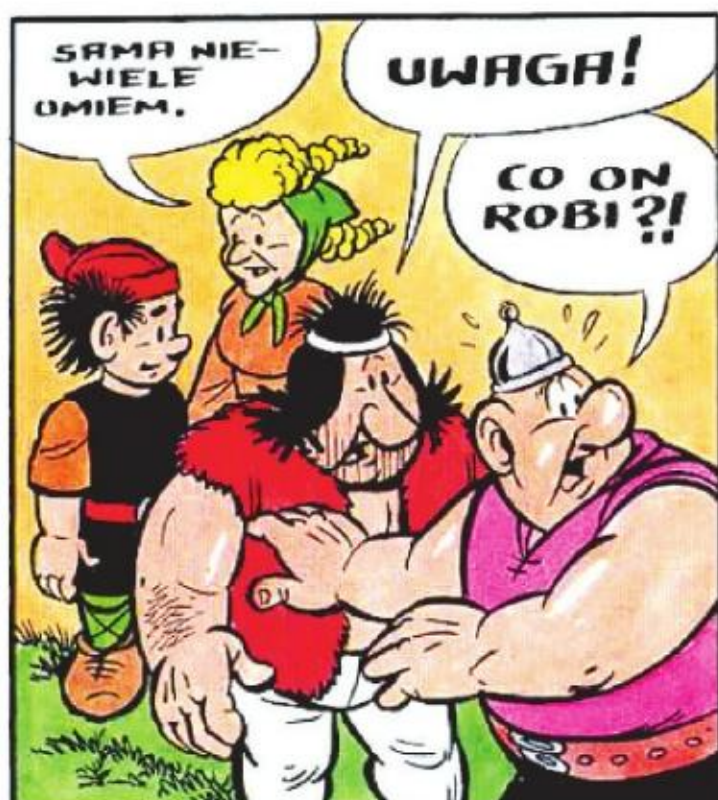
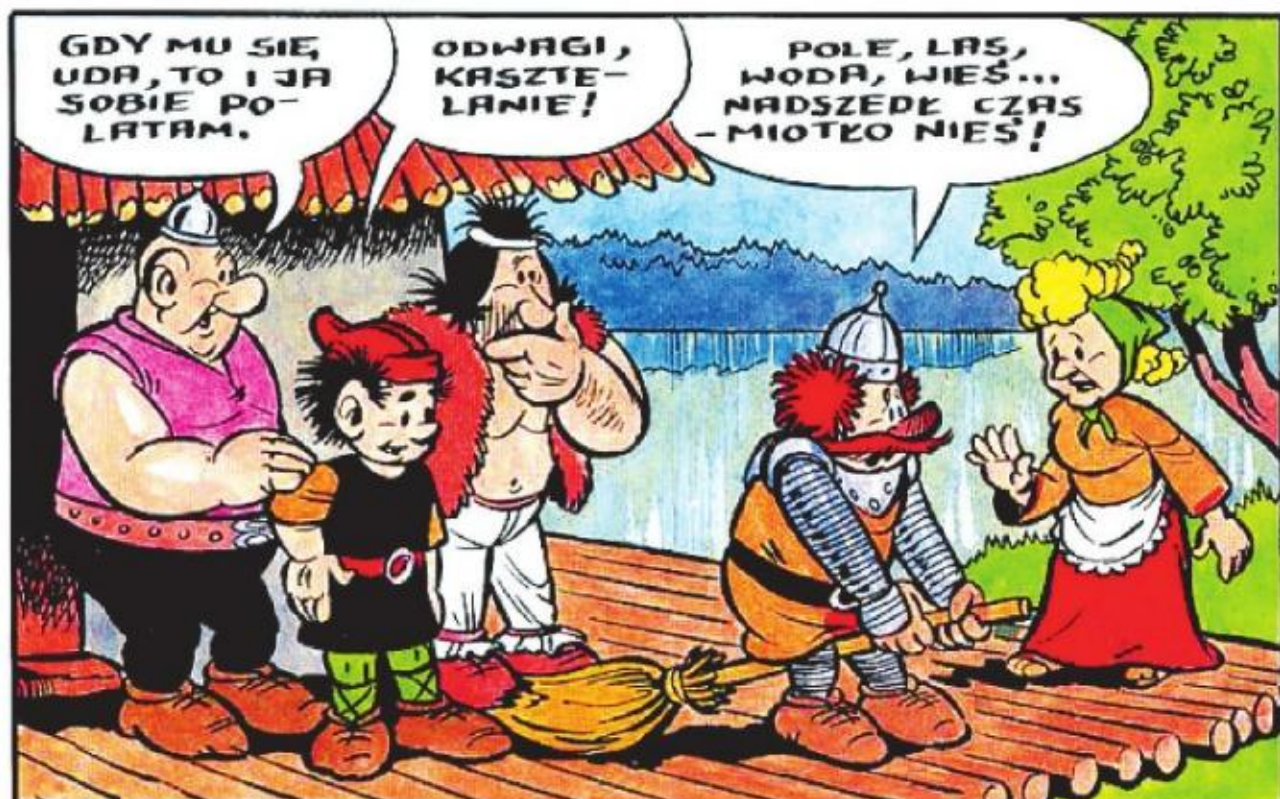
Wzór: cecha ...?... – potrzebna do ...?...

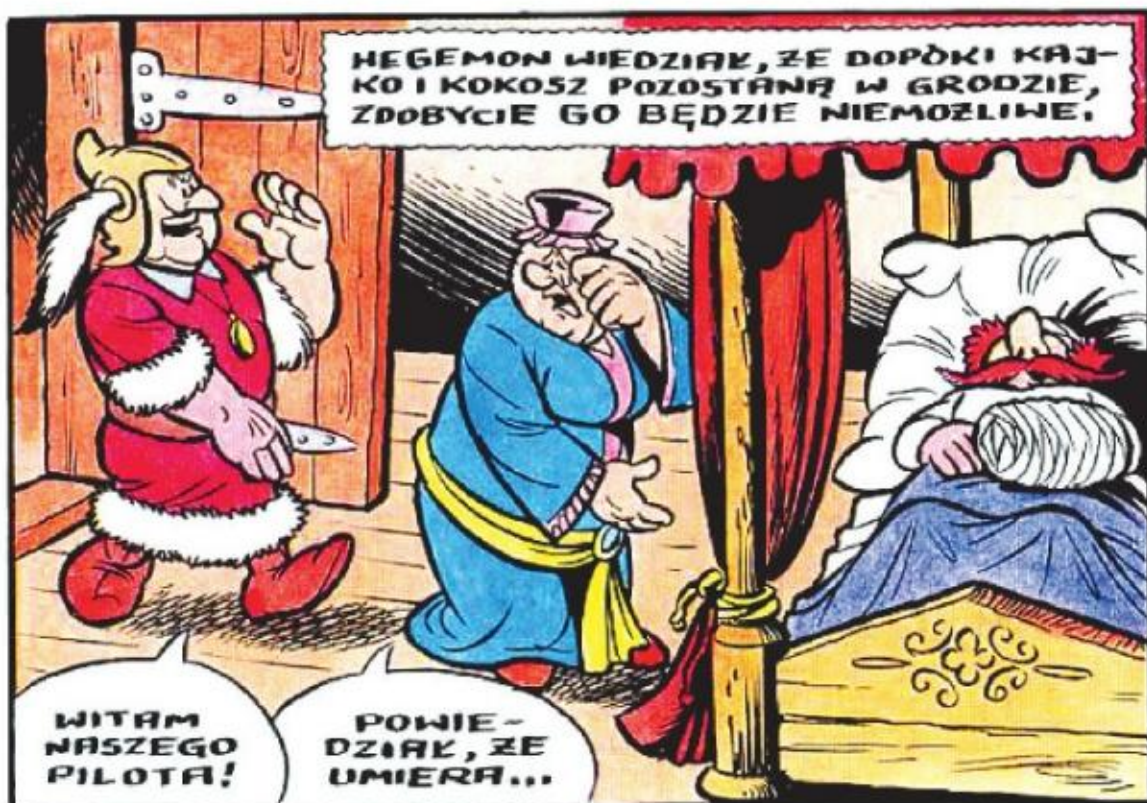
- Przeczytajcie swoje propozycje i ustalcie metodą rankingową, które z cech są najważniejsze. Narysujcie w zeszycie piramidę i zapiszcie na niej cechy w ustalonym porządku.
- Przeczytaj fragment komiksu *Szkoła latania* Janusza Christy. Zwróć uwagę na to, jakie cechy ucznia ujawnił podczas pierwszej lekcji latania Mirmik.

Janusz Christa **Szkoła latania**

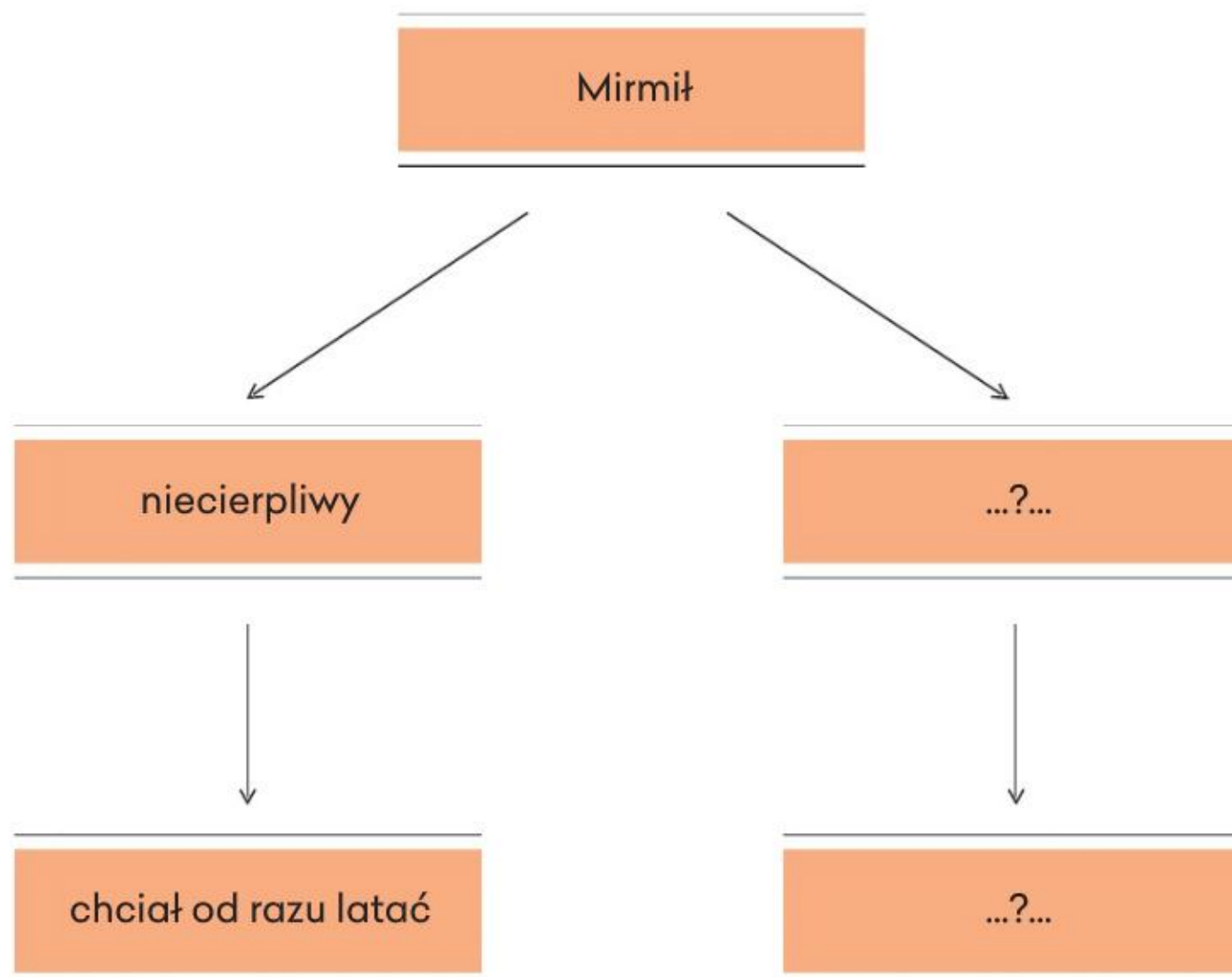
(fragment)

1. Wymieńcie cechy Mirmiła jako ucznia i uzasadnijcie wybory przykładami zachowań. Swoje spostrzeżenia zanotujcie w postaci mapy myśli.

2. O czym świadczy ostatnia scena komiksu? Powiedz, co jest kluczowe dla osiągnięcia sukcesu w szkole, i w ogóle – w nauce.
3. W szkole ważny jest też nauczyciel. Ustalcie na podstawie wypowiedzi ciotki Jagi, dlaczego nie uważała się za najlepszą nauczycielkę.
4. Na podstawie powyższego fragmentu napisz w zeszycie regulamin lekcji latania. Pamiętaj, by punkty były związane. Możesz wzorować się na regulaminie w twojej szkole.
5. Znajdź w komiksie **wyrazy dźwiękonaśladowcze**. Zwróć uwagę, jak je zapisano. Dlaczego w tym fragmencie komiksu wyrazy dźwiękonaśladowcze są szczególnie istotne?
6. Wymyśl i zapisz w zeszycie dwa wyrazy dźwiękonaśladowcze, które można by włączyć do opisu akcji komiksu. Następnie poproś koleżankę lub kolegę z klasy o ich przeczytanie. Powiedz, w jakich sytuacjach używasz wyrazów dźwiękonaśladowczych.
7. Przyjrzyj się ponownie budowie komiksu. Przypomnij te jego cechy, które sprawiają, że komiksy chętnie czyta tak wiele osób. Dokończ podane zdania w zeszycie.

Komiks przypomina film, ponieważ ...?...

Komiks przypomina książkę, ponieważ ...?...

Bohaterowie komiksu ...?...

Teksty w komiksach są ...?...

Wyraz dźwiękonaśladowczy – taki wyraz, za pomocą którego oddaje się odgłos, np. *ćwirr*, *bach*, *bum*.
Od wyrazów dźwiękonaśladowczych powstają inne, np. *ćwir* – *ćwierkać*, *puk* – *pukać*, *bzz* – *bzyzczyć*.

O innej lekcji latania na miotle przeczytasz w rozdziale 9. książki autorstwa J.K. Rowling pt. *Harry Potter i kamień filozoficzny*.

8.

Napisz opowiadanie pod tytułem: „Mój pierwszy dzień w Wyższej Szkole Latania”. Opisz, jak przebiegały zajęcia i jak wyglądały loty próbne pod okiem doświadczonego instruktora. Zainspiruj się planem lekcji, który obowiązywał w szkole, w której uczył się Mirmił.

PLAN LEKCJI

1. Zaklęcia wstępne.
2. Zasady ruchu.
3. Czary szczegółowe.
4. Smarowanie.

Innym przedmiotem, na którym latają różni fantastyczni bohaterowie, jest dywan. Zastanów się i powiedz, jak mogłaby wyglądać podróż na latającym dywanie.

Wiktor Wasniecowa, *Latający dywan*, 1880

Podsumowanie działu 3

Czy pamiętasz?

fikcja literacka	komizm	słówka z ó	przymyki	wyrażenia przymkowe
przysłówek		słówka z h		wyraz dźwiękonaśladowczy
wydarzenia prawdopodobne (realistyczne)				wydarzenia nieprawdopodobne (fantastyczne)

1 Przeczytaj poniższy tekst.

Nauka przez sen, rzekome przyswajanie sobie wiadomości nagranych uprzednio na płytach lub taśmach i odtwarzanych w czasie snu uczącego się. Metoda ta, wprowadzona w życie we wczesnych latach 50. XX w., opierała się na teorii, że podświadomość śpiącego odbiera i zapamiętuje te informacje. Stosowano ją głównie w nauce języków obcych. Niestety, systemowi temu, mającemu umożliwić spożytkowanie czasu „marnowanego” na sen, przeczy doświadczenie kilku tysięcy lat nauki szkolnej: nie wynika z niego, aby uczniowie śpiący na lekcjach stawali się prymusami.

W. Kopaliński, *Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku*, Warszawa 2004.

2 Rozwiąż zadania w zeszycie.

1. Na podstawie powyższego tekstu wyjaśnij, na czym polegała metoda nauki przez sen.
2. Zastanów się, co mogło być powodem opracowania metody nauki przez sen. Zapisz krótkie wyjaśnienie. Swoją opinię uzasadnij argumentami odwołującymi się do
 - a. logiki.
 - b. doświadczeń.
 - c. emocji.
3. Wybierz z tekstu dwa przymiotniki i utwórz od nich przysłówki.
4. Wypisz z przeczytanego fragmentu dwa przymyki.
5. Wstaw w puste miejsca odpowiednie przymyki.

ocena ...?... zachowania

wpisać stopień ...?... dziennika

6. Napisz po dwa wyrazy z *h*:

a. na początku.

b. w środku.

c. na końcu.

7. Przepisz poprawnie podane wyrazy. Wstaw w miejsce znaków zapytania *ó* lub *u*.

g?r?je

mil?tki

?miem

gr?by

m?r?jemy

syn?ś

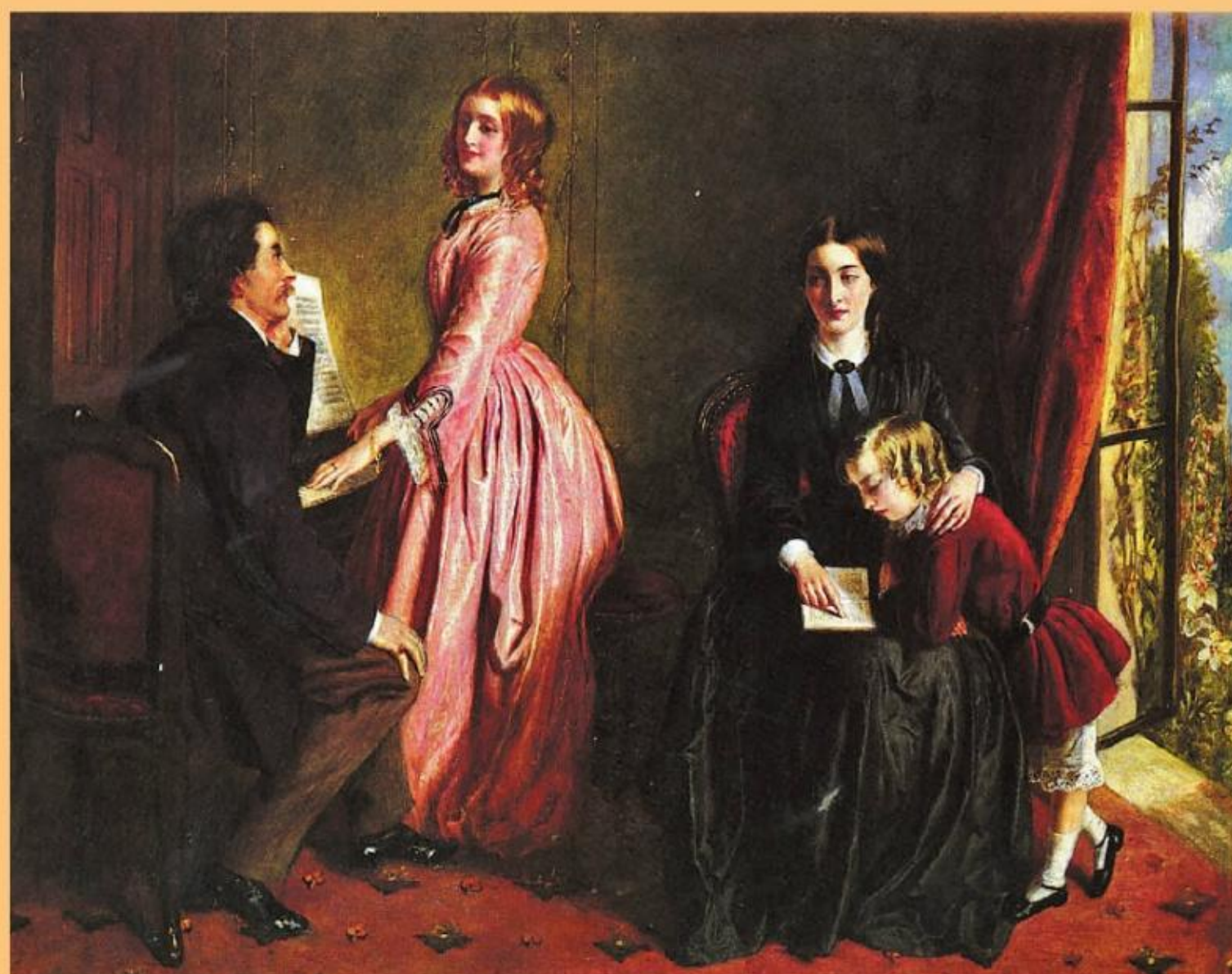
8. Do tekstu z części pierwszej dopisz, kto najczęściej zostaje prymusem.

Dawniej dzieci uczyły się albo w domach, albo w szkołach, gdzie w jednej klasie przebywali w tym samym czasie uczniowie w różnym wieku. Zastanów się i powiedz, dlaczego stosowano takie rozwiązanie. Jakie były wady i zalety takiego modelu nauczania?

Adriaen van Ostade, *Nauczyciel*, 1662

Rebecca Solomon, *Guwernantka*, ok. 1851

4. Polskie historie, podania i legendy

- Jak powstał hymn narodowy?
- Czym są zwrotka i refren?
- Czym charakteryzuje się podanie?
- Co to jest liczebnik?
- Jak napisać kartkę pocztową?
- Czym są ojczyzna i mała ojczyzna?

Tego się dowiesz!

4.1 Jak powstał polski hymn narodowy (hymn narodowy, notatka historyczna)

Podejmij temat

Ciekawe!

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku została podpisana przez prezydenta w dniu 16 lipca 1997 roku.

Jan Stanisław Kopczewski (1929–2016) – polski publicysta i pisarz. Przez wiele lat był redaktorem czasopism dla dzieci i młodzieży, np. „Płomyka”. Pisał podręczniki i książki historyczne.

wiarus – stary, dzielny żołnierz

Reggio – czyt. redżjo; miasto w północnych Włoszech

poświata – blade światło, blask

- Przeczytajcie fragment artykułu 28. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej na temat symboli narodowych, a potem powiedzcie, gdzie można je spotkać.

Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony.

Hymnem Rzeczypospolitej Polskiej jest *Mazurek Dąbrowskiego*.

Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ochronie prawnej.

- Przeczytaj tekst pt. *Stary wiarus z Reggio*. Zanotuj na kartce kolejno opisane wydarzenia związane z powstaniem hymnu narodowego.

Jan Stanisław Kopczewski **Stary wiarus* z Reggio***

Na ekranie pojawiła się powiewająca na wietrze flaga i rozległy się dźwięki hymnu. „Trzeba wstać i wyłączyć telewizor, bo rodzice wrócą późno i...”. Nie zdołałem już dokończyć myśli. Zamglony ekran, z którego zniknął obraz, zaczął się nagle powiększać, obejmując całą ścianę, ogarniając cały pokój i promieniując błękitną poświatą* ku mojemu tapczanowi ukrytemu w zacisznym kącie pokoju.

Nagle w miejscu, gdzie przed chwilą jeszcze stał telewizor, dostrzegłem w szarej mgle jakieś czerwone błyski, kłęby dymu i pełzające nad ziemią języki ognia. Przerażony, chciałem zerwać się z tapczanu, złapać koc, by zdusić ogień, ale nie mogłem uczynić żadnego ruchu. Mało tego. Nie czułem już na sobie koca, a pod sobą tapczanu.

Nie wiem zupełnie, w jaki sposób znalazłem się chwilę później przy leśnym ognisku, wokół którego panował różowawy półmrok ledwo oświetlający spowitą w mroku polanę.

Przygasający żar rozświeciły nagle jaśniejsze płomienie, by po chwili znów zniknąć w kłębach dymu. Ta chwila nagłego rozświecenia wystarczyła, bym dojrzał po przeciwnej stronie ogniska siedzącą postać starego wiarusa w jakimś staromodnym mundurze. Zanim jednak zdołałem mu się dokładniej przyjrzeć, ogień przygasł. Usłyszałem wtedy niecierpliwe słowa:

– Nie śpij, Wojtek! Do świtu daleko, a nam czuwać trzeba. Rzuć no parę gałęzi, bo zgaśnie...

Zerwałem się na równe nogi, ale w tym momencie przemknęła mi przez głowę myśl: „Gdzie ja tu znajdę jakieś gałęzie?”.

Posłuszny jednak rozkazowi, rozejrzałem się w mroku i... tuż za sobą dostrzegłem kupę chrustu*, jakby specjalnie zebranego na ognisko. Po chwili ogień rozpalił się żywiej, a jego trzask palących się gałęzi i daleki poszum lasu kazały mi zapomnieć o niezwykłości sytuacji, w jakiej się znalazłem.

chrust – suche gałęzie

jać – zacząć

Kontekst historyczny

Tekst odnosi się do czasów, kiedy Polska wskutek trzeciego rozbioru, znikła z mapy świata, ponieważ jej terytorium zostało rozdzielone pomiędzy trzy mocarstwa: Rosję, Austrię i Prusy. Polacy zostali pozbawieni swojego państwa.

Józef Wybicki (1747–1822) – pisarz, działacz polityczny

Jan Henryk Dąbrowski

(1755–1818) – twórca Legionów Polskich we Włoszech, walczył o niepodległość Polski

a juści – a jakże

insurekcja kościuszkowska –

powstanie zbrojne w 1794 roku pod wodzą Tadeusza Kościuszki

odkomenderować – wysłać kogoś z jakimś rozkazem, poleceniem

Napoleon Bonaparte

(1769–1821) – cesarz Francuzów, prowadził wojny z wieloma państwami europejskimi, m.in. z wrogami Polski

gwałtem wcielono – zaciągnięto siłą

Tymczasem wiarus, zajęty pilnie nabijaniem fajki, nie zwracał wcale na mnie uwagi. [...] Oparł się wygodnie plecami o drzewo i jał* pogwizdywać jakąś melodię. No oczywiście, to była właśnie ta melodia... Wtedy półszeptem, trochę do niego, trochę do siebie, zacząłem mówić:

*Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy,
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy.*

– W Reggio to my inaczej śpiewali – odezwał się nagle wiarus.
– Kiedy ten, co tę pieśń ułożył – Józef Wybicki* – pierwszy raz ją naszemu generałowi Dąbrowskiemu* prezentował – to się śpiewało:

*Jeszcze Polska nie umarła,
Kiedy my żyjemy,
Co nam obca moc wydarła,
Szablą odbijemy.*

– Generałowi Dąbrowskiemu, w Reggio, we Włoszech? – zapytałem.

– A juści*, że Dąbrowskiemu – Janowi Henrykowi, temu, co Legiony Polskie na ziemi włoskiej pod broń powołał, kiedy po klęsce kościuszkowskiej insurekcji* żaden już polski żołnierz schronienia nie miał na ojczystej ziemi.

– Zaraz, zaraz, to i pan tam był we Włoszech?

– Nie mów mi „pan”, bo się tak u nas w Legionach nikomu nie mówiło, jeno „obywatelu”. Ano więc byłem w onym Reggio i przy mnie ta pieśń po raz pierwszy śpiewaną była [...].

– To kiedy właściwie i z jakiej okazji powstał „Mazurek Dąbrowskiego”?

– Dokładnie, co do dnia, to ci nie powiem, bo nie pamiętam, ale musiało to być gdzieś w połowie lipca 1797 roku, bo wtedy właśnie generał Dąbrowski z tysiącem żołnierzy legionowych odkomenderowany* został przez naczelnego wodza, generała Bonapartego*, co go potem Napoleonem zwali, do włoskiego miasta Reggio. I tu właśnie Wybicki przyjechał z Paryża spotkać się z nami. Sławny to był polityk i wielki patriota. Z generałem Dąbrowskim w przyjaźni serdecznej żyli od czasu, jak razem w insurekcji, pod naczelnikiem Kościuszką wojowali. I ja też pod Kościuszką służyłem, zanim mnie po insurekcji do austriackiej armii gwałtem wcielono*.

Alem z owej armii przy pierwszej okazji uciekł, by tu we Włoszech znów pod polską komendę powrócić.

– To wy, obywatelu, pewnie krakowski kosynier*?

– I kosynier, i legionista, i powstaniec, i grenadier* – ot, żołnierz polski... Ale chciałeś wiedzieć, jak to z „Mazurkiem” było.

Otóż tego dnia, kiedy Wybicki do nas zawitał, wziął go zaraz generał Dąbrowski na plac, gdzieśmy musztrę odbywali, a na koniec kazał oddziałom przemaszerować przed gościem. Tośmy szli z takim zapałem, z takim ogniem, że kiedyśmy go mijali, uniósł się na koniu i zawołał: „Bracia moi! Jeszcze Polska nie umarła, kiedy taki w was duch!”. A myśmy jęli wtedy wołać: „Niechaj znów wolna będzie, niechaj żyje – tak jak my żyjemy!”.

– To i stąd się wzięły pierwsze słowa pieśni?

– A czy to można wiedzieć, kto komu serce otworzył i słowa podpowiedział: on nam czy my jemu? Jedno pewne, że gdy w kilka dni później usłyszeliśmy słowa owego „Mazurka”, co je Wybicki ułożył – to każdy poczuł, że to jest jego pieśń własna.

kosynier – żołnierz uzbrojony w kosę

grenadier – w dawnym wojsku żołnierz piechoty wyszkolony w rzucaniu ręcznymi pociskami

– Ale skąd ta melodia?

– Bo ja wiem... Było nas tam wtedy sporo chłopów w legionowej służbie. A jak tęsknota do rodzinnych stron człeka przycisnęła, to się śpiewało krakowiaki, kujawiaki, mazurki. Może która z tych piosenek wpadła Wybickiemu w ucho, a może i sam ją w sobie nosił? [...]. Może listy pisał, a może „Mazurka” układał, bo jakby sam do siebie gadał, od stołu się zrywał, nucił coś – aż wreszcie światło zagasł, kiedy już i świtać miało.

– A kiedy i kto pierwszy tę pieśń zaśpiewał?

– Widzi mi się, że chyba sam Wybicki któregoś następnego dnia zaśpiewał ją oficerom, legionowej starszyźnie, co się w środku miasta w jednej kafeterii, niby takiej kawiarni, zbierała. Od oficerów poznaliśmy zaraz tę pieśń my, żołnierze, a szybko to poszło, bo tak nam do serca przypadła, że kiedy w parę dni później władze miasta Reggio urządziły wielki festyn na pożegnanie naszego wojska – to jużśmy mogli chórem ją odśpiewać Generałowi. I tak od tego dnia poszła z nami na dolę i niedolę żołnierską.

– Aż zaszła i do kraju...

Hymn narodowy – uroczysta pieśń stanowiąca jeden z symboli państwowych; jest on śpiewany lub grany podczas uroczystości państwowych, świąt narodowych, a także w czasie oficjalnych zawodów sportowych.

1. Odtwórzcie w punktach historię powstania polskiego hymnu narodowego opowiedzianą przez wiarusa. Zastosujcie krótkie zdania z czasownikami w czasie teraźniejszym.
2. Przeczytaj tekst o **hymnie narodowym** zamieszczony niżej i odpowiedz, dlaczego Polska w treści *Mazurka Dąbrowskiego* miałaby umrzeć?

Jak powstał hymn narodowy?

Pieśń Legionów Polskich we Włoszech (inne tytuły: *Mazurek Dąbrowskiego*, *Jeszcze Polska nie zginęła*) powstała między 16 a 19 lipca 1797 roku w miejscowości Reggio nell'Emilia we Włoszech – jako pożegnanie i pokrzepienie ruszających do boju legionistów. Tekst napisał Józef Wybicki, który w lipcu 1797 roku przyjechał do Włoch. W nadziei na odzyskanie niepodległości przez Polskę, która dwa lata wcześniej, została podzielona między sąsiednie państwa: Rosję, Prusy i Austrię, współorganizował Legiony Polskie generała Jana Henryka Dąbrowskiego, powstające przy armii francuskiej Napoleona Bonaparte. Autorstwo melodii do dziś jest nieznane. Przez pewien czas uważano, że muzykę skomponował książę Michał Kleofas Ogiński, lecz źródła archiwalne temu zaprzeczyły. Choć przez współczesnych melodia określana jest jako „ludowa”, warto zauważyć, że w tamtym czasie, tzn. w XVIII wieku, mazur był tańcem szlacheckim, a nie ludowym. 26 lutego 1927 roku *Mazurek Dąbrowskiego* został urzędowo zatwierdzony jako narodowy hymn państwowy. W roku 1978 w Będminie – w domu narodzin Józefa Wybickiego – powstało Muzeum Hymnu Narodowego.

3. Sprawdź w *Słowniku języka polskiego* wyrazy *umrzeć* i *zginąć*. Zastanów się, dlaczego dokonano zmiany w tekście hymnu i dziś brzmi on inaczej? Wyszukaj wiadomości w dostępnych źródłach. Zapisz odpowiedź w zeszycie.
4. Kogo oznacza wyraz *my* w treści utworu Wybickiego? Jakie to ma znaczenie dla Polski?
5. Porozmawiajcie o tym, co powoduje, że poczucie przynależności do narodu może przetrwać mimo braku państwa. Następnie zapiszcie pomysły w formie punktów.
6. Jaki znasz inny naród, który przetrwał bez państwa? W domu wyszukaj w dostępnych źródłach informacje na jego temat i napisz krótką notatkę.

Juliusz Kossak, *Generał Jan Henryk Dąbrowski na czele Legionów*, 1882

7. Opowiadanie Jana Stanisława Kopczewskiego to fikcja literacka. Ustal jej najważniejsze cechy. Porównaj tekst opowiadania i **notatkę historyczną**. Co można powiedzieć o wydarzeniu, jakim było spotkanie z wiarusem? Zwróć uwagę na przedstawione w obu tekstach postacie i wydarzenia historyczne oraz osobę narratora.

Opisz postać Jana Henryka Dąbrowskiego uwiecznioną na obrazie przez Juliusza Kossaka. Poszukaj w dostępnych źródłach wiedzy innych obrazów tego artysty.

Notatka historyczna – krótka informacja o jakimś wydarzeniu, postaci itp.; podaje się w niej dane historyczne, np. daty, miejsca faktycznych zdarzeń, ich przebieg, osoby biorące w nich udział.

4.2 Baczość! Do hymnu! (refren)

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, kiedy najczęściej Polacy śpiewają hymn narodowy. Jak się wtedy zachowują?
- Przeczytaj tekst *Mazurka Dąbrowskiego*. Zwróć szczególną uwagę na część powtarzającą się w utworze.

Józef Wybicki

Mazurek Dąbrowskiego

Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem*
Złączym się z narodem.

Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,
Będziem Polakami,
Dał nam przykład Bonaparte,
Jak zwyciężać mamy.

za twoim przewodem – pod
twoim dowództwem

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

Jak Czarniecki* do Poznania
Po szwedzkim zaborze,
Dla ojczyzny ratowania
Wrócim się przez morze.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

Już tam ojciec do swej Basi,
Mówi zapłakany –
Słuchaj jeno*, pono* nasi
Biją w tarabany*.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

1. Znajdź w tekście hymnu część, która się powtarza (**refren**), i pozostałe części (zwrotki). Ile jest zwrotek?

2. Wskażcie w tekście hymnu fragmenty mówiące o następujących wydarzeniach historycznych:

- **rozbiory Polski** – zagarnięcie ziem polskich w 1772, 1793 i 1795 roku przez trzy państwa: Austrię, Prusy i Rosję;
- **najazd Szwedów na Polskę** – 1655 rok;
- **walki Napoleona Bonapartego z wrogami Polski**;
- **powstanie Legionów Polskich we Włoszech** – 1797 rok;
- **walki o odzyskanie niepodległości**.

3. Tekst *Mazurka Dąbrowskiego* wyraża nadzieję na odzyskanie niepodległości. Zapisz w zeszycie słowa, które o tym mówią.

4. Wykorzystaj informacje z poprzednich poleceń oraz wyszukane w innych źródłach i napisz notatkę o warunkach historycznych, w jakich powstał hymn.

Stefan Czarniecki (1599–1665)

– hetman, uczestnik wielu wojen prowadzonych w obronie Polski, m.in. ze Szwedami

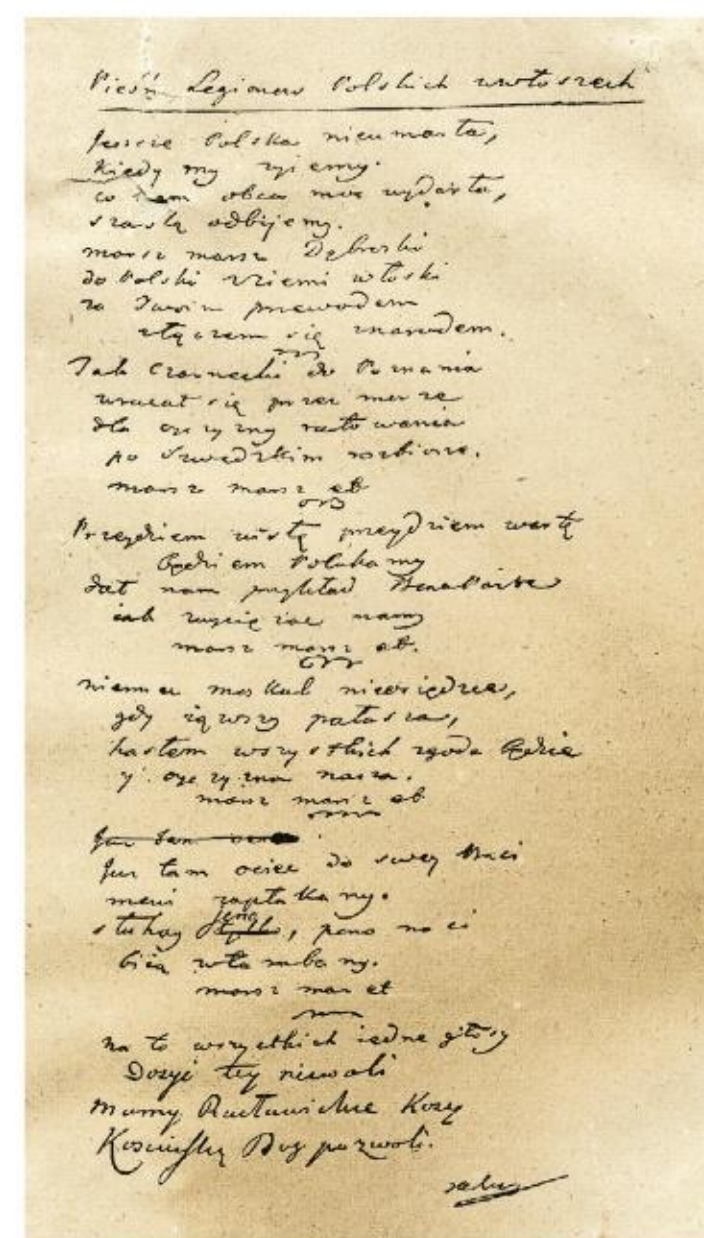
jeno – tylko

pono – ponoć, podobno, zdaje się

taraban – bęben używany w dawnym wojsku

Refren – część wiersza, pieśni, piosenki, która składa się z kilku wersów i powtarza się co jakiś czas w utworze.

Ciekawie!

Pomniejszona kopia rękopisu *Mazurka Dąbrowskiego* Józefa Wybickiego

Podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu państwowego obowiązuje zachowanie powagi i spokoju. Osoby obecne podczas publicznego wykonywania lub odtwarzania hymnu stoją w postawie wyrażającej szacunek, a ponadto mężczyźni w ubraniach cywilnych – zdejmują nakrycia głowy, zaś osoby w umundurowaniu obejmującym nakrycie głowy, niebędące w zorganizowanej grupie – oddają honory przez salutowanie. Poczty sztandarowe podczas wykonywania lub odtwarzania hymnu oddają honory przez pochylenie sztandaru.

5. Przeczytaj fragment Ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej, która określa okoliczności, w jakich powinno się słuchać i wykonywać hymn.
6. Zastanówcie się przez chwilę, dlaczego podczas słuchania i śpiewania hymnu narodowego należy się zachowywać w sposób, o jakim przeczytaliście. Podzielcie się swoimi przemyśleniami na forum klasy.
7. Przeczytajcie z podziałem na role wiersz Władysława Bełzy. Zwróćcie uwagę na odpowiedzi, których udziela pytany.

Władysław Bełza

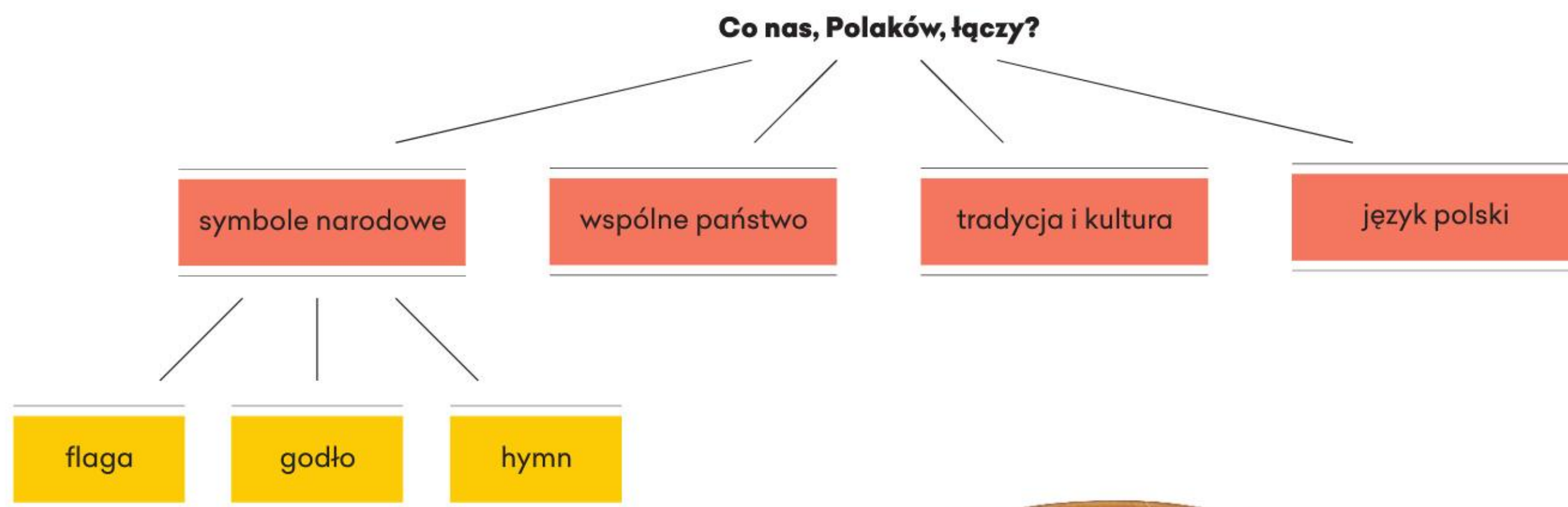

Katechizm polskiego dziecka

- Kto ty jesteś?
– Polak mały.
- Jaki znak twój?
– Orzeł biały.
- Gdzie ty mieszkasz?
– Między swemi.
- W jakim kraju?
– W polskiej ziemi.
- Czym ta ziemia?
– Mą Ojczyzną.
- Czym zdobyta?
– Krwią i blizną.
- Czy ją kochasz?
– Kocham szczerze.
- A w co wierzysz?
– W Polskę wierzę.
- Coś ty dla niej?
– Wdzięczne dziecię.
- Coś jej winien?
– Oddać życie.

8. Do jakich uczuć odwołuje się podmiot liryczny w pierwszym pytaniu?
9. Co jest znakiem Polaka?
10. Znajdź w słowniku języka polskiego wyraz *ojczyzna*, następnie zapisz w zeszycie, dlaczego Polska jest twoją ojczyzną.

- 11.** Na podstawie wiersza Władysława Bełzy, poprzednich tekstów, lekcji historii lub innych źródeł odpowiedz, dlaczego Polska jest „zdobyta krwią i blizną”.
- 12.** Porozmawiajcie o tym, co i dlaczego łączy wszystkich Polaków.

Więcej na temat

Kolorami polskiej flagi są biel i czerwień. Uczestnicy uroczystości państwowych trzymają w rękach flagi lub przypinają do ubrań kokardy narodowe, czyli kotyliony takie, jak na obrazie Artura Grottgera. Dzieło malarza przedstawia epizod z powstania styczniowego, które było jednym z ważniejszych momentów dziejowych naszego kraju. Znajdź informacje na temat powstania styczniowego i nawiązujące do niego inne dzieła. Opisz w zeszycie obraz Grottgera, zwróć uwagę na barwy, światłocień, postawy postaci. Odwołaj się do zgromadzonych wiadomości.

Artur Grottger, *Pożegnanie powstańca*, 1866

GODŁO POLSKI

na przestrzeni wieków

Prześledź, jak zmieniało się godło Polski na przestrzeni wieków. Na podstawie poniższych informacji zredaguj na ten temat krótką notatkę.

Godło z czasów PRL
1944-1990

Współczesny wizerunek orła
w polskim godle

Godło Rzeczypospolitej Polskiej
wzór z 1927 r.

Godło z czasów powstania
listopadowego 1831-1832

Godło z czasów
dynastii Piastów 966-1370

Godło polsko-litewskiego
państwa Jagiellonów 1386-1569

Obejrzyj poniższe zdjęcia i powiedz, gdzie i dlaczego umieszcza się wizerunek orła białego.

- Poszukaj w internecie innych przykładów prezentujących polskie godło na przestrzeni dziejów.
- Poszukaj w internecie innych przykładów umieszczania wizerunku orła białego.

HYMN POLSKI

żywo
głośno

Muzyka: autor nieznany
Słowa: Józef Wybicki

Je - szcze Pol - ska nie - zgi-nę - ła, kie - dy my ży - je - my.

Co nam o - bca prze - moc wzię - ła, sza - błą o - dbie - rze - my.

Marsz, marsz, Dą - bro - wski, z zie - mi wło - skiej do Po - lski!

Za two - im prze - wo - dem złą - czym się z na - ro - dem.

4.3 Skąd nasza Polska

- Powstanie państwa polskiego – porozmawiaj z koleżankami i kolegami o tym, co wiecie na ten temat np. z lekcji historii.
- Przeczytajcie informacje o ciekawych pomnikach przyrody znajdujących się w Rogalinie.

Rogalin to wieś leżąca w województwie wielkopolskim. Słynie z okazałych pomników przyrody – dębów rogalińskich. W parku rośnie ich ponad dwa tysiące. Pnie tych największych mają w obwodzie ponad dziewięć metrów. Najstłynniejsze dęby z Rogalina to: Lech, Czech i Rus, mające ok. 700 lat.

Podejmij temat

Dęby Lech, Czech i Rus w Rogalinie

Zastanów się i powiedz, jakimi przymiotnikami określającymi wiek można opisać drzewa przedstawione na zdjęciu.

Ciekawe!

Wiek drzew ocenia się po liczbie słojów w pniu (w przypadku ściętego drzewa) lub po grubości pnia (w przypadku rosnącego drzewa).

- Dęby są cenione ze względu na wytrzymałość materiału i odporność na ścieranie. Z drewna dębowego wytwarza się meble i podłogi. Korzystając z dostępnych źródeł wiedzy, np. podręcznika do przyrody, dowiedz się, jakich warunków do rozwoju potrzebują te drzewa, jak długo rosną i jak powstają młode sadzonki.

- Przeczytaj poniższe informacje.

Podanie – opowieść ludowa przekazywana zazwyczaj ustnie, zmyślona, fikcyjna. Zwykle podanie związane jest z jakimś miejscem, zdarzeniem, postacią, nazwą, imieniem w taki sposób, że fakty, postacie historyczne przeplatają się ze zdarzeniami, postaciami nieprawdopodobnymi, fantastycznymi. Bywa często, że podania tłumaczą powstanie jakichś miejsc lub ich nazwę. Czasem zamiast słowa podanie używa się wyrazu **legenda**. Legenda pierwotnie była opowieścią piisaną, dotyczącą życia świętych. Z czasem poszerzono jej znaczenie, zaliczając do legend również podania ludowe. Współcześnie za legendy uznaje się opowieści fantastyczne i niezwykłe.

- Z pomocą nauczyciela podzielcie się na grupy. Niech pierwsza przeczyta podanie o Lechu, Czechu i Rusie w opracowaniu Cecylii Niewiadomskiej, druga – wiadomości na temat powstania państwa polskiego zamieszczone w podręczniku do historii.

Podanie o Lechu

Dawno już, bardzo dawno, może z tysiąc lat temu, trzech braci, Lech, Czech i Rus, rozeszło się w trzy strony świata, aby założyć sobie nowe państwa.

Lech udał się na północ. Szedł długo przez wielkie, nieprzebyte puszcze, które okrywały wówczas naszą ziemię, przedzierał się przez gąszcze, przebywał moczary, kierując się jedynie słońcem lub biegiem wód, aż wyszedł na równinę nad brzegiem Warty. Zachwycony pięknnością kraju, żyznością ziemi, obfitością ryb i zwierzyny, postanowił tu się zatrzymać i gród* sobie zbudować. [...]

Kiedy w puszczy z rozkazu Lecha ścinano drzewa na budowę grodu, znaleziono całe gniazdo białych orłów. Lech wziął to za dobrą wróżbę i białego orła obrał sobie za znak wojenny, a gród, który zbudowano, nazwał Gnieznem.

gród – dawna osada obronna lub warowna siedziba księcia

1. Podzielcie się wiadomościami. Powiedzcie, jak – według waszego źródła – mogło powstać nasze państwo.
2. Znajdźcie podobieństwo między treścią podań a faktami historycznymi z dziejów Polski.
3. Ustalcie w dyskusji: czy podania mogą być wartościowym źródłem historycznym, czy pojawiają się w nich treści notowane także przez historyków? Zwróćcie też uwagę na literacki charakter podań. Napiszcie wniosek z dyskusji.

4. Opisz krainę, do której trafił Lech. Czy przypomina ona dzisiejsze rejony Polski?

4.4 Dwaj biało-czerwoni (liczebnik)

Podejmij temat

- „Polska jest moją ojczyzną!” – kto tak może powiedzieć? Podyskutujcie o tym.

Więcej na temat

Ojczyzna – kraj, w którym się urodziłeś, z którym jesteś związany emocjonalnie i kulturowo i w którym zwykle mieszkamy. (*Inny słownik języka polskiego*, red. Mirosław Bańko)

Ojczyzna – kraj, w którym się ktoś urodził, którego jest obywatelem lub z którym jest związany więzią narodową. (*Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. Stanisław Dubisz)

Polska – nazwa przymiotnikowa, którą należy rozumieć jako *polska ziemia*, nazwa ta znaczyła to samo, co polna ziemia, a więc „kraina pól”. Pochodzi od nazwy plemienia Polan, mieszkającego we wczesnym średniowieczu nad Wartą, na obszarze nazywanym wówczas Polską. (Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*)

Przyjrzyj się mapie i napisz w zeszycie pełnymi zdaniami odpowiedzi na poniższe pytania. Liczby zapisz słownie w zeszycie.

- Na ile województw jest podzielona Polska?
- W którym województwie mieszkasz?
- Z iloma województwami graniczy województwo, w którym leży stolica Polski?
- Którym z kolei województwem nadmorskim, licząc od zachodniej granicy Polski, jest województwo pomorskie?

1. Wyrazy użyte przez ciebie do zapisania liczby województw oraz ich kolejności to **liczebniki**. Przeczytaj definicję liczebnika umieszczoną na marginesie.

Używasz liczebników, gdy chcesz powiedzieć:

- **ile?** – pięć, siedem, dwadzieścia jeden;
- **który z kolei?** – piąty, siódmy, dwudziesty pierwszy.

2. Liczby umieszczone na tabliczkach przepisuj do zeszytu słownie jako liczebniki główne, a następnie – jako porządkowe.

3. Dopisz w zeszycie liczebniki – do głównych porządkowe i odwrotnie.

sześć	ósmo	siódmy
czterdzieści	cztery	

Liczebnik określający liczbę osób, zwierząt, rzeczy itp. – to liczebnik **główny** (jeden zawodnik, dziesięć foteli). Liczebnik określający kolejność to liczebnik **porządkowy** (pierwszy zawodnik, dziesiąty fotel).

Przyjrzyj się ilustracji i opisz w zeszycie w kilku zdaniach, kto gdzie się znajduje. Wzór: *Druga pani od lewej ma kręcone włosy.*

4. Zapisz w zeszycie po pięć dowolnych liczebników głównych i porządkowych.

4.5 U nas jest pięknie

Podejmij temat

- Które miejsce na świecie najbardziej chciałabyś/chciałbyś odwiedzić? Porozmawiaj o tym z koleżankami i kolegami.
- Objasnijcie znaczenie powiedzenia: „Cudze chwalicie, swego nie znacie. Sami nie wiecie, co posiadacie”. Podajcie przykłady prawdziwości tych słów.
- Przeczytaj wiersz pt. *Być może*. Zastanów się, które miejsce jest najpiękniejsze dla podmiotu lirycznego.

Stanisław Ryszard Dobrowolski

Być może

Być może, gdzie indziej są ziemie piękniejsze
i noce gwiazdzistsze, i ranki jaśniejsze,
być może, bujniejsza, zieleńsza jest zieleń
i ptaki w gałęziach śpiewają weselej.

Być może, gdzie indziej... lecz sercu jest droższa
piosenka nad Wisłą i piasek Mazowsza.

Są zmierzchy na fiordach i cienie piramid,
i zorze polarne, i sen pod palmami,
stubarwne motyle, baśniowe ogrody
i miasta w ogrodach cudownej urody.

Być może, gdzie indziej... lecz sercu jest droższa
piosenka nad Wisłą i piasek Mazowsza.

Być może, być może, że wszystko gdzieś lepsze
– i ptaki, i gwiazdy, i śpiew, i powietrze,
że były gdzieś nawet szczęśliwsze narody
i drzewa wdzięczniejsze od wierzby u wody.

Być może, gdzie indziej... lecz sercu jest droższa
piosenka nad Wisłą i piasek Mazowsza.

1. Powiedz, o jakim miejscu mówi podmiot liryczny wiersza. Uzasadnij swoją odpowiedź odpowiednimi cytataми.
2. Opisuяc inne ziemie, podmiot liryczny używa wielu określeń. Wypisz je do zeszytu wraz z wyrazami określającymi (rzeczownikami). Wzór: *ziemie – piękniejsze*.
3. Co podmiot liryczny wiersza S.R. Dobrowolskiego przeciwstawia pięknieszym krainom?
 - a. Wskażcie refren i ustalcie jego funkcję w wierszu.
 - b. O czym świadczy powtarzanie słów *być może*?
 - c. Jakie uczucia wyraża podmiot liryczny w wyliczeniach miejsc zagranicznych i zestawianiu ich z rodzimymi?
4. Zastanówcie się, czy wiersz można by podsumować powiedzeniem:

Cudze chwalicie, swego nie znacie. Sami nie wiecie, co posiadacie.

Swoje opinie wraz ze sformułowanymi argumentami zapiszcie w zeszytach.

5. Przepisz do zeszytu uzupełnione zdania, a potem odczytaj je koleżankom i kolegom.

Pięknie jest ...?... (gdzie?), ale ...?...

Być może, gdzie indziej są ziemie piękniejsze, lecz ...?...

6. Opisz jedno z zamieszczonych w podręczniku zdjęć, na których przedstawiono polski krajobraz. Skorzystaj z wybranych wyrazów i wyrażeń oznaczających umiejscowienie w przestrzeni. Użyj przymiotników.
7. Czy w waszym regionie można spotkać krajobrazy podobne do tych, które obejrzeliscie na zdjęciach? Porozmawiajcie na ten temat.
8. Mieszkamy w Polsce – to nasza ojczyzna. Ale też wszyscy mamy małą ojczyznę – mówi się tak o najbliższym regionie, o miejscowości. Z tym miejscem wiążą się nasze wspomnienia i codzienne doświadczenia. Opowiedzcie o swoich małych ojczyznach.

Ciekawe!

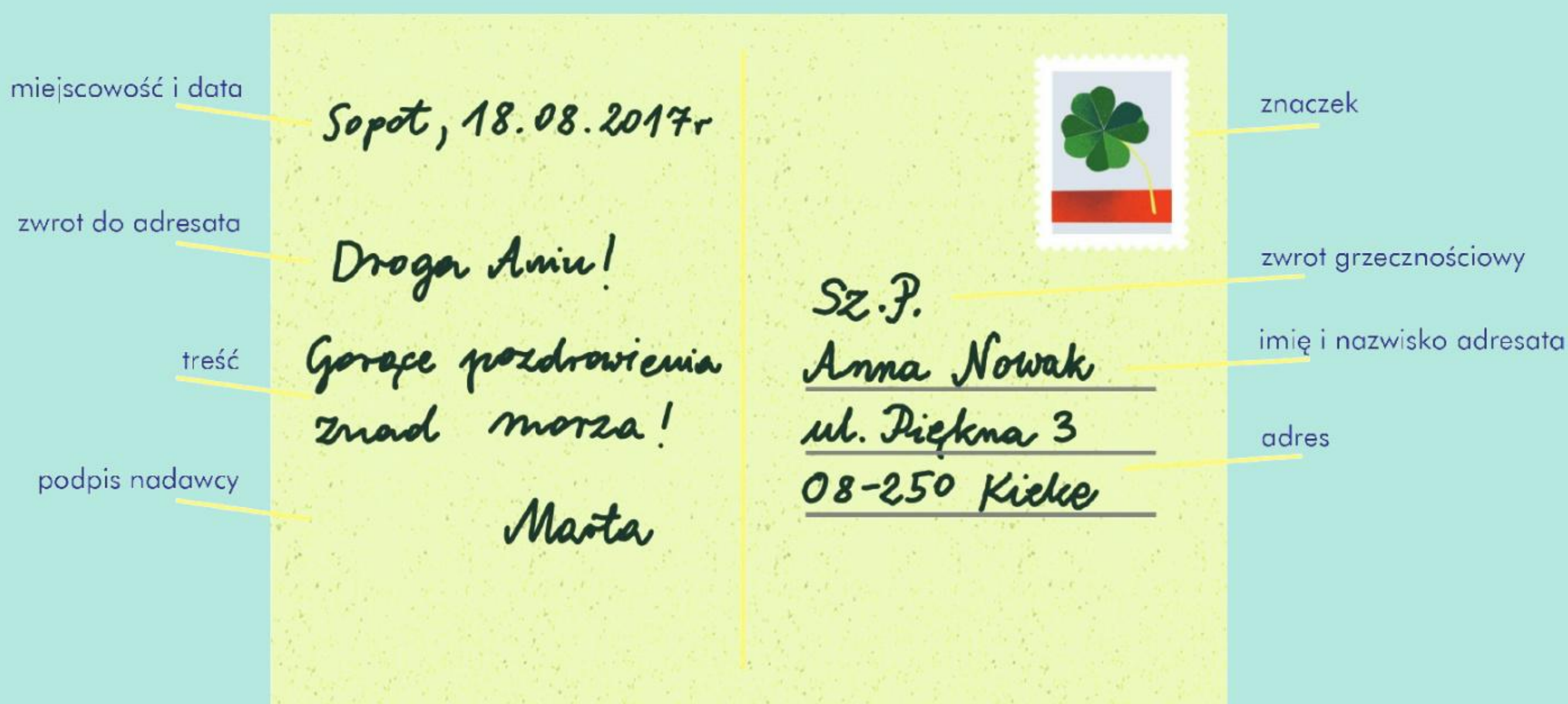
Argentyna to jedyny kraj na świecie, w którym obchodzony jest Dzień Polskiego Osadnika. To oficjalne święto upamiętnia Polaków przybyłych do Argentyny pod koniec XIX wieku.

Pomoc

na pierwszym (drugim) planie, dalej, w tle, na horyzoncie, obok, niżej, wyżej, z prawej (lewej) strony, na prawo (lewo), pośrodku, w oddali widać, rozciąga się, rozpościera się, widnieje, rośnie, wznosi się, stoi

Więcej na temat

Kartki pocztowe najczęściej piszemy do kogoś, aby przelać mu pozdrowienia (np. z wakacji) albo złożyć życzenia (np. z okazji imienin).

Pozdrowienia i życzenia zazwyczaj zawierają trzy ważne części:

- zwrot do adresata, czyli odbiorcy (np. Szanowny Panie!, Droga Aniu!, Kochany Dziadku!);
- treść (np. Przesyłam pozdrowienia z nad morza; Z okazji Dnia Dziadka składam Ci najserdeczniejsze życzenia);
- podpis nadawcy (np. Kasia, Twój wnuk Kamil).

Nad zwrotem do adresata (albo pod podpisem) warto umieścić nazwę miejscowości i datę (np. Szczecin, 30 września 2017 r.).

Dziś najczęściej przesyłamy krótkie wiadomości tekstowe (SMS-y) za pomocą telefonów komórkowych. Zazwyczaj takie wiadomości zawierają do 150 znaków. Piszemy w nich najważniejsze informacje. Możemy również za pomocą znaków (tzw. emotikonów) wyrazić swoje uczucia, np. :) – zadowolenie albo :(– smutek.

10. Napisz kartkę pocztową do koleżanki/kolegi z innego kraju z pozdrowieniami ze swojej małej ojczyzny.

- Napisz krótką wiadomość SMS, w której pozdrowisz koleżankę lub kolegę.

Więcej na temat

Wisła – najdłuższa rzeka w Polsce, ma 1047 kilometrów długości. Wpływa do Zatoki Gdańskiej. Źródła rzeki: Czarna Wisetka i Biała Wisetka znajdują się na zachodnim stoku Baraniej Góry w Beskidzie Śląskim.

Podaj nazwy innych miast, przez które przepływa Wisła. Możesz posłużyć się mapą Polski.

KALENDARIUM

CHROBRY ZNACZY DZIELNY.

JESTEM JEDYNYM
NAUKOWCEM, KTÓRY
NAGRODĘ NOBLA OTRZYMAŁ
W DWÓCH RÓŻNYCH
DZIEDZINACH.

966 r.
chrzest Polski

1795 r.
III rozbiór Polski

1918 r.
odzyskanie
niepodległości

MÓWIĄ,
ŻE WSTRZYMAŁEM SŁOŃCE,
A RUSZYŁEM ZIEMIĘ.

SKORZYSTAJ
Z INTERNETU
I DOWIEDZ SIĘ,
KIM BYLI POLACY
PRZEDSTAWIENI
NA ILUSTRACJACH.

MAMA
NAUCZYŁA MNIE
GRY NA FORTEPIANIE.

POLSKA LEŻY W EUROPIE,
NAD MORZEM BAŁTYCKIM.
SĄSIADUJE Z 7 PAŃSTWAMI:
ROSLĄ, LITWĄ, BIAŁORUSIĄ,
UKRAINĄ, SŁOWACJĄ,
CZECHAMI, NIEMCAMI.

1939 r.

poątek
II wojny światowej

2004 r.

wstąpienie do Unii Europejskiej

1989 r.

upadek komunizmu
w Polsce

1999 r.

przystąpienie
do NATO

WYMAGAJCIE OD SIEBIE,
CHOĆBY INNI OD WAS
NIE WYMAGALI.

NIE SPODZIEWAŁAM SIĘ
NAGRODY NOBLA.

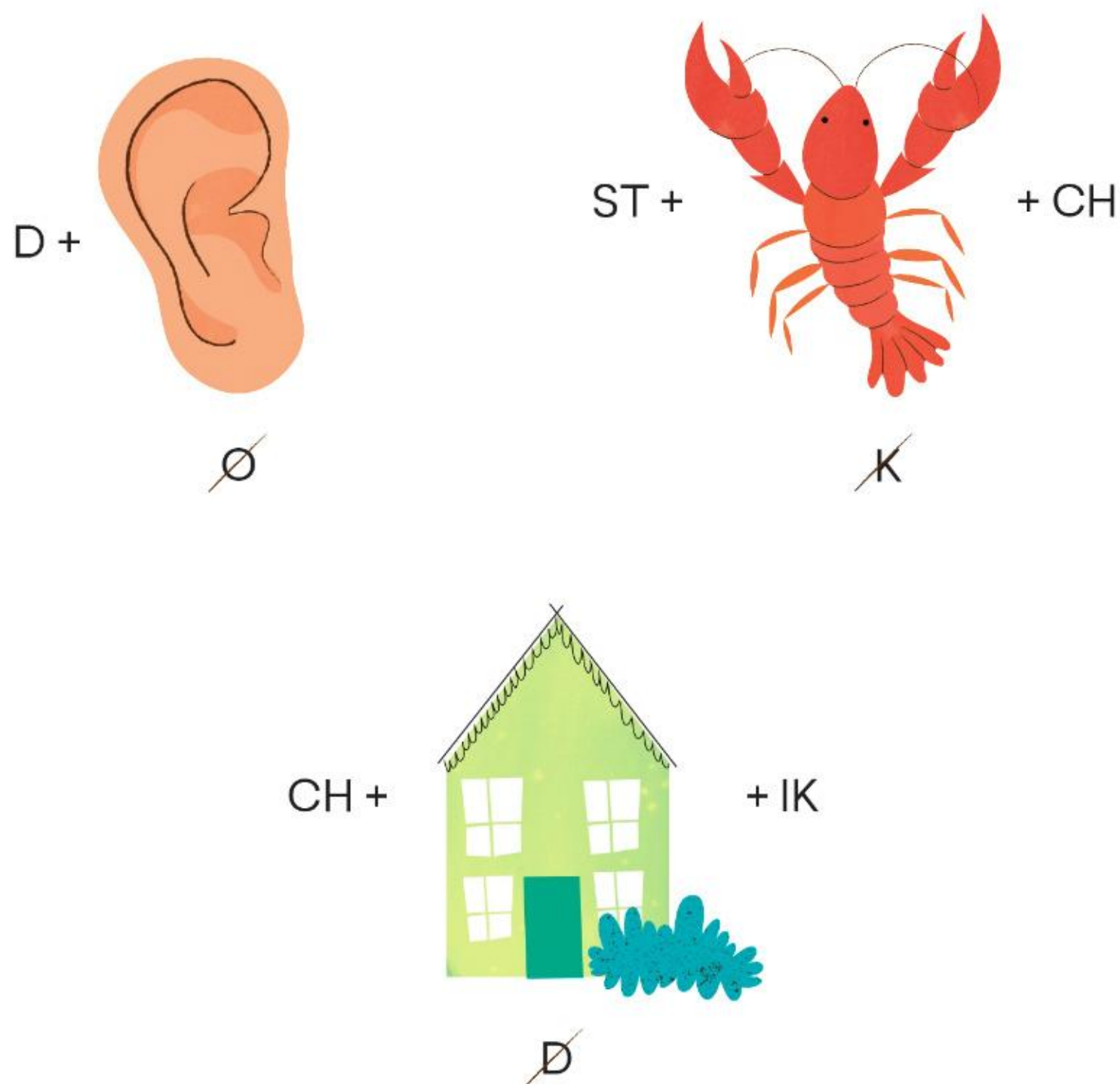

4.6 Słówka z ch

Podejmij temat

Rozwiąż rebusy. Zapisz rozwiązania w zeszycie.

Pisownię **ch** w wielu wyrazach możemy uzasadnić tym, że w wyrazach pokrewnych wymienia się ono na ...?..., np. ...?...

1. Od podanych rzeczowników utwórz zdrobnienia z sz (np. *duch* – *duszek*). Zapisz je w zeszycie.

kielich

proch

mucha

puch

2. Utwórz czasowniki od podanych rzeczowników i przymiotników. Napisz wszystkie wyrazy w zeszycie. Przepisz regułę znajdującą się na marginesie – uzupełnioną na podstawie wykonanego zadania.

grzech

strach

suchy

3. Napisz w zeszycie po trzy wyrazy z *ch*:

- na początku,
- w środku,
- na końcu.

H U D R

członek organizacji harcerskiej

Ch piszemy na końcu wyrazów,
np. *ruch, zuch, śmiech, pech,*
Stach, piach.

Uwaga na wyjątek! Obejrzyj ilustrację i odgadnij, kto jest na niej przedstawiony. Ułóż odpowiedni wyraz z podanych liter, a następnie zapisz w zeszycie dowolnie ułożone zdanie z tym wyrazem.

Stwórz dla nich definicje, jak na podanym przykładzie. W razie potrzeby skorzystaj ze słowników języka polskiego i ortograficznego.

4. Przerysuj do zeszytu tabelę i wpisz do niej po trzy przykłady wyrazów z *ch*: rzeczowników (nazw zwierząt, roślin, rzeczy) oraz czasowników (w bezokoliczniku).

Zwierzęta	Rośliny	Rzeczy	Czynności
tchórz ...?...	mech ...?...	kielich ...?...	machać ...?...

W dostępnych źródłach sprawdź informacje na ich temat.

5. Gdzie oni mieszkają? Napisz w zeszycie właściwą nazwę państwa lub miasta.

Chińczyk	chełmianin	chorzowianin
Chorwat	Włoch	częstochowianin

Zapisz następnie, kto jest obywatelem którego kraju oraz który region dla kogo jest małą ojczyzną.

6. Ułóż trzy lub cztery zabawne wyrażenia zawierające wyrazy z *ch* lub *h*.
Wzór: *hiszpańska harmonia druha Hipolita; hałaśliwy chuligan*
chyba schwytany.

Pies rasy chart

7. Utwórz czasowniki przez dodanie do poniższych wyrazów cząstki z- lub s-, zgodnie z zasadą podaną na marginesie. Zapisz utworzone czasowniki w zeszyście.

hańbić	harmonizować	hierarchizować	heblować
chodźć	chłodzić	chować	chrupać

Następnie użyj ich do opisu czynności, które możesz wykonywać po powrocie ze szkoły.

8. Przeczytaj wyrazy z ch z tabelki i zapamiętaj ich pisownię.

Wyrazy z ch		
przed spółgłoskami	w środku wyrazu	na początku wyrazu przed samogłoską
chcieć, chleb, chłop, chmura, wyschnąć, chrust, chrzan, chrzest, szlachta, chwała	grzechotnik, mechanik, rachunek, bochen, hipochondryk, melancholia, katechizm, muchomor, pochopnie, schemat	chuligan, chaos, chemia, chochła, chorągiew, chusta, charakter, chochlik, choreografia, cherubin

Z wybranymi wyrazami z tabeli ułóż krótki rymowany wierszyk.

9. Uwaga na pomyłki! Niektóre wyrazy, różniące się znaczeniem, mimo iż czyta się je tak samo, pisze się inaczej. Ułóż i zapisz w zeszyście zdania z poniższymi wyrazami.

chart – gończy pies myśliwski, np. *Na polowaniu chart pognał za zwierzyną.*

hart – siła, odporność, a także wytrzymałość psychiczna i fizyczna człowieka, np. *Wykazał się ogromnym hartem ducha.*

Podaj inne przykłady słów, które brzmią tak samo, ale różnią się znaczeniem i pisownią. W jakim celu ich używasz?

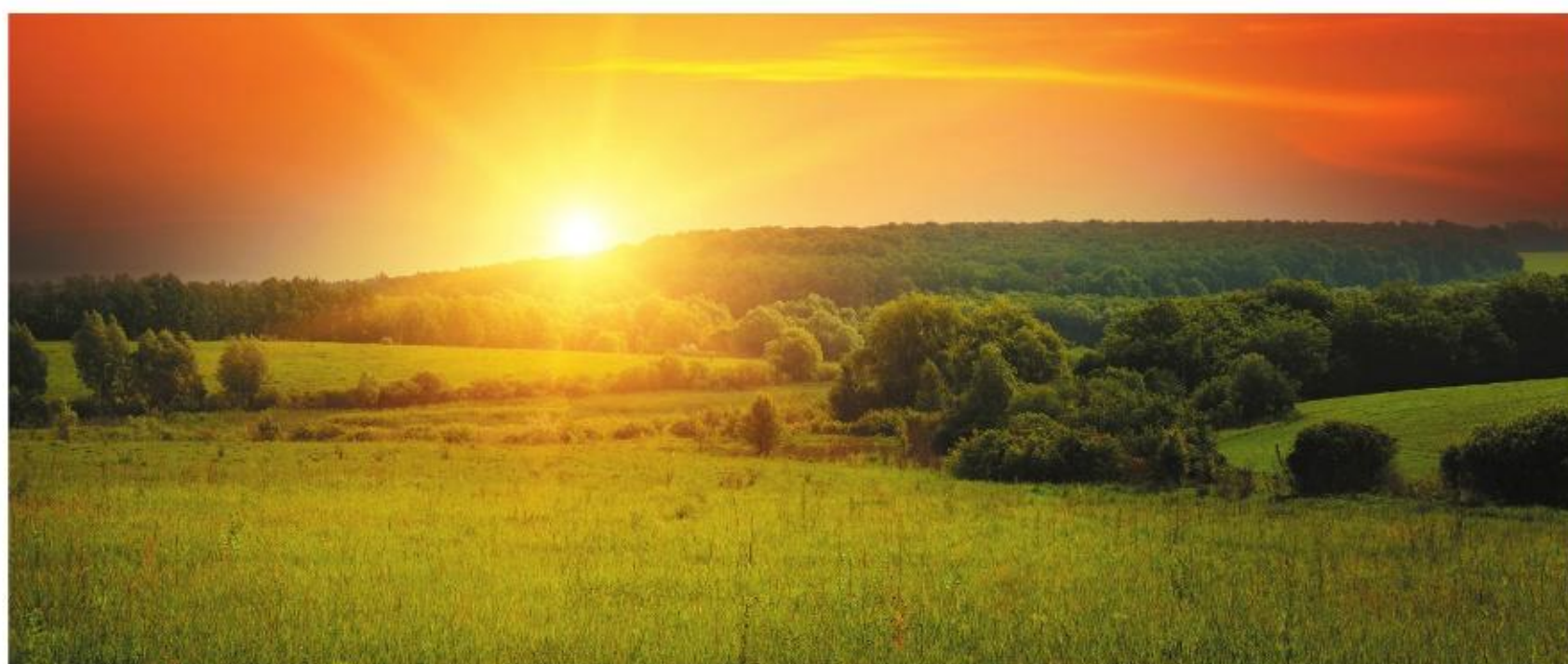
10. Przepisz do zeszytu związki wyrazowe, łącząc je z ich wyjaśnieniami. Podkreśl wyrazy z ch.

jechać z kimś na jednym wózku	dzielić z kimś ten sam los
chodźć własnymi drogami	nie wzorować się na nikim, być niezależnym

11. Porozmawiaj z koleżankami i kolegami o zdarzeniach z życia, które można podsumować zwrotami z poprzedniego ćwiczenia. Podajcie kilka przykładów takich zdarzeń.

4.7 Polskie wschody poetyckie

Podjmij temat

Obejrzyj zdjęcia wschodów słońca zrobione w Polsce. Powiedz, co zwraca twoją uwagę. Użyj w wypowiedzi epitetów i porównań.

- Przeczytaj fragmenty poetyckich opisów wschodu słońca. Zaobserwuj, na jakie elementy wschodu słońca zwrócili uwagę poeci.

Konstanty Ildefons Gałczyński **Słońce wschodzi**

(fragment)

Słońce zaczęło wschodzić
a słońce wschodziło tak:
nad pagórkiem, nad laskiem
coraz więcej promieni,
cień ucieka przed brzaskiem
zorza drzewa rumieni. [...]

Adam Mickiewicz **Pan Tadeusz**

(fragment)

Nad Soplicowem słońce weszło i już padło
Na strzechy, i przez szpary w stodołę się wkradło:
I po ciemnozielonem, świeżem, wonnem sianie,
Z którego młodzież sobie zrobiła pośłanie,
Rozpływały się złote, migające pręgi
Z otworu czarnej strzechy jak z warkocza wstęgi; [...]

Pomoc

według mnie; moim zdaniem; sądzę, że...; wybieram...; bardziej podoba mi się...; waham się...; trudno się zdecydować...

Rymy regularne – w całym tekście wiersza rymy powtarzają się w takich samych układach, rymują się te same końcowe części wersów.

- 1. Który z opisów wschodu słońca podobał ci się bardziej? Uzasadnij krótko swój wybór. Skorzystaj z pomocnego słownictwa.
- 2. Opracuj poniższą tabelę na podstawie fragmentów wierszy. Znajdź urywki dotyczące opisanych wschodów słońca.

Jak wschodziło słońce?		
	u K.I. Gałczyńskiego	u A. Mickiewicza
miejsca pojawienia się słońca		
sposób pojawia się słońca		
opisane elementy słońca		
barwy słońca		

- 3. Wskaż okoliczności towarzyszące wschodowi słońca i użyte przez poetów środki opisu. Opracuj mapę myśli w zeszycie.

- 4. Wynotujcie do zeszytu rymy z obu wierszy. Ustalcie, w którym są **rymy regularne**, a w którym – nieregularne.
- 5. Przyjrzyj się ponownie zdjęciom wschodów słońca ze strony 151. Powiedz, które najlepiej pasowałyby do wybranego wiersza jako jego ilustracja w internecie. Uzasadnij wybór.
- 6. Pobawcie się w grupach w poetów i opiszcie wschód słońca. Naśladujcie na tyle, na ile wam się uda, styl K.I. Gałczyńskiego lub A. Mickiewicza.
- 7. Wykonaj telefonem komórkowym lub aparatem fotograficznym zdjęcie zachodzącego słońca. Opisz je i przynieś na kolejną lekcję języka polskiego.

4.8 Tak słońce zachodzi w Polsce

- Obejrzyjcie zdjęcia zachodu słońca wykonane telefonami komórkowymi. Opiszcie, co na nich widzicie, jakie barwy dominują itp.
- Narysuj w zeszycie kredkami zachodzące słońce, takie najpiękniejsze twoim zdaniem.
- Obejrzyjcie swoje rysunki. Jakiego koloru zachodzące słońce dominuje?
- Przeczytaj fragment *Pana Tadeusza*. Zwróć uwagę na barwy, którymi poeta przedstawił zachód słońca.

Podjmij temat

Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

(fragment)

Słońce już gaśło, wieczór był ciepły i cichy,
Okrag niebios gdzieniegdzie chmurkami zasłany,
U góry błękitnawy, na zachód różany;
Chmurki wróżą pogodę, lekkie i świecące,
Tam jako trzody owiec na murawie śpiące,
Ówdzie nieco drobniejsze, jak stada cyranek;
Na zachód obłok na kształt rąbkowych firanek,
Przejrzysty, sfałdowany, po wierzchu perłowy,
Po brzegach pozłacany, w głębi purpurowy,
Jeszcze blaskiem zachodu tlił się i rozżarzał,
Aż powoli pożółkniał, zbladnął i poszarzał.
Słońce spuściło głowę, obłok zasunęło,
I raz ciepłym powiewem westchnąwszy – usnęło. [...]

1. Wypisz w zeszycie nazwy kolorów użyte w opisie zachodu słońca. Z czego wszystkie opisane elementy brały swoje barwy?
2. Ustal, co jest głównym przedmiotem opisu. Czy jest nim samo słońce?
3. Wskaż cytaty z powyższego tekstu, którymi narrator przedstawia słońce i chmury. Nazwij te środki poetyckie.

4. Powiedz, które wyrazy szczególnie oddają nastrój zachodu słońca. Zwróć uwagę na te nazywające senność i spokój.
5. Poćwicz swoje poetyckie umiejętności i uzupełnij własnymi wyrazami wiersz Mickiewicza tak, aby opis zachodu słońca był nieco inny, ale nadal przypominał oryginalny. Własny tekst napisz w zeszycie.

Narysujcie w dowolnym programie graficznym na komputerze zachód słońca na podstawie poetyckiego obrazu Adama Mickiewicza. Wykonajcie pracę w ten sposób, aby była ona jak najwierniejszym odbiciem słów poety.

Więcej na temat

Dawniej wierzono, że to Słońce krąży wokół Ziemi, jednak dziś wiadomo, że jest na odwrót. Mikołaj Kopernik, polski astronom, był twórcą dzieła pt. *O obrotach sfer niebieskich*, w którym opisał założenia teorii heliocentrycznej. Dowodzi ona, że to Ziemia obraca się wokół własnej osi i razem z innymi planetami krąży wokół Słońca.

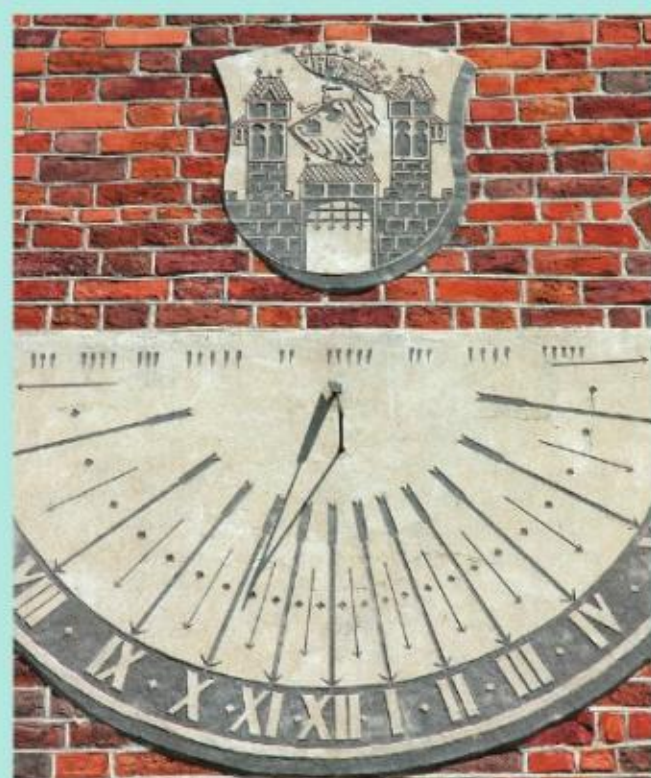
*Wstrzymał słońce, ruszył ziemię,
Polskie wydało go plemię*

J.N. Kamiński, *Kopernik* (1828)

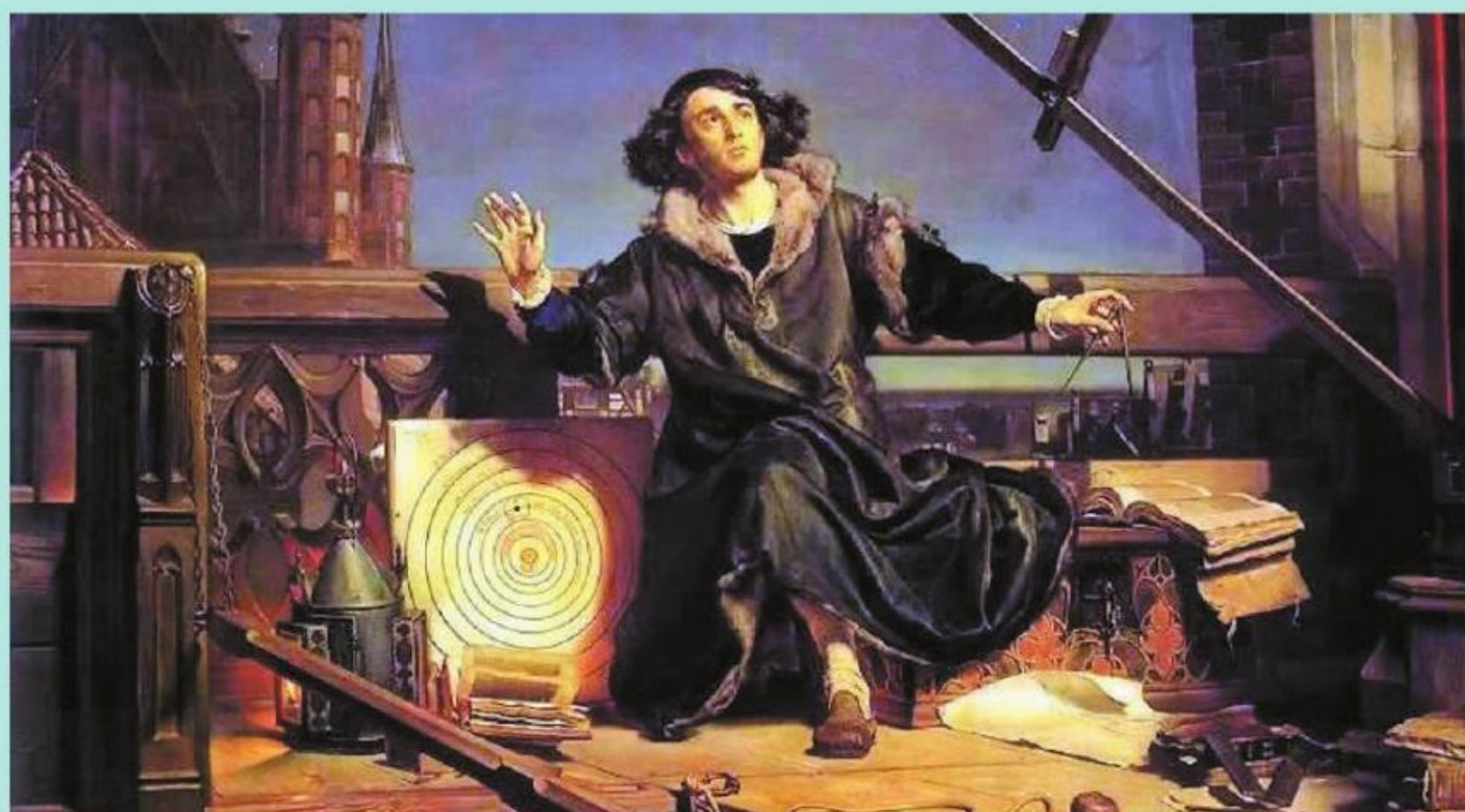
Obrót Ziemi wokół własnej osi, a także zmianę pór dnia, można obserwować na zegarze słonecznym.

Przypatrz się obrazowi Jana Matejki i na podstawie zamieszczonego powyżej tekstu uzasadnij, dlaczego malarz umieścił na obrazie poszczególne elementy.

Na podstawie powyższych informacji i innych źródeł zredaguj definicję teorii heliocentrycznej.

Zegar słoneczny na ratuszu
w Sandomierzu

Jan Matejko, *Astronom Kopernik,
czyli rozmowa z Bogiem*, 1872

4.9 O najślawniejszym polskim mistrzu czarnoksiężstwa

- Diabeł to postać bardzo popularna w ludowych opowieściach. Przeczytaj, jak przedstawiano Borutę i Rokitę – najpopularniejsze diabły polskie.

Boruta – w legendach i podaniach ludowych strach [...] leśny, złośliwy i psotny, pojawiający się jako ptak albo inne zwierzę, zwany też błotnikiem, borowikiem, rokickim, wierzbickim. W jednym z podań nadaremnie próbował zwalić wieżę kościoła w Tumie pod Łęczycą, pozostawiając na murze trwałe ślady łapy. Miał w końcu strzec skarbów w zamku w Łęczycy. Boruta nosił się po polsku, z szablą, bawił się i pojedynkował ze szlachtą, straszył ludzi i wciągał ich w trzęsawiska.

W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*

Rokita – według wierzeń ludowych diabeł równy Borucie, również występujący w polskim stroju, w żupanie*, kontuszu*, z szablą, ale niekiedy jako chłop czy zwierzę. Był tematem podań i legend. Imieniem jego, oznaczającym wierzbę z wilgotnych łąk i bagien, nazywano też Borutę, diabła czającego się w zaroślach bagiennych.

W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*

- Przeczytaj fragment utworu Twardowski K.W. Wójcickiego. Zwróć uwagę, w jaki sposób objaśniono w nim powstanie kopalni srebra i Skały Sokolej i jaką rolę odegrał w tym diabeł.

Kazimierz Władysław Wójcicki
Twardowski

(fragment)

Twardowski był dobry* szlachcic, bo po mieczu i kądzieli*. Chciał mieć więcej rozumu, niż mają drudzy poczciwi ludzie, i znaleźć na śmierć lekarstwo, bo nie chciało mu się umrzeć. W starej księdze raz wyczytał, jak diabła przywołać można [...]. Stał prędko zawezwany i zawarł ze sobą umowę. Na kolanach zaraz diabeł napisał długi cyrograf*, który własną krwią Twardowski, wyciśniętą z serdecznego palca, podpisał.

Podjmij temat

„Ślady Boruty” na murze wieży w Tumie

żupan – staropolski strój męski, wyglądający jak długa, zapinana koszula ze stojącym kołnierzykiem i wąskimi rękawami

kontusz – staropolski strój męski, rodzaj długiej sukni z rękawami rozciętymi i spinanymi na plecach, wkładany na żupan

Kazimierz Władysław Wójcicki (1807–1879) – pisarz i dziennikarz, kronikarz XIX-wiecznej Warszawy. Autor m.in. trytomowych *Przysłów narodowych* (1930), powieści historycznej *Kurpie*, zbioru podań i opowieści ludowych pt. *Klechdy starożytne*.

dobry – tu: prawdziwy
po mieczu i kądzieli – po ojcu i matce

cyrograf – tu: zobowiązanie podpisane własną krwią

ułapić – przyłapać

Miedzy wielu warunkami był ten główny: że dopóty ni do ciała, ni do duszy czart żadnego prawa nie ma, dopóki Twardowskiego w Rzymie nie ułapi*.

Na mocy tej to umowy diabłu, jako swemu słudze, rozkazał na-przód, by z całej Polski srebro zaniósł w jedno miejsce i piaskiem dobrze przysypał. Wskazał mu Olkusz; posłuszny służka dopełnił rozkazu wydanego i z tego srebra powstała sławna kopalnia srebra w Olkusz.

giermek – sługa rycerza, młodzieniec przygotowujący się do stanu rycerskiego

co jeno zażądał żywnie – czego tylko sobie zażyczył

bieżeć – lecieć, biec, śpieszyć

Drugą rzecz kazał: do Pieskowej Skały by przyniósł skałę wysoką, przewrócił na dół najcieńszym końcem, ażeby tak wiecznie stała. Po-słuszny giermek*, jako pan kazał, postawił skałę, co dotąd stoi i zwie się Skałą Sokolą.

Wszystko, co jeno zażądał żywnie*, miał na swoje zawołanie; jeździł na malowanym koniu, latał w powietrzu bez skrzydeł, w daleką drogę siadał na koguta i prędzej biegał* niż konno [...].

Pani Twardowska na Rynku Krakowa ulepiła z gliny domek, w nim przedawała* garnki i misy. Twardowski za bogatego przebrany pana, przejeżdżając z licznym dworem, tłuc je zawsze czeladzi kazał. A kiedy żona ze złości wyklinała w pień, co żyje, on siedząc w pięknej kolasi*, śmiał się szczerze i wesoło.

Złota miał zawsze by* piasku; bo co chciał, to diabeł znosił. Kiedy długo dokazuje, raz był zaszedł w bór ciemnisty bez narzędzi czarnoksiężskich. Zaczął dumać zamyślony; nagle napada go diabeł i żąda, aby niezwłocznie udał się prosto do Rzymu.

Rozgniewany czarnoksiężnik mocą swojego zaklęcia zmusił biesa do ucieczki; zgrzytając kłami ze złości, wyrывa sosnę z korzeniami i tak silnie Twardowskiego uderza po nogach obu, że jedną zgruchotał całą. Od onej doby był kulawy i zwany odtąd powszechnie kuternogą.

W ostatku sprzykrzywszy sobie zły duch, czekając dość długo na duszę czarnoksiężnika, przybiera postać dworzana* i jako biegłego lekarza zaprasza niby do swojego pana, że potrzebuje pomocy. Twardowski za pośtańcem śpieszy do pobliskiej wioski, nie wiedząc, że w niej się gospoda nazywała Rzymem.

Skoro tylko próg przestąpił onego mieszkania, mnóstwo kruków, sów, puchaczy osiadło dach cały i wrzaskliwymi głosy napełniło powietrze. Twardowski od razu poznał, co go może tutaj spotkać, więc z kołyski dziecię małe, świeżo dopiero ochrzczone, porywa drżący na ręce, zaczyna piastować*, gdy w własnej postaci wpada diabeł do izby.

Chociaż był pięknie ubrany – miał kapelusz trójgraniasty*, frak niemiecki, z długą na brzuch kamizelką, spodnie krótkie i obciste, a trzewiki ze sprzączkami i wstążkami, wszyscy go poznali zaraz, bo wyglądały rogi spod kapelusza, pazury z trzewika i harcap* z tyłu.

Już chciał porwać Twardowskiego, gdy spostrzegł wielką przeszkodę, bo małe dziecię na ręku, do którego nie miał prawa. Ale bies wnet znalazł sposób; przystąpił do czarnoksiężnika i rzecze:

– Jesteś dobry i prawy szlachcic: zatem *verbum nobile debet esse stabile**.

Twardowski, widząc, że nie może złamać szlacheckiego słowa, złożył w kołyskę dziecię, a wraz ze swym towarzyszem wylecieli wprost kominem.

Zawrzało radośnie stado sów, wron, kruków i puchaczy. Lecą wyżej, coraz wyżej. Twardowski nie stracił ducha; spojrz na dół, widzi ziemię, a tak wysoko poleciał, że wsie widzi takie małe jak komary, miasta duże jakby muchy, a sam Kraków by dwa pająki razem.

Żal mu szczerzy serce ścisnął; tam zostawił wszystko drogie, co polubił i ukochał; a więc podleciawszy wyżej, gdzie ni sęp, ni orzeł Karpat

przedawać – sprzedawać

kolasa – lekki, odkryty pojazd konny

by – jakby

dworzan – dziś: dworzani

piastować – nosić na rękach, opiekować się

trójgraniasty – mający trzy wystające krawędzie

harcap – warkocz peruki męskiej, noszony w XVIII wieku przez żołnierzy; tu: ogon

verbum nobile debet esse

stabile – (łac.) słowo szlacheckie powinno być dotrzymane

kantyczka – popularna pieśń religijna

dzień sądny – dzień Sądu Ostatecznego

misiąg – tu: księżyc

skrzydłem wiatru nie poruszył, gdzie za ledwo okiem sięgnął, z zmorowanej piersi silnie dobędzie ostatku głosu i zanuci pieśń pobożną.

Była to jedna z kantyczek*, które dawniej w swej młodości, kiedy nie znał żadnych czarów, duszę jeszcze miał niewinną, ułożył na cześć Marii i śpiewał zawsze codziennie.[...] Skończył pieśń całą, zdziwiony wielce patrzy, że w górę nie leci wyżej, że zawisł w miejscu. Spojrzy dokoła – już towarzysza nie widzi swojej podróży; głos jeno mocny nad sobą słyszy, co zagrzemiał w sinawej chmurze.

– Zostaniesz do dnia sądnego*, zawieszony tak jak teraz!

I tak zawisł w miejscu, dotychczas buja, a choć mu słowa w ustach zamarły, choć głosu jego nikt nie dosłysz, starcy, co dawne pamiętają czasy, gdy misiąg* w pełni zabłyśnie, przed niewiele jeszcze laty wskazywali czarną plamkę jako ciało Twardowskiego, zawieszone do dnia sądu.

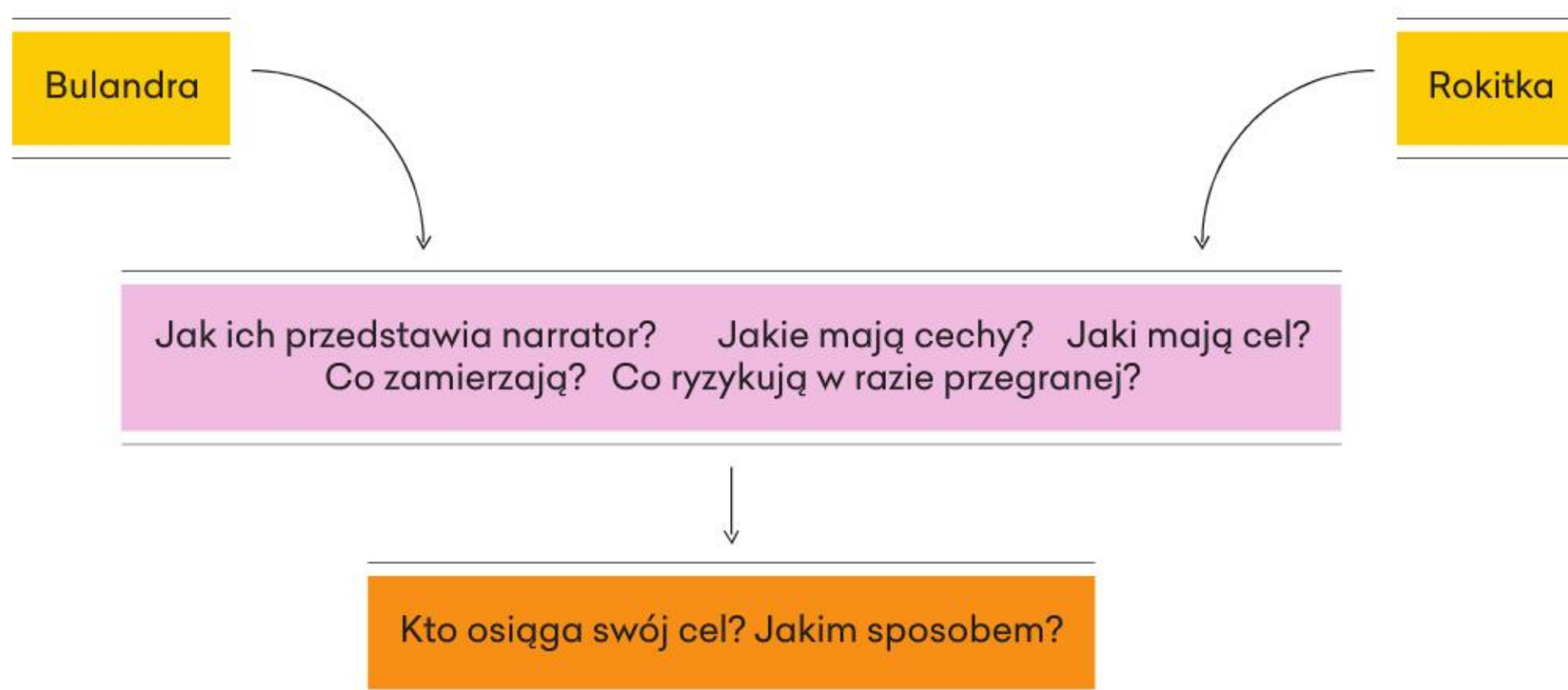

Wykorzystaj informacje ze strony 155 i porównaj Rokitę z wizerunkami diabłów przedstawionymi poniżej. Powiedz, jakie dostrzegasz podobieństwa między nimi.

1. Ustalcie, czy objaśnienie powstania kopalni i skały można uznać za prawdopodobne. Uzasadnijcie swoją odpowiedź.
2. Odszukajcie w parach cechy podania we fragmencie utworu K.W. Wójcickiego i wpiszcie je na mapie myśli w zeszycie. Zwróćcie szczególną uwagę na połączenie faktów, miejsc rzeczywistych i innych realiów z fantastyką.

3. Uzupełnij z koleżanką/kolegą z ławki drzewko decyzyjne dotyczące pana Twardowskiego. Wykorzystajcie tekst K.W. Wójcickiego.

4. Przegrał... wygrał... było warto? Zastanów się nad wyborami Twardowskiego, weź pod uwagę jego ostateczny los i odpowiedz na pytanie.
5. Diabeł z opowieści ludowych na stałe zagościł w naszym codziennym języku. Oto związki frazeologiczne związane z diabłem. Dopasuj do nich odpowiednie wyjaśnienia.

diabeł nie śpi
diabeł nakrył coś ogonem
unikać czegoś jak diabeł święconej wody
panicznie czegoś unikać
coś się zapodziało w danej chwili
trzeba być ostrożnym, czujnym

6. Ustalcie:
- w jakich sytuacjach używa się wymienionych związków,
 - czego zwykł bać się diabeł.

4.10 Powrót Twardowskiego

Podejmij temat

- Przypomnijcie najważniejsze informacje na temat mistrza Twardowskiego z podania K.W. Wójcickiego. Przeczytajcie notatkę na temat tej postaci, uzupełniając słownie luki.

Pan Twardowski – postać szlachcica polskiego, który, wedle ...?..., zaprzedał duszę ...?... Jedną z najbardziej znanych legend głosi, że obecnie przebywa on na ...?...

Według opowieści pan Twardowski był ...?... zamieszkującym w ...?... w XVI wieku. Zaprzedał ...?... diabłu w zamian za ogromną wiedzę i znajomość magii. Chciał jednakże przechytrzyć ...?..., więc do podpisanego z nim ...?... dodał paragraf, że diabeł może zabrać jego duszę do piekła jedynie w ...?... Z pomocą czarta Twardowski zyskał bogactwo i sławę.

Po wielu latach ...?... dopadł w końcu Twardowskiego w karczmie pod nazwą ...?... W czasie uprowadzenia mistrz miał się modlić do Najświętszej Marii Panny (lub według innej wersji śpiewać pieśń kościelną), przez co diabeł zgubił go po drodze. Twardowski wylądował na ...?..., gdzie przebywa po dziś dzień.

- Opowieści literackie, wykorzystujące te same motywy ustnych podań, często różnią się między sobą. Pisarze rzadko pozostawiali wierni treści ludowego pierwowzoru. Przeczytaj wierszowaną opowieść Adama Mickiewicza *Pani Twardowska* – inny utwór literacki o panu Twardowskim. Zwróć uwagę na to, czym ta opowieść różni się od podania K.W. Wójcickiego.

Adam Mickiewicz
Pani Twardowska

lulka – fajka

Jedzą, piją, lulki* palą,
Tańce, hulanka, swawola;
Ledwie karczmy nie rozwalą,
Cha cha, chi chi, hejza, hola!

basza – dostojnik turecki

Twardowski siadł w końcu stoła,
Podparł się w boki jak basza*;
„Hulaj dusza! hulaj!” – woła,
Śmieszy, tumani, przestrasza.

Żołnierzowi, co grał zucha,
Wszystkich łaje i potrąca,
Świsnął szablą koło ucha,
Już z żołnierza masz zajęcia.

Na patrona z trybunału*,
Co milczkiem wypróżniał rondel,
Zadzwonił kieską* pomału,
Z patrona robi się kondel*.

Szewcu w nos wyciął trzy szczutki*,
Do łba przymknął* trzy rureczki,
Cmoknął, cmok, i gdańskiej wódki
Wytoczył ze łba pół beczki.

Wtem gdy wódkę pił z kielicha,
Kielich zaświstał, zazgrzytał;
Patrzy na dno: co u licha?
Po coś tu, kumie*, zawitał?

Diablik to był w wódce na dnie,
Istny Niemiec*, sztuczka kusa*;
Skłonił się gościom układnie*,
Zdjął kapelusz i dał susa.

Z kielicha aż na podłogę
Pada, rośnie na dwa łokcie*,
Nos jak haczyk, kurzą nogę
I krogulcze ma paznokcie.

„A! Twardowski, witam, bracie”.
To mówiąc, bieży* obcesem*;
„Cóż to, czyliż mię nie znacie?
Jestem Mefistofelem*.

Wszak ze mną na Łysej Górze*
Robił o duszę zapisy;
Cyrograf* na byczej skórze
Podpisałeś ty, i bisy*

patron z trybunału – obrońca sądowy

kieska – woreczek na pieniądze, sakiewka

kondel – kundel

szczutka – trącenie, prztyczek

przymknąć – tu: przytknąć

kum – tu: przyjaciel, towarzysz

istny Niemiec – w polskich baśniach ludowych diabeł nosił najczęściej ubranie w stylu niemieckim

kusy – diabeł w wyobrazeniach ludowych

układnie – grzecznie

łokieć – dawna miara długości, od 47 centymetrów do 78 centymetrów

bieżyć – biec, śpieszyć

obcesem – zuchwale

Mefistofeles – jedno z imion diabła, występujące w baśniach niemieckich

Łysa Góra – nazwa góry o szczycie nieporośniętym lasem, w baśniach miejsce spotkań diabłów i czarownic; najsłynniejsza znajduje się w Górach Świętokrzyskich,

cyrograf – w baśniach: zobowiązanie do oddania duszy diabłu

bisy – biesy, diabły

uciec – tu: upłynąć

nie służy – tu: nie jest wypełniany,
nie ma z niego pożytku

waszeć – wasza miłość,
szlachecki zwrot grzecznościowy

dictum acerbum – czyt.
diktum acerbum – (łac.) gorzkie
stwierdzenie

kuntusz – kontusz, staropolski
strój męski, rodzaj długiej sukni
z rękawami rozciętymi i spinanymi
na plecach, wkładany na żupan

nobile verbum – czyt. nobile
verbum – (łac.) słowo szlacheckie

kusa rada – tu: trudna rada,
problem

nałożyć głowę – zginąć

koncept – pomysł

co do joty – ściśle, dokładnie

Miały słuchać twego rymu;
Ty, jak dwa lata przebiegą,
Miałeś pojechać do Rzymu,
By cię tam porwać jak swego.

Już i siedem lat uciekło*,
Cyrograf nadal nie służy*;
Ty czarami dręcząc piekło,
Ani myślisz o podróży.

Ale zemsta, choć leniwa,
Nagnała cię w nasze sieci;
Ta karczma Rzym się nazywa,
Kładę areszt na waszeci**.

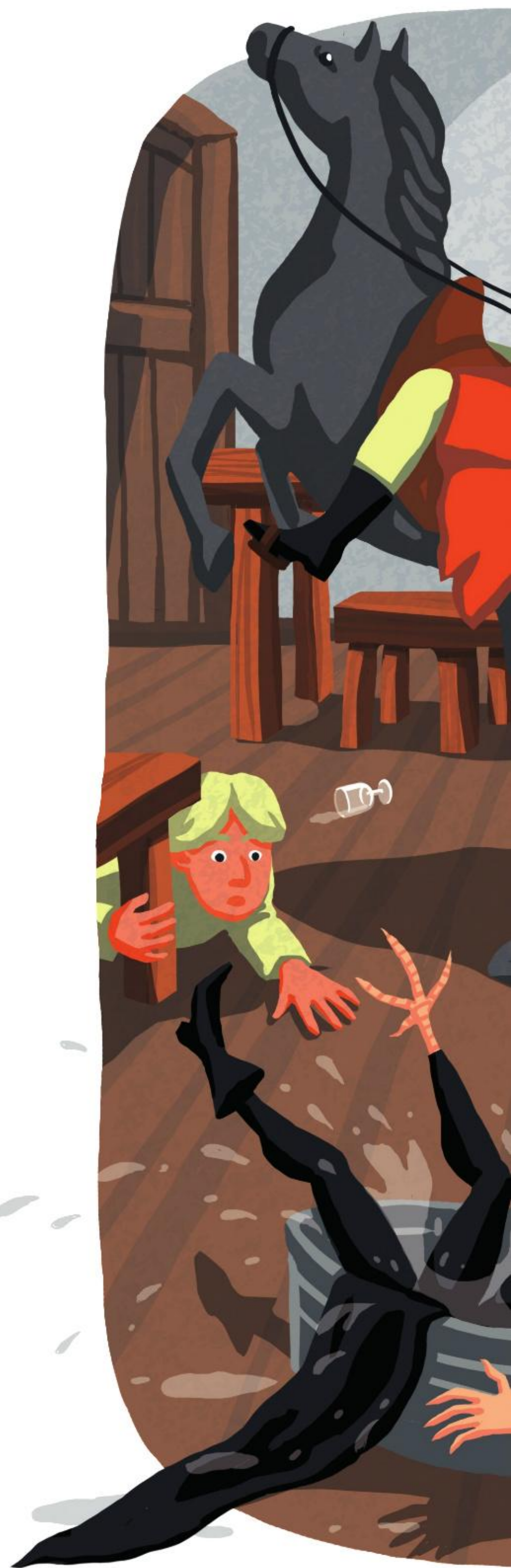
Twardowski ku drzwiom się kwapił
Na takie *dictum acerbum**;
Diabeł za kuntusz* ułapił:
„A gdzie jest *nobile verbum**?”

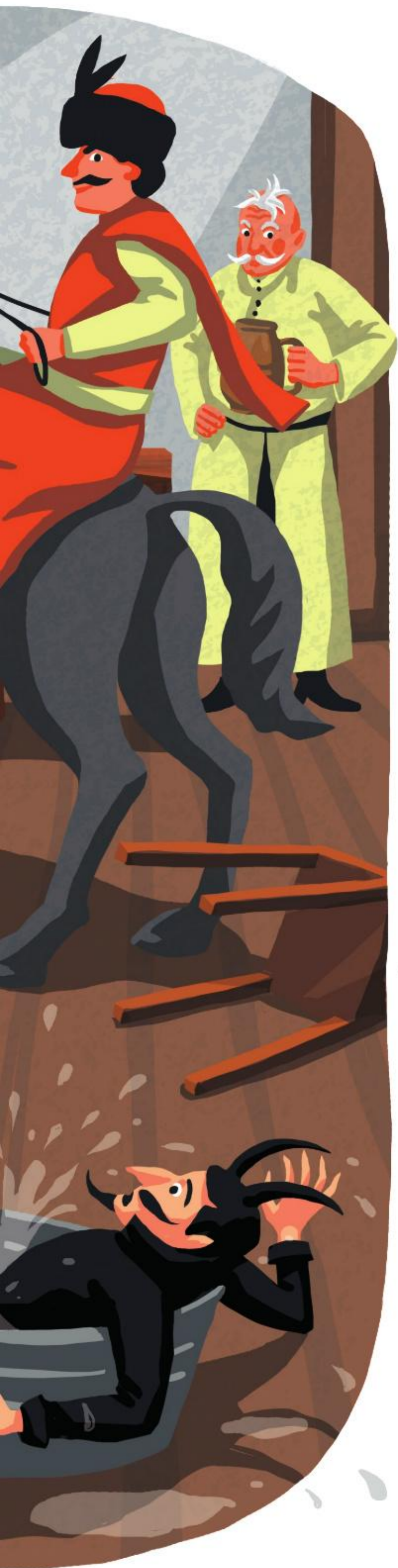
Co tu począć? – kusa rada*,
Przyjdzie już nałożyć głowę*.
Twardowski na koncept* wpada
I zadaje trudność nową.

„Patrz w kontrakt, Mefistofilu,
Tam warunki takie stoją:
Po latach tylu a tylu,
Gdy przyjdiesz brać duszę moją,

Będę miał prawo trzy razy
Zaprząć ciebie do roboty;
A ty najtwardsze rozkazy
Musisz spełnić co do joty*.

Patrz, oto jest karczmy godło,
Koń malowany na płótnie;
Ja chcę mu wskoczyć na siodło,
A koń niech z kopyta utnie.

Skręć mi przy tym bicz z piasku,
Żebym miał czym konia chłostać,
I wymuruj gmach w tym lasku,
Bym miał gdzie na popas* zostać.

Gmach będzie z ziarenek orzecha,
Wysoki pod szczyt Krępaku*,
Z bród żydowskich ma być strzecha
Pobita* nasieniem z maku.

Patrz, oto na miarę ćwieczek*,
Cal gruby, długi trzy cale*,
W każde z makowych ziareczek
Wbij mi takie trzy bratnale**.

Mefistofil duchem* skoczy,
Konia czyści, karmi, poi,
Potem bicz z piasku utoczy
I już w gotowości stoi.

Twardowski dosiadł biegusa*,
Próbuje podskoków, zwrotów,
Stępa, galopuje, kłusa*,
Patrzy, aż i gmach już gotów.

„No! wygrałeś, panie bisie;
Lecz druga rzecz nie skończona:
Trzeba skąpać się w tej misie,
A to jest woda święcona”.

Diabeł kurczy się i krztusi,
Aż zimny pot na nim bije;
Lecz pan każe, sługa musi;
Skąpał się biedak po szyję.

Wyleciał potem jak z procy,
Otrząśł się, dbrum! parsknął raźnie.
– „Teraz jużes w naszej mocy,
Najgorętszą odbył łaźnię*”.

popas – przerwa w podróży,
postój dla nakarmienia koni
i odpoczynku

Krępak – dawna, używana
zamiennie nazwa Karpat

pobita – pokryta

ćwieczek – mały gwóźdź

cal – miara długości, ok. 2,5
centymetra

bratnal – duży gwóźdź do
przybijania desek

duchem – szybko, natychmiast

biegus – wierzchowiec

stęp, galop, kłus – nazwy chodu
i biegu konia

łaźnia – tu: kąpiel

kobiéta – czyt. kobita

Belzebub – władca piekieł

luba – ukochana

samka – tu: kobieta

– „Jeszcze jedno, będzie kwita,
Zaraz pęknie moc czartowska;
Patrzaj, oto jest kobiéta*,
Moja żoneczka Twardowska.

Ja na rok u Belzebuba*
Przyjmę za ciebie mieszkanie.
Niech przez ten rok moja luba*
Z tobą jak z mężem zostanie.

Przysięż jej miłość, szacunek
I posłuszeństwo bez granic;
Złamiesz choć jeden warunek,
Już cała ugoda za nic”.

Diabeł do niego pół ucha,
Pół oka zwrócił do samki*,
Niby patrzy, niby słucha,
Tymczasem już blisko klamki.

Gdy mu Twardowski dokucza,
Od drzwi, od okien odpycha,
Czmychnąwszy dziurką od klucza,
Dotąd jak czmycha, tak czmycha.

1. Ustalcie w grupach lub w parach, czym różnią się dwa poznane utwory, których bohaterem był mistrz Twardowski. Wyniki opracujcie w tabeli w zeszycie.

Twardowski		
	Kazimierz Władysław Wójcicki	Adam Mickiewicz
okoliczności spotkań z diabłem		
czas i sposób ostatecznego oddania duszy zapisane w cyrografie		
zakończenie		

2. Adam Mickiewicz zatytułował swój utwór *Pani Twardowska*. Dlaczego? Przecież żona głównego bohatera pojawia się tylko na końcu wiersza i nic nie mówi. Przedyskutuj tę kwestię z koleżankami i kolegami. Zapiszcie ustalony wspólnie wniosek.

3. Powiedz, która z dwóch wersji dziejów mistrza Twardowskiego podobała ci się bardziej. Uzasadnij swoją opinię.
4. *Pani Twardowska* to utwór dynamiczny. Powiedzcie, co wpływa na żywość tekstu. Przeanalizujcie i opiszcie jego rytm:
 - a. regularność wersów;
 - b. liczbę sylab w wersie; ✕
 - c. rymy, ich układ.
5. Przygotuj się do takiego głośnego odczytania utworu Adama Mickiewicza, aby oddać jego dynamikę i nastrój. Opracuj jedną zwrotkę, uwzględniając: kto mówi, o czym mówi, jak to robi. Zwracaj baczną uwagę na znaki interpunkcyjne.
6. Twardowski pojawia się jako bohater w wielu wersjach podania i różnych utworach literackich. Korzystając z przeczytanych tekstów, napisz w zeszycie własną wersję opowieści o panu Twardowskim. Pamiętaj o motywach, których nie można pominąć, np. podpisanie cyrografu, i o cechach podania.

Wojciech Gerson, *Duch Barbary Radziwiłłówny*, 1886

Obejrzyj obraz Wojciecha Gersona i powiedz, w jaki sposób artysta przedstawił na nim postać Twardowskiego. Zwróć uwagę na przedmioty, które mogą wskazywać na związki Twardowskiego z magią.

Barbara Radziwiłłówna – druga żona króla Polski Zygmunta Augusta.

Podanie o panu Twardowskim zainspirowało wielu twórców do tworzenia poświęconych mu dzieł.

Oto przykłady:

- *Mistrz Twardowski*, powieść Józefa Ignacego Kraszewskiego (1840),
- *Mistrz Twardowski*, wiersz Leopolda Staffa (1902),
- *Pan Twardowski*, ballada Lucjana Rydla (1906),
- *Pan Twardowski*, balet Ludomira Różyckiego (1921),
- *Pan Twardowski*, musical Janusza Grzywacza i Włodzimierza Jasińskiego (1990),
- *Pan Twardowski*, film w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego (1995).

Skorzystaj z internetu i poszukaj innych przykładów utworów literackich i filmowych, do których powstania inspiracją było podanie o panu Twardowskim.

Kadr z filmu pt. *Pan Twardowski*,
reż. Henryk Szaro, 1936

Obejrzyj zdjęcie i powiedz, dlaczego – twoim zdaniem – podanie o Twardowskim cieszy się tak dużym zainteresowaniem twórców.

Podsumowanie działu 4

Czy pamiętasz?

hymn narodowy	symbole narodowe	podanie	kartka pocztowa	notatka historyczna
liczebnik	refren	słówka z <i>ch</i>	rymy regularne	ojczyzna
			ojczyzna	mała ojczyzna

1 Przeczytaj poniższy fragment.

Ale chciałeś wiedzieć, jak to z „Mazurkiem” było.

Otóż tego dnia, kiedy Wybicki do nas zawitał, wziął go zaraz generał Dąbrowski na plac, gdzieśmy musztrę odbywali, a na koniec kazał oddziałom przemaszerować przed gościem. Tośmy szli z takim zapałem, z takim ogniem, że kiedyśmy go mijali, uniósł się na koniu i zawołał: „Bracia moi! Jeszcze Polska nie umarła, kiedy taki w was duch!”. A myśmy jęli wtedy wołać: „Niechaj znów wolna będzie, niechaj żyje – tak jak my żyjemy!”.

J.S. Kopczewski, *Stary wiarus z Reggio* (fragment)

2 Rozwiąż zadania.

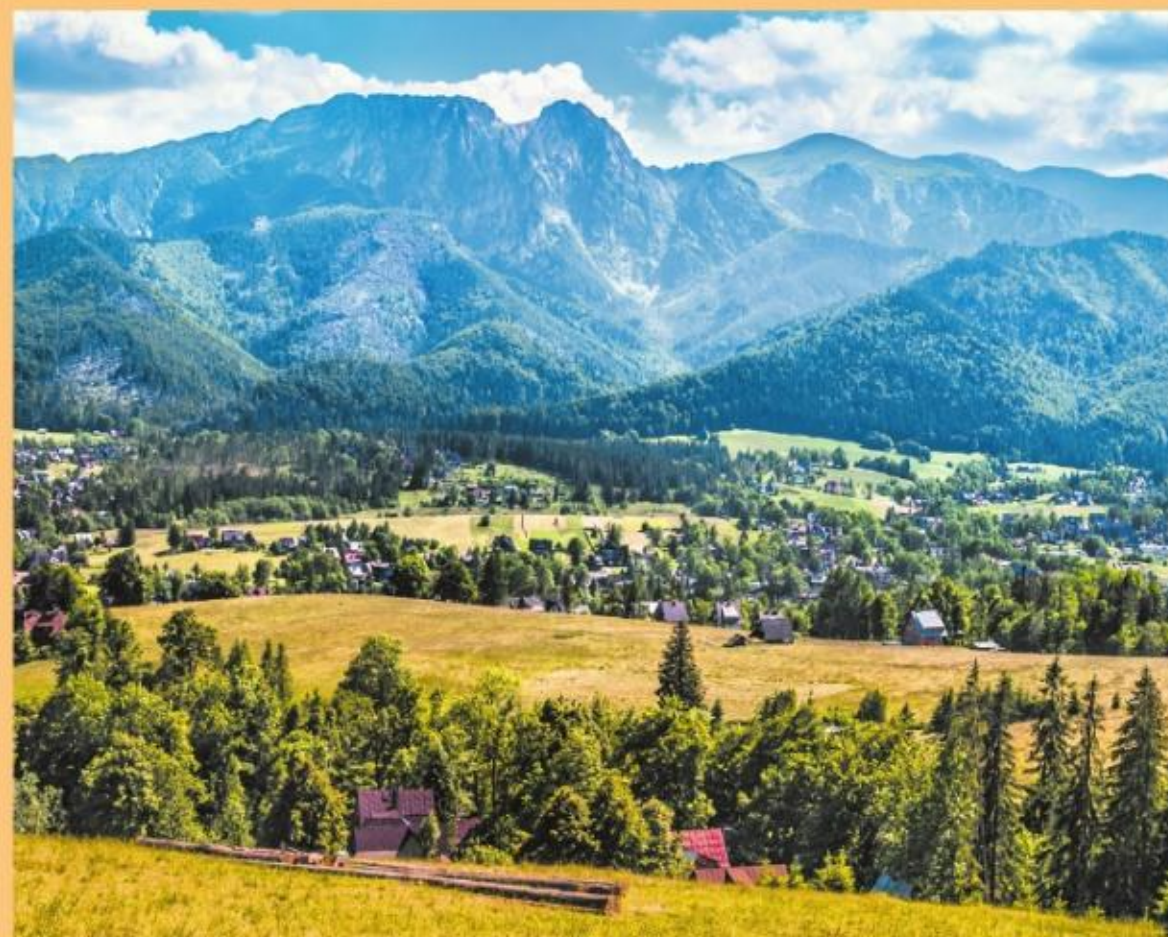
1. Napisz w zeszycie, o jakiej pieśni mówi narrator tekstu zamieszczonego powyżej?
2. Napisz w zeszycie, do jakich wartości odwołują się bohaterowie w powyższym fragmencie?
3. Przepisz zdania. Wpisz słownie liczebniki z nawiasów.
 - a. Drużyna była na (5) ...?... miejscu.
 - b. Hymn śpiewało (20) ...?... uczniów.
4. Nazwij podane liczebniki (główny, porządkowy).
dziesięć trzynasty sześćdziesiąt
5. Znajdź w tekście wyraz, w którym *ch* wymienia się na *sz*, i zapisz w zeszycie.
6. Przepisz wyrazy. Wstaw brakujące litery *h* lub *ch*.
z...?...ańbić s...?...odzić ...?...omik ...?...umor
7. Napisz krótko, jak należy się zachować w czasie śpiewania hymnu narodowego.

Przyjrzyj się zdjęciom przedstawiającym typowe polskie krajobrazy. Wybierz jedno z nich i opisz, co na nim widzisz.

Morze Bałtyckie

Tatry

Mazury

Mazowsze

5. W świąteczny czas

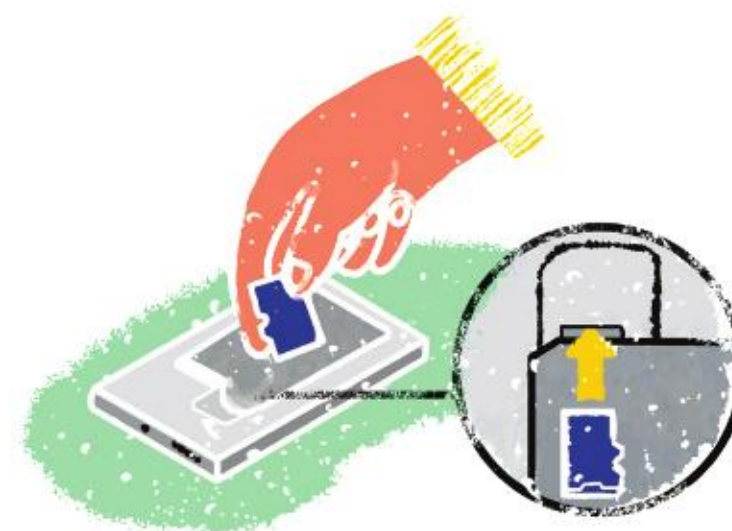
- Co to jest zaimek?
- Skąd pochodzi Święty Mikołaj i jak wygląda w różnych krajach?
- Czym są uosobienie, przenośnia, kontrast?
- Co to jest ożywienie (animizacja)?
- Jakie są znane zwyczaje i tradycje bożonarodzeniowe?
- Jak napisać opowiadanie z opisem, list, życzenia?
- Czym są zdanie i równoważnik zdania?
- Co to jest zdanie wykrzyknikowe?
- Jak poprawnie pisać wyrazy z *ą* i *ę*?

Tego się dowiesz!

5.1 Proszę cię (zaimek)

Podejmij temat

Przyjrzyj się ilustracjom i opisz zwięźle, jak należy umieścić kartę w telefonie.

Pomoc

czy mógłbyś; mogę cię prosić;
można pana prosić; zrób, bardzo
proszę; czy byłaby pani uprzejma;
proszę mi zrobić

- Zastanów się, dlaczego w instrukcjach obsługi różnych urządzeń często wykorzystuje się obrazki.
- Porozmawiajcie o tym, które objaśnienia są lepsze: za pomocą słów czy obrazków?

1. Sformułuj i zapisz w zeszycie kulturalne prośby. Skorzystaj z podanego obok słownictwa.

Poproś koleżankę albo kolegę o zrobienie ci zdjęcia.

- Użyj zdania pytającego.
- Użyj zdania z czasownikiem w formie rozkazu (*daj, zrób* itp.), ale tak, by zabrzmiało jak prośba.

Poproś o zrobienie ci zdjęcia nieznaną, dorosłą osobę.

- Użyj zdania pytającego.
- Użyj zdania z czasownikiem w formie rozkazu, brzmiącego jak prośba.

2. Przeczytajcie swoje zdania z poprzedniego ćwiczenia i powiedzcie, czym się różnią prośby kierowane do koleżanek i kolegów od tych adresowanych do nieznanymi dorosłych.

3. Przeczytajcie poniższe zdania. Zwróćcie uwagę na podkreślone wyrazy (**zaimki**). Powiedzcie, czy wiadomo, o kogo chodzi w zdaniach.

Podaj mi telefon. Dziękuję ci bardzo. Odpowiedz na jej pytanie.

W języku mówionym zdanie z zaimkiem wskazującym miejsce może być zrozumiane na podstawie sytuacji, w której jest wypowiedzane, np. mówimy *Usiądź tam* i wskazujemy gestem miejsce, gdzie ktoś ma usiąść. W tekście zaimek zwykle odsyła do innych wyrazów lub zdań: *Masz ładny długopis. Chcę mieć taki długopis* – zaimek *taki* odsyła do wyrazu *ładny* z poprzedniego zdania.

Ze względu na to, jakie części mowy zaimki zastępują, dzielimy je na:

- **zaimki rzeczowne** – *ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one*;
- **zaimki przymiotne** – *mój, twój, jego, jej, nasz, wasz, ich, jaki, który, czyj*;
- **zaimki przysłowne** – *tu, tam, jak, gdzie, kiedy*;
- **zaimki liczebne** – *ile, tyle*.

4. Zamień zaimki rzeczowne na przymiotne i zapisz je w zeszycie.

ja – moje zdjęcie
ono – ...?... fotografia
ty – ...?... film

wy – ...?... aparat
one – ...?... album
on – ...?... kamera

5. Zaimki często się przydają. Przeczytajcie podane zdania, zastępując zaimkami podkreślone wyrazy, aby uniknąć powtórzeń.

Na stole leży aparat. Zrobiłem ...?... kilka zdjęć.
Ta fotografia mi się podoba. Wywołałem ...?... przedwczoraj.
Na tym zdjęciu są to moi przyjaciele. Nie widziałem ...?... od miesiąca.

Wskażcie inne zaimki, które pojawiły się w powyższych zdaniach.
Jakiego typu to zaimki?

6. Ułóż po jednym zdaniu z wybranym zaimkiem rzeczownym, przymiotnym, liczebnym i przysłownym.

Zaimek to wyraz, który w zdaniu może zastępować rzeczownik, przymiotnik, przysłówek czy liczebnik. Zaimki wskazują m.in. na przedmioty, osoby lub właściwości.

Wskaż zaimki w wypowiedziach osób przedstawionych na ilustracji.

W listach zaimki odnoszące się do adresata piszemy wielką literą, np. *Co u Ciebie słychać?*, *Czekam na Twój list*.

7. Zaimki często są używane w listach (w tych pisanych ręcznie i w elektronicznych). Opowiedz w liście do bliskiej ci osoby przygodę pt. „Aparat bardzo mi się przydał”.

Krok po kroku

Pisanie listu

- 1 Powitanie. Np. *Witaj, Bartku!*, *Cześć, Małgosiu!*, *Hej!*, *Witam Cię! Droga Babciu, Kochana Mamo, Jarku*. Jeżeli nagłówek zakończymy wykrzyknikiem, pierwszy akapit zaczynamy wielką literą; jeśli przecinkiem – małą literą.
- 2 Wstęp. Np. *Dziękuję Ci za ciekawe wiadomości. Co u Ciebie? Jesteś już zdrowa? Zmartwiła mnie wiadomość o Twojej chorobie. Życzę Ci szybkiego i pełnego powrotu do zdrowia*. Nawiązujemy kontakt i określamy cel listu.
- 3 Rozwinięcie. Np. *U mnie wszystko w porządku. Jestem właśnie u babci*. Właściwa część listu może się składać z wielu akapitów.
- 4 Pożegnanie i zwrot grzecznościowy. Np. *Pozdrawiam Cię serdecznie. Do zobaczenia wkrótce. Czekam na odpowiedź. Ściskam Cię mocno*. Wyrażamy uczucia, jakie żywimy do adresata; dołączamy pozdrowienia.
- 5 PS – skrót od łacińskiego *postscriptum* [czyt. postskriptum], po napisaniu, czyli dopisek, coś, o czym zapomnieliśmy napisać w tekście lub chcielibyśmy specjalnie wyróżnić.

nagłówek – zwrot grzecznościowy, najlepiej napisany odręcznie

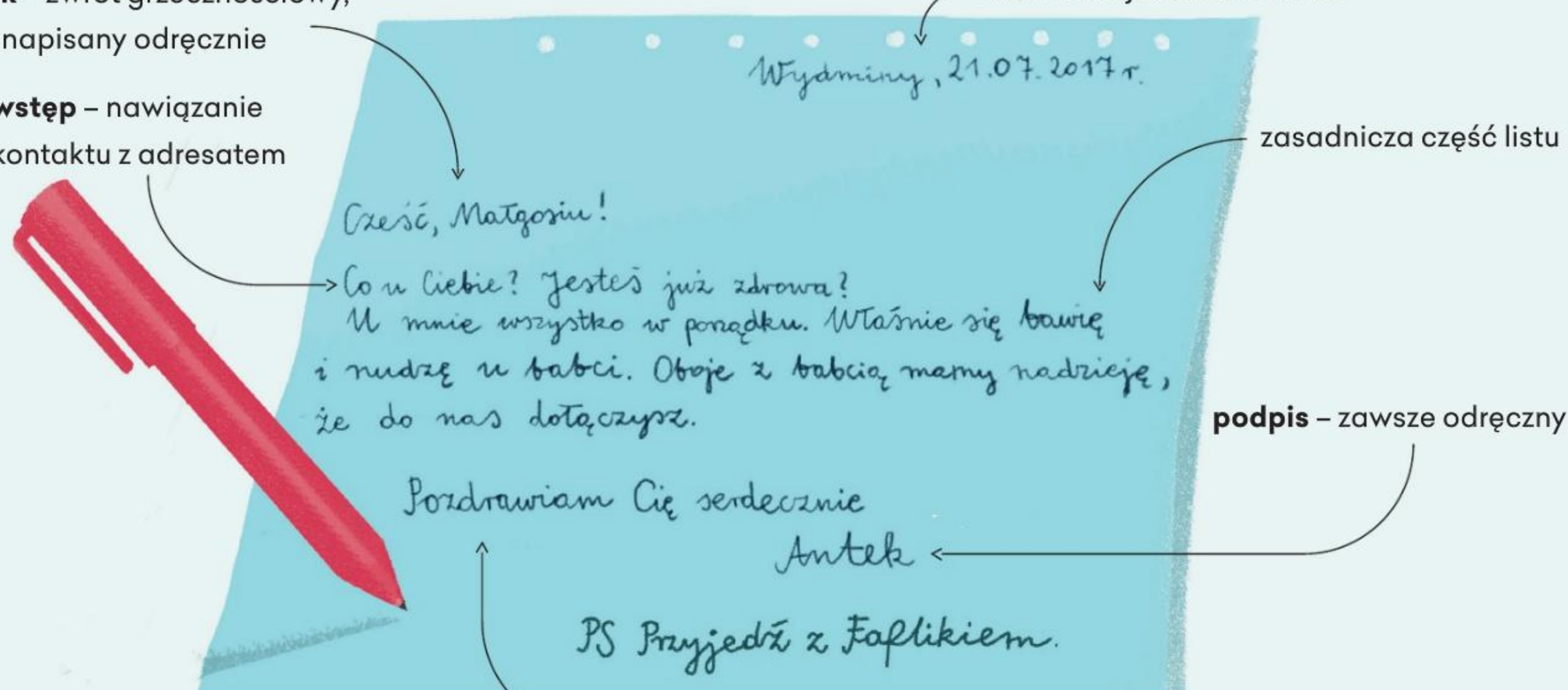
wstęp – nawiązanie kontaktu z adresatem

nazwa miejscowości i data

zasadnicza część listu

podpis – zawsze odręczny

pożegnanie zawierające zwrot grzecznościowy

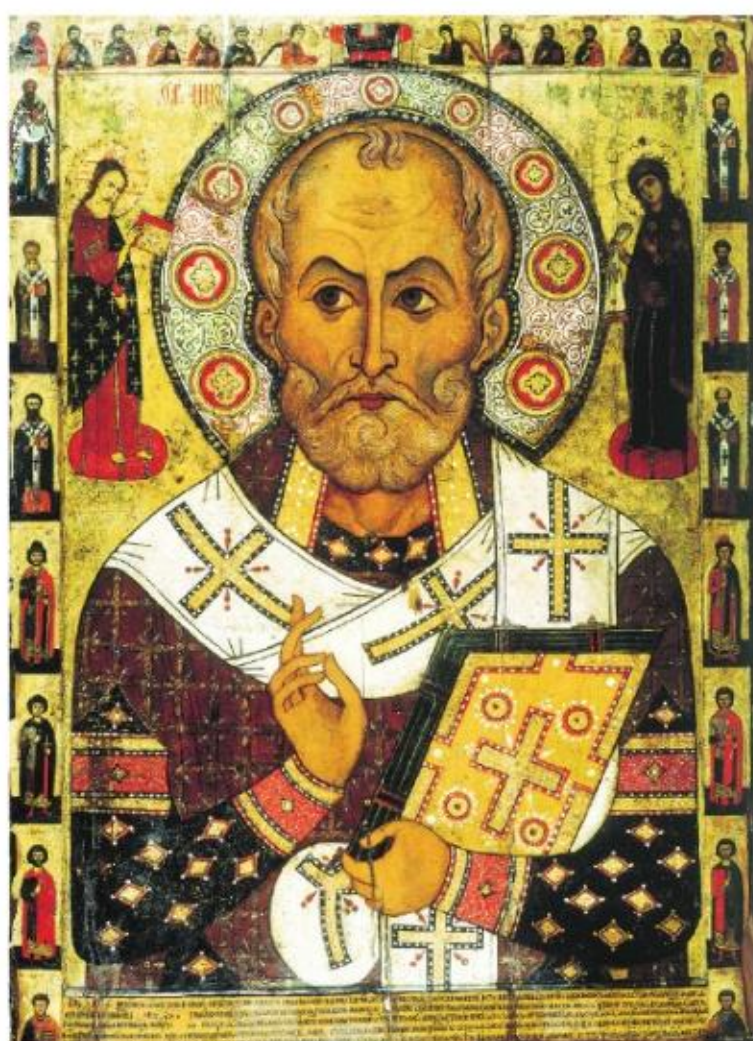

5.2 Nie uwierzysz...

- Opracujcie wstępnie dwie pierwsze rubryki mapy myśli dotyczącej św. Mikołaja.

- Przeczytaj informacje o św. Mikołaju. Zapamiętaj te z nich, którymi można uzupełnić trzecią rubrykę na mapie myśli.

Święty Mikołaj z Miry

wizerunek św. Mikołaja to starzec z okazałą brodą, często w mitrze* i z pastorałem*. Dziś postać ta kojarzy się z siwobrodym staruszkiem w czerwonym stroju. Taki wizerunek św. Mikołaja pojawił się dopiero ok. 1930 roku – stworzył go podobno na zlecenie Coca-Cola Company* amerykański artysta Fred Mizen*.

Święty Mikołaj żył na przełomie III i IV wieku. Był biskupem Miry (miasta położonego w dzisiejszej Turcji). Legenda głosi, że słynął z pobożności i dobrych uczynków. Po śmierci był czczony przez swoich wiernych. Gdy w XI wieku Arabowie opanowali Mirę, kupcy włoscy przewieźli jego relikwie* do miasta Bari we Włoszech.

W Polsce, tak jak w wielu krajach Europy, dzień św. Mikołaja tradycyjnie obchodzony jest 6 grudnia, jako wspomnienie biskupa Miry. Jednak już mało kto pamięta, że tradycyjny wi-

Podjmij temat

Można pisać: Święty Mikołaj albo św. Mikołaj.

Mikołaj piszemy wielką literą, jeśli jest to imię, natomiast mikołaj pisany małą literą oznacza człowieka przebranego za Świętego Mikołaja lub figurkę wyobrażającą św. Mikołaja.

relikwie – szczątki osób uznawanych za święte albo otaczane czcią przedmioty mające jakiś związek z tymi osobami

mitra – nakrycie głowy wyższych duchownych: biskupów, opatów i infułatów; infuła

pastorał – długa, bogato zdobiona laska zakończona u góry spiralą, zazwyczaj metalowa

Coca-Cola Company – czyt. koka kola kompanij

Mizen – czyt. majzen

Monika Mazurczak-Kaczmaryk
**Cała prawda o Świętym
Mikołaju**

Z ostatnich doniesień prasowych wynika, że św. Mikołaj pojawia się w okresie świątecznym w różnych krajach. [...] Trudno go zauważyć. Jest niewidzialny, pokazuje się rzadko, i to głównie dorosłym. Czasami ma psotne pomysły, np. w Syrii przychodzi pod postacią wielbłąda – i dopiero 1 stycznia (cóż, w jeden dzień nie objechałby całego świata). Syryjskie dzieci w przeddzień jego przyjścia ustawiają mu przed domami miseczki z wodą i owsem. Następnego dnia rano grzeczne dzieciaki znajdują tam prezenty.

Do Belgii św. Mikołaj wjeżdża na białym koniu 5 grudnia. Na tę wizytę wkłada biskupi strój, mitrę i bierze pastorał. [...] Dzieci przygotowują mu bućki i koszyczki na prezenty. Przed domami ustawiają talerze, do których wlewają wodę, wkładają siano, marchewki i ziemniaki dla Mikołajowego konia. Jeśli następnego ranka pokoje dzieci są w ogólnym nieładzie, to znak, że św. Mikołaj już tam był i coś zostawił – różgę albo zabawki i słodycze.

Do Holandii Święty Mikołaj przy pływa na statku. Mieszkańcy kraju tulipanów witają go uroczyście. Zachowanie dzieci holenderskich sprawdza on bardziej skrupulatnie niż np. polskich, gdyż wędrówkę po domach zaczyna już w listopadzie.

Po Ameryce mknie św. Mikołaj saniami zaprzężonymi w dziewięć reniferów. Jego pomysłowość nie zna granic! W 1939 roku zatrudnił do swojego zaprzęgu Rudolfa – renifera z czerwonym nosem, aby ten swoim ogromnym nochalem oświecił mu drogę do dzieci!

Na Słowację i do Czech św. Mikołaj zjeżdża w asyście anioła po złotej nitce rozciągniętej między niebem a ziemią. Po Polsce zaś porusza się różnie. Chodzi na piechotę, jeździ saniami, a czasami używa swoich czarów, żeby zmienić miejsce pobytu w sposób ekspresowy.

„Tygodnik DD” 1994, nr 48/49

1. Powiedz, jakie nowe dla ciebie informacje o św. Mikołaju znalazły się w przeczytanym tekście. Które z tych informacji są odpowiedziami na pytania umieszczone na mapie myśli? Czy coś pozostało bez odpowiedzi?
2. Odwołując się do poznanych tekstów oraz poniższych obrazków, porozmawiajcie o tym, dlaczego wyobrażenia św. Mikołaja są tak różne.

3. Dlaczego Mikołaja – biskupa Miry – ludzie łączyli z tradycją obdarowywania prezentami? Przedstawcie swoje przypuszczenia.

4. Powiedzcie, jak dziś ludzie odnoszą się do mikołajkowej tradycji i postaci Świętego Mikołaja. Dlaczego tak chętnie jest on wykorzystywany np. w reklamach? Zapiszcie wnioski ze swojej rozmowy.
5. Znajdź w internecie jakąś nową interesującą ciekawostkę na temat św. Mikołaja i napisz ją w zeszycie.

Ciekawe!

Dzisiaj Święty Mikołaj obdarowuje wszystkich. Jeszcze do niedawna uczestniczył w wychowaniu. Przynosił prezenty tylko dla grzecznych dzieci.

Jan Steen, *Święto Świętego Mikołaja*, ok. 1665

Obejrzyjcie obraz i powiedzcie, jakie uczucia towarzyszą ludziom, którzy zostają obdarowani przez Świętego Mikołaja.

6. Napisz list do Świętego Mikołaja. Możesz go wysłać na podany adres:

Santa Claus, FT-96930 Arctic Circle, Rovaniemi, Finland.

5.3 Dlaczego obchodzimy Boże Narodzenie?

- Porozmawiajcie o tym, czego pamiątką są święta Bożego Narodzenia. Przypomnij znane ci wiadomości na temat narodzin Jezusa.
- Przeczytaj fragment Ewangelii. Zwróć uwagę, jakie niezwykle wydarzenia towarzyszyły narodzinom Jezusa.

Podejmij temat

Piszemy: święta Bożego
Narodzenia lub Boże Narodzenie.

Narodzenie Jezusa

W owym czasie wyszło rozporządzenie Cezara Augusta, żeby przeprowadzić spis ludności w całym świecie. Pierwszy ten spis odbył się wówczas, gdy wielkorządcą Syrii był Kwiryniusz.

Podążali więc wszyscy, aby się dać zapisać, każdy do swego miasta. Udał się także Józef z Galilei, z miasta Nazaret, do Judei, do miasta Dawidowego, zwanego Betlejem, ponieważ pochodził z domu i rodu Dawida, żeby się dać zapisać z poślubioną sobie Maryją, która była brzemienna. Kiedy tam przebywali, nadszedł dla Maryi czas rozwiązania. Powiła swego pierworodnego Syna, owinęła Go w pieluszki i położyła w żłobie, gdyż nie było dla nich miejsca w gospodzie.

Gerard van Honthorst, *Pokłon pasterzy*, 1622

Obejrzyj obraz i powiedz, w jakim celu – twoim zdaniem – artysta posłużył się światłocieniem.

W tej samej okolicy przebywali w polu pasterze i trzymali straż nocną nad swoją trzodą. Wtem stanął przy nich anioł Pański i chwała Pańska zewsząd ich oświeciła, tak że bardzo się przestraszyli. I rzekł do nich anioł : «Nie bójcie się! Oto zwiastuję wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś bowiem w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz, Pan. A to będzie znakiem dla was: znajdziecie Niemowlę, owinięte w pieluszki i leżące w żłobie».

I nagle przyłączyło się do anioła mnóstwo zastępów niebieskich, które wielbiły Boga słowami: «Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom, w których sobie upodobał».

Gdy aniołowie odeszli od nich do nieba, pasterze mówili między sobą: «Pójdźmy do Betlejem i zobaczmy, co się tam zdarzyło i o czym nam Pan oznajmił». Udali się też pośpiesznie i znaleźli Maryję, Józefa oraz leżące w żłobie Niemowlę. Gdy Je ujrzeli, opowiedzieli o tym, co im zostało objawione o tym Dziecięciu. A wszyscy, którzy to słyszeli, zdumieni się tym, co im pasterze opowiedzieli. Lecz Maryja zachowywała wszystkie te sprawy i rozważała je w swoim sercu. A pasterze wrócili, wielbiąc i wystawiając Boga za wszystko, co słyszeli i widzieli, jak im to zostało przedtem powiedziane.

Łk, 2, 1-20*

Łk 2, 1-20 – Ewangelia św. Łukasza, rozdział 2, wersety od 1. do 20.; taki zapis to tzw. adres biblijny

Przyjrzyj się zdjęciu, które przedstawia miejsce narodzenia Jezusa. Podaj inne znane ci nazwy miejsc związanych z życiem Jezusa.

1. Wymień niezwykle wydarzenia, do których doszło podczas narodzin Jezusa.
2. Wciel się w rolę jednego z pasterzy i opowiedz w pierwszej osobie o tym, co zobaczył.
3. Sprawdź w atlasie geograficznym, gdzie leży miasto Betlejem, w którym urodził się Jezus.

Grota Narodzenia w Betlejem

4. Przeczytaj wiersz Józefa Czechowicza. Zastanów się, do jakiego wydarzenia nawiązuje poeta.

Józef Czechowicz

Święta noc

Słuchaj, dziewczuszko, słuchaj i chłopcze,
jak grają w szopce:
la-la, la-la,
dobiega aż tutaj z dala...

Fujarki fiukają tak rzewnie,
śpiwnie – zaśpiwnie:
lu-lu, lu-lu,
w ucieście skąd tyle żalu?...

Bębenek dudni, tupie i brzeczy,
tyle, nie więcej:
le-le, le-le,
do stóp Jezuska się ściele...

Skrzypki świergocą słodziutko
srebrzystą nutką:
li-li, li-li,
będziemy się weselili...

Śpiewajcie, grajcie, chłopięta,
i wy, dziewczęta:
la-la, la-la,
kolęda serca rozpala...

Józef Czechowicz (1903–1939) – poeta, prozaik i tłumacz. Opublikował kilka zbiorów wierszy (m.in. *Nuta człowiecza*). Pracował w radiu i wielu czasopismach. Był redaktorem „Płomyka” i „Płomyczka”.

5. Dlaczego poeta nadał wierszowi tytuł *Święta noc*. Jakie zdarzenie w nim upamiętnił?
6. Zwróć uwagę na słowa z wiersza J. Czechowicza *skrzypki świergocą*. Czy skrzypki rzeczywiście mogą świergotać? Co to znaczy *świergotać*?
7. Wskaż inny przykład **ożywienia** w wierszu J. Czechowicza.

Ożywienie (animizacja) – środek poetycki; polega on na nadaniu przedmiotom cech istot żywych, np. *pudełko skacze, księżyc się przechadza*.

8. Wypisz z wiersza J. Czechowicza wyrazy dźwiękonaśladowcze, następnie dokończ poniższe zdanie. Zapisz je w zeszycie.

Dzięki wielu onomatopejom poeta ...?...

9. Podaj kilka wyrazów, które naśladują:

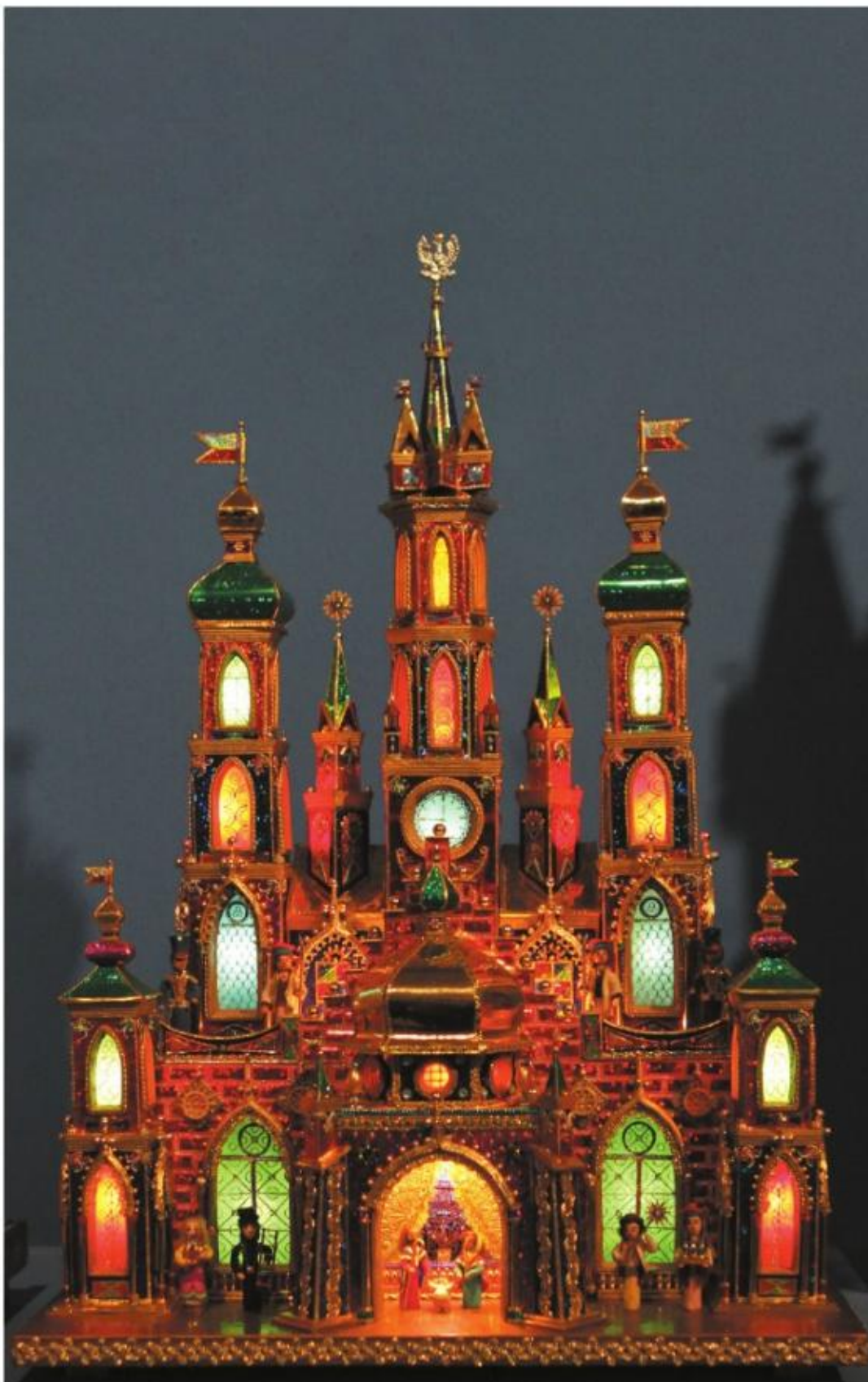
- odgłosy zwierząt,
- dźwięki ulicy.

W ostatnim wersie wiersza Józefa Czechowicza pada nazwa popularnej pieśni bożonarodzeniowej. Wskaż tę nazwę. Przypomnij kilka tytułów innych kolęd; zacytuj pierwszą zwrotkę jednej z nich.

11. Przed Bożym Narodzeniem krakowscy szopkarze, czyli osoby budujące bożonarodzeniowe szopki, mają pełne ręce roboty. Tradycja budowania misternie przygotowanych szopek została wpisana na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wykonaj model bożonarodzeniowej szopki. Możesz wzorować się na szopkach krakowskich, dołączając do modelu elementy związane ze swoim regionem.

Szopki krakowskie

5.4 Rodzinna Wigilia

- Z jakimi zwyczajami, zachowaniami kojarzy ci się Wigilia? Napisz trzy pierwsze odpowiedzi na kartce. Następnie przeczytajcie swoje zapiski i opracujcie ranking skojarzeń według najpopularniejszych odpowiedzi.

...?...

...?... ...?...

...?... ...?... ...?...

- Przeczytaj wiersz *Przed zapaleniem choinki*. Zwróć uwagę, o jakich zwyczajach wigilijnych mówi podmiot liryczny.

Konstanty Ildefons Gałczyński **Przed zapaleniem choinki**

(fragment)

Właśnie ojciec kiwa na matkę,
że już weszła Gwiazda na niebie,
że czas się dzielić opłatkiem,
więc wszyscy podchodzą do siebie
i serca drżą uroczyście
jak na drzewie przy liściach liście.
Jest cicho. Choinka płonie.
Na szczycie cherubin* fruwa.
Na oknach pelargonie
blask świeczek złotem zasnuwa,
a z kąta, z ust brata, płynie
kolęda na okarynie*:
LULAJŻE, JEZUNIU,
MOJA PEREŁKO,
LULAJŻE, JEZUNIU,
ME PIEŚCIDEŁKO.

Podjmij temat

Konstanty Ildefons Gałczyński
(1905–1953) – poeta, prozaik. Publikował w czasopismach, m.in. w „Przekroju” i „Tygodniku Powszechnym”. Znanie tomiki jego wierszy to np. *Zaczarowana drożka* i *Pieśni*.

cherubin – anioł

okaryna – rodzaj fletu

1. Które z wymienionych przez was zwyczajów wigilijnych przedstawiono także w wierszu? A czego wy nie wymieniliście? Porozmawiajcie na ten temat.
2. Określcie nastrój, jaki wywołuje wigilijny dzień u podmiotu lirycznego.
3. Jakie środki poetyckie rozpoznajesz w poniższym dwuwierszu.

i serca drżą uroczyście
jak na drzewie przy liściach liście

4. Napisz w zeszycie opis przeżyć, które towarzyszą wieczorowi wigilijnemu. Pamiętaj o poprawnej kompozycji i zasadach tworzenia opisu.

Wprowadź wstęp, rozwinięcie oparte na wybranym porządku (np. pod względem intensywności uczuć) i zakończenie.

Uwzględnij zarówno przejawy zewnętrzne emocji (np. zaczerwienione policzki, błyszczące oczy), jak i stany psychiczne (np. podekscytowanie, zadowolenie, błogość, ewentualnie smutek z powodu czyjejś nieobecności).

Zadbaj o obrazowy styl. Stosuj epitety (niekiedy dwa do określenia jednego rzeczownika) oraz porównania.

Postaraj się zakończyć tekst w niebanalny sposób.

5. Przeczytaj informacje na temat pisowni wyrazów *Wigilia/wigilia* i *Gwiazdka/gwiazdka*.

Wigilia	wigilia
Piszemy wielką literą, gdy używa się go w znaczeniu „dzień przed Bożym Narodzeniem”, np. <i>Dzieci się cieszą, ponieważ zbliża się Wigilia</i> .	Piszemy małą literą, gdy chodzi o uroczystą kolację spożywaną w przeddzień Bożego Narodzenia, np. <i>Za kilka godzin zasiądziemy do wigilii</i> .

Gwiazdka	gwiazdka
Rzeczownik ten zastępuje często wyraz Wigilia, czasem nawet używa się go w znaczeniu „Boże Narodzenie”. Zatem nazwa ta powinna być pisana wielką literą, tak jak inne nazwy świąt i dni świątecznych, np. <i>Już za kilka dni Gwiazdka. Dzieci dostały książki na Gwiazdkę</i> .	Rzeczownik ten może być użyty w dwóch znaczeniach: „mała gwiazda”, np. broszka w kształcie niewielkiej gwiazdki, lub „prezent otrzymany na Gwiazdkę, pod choinkę”, np. <i>Dzieci dostały wspaniałą gwiazdkę</i> .

- a. Powiedz, od czego zależy użycie wielkiej lub małej litery w tych wyrazach.
- b. Ułóż po jednym zdaniu z wymienionymi wyrazami w różnym znaczeniu. Napisz je w zeszycie.

5.5 Świąteczne drzewko

- Sztuczna czy żywa? Powiedzcie, jakie choinki stoją u was w domach podczas świąt. Określcie ich zalety i wady.
- Przeczytaj kilka słów na temat strojenia choinek.

Najpierw choinki ubierano we Francji. Było to w XVI wieku. Przystrajano je ozdobami z papieru i jabłkami. Zwyczaj ten pojawił się później w Europie środkowej i północnej, a następnie w XIX wieku – w Anglii, we Włoszech i w innych krajach. W Polsce choinki świąteczne pojawiły się na przełomie XVIII i XIX wieku. Na początku choinki ubierali mieszkańcy miast, później – także mieszkańcy wsi. Zazwyczaj na choinkach wieszano pierniczki, orzechy, jabłka (koniecznie czerwone), zabawki z bibuły, kolorowych papierów, piór, słomy itp. Na choince zapalano świece i zimne ognie.

- Co sądzicie o zwyczaju ubierania choinek na święta? Podzielcie się z innymi swoimi przemyśleniami.
- Przeczytaj fragmenty utworów zawierających opisy świątecznych drzewek. Zwróć uwagę na podobieństwa i różnice między opisanymi drzewkami świątecznymi.

Podejmij temat

Ozdoby świąteczne ze słomy

Ernst Theodor Amadeus Hoffmann Dziadek do orzechów

(fragment)

Wielka choinka, stojąca pośrodku pokoju, obwieszona była mnóstwem złotych i srebrnych jabłek, a ze wszystkich gałązek zwisały na kształt pąków i kwiatów migdały z cukru, kolorowe cukierki i wiele innych słodczy. Ale najbardziej zachwyciły dzieci niezliczone świece, które jak gwiazdki błyszcząły pomiędzy igłami.

Drzewko, rozsiewając blask dokoła, zapraszało wprost, by zrywać kwiaty i owoce. Naokoło drzewka wszystko jaśniało wspaniałymi barwami: ileż tu było pięknych rzeczy, któż by to potrafił opisać! Klara spostrzegła śliczne laleczki i sukienkę z kolorowymi wstążeczkami, która wisiała na wieszadle w ten sposób, że dziewczynka mogła ją ze wszystkich stron dokładnie obejrzeć.

tłumaczenie Józef Kramsztyk

E.T.A., Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (właśc. **Ernst Theodor Wilhelm**, 1776–1822) – niemiecki poeta, pisarz, także prawnik, kompozytor, krytyk muzyczny, rysownik i karykaturzysta. Jeden z prekursorów fantastyki grozy.

Maria Dąbrowska (1889–1965)

– pisarka, autorka powieści, dramatów i esejów, tłumaczka literatury angielskiej, rosyjskiej i duńskiej. Napisała m.in. powieść *Noce i dnie*, która przedstawia losy rodziny szlacheckiej od powstania styczniowego do wybuchu I wojny światowej.

Maria Dąbrowska

Boże Narodzenie

(fragment)

Na dwa dni przed Wilią posyłano do boru po choinkę. Czasem był już zmrok, a choinka nie przybywała jeszcze. Dzieci smuciły się wtedy i przeczuwały tysiące nieszczęść.

Przychodził ojciec, zasiadał z dziećmi o szarej godzinie i pocieszał je.

– Już wyszedł stary Józef z nieba. A tu śnieg po kolana. Idzie, idzie starowina powoli...

Dzieciom serca biły jak dzwony.

Ale wnet dudniło coś za oknem. To choinka jechała z lasu – i w akusamiecie nocy słyszeć było przed domem donośne głosy, gdy ją ściganano z wozu.

Nazajutrz rano wnoszono choinkę do jadalnego pokoju. Przynosiła ze sobą zapach lasu i zimy. Stała mroźna, ciemna i zamyślona, wysoka – od podłogi do sufitu. Dzieci chodzą koło niej i raz po raz dotykają ostrych zmarzniętych igieł.

Wieczorem po kolacji matka otwiera kredens. Wstrzymujemy oddech.

– Macie tu figi, pierniki... Cukierków chyba starczy, a orzechy się zaraz przyniesie. A tu marcepanowe owoce. [...]

Matka rozdzieliła między dzieci kolorową włóczkę, zaczyna się robota.

Do każdej sztuki przywiązać trzeba kawałek włóczki i zrobić pętelkę, żeby można było na choince powiesić.

A teraz ojciec idzie na górę po jabłka i orzechy. Słyszeć go długo, jak chodzi tam i myszkuje, a nam serca się tłuką, gdy myślimy o ciemnych i zimnych czeluściach poddasza, o jego nieprzebrodzonych wertepach.

Potem ojciec sam lakiem klei złożone orzechy, po dwa, po trzy, po cztery, i wiąże jabłka. Późno wieczorem matka odnosiła tace ze słodyczami do salonu i przykrywała je serwetą.

Dzieci drżały wewnętrznie od przeczuć. Cieszyły się straszliwie i bały się, że się coś stanie. A nuż jutrzejszy dzień okaże się nie Gwiazdką.

Był jednak Gwiazdką. [...]

Gdy rozwidniło się zupełnie, a wszystkie lampy pogasły, przyjeżdżały siostry cioteczne ze swym ojcem. Wyciągały z pudełek złotolice cacka na choinkę. To było hasło. Choinkę wnoszono do salonu, a jeszcze zanim ją postawiono, trzeba było umieścić na szczycie srebrzystą gwiazdę i anioła dmącego w puzon.

Potem zawieszało się jabłka, pod którymi z wolna i leniwie gięły się gałęzie choinki. A gdy choinka była już ubrana i omotana w złote i srebrne nici, od ciepła w pokoju zaczynały wirować wielobarwne świedła, pachnieć pierniki i figi. Ach, figi! – Czy wy pamiętacie jeszcze, jak pachną figi i daktyle wespół z igłami choinki?

Utwór udostępniony na licencji (CC BY-SA 3.0) Maria Dąbrowska, *Pisma wybrane*.
Opowiadania, fragmenty, dramaty, utwory dla dzieci, Czytelnik, Warszawa 1956

1.
- Porównaj dwie choinki opisane w powyższych tekstach ze współczesną choinką. Przerysuj do zeszytu tabelę, wpisz do niej podobieństwa i różnice.

	Choinka z fragmentu <i>Dziadka do orzechów</i>	Choinka z fragmentu <i>Bożego Narodzenia</i>	Współczesna choinka
To mają podobne:	...?...	...?...	...?...
Tym się różnią:	...?...	...?...	...?...

Więcej na temat

Dawniej na wsiach przyniesienie choinki do domu miało cechy kradzieży obrzędowej: gospodarz rankiem w Wigilię udawał się do lasu, a wyniesiona z niego choinka czy gałęzie „ukradzione” innemu światu – za jaki postrzegany był las – miały przynieść „złodziejowi” szczęście.

Pocztówka bożonarodzeniowa

2. Która choinka bardziej ci się spodobała? Uzasadnij swoją odpowiedź.
3. Wskaż w opowiadaniu Marii Dąbrowskiej fragmenty opisujące wygląd choinki. Na ich podstawie opracuj w zeszycie własny opis świątecznego drzewka, które stało w dzień Bożego Narodzenia.
4. Wypisz w zeszycie nazwy wszystkich ozdób, które znalazły się na choinkach z tekstów E.T.A. Hoffmanna i M. Dąbrowskiej. Może któraś z ozdób pojawia się też na choince w twoim domu? Jeśli nie, może w tym roku zawieszisz na choince coś niezwykłego? Co to mogłoby być?
5. Ustalcie, skąd dziś bierzemy choinki.
6. Wybierz jedną z ilustracji i – inspirując się nią – napisz opowiadanie, do którego włączysz opis choinki.

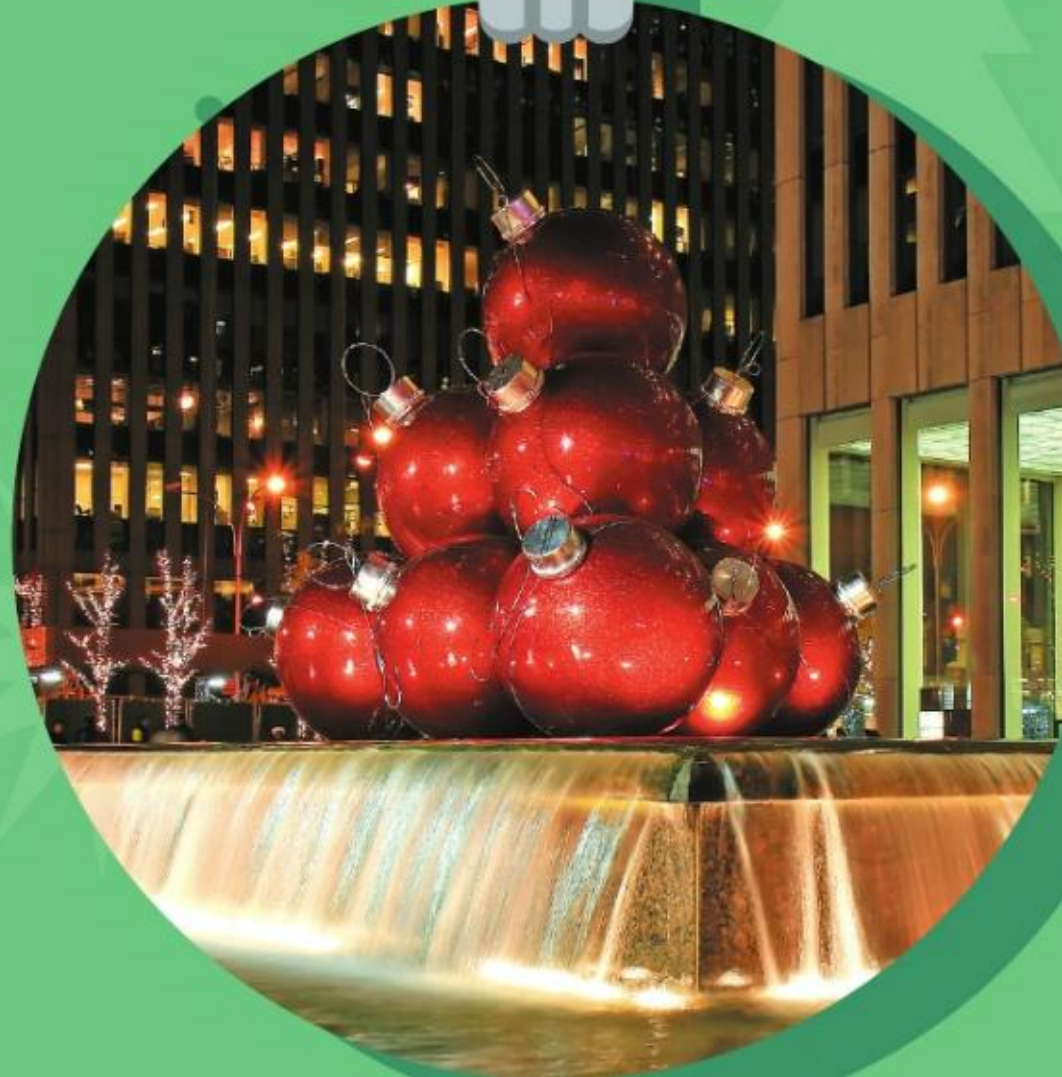

- a. Rozpocznij opowiadanie. Doprowadź je do momentu, w którym uzasadnione będzie pojawienie się opisu choinki. Pamiętaj już teraz o zakończeniu – musi się ono wiązać z częścią wstępną lub z opisem.
- b. Wprowadź opis choinki. Zastosuj przymiotniki. Unikaj powtarzania tych samych wyrazów.
- c. Czas na zakończenie krótkiego opowiadania. Jaki był finał tej historii? Co się stało?

Świąteczne choinki

Przyjrzyj się zdjęciom choinek wykonanych z różnych materiałów i powiedz, z czego jeszcze można wykonać świąteczne drzewko. Znajdź w internecie inne przykłady choinek.

5.6 Ubieramy choinkę (podmiot, orzeczenie, zdanie, równoważnik)

Podejmij temat

Zdanie zawiera osobową formę czasownika.

Dwie główne części zdania to podmiot i orzeczenie.

Podmiot (zwykle rzeczownik) – wskazuje na wykonawcę czynności (kto?, co?).

Orzeczenie (zwykle czasownik osobowy) – wskazuje na czynność wykonywaną przez podmiot (co robi?) lub stan, w którym się on znajduje (co się z nim dzieje?).

Narciarz (kto?) odpoczywa (co robi?).

Narty (co?) leżą (co się z nimi dzieje?).

1. Powiedz, kto jest wykonawcą czynności w poniższych wypowiedzeniach. Przeczytaj definicje na marginesie, następnie wskaż **podmiot** i **orzeczenie** w podanych zdaniach.

Ania pięknie ubrała choinkę.

Mama upiekła pierniki.

Co tam trzymasz?

Gdzie poszedł Tomek?

2. Napisz w zeszycie zdania, w których:
- a. zapytasz o miejsce postawienia choinki,
 - b. poinformujesz o godzinie rozpoczęcia ubierania drzewka,
 - c. odpowiesz na pytanie: *Gdzie są pudełka z ozdobami?*,
 - d. zażadasz posprzątania dywanu,
 - e. zapytasz, w czym jeszcze możesz pomóc.

W zapisanych zdaniach (punkty a. – e.) podkreśl podmiot linią pojedynczą i orzeczenie – podwójną.

3. Przeczytajcie w parach dialog. Pamiętajcie o odpowiedniej intonacji.

– Idziesz po bombki do piwnicy?	pytam
– Teraz czytam.	odpowiadam
– Mamy tylko pięć minut.	oznajmiam
– Poczekaj chwilę!	żądam, proszę
– Zaczekam minutę.	oznajmiam
– O, już mama wraca! Za późno!	oznajmiam

4. Określ typ zdań. Odczytaj je z odpowiednią intonacją.

– Natychmiast wychodzimy!	– Mamy tylko trzy cukierki?
– Wróć wcześniej do domu.	– Właśnie wracamy z lasu.

5. Ułóż i zapisz w zeszycie cztery zdania podanego poniżej typu. W każdym z nich użyj czasownika *przynieść*.

a. zdanie oznajmujące	b. zdanie pytające
c. zdanie rozkazujące	d. zdanie wykrzyknikowe

6. Zamień:

a. równoważnik zdania: *Gdzie choinka?* – na zdanie,
b. zdanie: *Jest dość zimno.* – na równoważnik zdania.
Zapisz ułożone wypowiedzenia w zeszycie.

Rozróżniamy:

• **zдания oznajmujące**

(informujesz), np. *Strzeliłem gola.*

• **zдания pytające** (pytasz),

np. *Ile trwa mecz?*

• **zдания rozkazujące** (prosisz,

rozkazujesz), np. *Zorganizujcie rozgrzewkę.*

Takie zdania, jak: *Ubieramy choinkę!, Podaj lampki!,*

to **zдания wykrzyknikowe** – czytaj je głośniej niż inne.

Równoważnik zdania nie zawiera

osobowej formy czasownika, np. *Gdzie moja piłka?, Co to?*

Równoważnik zdania zwykle można uzupełnić osobową formą czasownika – wtedy staje się zdaniem, np. *Gdzie jest moja piłka?, Co to jest?*

Pomóż nieznanemu. Powiedz, jak dojść z domu po prawej stronie na plac z choinkami. Użyj wypowiedzeń z bezokolicznikami, np. *Trzeba skrócić w lewo, a potem przejść na drugą stronę ulicy. Skorzystaj z pomocnego słownictwa.*

Pomoc

najpierw, następnie, z kolei, potem, znowu, jeszcze, iść, przejść, dojść, skrócić, zawrócić, minąć

5.7 Ludzie jak anioły

Podejmij temat

- Co jest przyjemniejsze – otrzymywanie podarunków czy ich dawanie? Podyskutujcie na ten temat. Zapiszcie w zeszytach argumenty na poparcie obydwu opinii.

Otrzymywanie prezentów	Dawanie prezentów
...?...	...?...

- Przeczytaj fragment powieści pt. *Małe kobiety*. Zwróć uwagę na to, czy bohaterki wołały dzielić się z innymi, czy raczej oczekiwały czegoś od innych.

Luisa May Alcott – czyt. luisa
mej olkot

Luisa May Alcott (1832–1888) – pi-
sarka amerykańska, autorka m.in.
Małych kobietek – jednej z najbar-
dziej znanych na świecie powieści
dla dziewcząt.

Luisa May Alcott*
Małe kobiety

(fragment)

Ludka obudziła się najpierwsza, o szarym świcie w świąteczny pora-
nek. Nie było rozwieszonych pończoch przy kominku. Przez chwilę
rozmyślała o tym, jak przed laty jej pończoszka spadła na ziemię pod
ciężarem zawartych w niej łakoci. Potem, przypomniawszy sobie obiet-
nicę matki, sięgnęła pod poduszkę i wyciągnęła książeczkę w pąsowej
oprawie. Bardzo dobrze ją znała, była to bowiem ta piękna i stara
historia najdoskonalszego żywota, jaki istniał kiedykolwiek [...]. Obu-
dziwszy Małgosię życzeniami wesołych świąt, poleciła jej sięgnąć pod
poduszkę. Ukazała się książka w zielonej okładce, z takim samym ob-
razkiem w środku i z kilku słowy napisanymi przez matkę, co sprawiło,
że ten podarek stawał się jeszcze bardziej cenny. Następnie obudziły
się Eliza i Amelka i także znalazły książeczki, jedna była w kolorze go-
łę bim, druga niebieska. Siedziały wszystkie, oglądając dary i gawędząc
o nich, a tymczasem zorza różowiała i zaczynał się dzień. [...]

– Dziewczęta – odezwała się Małgosia poważnie, spoglądając na
główkę leżącą tuż obok i na dwie pozostałe, w nocnych czepeczkach,
w przyległym pokoju – mama pragnie, żeby te książki czytać, kochać
i zapamiętać; musimy więc wziąć się do nich natychmiast. [...]

Otworzywszy nową książeczkę, zaczęła czytać wraz z Ludką, która
objęła ją za szyję, a z jej twarzy promieniał rzadko widziany spokój. [...]

Po chwili uciszyło się w pokojach i było tylko słyszeć ostrożne przewracanie kartek, a zimowe słońce wciskało się do pokoi, muskając swoimi promykami główki i poważne twarzyczki.

– Gdzie mama? – zapytała Małgosia, gdy w pół godziny potem zbiegły na dół z Ludką, żeby podziękować za podarki.

– Przyszło jakieś biedactwo po prośbie, a mama zaraz poszła przekonać się, czego tam w domu potrzeba. Nie znalazłaby się druga kobieta na świecie tak chętnie i szybko obdarowująca pokarmem, napojem, ubraniem i opałem – odpowiedziała Anna, która będąc u państwa March* od urodzenia Małgosi, była uważana bardziej za przyjaciółkę niż za służącą.

– Niedługo pewnie wróci, więc zrób ciastka i miej wszystko w pogotowiu – rzekła Małgosia, spoglądając na podarki złożone w koszyku pod sofą, aby je można prędko wydobyć we właściwym czasie. [...]

– Życzymy ci wesołych świąt, mamó! Wiele wesołych świąt! Dziękujemy za książki. Czytałyśmy już trochę i co dzień będziemy to czytać! – wołały chórem.

March – czyt. marcz

– Wesółych świąt życzę wam, dziewczątka moje! [...] Ale zanim usiądziemy, muszę wam coś powiedzieć: niedaleko stąd mieszka biedna kobieta z nowo narodzonym dzieckiem, a sześcioro drobiazgu* siedzi skurczone w jednym łóżku, chroniąc się od zimna, bo nie mają opału. Nawet jeść nie mają co, więc najstarszy chłopiec przyszedł mi opowiedzieć o tej biedzie. Czy zgodzicie się, moje dziewczęta, dać im swe śniadanie jako podarek świąteczny?

Były nadzwyczaj głodne po godzinnym blisko wyczekiwaniu, więc przez moment nie odezwała się żadna, lecz trwało to tylko chwilę – bo Ludka wykrzyknęła zaraz z zapałem:

– Jak to dobrze, mamó, żeś przyszła, zanim wzięłyśmy się do jedzenia! [...]

Wkrótce wszystko przygotowały i wyruszyły pośpiesznie. [...]

– [...] To anioły do nas przyszły! – wykrzyknęła biedna kobieta, płacząc z radości. [...]

W kilka minut potem zdawało się istotnie, że jakieś dobre duchy wzięły się do dzieła. [...] Była to bardzo przyjemna uczta, chociaż nie brały w niej udziału, i gdy odeszły, zostawiając nieco radości, chyba w całym mieście nie było czterech weselszych osób niż te głodne dziewczynki, które oddały własne śniadanie, poprzestając na mleku z chlebem w poranek Bożego Narodzenia.

– To znaczy, że bardziej kochamy bliźniego niż siebie samego i mnie się to podoba – odezwała się Małgosia, gdy układały podarki [...].

Ubogie były ich dary dla mamy, ale dowodziły wielkiego przywiązania, a ułożone przez nie na środku stołu duże wazony pełne pąsowych* róż i białych chryzantem nadawały wnętrzu elegancki wygląd. [...]

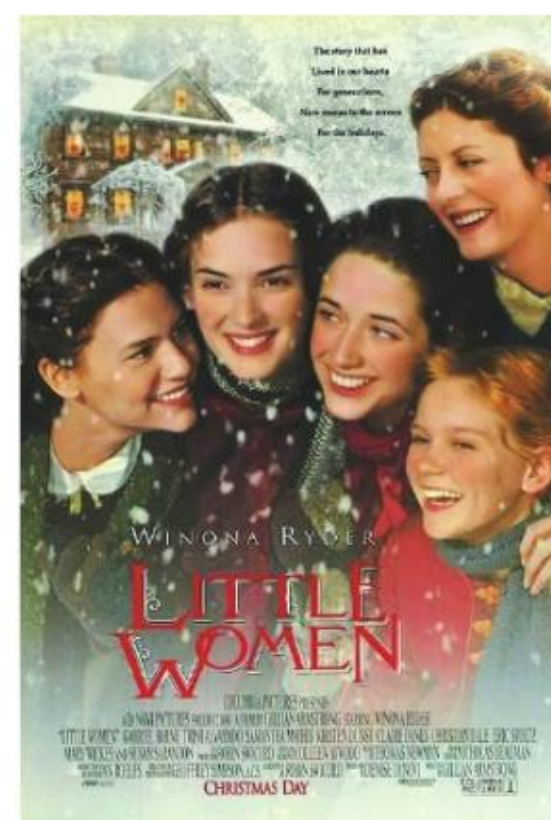
1. Jaki był świat wartości pani March i jej córek? Wskaż wyrażenia charakteryzujące tę rodzinę. Uzasadnij swój wybór.

pomaganie innym	wzajemna pomoc w rodzinie
wzajemne kłótnie	oczekiwanie pomocy od innych
radość z niesienia pomocy przez innych	dzielenie się z innymi
duma z tego, że się pomaga	postawa samolubna
umiejętność rezygnacji z części swoich potrzeb	szacunek dla matki

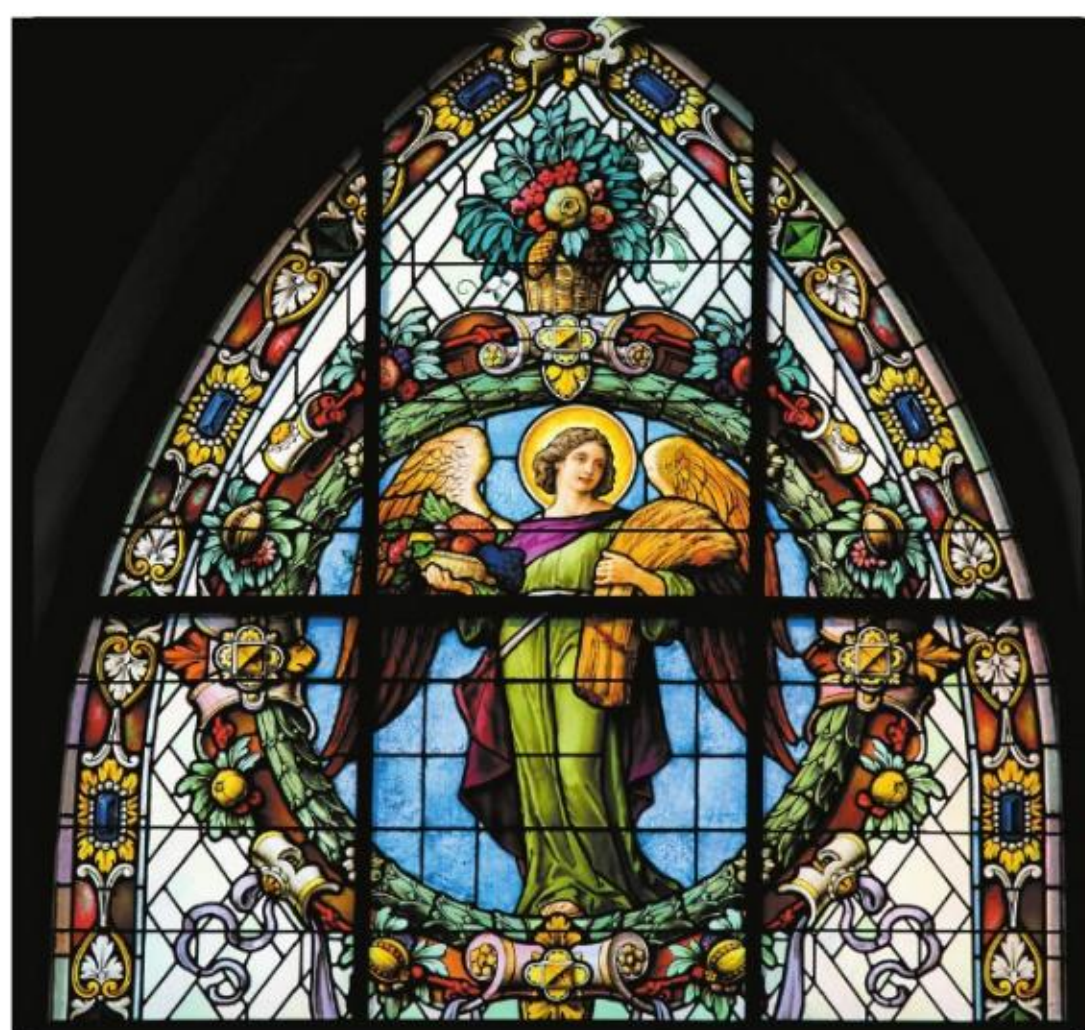
2. Oceń postępowanie członków rodziny pani March wobec ubogiej matki i jej sześciorga dzieci. Zapisz wniosek w zeszytach.
3. Powiedz, dlaczego w domu pani March święta Bożego Narodzenia były wesołe. Podaj przykłady zwyczajów i tradycji, zachowania członków rodziny i miłych gestów. Powiedz, co się złożyło na klimat świąt.
4. *Anioły do nas przyszły* – tak powitała gości biedna kobieta.
 - a. Z czym kojarzą się wam anioły, co o nich piszą słowniki?
 - b. Ustalcie, o kim można powiedzieć, że jest aniołem.
 - c. Dokończcie i uzasadnijcie w zeszytach zdanie: *Człowiekiem aniołem, którego znam, jest ...?...*

Ciekawel

Na podstawie powieści L.M. Alcott powstało kilka ekranizacji. Jedną z nich jest film z 1994 roku, w reżyserii Gillian Armstrong.

Bernhard Plockhorst, *Anioł Stróż*

Okno witrażowe w kościele św. Jakuba w Sztokholmie

5. Wymień akcje, które organizowane są w celu niesienia pomocy innym. Czy kiedykolwiek wzięłaś/wziąłś udział w takiej akcji? Jeśli tak, opowiedz o tym. Boże Narodzenie i Nowy Rok sprzyjają dobrym uczynom. Zapisz w zeszycie, co dobrego ty możesz zrobić dla innych.

5.8 Słówka z q i ę

Podejmij temat

Na podstawie rysunków napisz w zeszycie, co wieszamy na choince. Wzór: ozdoba – ozdobę. Następnie użyj zapisanych słów w kilkuzdanio-
wej wypowiedzi na temat zwyczaju ubierania choinki w twoim domu.

Jak nazywają się młode tych zwierząt? Napisz w zeszycie nazwy z literą ę na końcu.

1. Podyktujcie sobie wzajemnie z koleżanką lub kolegą z ławki i zapiszcie w zeszytach podane niżej formy wyrazów.
 - a. biernik liczby pojedynczej rzeczowników: *odwaga, dziewczyna, kolega, rakieta*
 - b. narzędnik liczby pojedynczej rzeczowników: *poeta, gerbera, woda, znawca*Następnie ułóżcie z tym formami zdania.

2. Utwórz od podanych czasowników formy trzeciej osoby liczby pojedynczej w czasie przeszłym rodzaju męskiego i żeńskiego oraz formy trzeciej osoby liczby mnogiej w czasie przyszłym, aby przekonać się, kiedy w czasownikach piszemy *ą*, a kiedy *ę*. Następnie zapisz zdania z tymi formami w zeszycie.

machnąć	wziąć	zdyć
---------	-------	------

3. Przepisz podane wyrazy do zeszytu i dopisz do nich wyrazy pokrewne, w których *ę* wymienisz na *ą*.

dębowy	zębaty	kręgi
mętny	gęś	pięć

4. Napisz odpowiednie formy czasowników, żeby zobaczyć, kiedy pojawia się w nich *ę*.
- a. prać, ćwiczyć, życzyć, marzyć: ja – w tej chwili *piorę ...?...* (*ę* na końcu wyrazu)
 - b. zgiąć, zacząć, wyciąć, zdjąć: one, – wczoraj *zgięły ...?...* (*ę* przed *ł*)
 - c. zginąć, zapiąć, dmuchnąć, sięgnąć: oni – podczas wojny *zginęli ...?...* (*ę* przed *ł*)

Odmiana czasowników w czasie teraźniejszym			
	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga	
1 os. ja	umiem rozumiem wiem	umiemy rozumiemy wiemy	1 os. my
2 os. ty	umiesz rozumiesz wiesz	umiecie rozumiecie wiecie	1 os. wy
3 os. on, ona, ono	umie rozumie wie	umieją rozumieją wiedzą	1 os. oni, one

5. Napisz w zeszycie zdania z podanymi wyrazami. Możesz zmieniać formę gramatyczną tych wyrazów.

wielbłąd	trąbka	gęś	bęben
----------	--------	-----	-------

Pisownia czasowników: *umieć, rozumieć, jeść, wiedzieć*, zwłaszcza w czasie teraźniejszym, różni się od pisowni innych czasowników.

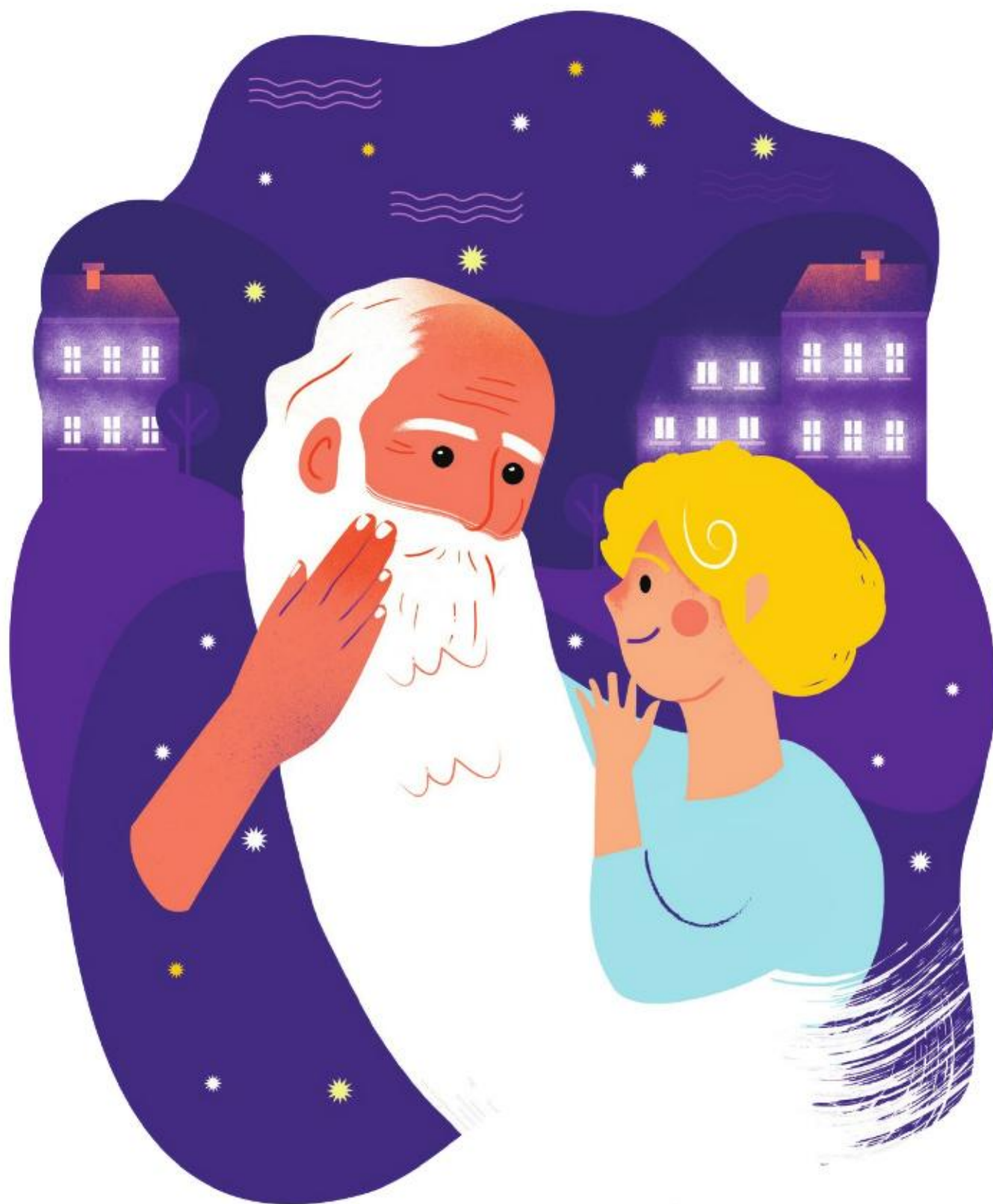
5.9 Szczęśliwego Nowego Roku!

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o nadziejach, jakie zwykle wiążemy z nadchodzącym nowym rokiem (zwróćcie również uwagę na noworoczne życzenia).
- Przeczytaj wiersz Ludwika Jerzego Kerna. Zwróć uwagę na słowa, którymi podmiot liryczny opisuje Stary i Nowy Rok.

Ludwik Jerzy Kern (1921–2010) – poeta, tłumacz, autor piosenek, mistrz żartu poetyckiego. Napisał m.in. książki dla dzieci *Ferdynand Wspaniały* i *Proszę słonia*.

Ludwik Jerzy Kern

Bajka o Starym i Nowym Roku

O jednej porze,
raz do roku,
w zimowej nocy ciemnym mroku,
gdzieś,
gdzie nie sięga ludzki wzrok,
schodzi się z rokiem rok.

Jeden jest wielki
z siwą brodą,
drugi jest mały
z buzią młodą,
czyli, by rzec innymi słowy:
jeden jest Stary,
drugi Nowy.

Gwiazdy
jak świece lśnią na niebie,
a oni stają obok siebie,
coś sobie mówią, patrząc w oczy,
ale nikt nie wie, o czym.

Potem w ciemności słysząc kroki...
To się rozchodzą oba roki.
W całkiem przeciwne idą strony,
Stary,
znużony i zmęczony,
Nowy,
o jasnych, złotych lokach,
wesoło sobie mknie w podskokach.

Po chwili
 cichnie odgłos kroków
 w zimowej nocy ciemnym mroku,
 gwiazda za gwiazdą w górze gaśnie
 i robi się na świecie jaśniej,
 i znika czarnej nocy cień,
 i wstaje nowy, jasny dzień,
 i budzisz się,
 przecierasz wzrok
 i witasz – Nowy Rok.

1. Wyszukaj i zapisz w zeszycie w formie tabeli wyrazy oraz związki wyrazowe, którymi podmiot liryczny określa Stary Rok i Nowy Rok.

Stary Rok	Nowy Rok
...?...	...?...

2. Zastanówcie się nad tym, kogo/czego cechy mają Stary i Nowy Rok. O kim mówi się na przykład, że ma siwą brodę?
3. Ustal, na jakiej zasadzie poeta zbudował obraz Starego i Nowego Roku. Zwróć uwagę na przykład na sam tytuł wiersza.
4. Przeczytaj zamieszczony niżej fragment wiersza L.J. Kerna. Porozmawiaj z koleżankami i kolegami o tym, jak można dosłownie odczytać te wersy, a jakie jest ich ukryte znaczenie.

*i robi się na świecie jaśniej,
 i znika czarnej nocy cień,
 i wstaje nowy, jasny dzień*

5. Wskażcie inną przenośnię w wierszu L.J. Kerna i wyjaśnijcie jej znaczenie.
6. Zastanów się, jaki był dla ciebie miniony rok, co ci się udało, a co – nie. Potem wyznacz sobie trzy lub cztery cele na nowy rok. Zapisz je na kartce i powieś ją w widocznym miejscu, np. tam, gdzie odrabiasz lekcje.

Cele na nowy rok
...?...

Uosobienie (personifikacja) – nadanie roślinom, zwierzętom lub przedmiotom cech ludzkich, np. *kwiaty się smuciły; otwarte drzwi zapraszały do wejścia.*

Kontrast – zestawienie przeciwstawnych obrazów kogoś lub czegoś. Dla stworzenia kontrastu używa się np. słów o przeciwnym znaczeniu: *stary* – *nowy*, czy wyrazów i wyrażeń określających przeciwstawne cechy wyglądu, zachowania: *z siwą brodą* – *z buzią młodą*.

Przenośnia (metafora) – użycie wyrazów w znaczeniu innym niż dosłowne, często w niespotykanym dotychczas; również niezwykle zestawienie słów. Przenośnię wykorzystano w zdaniu: *Wieczór zimowy sieje ciszę* – tak podmiot liryczny mówi, że jest cicho. Znaczenia przenośni czytelnik musi się domyślić, musi je odkryć.

Pocztówka noworoczna

Pocztówka noworoczna

Obejrzyj pocztówki i powiedz, dlaczego moment przejścia starego roku w nowy jest tak ważny i ludzie na całym świecie hucznie go świętują.

- 5.** Dziś bardzo często wysyłamy sobie noworoczne życzenia SMS-em lub e-mailem. Napisz w zeszycie wiadomość tekstową zawierającą takie życzenia dla dowolnie wybranej osoby.
E-mail to krótka wiadomość tekstowa przesyłana za pomocą internetu.

Za pomocą tego przycisku wysyłamy wiadomość.

Tu wpisujemy adres odbiorcy.

1 Za pomocą tego przycisku wysyłamy wiadomość.

2 Tu wpisujemy adres odbiorcy.

3 Tu wpisujemy tekst wiadomości.

4 Tu wpisujemy temat wiadomości.

Podsumowanie działu 5

Czy pamiętasz?

zaimek	Święty Mikołaj	święta Bożego Narodzenia	wyraz dźwiękonaśladowczy	onomatopeja
	ożywienie	zdanie	równoważnik zdania	zdanie wykrzyknikowe
pisownia czasowników: <i>umieć, rozumieć, jeść, wiedzieć</i>			uosobienie	kontrast
				przenośnia

1 Przeczytaj fragmenty znanej kolędy.

Przybieżeli do Betlejem pasterze,
Grając skocznie Dzieciąteczku na lirze.
Chwała na wysokości, chwała na wysokości,
A pokój na ziemi.
[...]

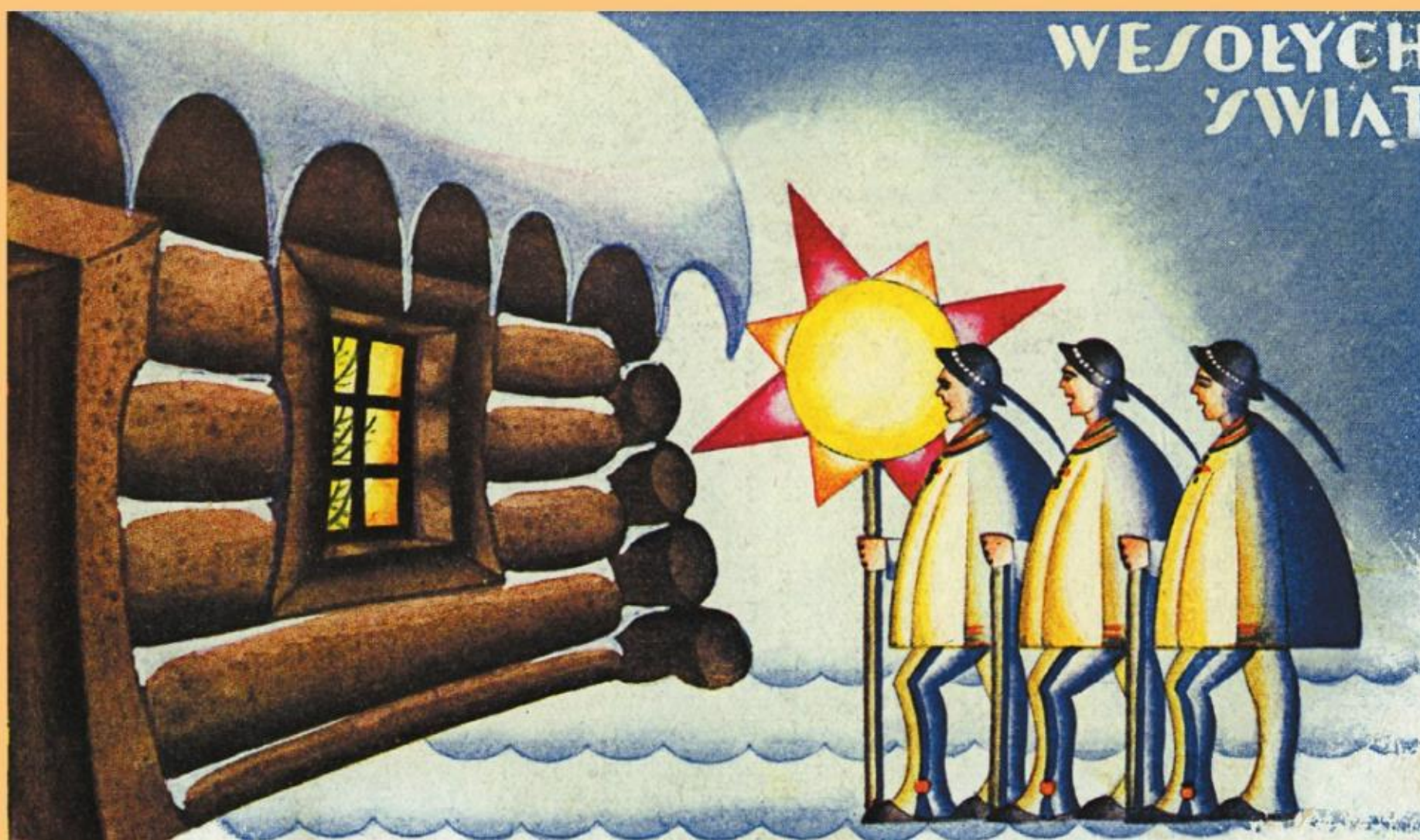
Anioł Pański sam ogłosił te dziwy,
Których oni nie słyszeli, jak żywi.
Chwała na wysokości...
[...]

Oto mu się wół i osioł kłaniają,
Trzej królowie podarunki oddają.
Chwała na wysokości...

2 Rozwiąż zadania. Napisz rozwiązania w zeszycie.

1. Napisz w zeszycie, gdzie i w jakim celu przybyli pasterze.
2. Kto, komu i dlaczego się kłania? Odpowiedź zapisz w zeszycie.
3. Z fragmentu kolędy wypisz:
 - a. zaimek,
 - b. zdanie.
4. Zastąp podkreślony rzeczownik odpowiednim zaimkiem w kolejnym zdaniu.
 - a. Dzieciątko się narodziło. Królowie oddali ...?... pokłon.
 - b. Pasterze przybyli pod stajenkę. Weszli do ...?... i zobaczyli niezwykły widok.

5. Wypowiedzenie *Chwała na wysokości* to
- zдание.
 - równoważnik zdania.
 - wypowiedzenie pytające.
6. Podaj przykład zdania:
- pytającego,
 - rozkazującego,
 - wykrzyknikowego.
7. Zamień:
- równoważnik na zdanie: *Komu prezent?*
 - zdanie na równoważnik: *Jaka będzie jutro pogoda?*
8. Opisz w kilku zdaniach wydarzenie przedstawione w kolędzie *Przybieżeli do Betlejem*.

Obejrzyj ilustrację, na której widoczni są kolędnicy. Odwiedzanie domów przez kolędników w okresie świątecznym jest jedną z tradycji bożonarodzeniowych. Opowiedz o tradycjach w swoim regionie.

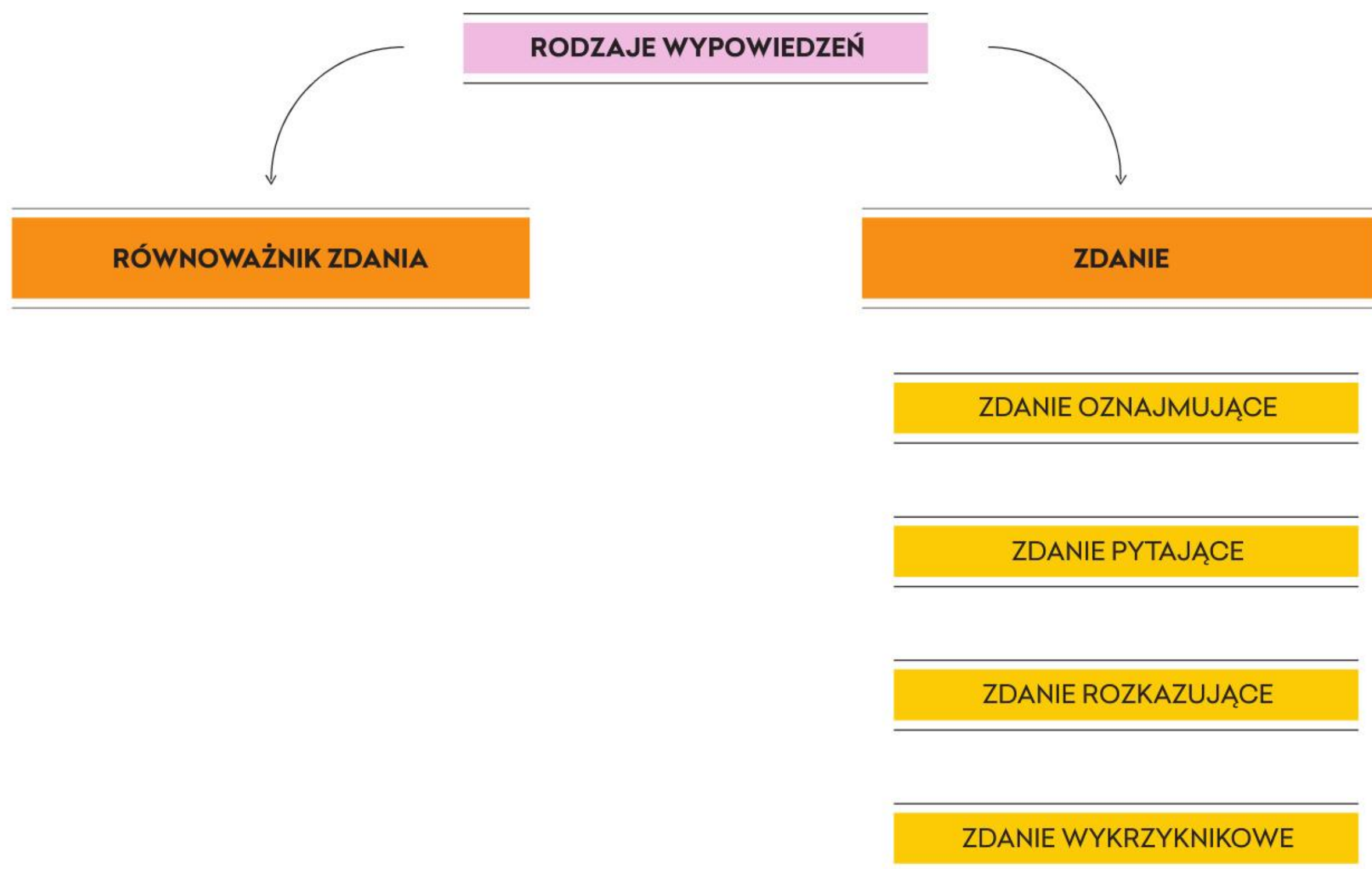
Akapit	wyodrębniony graficznie (za pomocą wcięcia) fragment tekstu wyrażający – zazwyczaj – jedną myśl i składający się z powiązanych ze sobą zdań. Powinien zawierać wprowadzenie, rozwinięcie i podsumowanie. Akapit stanowi zasadniczą jednostkę treściową tekstu. Zobacz s. 18.
Akcja	ciąg następujących po sobie wydarzeń w utworze literackim lub filmie. Zobacz s. 65.
Argument	dowód lub twierdzenie potwierdzające lub obalające tezę bądź stanowisko w jakiejś sprawie; argumentacja to uzasadnianie, przekonywanie za pomocą argumentów. Zobacz s. 15.
Bajka	krótki utwór, którego bohaterami najczęściej są zwierzęta, rzadziej – ludzie, przedmioty i rośliny. Przedstawione wydarzenia mają stanowić pouczenie dla czytelnika. Zobacz s. 71.
Bohater literacki	postać biorąca udział w wydarzeniach przedstawionych w utworze literackim. O podziale bohaterów na pierwszoplanowych, drugoplanowych i epizodycznych decyduje ich udział w wydarzeniach i wpływ na te wydarzenia. Zobacz s. 14.
Czasownik	część mowy, która nazywa czynności lub stany, np. <i>czytam, piszę, grali, będą śpiewali, lubi, pamięta, wisiąło, leżała</i> . Odmienia się przez czasy: teraźniejszy, przeszły i przyszły, oraz przez osoby – trzy w liczbie pojedynczej i trzy w liczbie mnogiej. Podczas odmiany tworzymy osobowe formy czasownika. Może też wystąpić w nieosobowej formie – bezokoliczniku. Czasowniki w czasie przeszłym i niektóre czasowniki w czasie przyszłym odmieniają się przez rodzaje. Zobacz s. 19.
Dyskusja	ustna lub pisemna wymiana zdań na jakiś temat, która ma prowadzić do wspólnych wniosków. Zobacz s. 40.
Epitet	wyraz będący w utworze określeniem rzeczownika, wyrażający właściwości nazywanych przez rzeczowniki przedmiotów, osób, roślin itp. lub stosunek do nich podmiotu lirycznego. Zobacz s. 70.
Fikcja literacka	świat przedstawiony w utworze, wymyślony przez autora. Zobacz s. 94.
Genealogia	historia rodu uwzględniająca jego pochodzenie, następstwo kolejnych pokoleń i więzy pokrewieństwa między jego członkami. Historię tę można przedstawić w postaci drzewa genealogicznego. Zobacz s. 54.
Hymn	uroczysty i podniosły utwór sławiący Boga, bohaterów, wielkie idee itp. Zobacz s. 26.
Hymn narodowy	uroczysta pieśń stanowiąca jeden z symboli państwowych; jest on śpiewany lub grany podczas uroczystości państwowych, świąt narodowych, a także w czasie oficjalnych zawodów sportowych. Zobacz s. 126.
Język niewerbalny (mowa ciała)	ruchy, gesty świadczące o naszym nastroju, o zainteresowaniu lub braku zainteresowania czymś, o nastawieniu do innych. Zobacz s. 46.
Kartka pocztowa	karta służąca do korespondencji. Zobacz s. 142.
Komiks	historyjka obrazkowa z tekstem umieszczonym w tzw. dymkach. Zobacz s. 15.
Komizm	efekt humorystyczny uzyskany w utworze dzięki zabawnemu ukazaniu postaci, obyczajów lub sytuacji; komizm rozbawia czytelnika, wywołuje u niego śmiech i wesołość. Zobacz s. 98.
Kontrast	zestawienie przeciwstawnych obrazów kogoś lub czegoś. Zobacz s. 197.

Liczebnik	część mowy, która określa liczbę osób, rzeczy itp.; <i>jeden</i> zawodnik, <i>dziesięć</i> foteli – to liczebnik główny. Kolejność w szeregu – <i>pierwszy</i> zawodnik, <i>drugi</i> fotel – wskazuje liczebnik porządkowy. Używaj liczebników, jeżeli chcesz powiedzieć: ile? – <i>pięć, siedem, dwadzieścia jeden</i> ; który z kolei? – <i>pierwszy, siódmy, dwudziesty pierwszy</i> . Zobacz s. 138.
List	pisemna wypowiedź skierowana do konkretnego odbiorcy – osoby lub instytucji. Zobacz s. 170.
Morał	pouczający wniosek, który można wyciągnąć z jakiegoś wydarzenia. Zobacz s. 71.
Narrator	wymyślona przez autora osoba, będąca w utworze literackim nadawcą wypowiedzi, opowiadająca o przedstawionych wydarzeniach. Narratorem może być bohater, który bierze udział w opowiadanych wydarzeniach (czyli fabule) lub kryć się za przedstawianym światem (zdarzeniami, postaciami); może dysponując mieć o nich ograniczoną wiedzę lub wiedzieć wszystko. Narrator formułuje swoją wypowiedź w pierwszej lub trzeciej osobie (może być pierwszo- lub trzecioosobowy). Zobacz s. 30.
Notatka historyczna	krótka informacja o jakimś wydarzeniu, postaci itp.; podaje się w niej dane historyczne, np. daty, miejsca faktycznych zdarzeń, ich przebieg, osoby biorące w nich udział. Zobacz s. 127.
Opis	przedstawienie wyglądu osoby, przedmiotu, krajobrazu itp. W opisie nie przedstawia się zdarzeń. Obiekt jest traktowany jako nieruchomy, nie zmieniający się. Opis rzadko występuje jako samodzielny tekst; zwykle pojawia się jako część większego utworu. Służy przede wszystkim temu, by czytelnik mógł sobie lepiej wyobrazić bohaterów, miejsca itp. Zobacz s. 31.
Opowiadanie (jako forma wypowiedzi)	tekst, w którym przedstawione są powiązane ze sobą wydarzenia, tworzące fabułę. Opowiadanie powinno być utrzymane w jednym czasie gramatycznym (np. przeszłym) i mieć przemyślaną konstrukcję. Typowa fabuła rozpoczyna się od przedstawienia miejsca akcji, bohaterów, sytuacji wyjściowej, której rozwinięcie prowadzi do wyraźnie zaznaczonego zakończenia. W opowiadaniu mogą się znaleźć prostsze formy, np. dialog. Zobacz s. 17.
Opowiadanie (jako tekst literacki)	odróżnia się od opowiadania (formy wypowiedzi) wyjątkowo starannym opracowaniem, m.in. artystycznym językiem. Tak jak we wszystkich dziełach sztuki, dominuje w nim nastawienie na osiągnięcie piękna. Zobacz s. 29.
Ożywienie (animizacja)	środek poetycki; polega on na nadaniu przedmiotom cech istot żywych, np. pudełko skacze, książeczka przechadza się. Zobacz s. 177.
Plan wydarzeń	Plan wydarzeń – wymienione w punktach kolejne najważniejsze zdarzenia, w których brali udział bohaterowie, np. 1. Kajko i Kokosz przybywają na brzeg wielkiej wody w kraju Ranów. 2. Wojowie przeprawiają się statkiem na wyspę. 3. ...?... Zobacz s. 14.
Podmiot liryczny	wymyślona przez autora osoba będąca w wierszu nadawcą wypowiedzi, wyrażająca swoje przeżycia, doznania, myśli i poglądy. Zobacz s. 25.
Porównanie	podkreślenie cech osoby, zjawiska lub rzeczy poprzez wskazanie podobieństwa do innej osoby, innego zjawiska, innej rzeczy. Porównywane elementy zestawia się zwykle za pomocą wyrazów: <i>jak, jako, jakby, jakoby, jak gdyby, niby, na kształt</i> . Zobacz s. 60.
Przenośnia (metafora)	użycie wyrazów w znaczeniu innym niż dosłowne, często w niespotykanym dotychczas; również niezwykle zestawienie słów. Znaczenia przenośni czytelnik musi się domyślić, musi je odkryć. Zobacz s. 197.

Przyimek	wyraz nieodmienny, np. <i>na, do, pod, nad, z, w, zza, spoza, we, za, przed</i> . Niesamodzielny w zdaniach, łączy się z rzeczownikami, np. <i>do domu, na kolację, za boiskiem, przed szatnią</i> itd., lub z innymi wyrazami. Zobacz s. 104.
Przymiotnik	część mowy, która nazywa cechy osób, rzeczy, zwierząt, roślin itd., np. <i>miły przyjaciel, mały prezent, złota rybka, ciekawe filmy</i> . Występują w trzech rodzajach (męskim, żeńskim i nijakim) w liczbie pojedynczej i w dwóch rodzajach (męskoosobowym i niemęskoosobowym) w liczbie mnogiej. Przymiotniki, tak jak rzeczowniki, odmieniają się przez przypadki, np. M. <i>dobry</i> , D. <i>dobrego</i> , C. <i>dobremu</i> , B. <i>dobrego</i> , N. <i>dobrym</i> , Ms. o <i>dobrym</i> , W. <i>dobry!</i> Zobacz s. 67.
Przysłówek	nieodmienna część mowy. Odpowiada na pytania: jak? (<i>szybko</i>), gdzie? (<i>daleko</i>), kiedy? (<i>wcześniej</i>). Przysłówek określa okoliczności danej czynności, m.in. sposób – czytać <i>wolno, dokładnie</i> ; miejsce – rzucić <i>blisko, niedaleko</i> ; czas – napisać <i>teraz, później</i> . Zobacz s. 105.
Refren	część wiersza, pieśni, piosenki, która składa się z kilku wersów i powtarza się co jakiś czas w utworze. Zobacz s. 129.
Równoważnik zdania	wypowiedzenie, które nie zawiera osobowej formy czasownika, np. <i>Gdzie moja piłka?; Co to?</i> Równoważnik zdania zwykle można uzupełnić osobową formą czasownika – wtedy staje się zdaniem, np. <i>Gdzie jest moja piłka?; Co to jest?</i> Zobacz s. 188.
Rymy	podobnie lub identycznie brzmiące końcowe części wyrazów, występujące zazwyczaj w wierszu. Zobacz s. 60.
Rymy regularne	w całym tekście wiersza rymy powtarzają się w takich samych układach, rymują się te same końcowe części wersów. Zobacz s. 150.
Rytm wiersza	pewna powtarzalność wybranych elementów jego budowy: sylab w wersie, wersów w zwrotce, rymów; rytm tworzy wrażenie, że wiersz czyta się szybko lub wolno, jednostajnie, miarowo lub zmiennie. Zobacz s. 67.
Rzeczownik	część mowy, która nazywa m.in. osoby, np. <i>bohater</i> ; rzeczy, np. <i>talerz</i> ; rośliny, np. <i>wierzba</i> ; zwierzęta, np. <i>dzieciok</i> ; zjawiska przyrodnicze, np. <i>tęcza</i> . Rzeczowniki mają różne formy w liczbie pojedynczej i mnogiej, a więc odmieniają się przez liczby. Odmieniają się także przez przypadki. Mają określony rodzaj: męski, np. (ten) <i>Polak, pies, samochód</i> ; żeński, np. (ta) <i>Polka, wiewiórka, książka</i> ; nijaki, np. (to) <i>dziecko, jabłko, złoto</i> . Nie odmieniają się przez rodzaj, to znaczy, że nie mogą go zmienić. Zobacz s. 52.
Tekst informacyjny	tekst zawierający fakty, dane, daty; jego celem tekstu jest powiadomienie czytelnika o czymś, objaśnienie mu czegoś. Zobacz s. 46.
Uosobienie (personifikacja)	nadanie roślinom, zwierzętom lub przedmiotom cech ludzkich. Zobacz s. 197.
Wers	linijka wiersza. Zobacz s. 60.
Wyraz dźwiękonaśladowczy	wyraz, którego brzmienie przypomina lub naśladuje dźwięki czy odgłosy, np. turkotanie, szeleszczenie, brzęk. Zobacz s. 117.
Wyrazy przeciwstawne (antonimy)	wyrazy, które tworzą parę o przeciwnym znaczeniu, np. ciepły – zimny, karzeł – olbrzym. Zobacz s. 70.
Wyrażenie przyimkowe	przyimek wraz z rzeczownikiem, np. <i>do domu, pod oknem, na kolację, w niedzielę</i> . Zobacz s. 104.

Zaimek	wyraz, który w zdaniu może zastępować: rzeczownik, przymiotnik, przysłówek czy liczebnik. Ze względu na to, jakie części mowy zaimki zastępują, dzielimy je na: • zaimki rzeczowne – <i>ja, ty, on, ona, ono, my, wy, oni, one</i>; • zaimki przymiotne – <i>mój, twój, jego, jej, nasz, wasz, ich, jaki, który, czyj</i>; • zaimki przysłowne – <i>tu, tam, jak, gdzie, kiedy</i>; • zaimki liczebne – <i>ile, tyle</i>. Zobacz s. 169.
Zaproszenie	ustna lub pisemna prośba o przyjście dokądś i wzięcie udziału w czymś. Zobacz s. 22.
Zdanie	wypowiedzenie, które zawiera osobową formę czasownika. Rozróżniamy: • zdania oznajmujące (informujesz), np. <i>Strzeliłem gola</i>. • zdania pytające (pytasz), np. <i>Ile trwa mecz?</i> • zdania rozkazujące (prosisz, rozkazujesz), np. <i>Zorganizujcie rozgrzewkę</i>. • zdania wykrzyknikowe, np. <i>Chodźcie za mną!</i> Zobacz s. 188.
Zdrobnienia	wyrazy nazywające osoby lub przedmioty małe (np. piesek) lub miłe dla mówiącego (np. dziadziuś). Zobacz s. 99.
Związek frazeologiczny	utrwalone połączenie wyrazów, które ma inne znaczenie, niż to wynika ze znaczeń wyrazów, z których jest złożone, np. czarny koń, wychodzić przed orkiestrę. Zobacz s. 24.
Zwrotka (strofa, strofka)	wyodrębniona grupa wersów tworzących część wiersza. Zobacz s. 60.

Bibliografia antologii

część 1

- s. 190: Alcott L.M., *Małe kobiety*, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1930.
- s. 24: Baran J., *Wiersze wybrane*, LSW, Warszawa 1984.
- s. 128: Bełza W., *Katechizm polskiego dziecka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2014.
- s. 107: Brzechwa J., *Akademia pana Kleksa*, Wydawnictwo „Siedmioróg”, Wrocław 2013.
- s. 84: Burnett F.H., *Mała księżniczka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1980.
- s. 27: Burnett F.H., *Tajemniczy ogród*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2006.
- s. 101: Chmielewski H.J., *Tytus, Romek i A'Tomek*, księga VII, Tytus poprawia dwójkę z geografii Polski, Prószyński i Spółka, Warszawa 2003.
- s. 115: Christa J., *Kajko i Kokosz. Szkoła latania*, Wydawnictwo „Egmont”, Warszawa 2011.
- s. 177: Czechowicz J., *Święta noc*, „Rota” 2000, nr 2.
- s. 140: Dobrowolski S.R., *Doświadczenia*, PIW, Warszawa 1974.
- s. 149: Gałczyński K.I., *Poezje*, Warszawa 1957.
- s. 181: Hoffmann E.T.A., *Dziadek do orzechów*, Wydawnictwo „Siedmioróg”, Wrocław 2008.
- s. 196: Kern L.J., *Bajki, bajki, bajki*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1963.
- s. 122: Kopczewski J.S., *Stary wiarus z Reggio*, P. Zbróg, M. Jas, Przygoda z czytaniem, Grupa Edukacyjna SA, Kielce 2012.
- s. 74: Krasicki I., *Bajki*, ZN im. Ossolińskich, Wrocław 1989.
- s. 172: Mazurczak-Kaczmaryk M., *Cała prawda o Świętym Mikołaju*, „Tygodnik DD”, 1994, nr 48/49.
- s. 149: Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, ZN im. Ossolińskich, Wrocław 1994.
- s. 126: Mickiewicz A., *Powrót taty*, [w:] *Wybór poezyj*, ZN im. Ossolińskich, Wrocław 1986, t. 1.
- s. 26: Mickiewicz A., *Przyjaciele*, [w:] *Wybór poezyj*, ZN im. Ossolińskich, Wrocław 1986, t. 2.
- s. 59: Miłosz C., *Wiersze wybrane*, PIW, Warszawa 1996.
- s. 35: Montgomery L.M., *Ania z Zielonego wzgórza*, PWW, Warszawa 1998.
- s. 137: Niewiadomska C., *Legendy polskie*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2000.
- s. 175: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo „Pallotinum”, Poznań 2008.
- s. 90: Prus B., *Pisma wybrane. Nowele*, PIW, Warszawa 1990.
- s. 58: Słowacki J., *Do matki*, [w:] *Wybór wierszy okolicznościowych*, WSiP SA, Warszawa 1999.
- s. 96: Twain M., *Przygody Tomka Sawyera*, Egmont Polska, Warszawa 2013.
- s. 42: Twardowski J., *Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.
- s. 153: Wójcicki K.W., *Baśnie i legendy Polskie*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2001.
- s. 132: Załącznik nr 4 do Ustawy o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych.

Ilustracje:

Kaisu Almonkari (ilustracje: s. 23), Patricija Bliuj-Stodulska (ilustracje: s. 10, 23, 24–25, 75–76, 96, 123, 125, 144–145), CartoTeam (ilustracje: s. 143), Paulina Derecka (ilustracje: s. 9, 14, 31, 42, 66, 78, 80, 99, 106, 128, 154), Olga Kawacińska (ilustracje: s. 16, 19, 50, 85, 88, 103, 113, 114, 139, 159–162, 191, 192), Jakub Kołodziejak (ilustracje: s. 40, 170), Agnieszka Król (ilustracje: s. 89), Joanna Kunert (ilustracje: s. 95), Tamara Kwiatkowska (ilustracje: s. 132–134), Kinga Kwiczor (ilustracje: s. 56–57, 137, 168, 169, 177, 185, 194), Ewa Łabaj (ilustracje: s. 8, 21, 36–37, 104, 139, 147, 179), Joanna Ławniczak (ilustracje: s. 22, 28–30, 53, 183–184, 188, 194, 196), Paweł Mildner (ilustracje: s. 7, 49, 83, 121, 167), Renata Motyka (ilustracje: s. 46, 55, 142, 150), Paulina Sadowska i Artur Tenczyński (ilustracje: s. 164, 186–187), Karolina Skorupska (ilustracje: s. 143), Jaga Sławińska (ilustracje: s. 18, 45, 46, 59, 91–92, 130, 146, 189), Kinga Trafas (ilustracje: s. 43, 77, 109, 111, 140, 151).

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji:

Język polski. Podręcznik do kształcenia literackiego, kulturowego i językowego dla klasy czwartej szkoły podstawowej, cz. 1 (rozdziały 1–5)

Wydawnictwo Zakamarki (okładka książki po lewej, s. 15), Wydawnictwo Literatura (okładka książki po prawej, s. 15), Archiwum (Stanisław Wyspiański, s. 24; Olga Boznańska, s. 26; Stanisław Witkiewicz, s. 26; Julian Fałat, s. 48; kobieta, s. 48; drzewo genealogiczne, s. 56; list, s. 68; okładka książki, s. 97; zapis nutowy, s. 134; pocztówka, s. 198), East News: Lech Charewicz (Alfons Karny, s. 26); (przedstawienie, s. 40); (kadr z filmu, s. 111); (naszywka, s. 133); (figurki diabłów, s. 156); (pocztówka, s. 198), Wikipedia: (Rembrandt, s. 26; okładka książki po lewej, s. 32; okładka książki po prawej, s. 32; herb Jelita, s. 56; trzy herby, s. 57; okładka książki, s. 57; Adam Mickiewicz, s. 68; reprodukcja obrazu, s. 82; kadr z filmu, s. 88; reprodukcja obrazu, s. 118; reprodukcja obrazu po prawej, s. 120; reprodukcja obrazu po lewej, s. 120; proporzec, s. 122; reprodukcja obrazu, s. 127; faksymile, s. 129; godło Polski, s. 132; godło PRL, s. 132; godło RP, s. 132; orzeł w godle, s. 132; herb państwa Jagiellonów, s. 132; godło dynastii Piastów, s. 132; rycina, s. 136; mapa Polski, s. 138; reprodukcja obrazu, s. 152; reprodukcja obrazu, s. 163; Mikołaj z Mirry, s. 171; reprodukcja obrazu, s. 174; reprodukcja obrazu, s. 175; plakat, s. 193; reprodukcja obrazu, s. 193); Berthold Werner (reprodukcja obrazu, s. 131, Grota Narodzenia, s. 176); Robert Wrzesiński (dęby, s. 135); Checzyk (Mikołewo, s. 143); Ricardo77 (Wisła, s. 143); Julo (ślady Boruty, s. 153), Biblioteka Narodowa (Tomasz Zan, s. 68), Muzeum Sztuki w Łodzi (obraz na górze, s. 89), Muzeum Narodowe w Poznaniu (obraz na dole, s. 89), Grzegorz Wrzecionowski (wnętrze szkoły, s. 95, szopki krakowskie, s. 178), Fotolia: LiliGraphie (tabliczka, s. 95), FilMOTEKA Narodowa (kadr z filmu, s. 164), Shutterstock: George Rudy (selfie, s. 24), Razvan-Zinica (kszyk, s. 33), Mego-studio (krzyk, s. 33), Yarygin (bukszpan, s. 33), Kaspars Grinvalds (Temida, s. 39), Voyagerix (żaboty, s. 40), YL Stock (pokój, s. 40), Inegvin (emotikon, s. 43), Elnur (bagaż, s. 70), Keith Wheatley (kożuch, s. 70), wk1003mike (żarówka, s. 70), KajzrPhotography (rzeźba, s. 82), Chamille White (teczka, s. 95), Africa Studio (książki, s. 95), Sergey Kohl (zaczek pocztowy, s. 97), Jason Salmon (miotła, s. 118), Adam J (paszport, s. 133), fotobroda (koszulka piłkarska, s. 133), Fekete Tibor (pień, s. 136), Senaterek (Toruń, s. 143), Dejan Gospodarek (Warszawa, s. 143), Grzegorz_Pakuła (Kraków, s. 143), Ekaterina Brusnika (chart, s. 148), AlinaMD (wschód słońca, s. 149), Svend77 (zachód słońca, s. 149), Tupungato (zegar, s. 152), Grzegorz Czapski (zaczek pocztowy, s. 158), Fotokon (Mazowsze, s. 166), Curioso (Mazury, s. 166), alicja neumiler (Tatry, s. 166), Doin (Morze Bałtyckie, s. 166), hans.slegers (Święty Mikołaj z Belgii, s. 172), Vladimir Melnikov (Święty Mikołaj z reniferami, s. 172), neftali (Święty Mikołaj z Finlandii, s. 173; Święty Mikołaj z Australii, s. 173), Olga Popova (Dziadek Mróz z Rosji, s. 173), spatuletail (Święty Mikołaj z USA, s. 173), rook76 (Święty Mikołaj z pastorałem, s. 173, Święty Mikołaj z choinką, s. 173), oksana2010 (ozdoby świąteczne, s. 181), Sandra Cunningham (choinka, s. 184), Africa Studio (choinka, s. 186), Maglara (choinki, s. 186), Maram (choinka, s. 186), Romrodphoto (choinka, s. 186), jorisvo (witraż, s. 193),

4

Język polski

Podręcznik część 1

Język polski

Podręcznik
część 1

4

Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8108-061-3

9 788381 080613

indeks 880092

mac
EDUKACJA